

8834

భారతి

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

గ్రంథాలయం

నమోదు సంఖ్య 038వ

తేది 21-10-1986

స చి త్ర

మా స ప త్రి క

CHECKED-93

సంపాదకుడు

కా. నాగేశ్వరరావు

సంపుటము ౧౫, సంచిక ౧

శ్రీ కృష్ణమూర్తి

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము,

మద్రాసు.

౧౯౩౮

విషయ సూచిక

స్వవిషయము	...	...	...	౧
ఆంధ్రపతాకము—శేషాద్రిమణికవులు	...	...	...	౨
భవభూతి : నాటకకర్త—పుట్టిపర్తి నారాయణాచార్యులుగారు	...	...	...	౩
కావ్యాలంకారచూడామణి : అలంకారప్రకరణము	...	...	...	౪
బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు	...	...	...	౫
త్రిశూలము—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	...	...	...	౧౫
ఋగ్వేదము-విమానములు—మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు	...	...	...	౨౭
కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారి 'స్వగతం'—	...	...	...	...
బుర్రా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యగారు	...	...	...	౩౩
వివలక్ష్మి—విశ్వనాథ వేంకటేశ్వర్లుగారు	...	...	...	౩౪
చాటుపూ, తెఱచాటుపూ—పి. పి. సుబ్బారావుగారు	...	...	...	౪౧
ప్రాచీనాంధ్రకవులు : నాగులూటి శేషనాథుడు	...	...	...	...
నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు	...	...	...	౫౬
శార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖల విభజనము	...	...	...	...
పండ్రంగి రాజేశ్వరరావుగారు	...	...	...	౫౯
బందరునగర జల్ప్రళయము—ఆచంట బత్తేనరసింహముగారు	...	...	...	౬౩
"వేశ్యనగాను సినిమానటిని"—కవికొండల వేంకటరావుగారు	...	...	...	౭౦
ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు—ఏలూరు	...	...	...	౭౫
తెలుగుసామెతలు : జీర్ణకట్ట సింగినాదము—'కృష్ణకుమారి'	...	...	...	౭౮
దేవీప్రసాదనారాయణరావు—పి. రామనాథశర్మగారు	...	...	...	౮౯
సూర్యుడు—వడ్లమాని కాళిదాసుగారు	...	...	...	౯౫
కలగూరగంప—ఆవేదన; శా కళాపూర్ణోదయ పరిష్కృత	...	...	...	౯౭
పాఠములు కొన్ని	...	...	...	...
విమర్శనము—	...	...	...	౯౯

చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రము:—త్రిశూలము

సాధారణ చిత్రములు:—గాయనులు; గ్రామ్యవేషము;
మధుర దేవాలయ శిల్పచిత్రములు

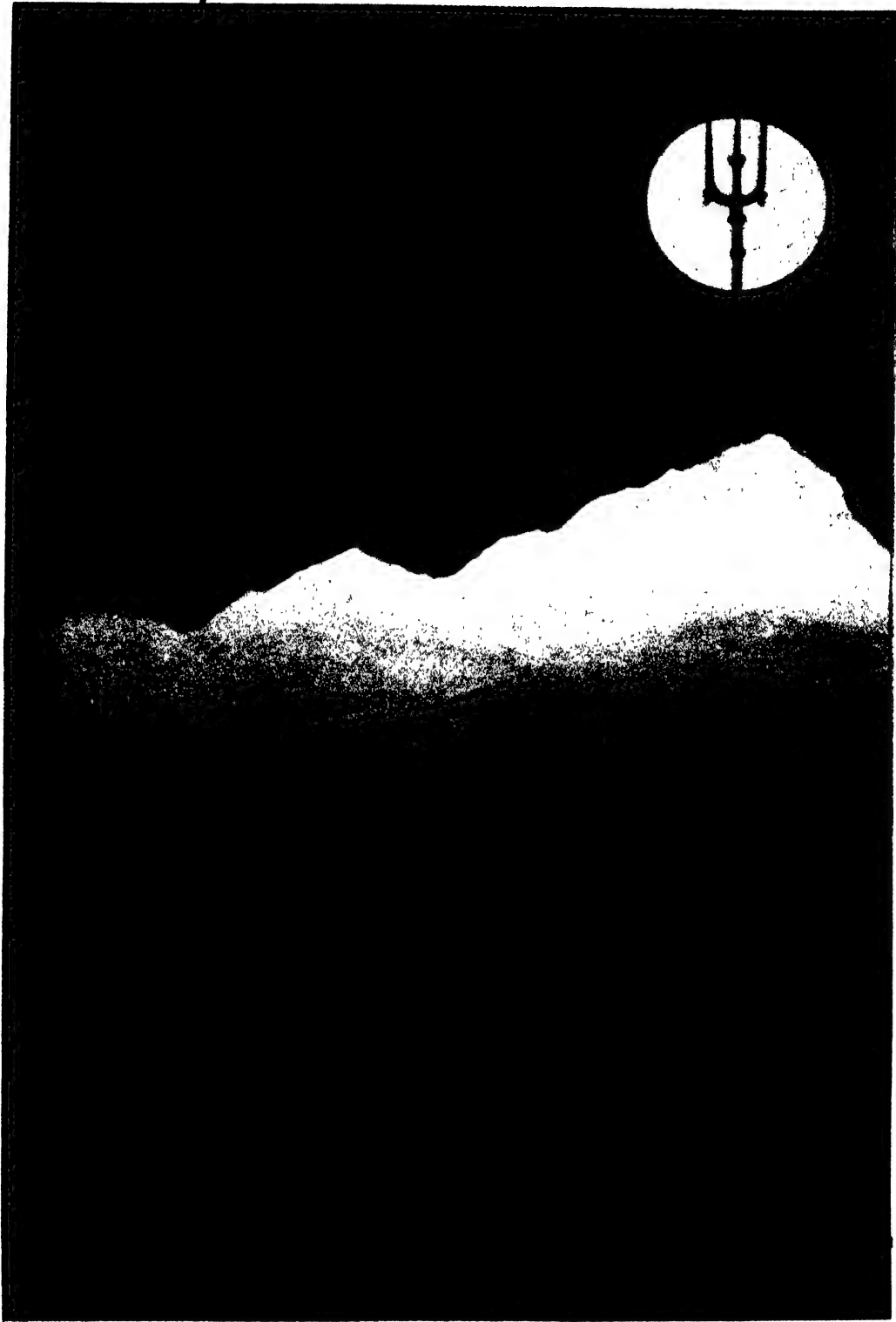
భారతి చందాదార్లకు హెచ్చరిక

ఈక్రింది కనబరచిన నెంబర్లవారికి ఈనెల (1988 సం. జనవరి నెల)లో ఇదివరకు చెల్లించిన చందా పూర్తి యగుచున్నది. తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరమున కగు చందా మాకు చేరునట్లు ఈనెలాఖరులోగా మనియార్డరు చేసినచో తెంపులేకుండ పత్రికను పంపుచుండుము. అట్లు తమయొద్దనుండి 30-వ లేదా 1-వ సామ్మరానిచో సహజభాషాభిమాను లగు తాము తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరము మాకు చందా దారులుగ నుంచురను నమ్మకముతో 1988 సం. ఫిబ్రవరి 10-వ లేదని యూ 8-4-0 లకు వి.పి. పంపుచున్నాము. గావున తా మెప్పటివలెనే పత్రికయం దభిమాన ముంచి సామ్మ చెల్లించి వి. పి. ని గైకొన బ్రార్థితులు. ఒకవేళ తమ కి పత్రిక ప్రస్తుత మనవసరముగ దోచినచో మా కానివయము నెంటునే తెలియజేసినయెడల వి. పి. పంపుట నావుదుము.

A 9 B 11 18 H 64 J 13 K 21 22 23 24 N 11 27 28 P 18 50
52 R 18 29 22 48 49 52 S 57 165 168 174 176 179 181 182 183
184 187 188 189 190 V 16 17 18 45 46.

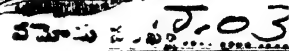
భా ర తి - ఈశ్వర సః॥ పుష్యమాసము

శ్రీ శూ ల ము

(శ్రీ ప్రమోద కుమారచట్రజ్ఞ)

శ్రీ చట్రజ్ఞాదు ఆంధ్రజాత్యు కళాకాలమునఁ జెల్లినోపుచున్నపుడు శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారిఁ కానుకగా ఇచ్చినది.

చిన్నార, పుష్పమాసము (జనవరి 1938) సంఖ్య 21-10-86

అంగ్రాఖ్యుడయిన గతిచిన ఇరువయ్యెండువల దనిచ్చు
 నుగ సానులంపిన విధమును రాజ్యయ, సాంఘిక, సాహితీ
 సంకలనందు ప్రవర్తనానందబరమన్న నవన వికాసము విశదము చేసి
 నాన్నది. సత్యాగ్రహమునందు ఆంగ్లముజూపిన పోర్చుగీసును
 ప్రశంసలకు పాత్రములైనవి. హరిజనోద్ధయము ఆంగ్ల దేశమునంద
 వ్యాపకమును బహునది. నవీన సాహిత్య కుమారినలు ఆంగ్ల
 స్వాతంత్ర్యయోధ్యమును విశదము చేయుచున్నది. స్వరాజ్య ప్ర
 త్యుపనందు ఆంగ్లవాదులకు ఉచితములైన సానములు లభించిన
 అంగ్రాఖ్యుడయ మనిషిన్న నుగ సానుచున్నను ప్రశ్నకాండ్రరా
 భావము సకలరంగములందును పూర్ణవికాసమును దుర్లభముజేసె
 శ్రీమత పట్టాభి సీతారామయ్యగారి వాచకత్వము క్రిం
 ఆంగ్ల రాష్ట్రము అచికాలములోనే సార్థక మగు గాక! భా
 యము గతించిన పను నానుకొండయందును అంగ్రాఖ్యుడయమనకు
 దేశికల్పాణమనకును పాటుపడిన విధమునను భావికాలమునంద
 పాటుపడుటకు భగవంతుడును ఆంగ్లభాకమును అనుగ్రహించు గా

ఆంధ్ర పతాకము

శేషాద్రి రమణ కవులు

ప్రళయజేమాతసంభవభాంకృతుల మించు ఘుర్గురధ్వనికి దిక్కులు గంగ
కాలానలోజ్వలజ్వాలల నిరసించు దృగ్గోళరక్తమరీచులాలయ
అట్టదిబ్బి నేదండ భయాపాద నివిడ దేహచ్ఛాయ నివ్వటిల్లి
దీప్తియేనేగానటస్వీరభద్రకరణ ఖడ్గవైఖరికోట కాంతింగ
భిష్మరక్షణక్షోతలో వెలసియున్న - ఆదికిరిమూర్తిచే గేతనాదికముల
తేసి రాంధ్రులు భావవైచిత్ర మెఱయ - దస్మహాసుస్వయా మంతయు స్మరింతు.

అసురోత్పత్తి వసుంధరాభరణ వంప్రాంకురి మొప్పరి, ది
గ్విరాంధంకరదంగకాశిమ నభోవిభా విడుమిడ, భ
రిసముద్ధారణ పక్షతోడ గిటిమై రాజిల్లు శ్రీ పట్టునా
హసవృత్తింబు చలుక్యభూవిభుఁ తాకాంకంబుగా భాసిల్లె.

అమప్రాధవులౌ చభక్త్య నృతుల బంగారునాణెంబులన్
బరగం గూర్చిరి, మూర్తకేతనములన్ భాసిల్లె నే యీశ్వర
శ్వరయాంబు వరాహాచిహ్న ముడు శోభానామై కాకతి
శ్వర తేజోంకముగాఁ దనరై రిపుభూఁతోభ చేకూర్చుచున్.

అని కాకత్యుడు ప్రోలభూపిథుడు గుండాధీశుఁ జెండాచుము
న్ననవద్యంబగు నాశ్మముద్రక వరాహాంకంబు మైనదై ద
జ్జననాథాన్వయ కేతనాంచలములన్ సంస్థాపితంబయ్యెఁ బా
వనహా నాదికిరిస్వయా ముడు సంభావ్యంబు మా కెల్లెడన్.

దురమునఁ గాకతయ నృతుల నిజకేతన చిత్రమా మహా
కిరిపరమూర్తిఁ జూప నొగిఁ గీర్వడి తొల్లిటి నేవణక్షమా
నరులు స్వదుర్గ భూములకుఁ బాటి కెలంకులనున్న వన్యసూ
కరములఁ జూచి మ్రందిరట కాకతికేతన చిహ్నదుర్భ్రమన్.

ఓరుంగంటి నృపాలమందిర సమీపోత్తాల భూజంబుపై
నారూఢంబుగ బంధితంబయిన స్తంభగ్రంబు క్రోడాంకమై
వైరిత్యహాధయద్రదాయకముగా వర్తిల్లె ద శిజ్జయ
ప్రారంభంబుల కంతరార్థము గ్రహింపన్ రాదు మా బోంట్లకున్.

మును చాళుక్య వసుంధరాధిపమణుల్ పూజాంజలుల్ నింది మిం
చిన భక్తి బ్రకటించిరే కిరిపర శ్రీ కేతనం బద్ది, యాం
ద్ర నరాధీశులు కాకతీయు లొరుగంటన్ నిల్చి నేవించి ప్రా
క్షన తేజంబును నిల్చి రప్పటి జనుల్ కైమోడ్చు గావింపంగన్.

భవభూతి : నాటకకర్త

పుట్టపర్తి

నారాయణాచార్యులు

ప్రపంచము విరుద్ధశక్తుల కొక నాట్యరంగము. తల్లితండ్రులు మనోహరములై మెరుగుచున్నవి. అంధకారములు దట్టముగ గ్రమ్మి పృథ్వీదళానిశ్శబ్దములై యున్నవి. మడిచిన జములవలె, ఆలనోకనోపు మేఘనూలికలతో, మయూరకన్యకలతో, నవసౌందర్యముల, చిరునవ్వునవ్వు పంటపొలకలతో సహజముల కన్నుల దనియించు వానకారులన్నవి. నెంటనే నిప్పులు స్రుమ్యరించి పీకగ్రునువలె వికటాబ్జహాసములుగావించు వేసపు నన్నవి. శంకరాచార్యుల మతబోధలును, బుద్ధుని యహింసాతత్వమును సాదుకొన్న రంగముననే భయంకరములగు యుద్ధములు, వారుగాలగు హత్యలు కానుపించుచున్నవి. అసలు మంచి ప్రపంచమున కెంత గూఢభయము చెడయు నంటే. మహాశుక్రుడు ఒకచోట త్రాచులు మొదలైనవి పంటను పొడుచేయు పురువుల భక్షించునని శెలవిచ్చినాడు. మనము న్యూలదృష్టితో యుద్ధములు మొదలగునవి యవర్థదాయకము లన్నను కొంత లోతుగ విచారించిన నవియు శతకల్యాణమునకే యని చెప్పకలేవుడు. ఒకమహాశుక్రుడు సృష్టికన్నముందు నాశన మావశ్యకమన్నాడు. లోకమున నెలకొను శాంతికి యుద్ధములును కారణములే. ఒక ప్రపంచముననేకాదు, మనుష్యుల—సామాన్యముగా ప్రాణిమండ్రముల యంతరంగ బహిరంగస్థితులయందును నీవిరుద్ధస్థితి యుండనేయున్నది. బాసగా చదివిన శ్రోత్రియునకు—ఆచారవంతునకు భర్తగానికి దినమును సమానమును వడ్డించు కారణాత్రి దాపురించుచున్నది. దూపవంతునికి కొంగమెడగల పెండ్లామును, మంచిరూపము గల భార్యకు అందచందములులేని యష్టవక్రమూర్తియు లభించుట చూచుచునేయున్నాము. హరి

శృంగుడు చక్రవర్తి; ధార్మికుడు; సత్యమునకు కొడుకును, దీహమును, మానమును, కడుకు భాగ్యముగూడ అమ్మిన త్యాగి. కాని అతని ధర్మనిష్ఠరతలో సామాన్యపృథ్వీదళమునకు కొన్ని మోర్వరానివి లేనా? పెండ్లాను నమ్మనపుడు—విధిని నిందించని, హాశిశృంగుని మారని పాతకు గుండునా? అట్టి విరుద్ధధర్మములను చూచినపుడు, వానిచే అనుభూతికి, అనందమునకు, సత్యమునకు గలుగు కొరతను పరీక్షించినపుడు కన్నులున్నాడు—హృదయమున్నరసికుడు—కంట తడినెట్టి యయోగ్యుని వాపోవకుండు లేడు. అట్టియొక వాడు—సృష్టి తనకు లోబడినదికాకపోవుటచే వికలత నొంది—తన్ను, ప్రపంచము నిందించును. అట్టిలోపమును నివారించువారికై విలపించును. కడుకు కర్మసిద్ధాంతమునైనను నాత్మను తృప్తికొందింప బ్రయత్నించును.

మరి యీ విరుద్ధధర్మముల తత్వ మేమి? దీనికి వ్యాఖ్య సేసేది గల్పింపవలయును? ప్రపంచములోని కొరతకై, విరోధమునకై కృశించు కేదశీవి యట్లే కుర్చుకుములలసినదేనా? ప్రపన్నజీవికి ముండలకంచె లడ్డునైన మార్గమును మరింత క్లిష్టముగ జేసివైచుటేనా భగవంతుని యుద్దేశము? చక్కని రాచబాట వైచి వేయకన్నులతో గనిపెట్టి రక్షించుట గాదా? కాదు కాదు. క్లిష్టపరిస్థితు లడ్డునైన వానానైకల్యములచే మనస్సును కలంచినైచుటయే. ఇదంతయు దీనికి? జ్ఞానోపార్జనకు—తత్వదృష్టికి. కాదనబంగారు దడదడ పరుగెత్తి పోవుచున్నది. ఆవేశిత హృదయము కిఘముగా తత్వము నందుకొనుచున్నది.

అట్టి క్లిష్టపరిస్థితులు మహాత్ముల కందరికి సంభవించినవే. అప్పటి నారును కష్టములకు

జిక్కి తలపోసినవారే. రామభక్తుడగు కనీరు, దేవాలయముగట్టిన రామదాసు, మొన్న మొన్నట లేపాక్షిలో సరస సౌందర్యము గల శిల్పవిద్యకై ధనము వెచ్చించి కన్ను లూడ బెరికించుకొన్న విరుపల్లయు నీ కోటిలోని వారే. చంద్రగిరిలో భిక్షుమైతిన తిమ్మరుసు మంత్రి భావీశీవితమున అఖండ సామ్రాజ్యమును తన చేతిలో నాడించి మహామండలేశ్వరుడై భరిరా యనిపించుకొన్నాడు. మొన్నటి వరకు నూరుపేటలేని విశ్వేశ్వరయ్య, అల్లాడి, ఆంధ్రకేశరులు నేడు సకల సమ్యాప్త్యులు గారేదా? కష్టము లేదుకొద్దినపుడు ఆత్మశక్తిని గుర్తించి, లోన పరమాత్ముడున్నాడని తెలిసికొని, సింగపు సిల్లలవలె లంఘించి మహాన్నతపదవిని జేపట్టిన ధన్యులు వీరు. మనుష్యునికి కష్టములు, దుఃఖపరంపరలు సంభవించుటవలననే ఆత్మపరిశోధన, సంయమనము మొదలగు మహాపురుష లక్షణము లభ్యాస మగుచున్నవి. వేయియేండ్లుచేయు సురుబోధల కన్నను నిది యతిత్యరలో పురుషుని కార్యములకు ప్రేరేచి గలిపించుచున్నవి. ఆకష్టములచే నారి జీవితములు ధన్యము లగుచున్నవి. మహాశుక్రుడు “శీఘ్రస్య” ఉరికంబ మెక్కకున్నచో అతని సిద్ధాంతములకు సరియగు సమన్వయ మేర్పడియుండ దేమా? అనంద హింసించు సిద్ధాంతుడు పుష్కలమును రాజ్యమును, ప్రేమరూపిణి యశోధరను త్యజించి యేకాకియై జ్ఞానమునకు బ్రయత్నించి బుద్ధుడయ్యెను. ఇంతకుముందు దక్షిణాఫ్రికాలో తన్నుబడిన్న మహాశుక్రుడు నేడు భగవత్స్వరూపుడు గారేదా?

ఈస్థి దొమ్మరసామువంటిది. క్రింద బడెనా శకలములై పోవలసినదే. తరళ తరళములగుసముద్రపుటలవలె కష్టసందోహములు హంకరించి మీదబడుచున్నపుడు చేయెత్తి నిలిపి ఆత్మశక్తిని రక్షించుట సామాన్యమైనదా? ఒకవంక దృశ్యమాన ప్రపంచము, వేరొకయొడ ఆదర్శము తీరని దయ్యములై పట్టిపాలార్చుచుండ మనస్సునకు శాంతి యొక్కడిది? కాని యిందులోనే స్థితి గలదు. దుఃఖార్థమునుండి తరచి గడ్డకుదీసిన యమృత భాండమువలె మానవు డీకష్టములను మణించిననాడే జ్ఞానామృతము లభించుచున్నది.

ఈ యెల్ల చోరినవాడు మన భవ్యుని మహాకవి. “పదావ్యక్త ప్రాసాదానానాం పాశీణుః” ష్టాదిః కవిత్వం తాత్ప్రయోగం, సంపాదించిన ష్టాదులు సౌలభ్యము నీర్లగు నీళ్ల వలెగాక తన ప్రవర్తనలను చూపించు కొన్న మహానుభావుడు; ఆచర్య కీర్తియునకు లోనైనవాడు; ప్రకృతియందలి పదార్థముల తత్వమును, సంఘమునందలి బోటుదాటులను చక్కగా విమర్శించి అవగతము చేసికొన్న మహాత్ముడు; కార్లయిల్ తపస్వియన్నట్లు * నూత్నపరికిలనకు సినెట్లు ఆభిప్రాయములు కట్టబడిన త్రాళ్లవలె పృథములుగా నిర్ణయించుకొన్న సయవి. ప్రపంచమంతయు గాదన్నను తనయభిప్రాయమును వ్యక్తముగ నమ్ము విశ్వాసము, దానిని ఘోరించుకొనవలయునని చెప్పెనుక కంటియున్నది. భవ్యుని యొక వ్రాతగామనాత్రము గాడు; సంఘసంస్కర్త. ప్రపంచములోని యన్యాయములు, కుట్రలు చూచిచూచి, నివాసించు పర్వతపుల వినియోగించి, విఘ్నములై దరిచేరి వేదన ననుభవించి సామ్యునిలైన శీవి. నిజముగా భవ్యుని ప్రపంచమంతయు దుఃఖముయను గాననియు, అందు ఆనందము, సుఖమును కలదనియు, కళకు పరమావధి కన్నీరు గాదనియు తెలిసియుండెనేని యితనికి యగ్రతాంబూల మిచ్చి సాహిత్యపీఠలగాఁ ద్రప్పియుండుము. కాని యట్లు గాలేదు. తన శీవితమునే కన్నీటి కాచుతి నిచ్చినాడు. తుదికు “మతం సద్భి స్సంగః కృమపిహి పుణ్యేన భవతి” అని వాపోయినాడు. ఇంత విశాల ప్రపంచమున తన మనోభిప్రాయము నూకొట్టెబాలు సమీపముడే దొరకలేదుగాబో లీవేదకివికి. నాకు జూడ కాలిదాన భవ్యుని మనఃప్రవృత్తులకు నిదే పెద్దభేదముగ గవ్వట్టుచున్నది. కాలిదా సానందోపాసకుడు. దృశ్యమాన ప్రపంచమును, ఆచర్యమును చక్కగా నొడిగట్టుకొన్న పుణ్యవంతుడు. ప్రపంచమున నున్న కొరతను గమనింపకపోలేదు. ప్రతిదినమును దైనికశీవితమున తా ననుభవించిన యను

భవములు, సాంఘికాచారములు, ప్రకృతి మౌక్తిక స్వభావము, పదార్థముల మితిని లెక్కనే మరచిపోక కన్నతల్లివలె సమయమున కందిచ్చు మహాస్మృతితడు. కొన్ని ప్రకృతి నియమములకు తానే తగినభంగి సమాధాన మిచ్చుకొన్నాడు. కొన్ని మనసునకును వచ్చినవి. ఎఱు డెట్లు ప్రవర్తించవలెనో, ఏకాలమున కేది గూచించుటయో, ఏకాగ్రతములు ఆచారములు ముదలగునవి చేకూరిపాత్రముల ననుసరించి చేసేతి నూరుకో యితనివలె గమనించిన కవి సంస్కృత సారస్వతమున శోధన వచ్చును. అనేక మన్నియెడలను సనిశించుచుయు, కావ్యశీలత కీర్తించి భవ్యునియలలో ఒకటియనియు సుద్దించిన ప్రతిభావంతుడగుటచే తన కావ్యముల ముఖ్యము కావ్యకములను పోలికకర్తలు, చక్కవముగాను పరచింతిల్లు స్రుమ్యరించినాడు. ఒక్క యుగా హరణమాత్రము గామించును. శాకుంతలమున దువ్యంతుని పరిపాపమునకు శకుంతలను జోడించినవచ్చిన మునిమహాగు లామెను జూచి,

“సతీమతి జ్ఞాతికులైకసంశ్రమాం
జనోఽన్యథా భర్తృమతీం విశంకే,
అత స్సమీపే పరిణేన రివ్యతే
అద్రుహిమాపి ప్రమదా స్వబంధుభిః”

ఏమనుచున్నాడు? పరమాపతివ్రతావసమ పుట్టినింట నున్న కుమారికను ప్రపంచము నిండించుచున్నది. కాన నుత్తమురాలను కన్యకకు భర్తృసాన్నిధ్యము పేడగానిది.

శకుంతల పతివ్రతయు మునికుమారిక. ఆమెనివాసమును, కీర్తయు ఒకటియు భావోద్రేకమునకు తావొసగునని కావు. మనసారదువ్యంతుని ప్రేమించిన ప్రణయైకశీవి. ఇపుడు ప్రియునిచే నిరాకరింపబడ్డది. తా నేగి పుట్టినింట నున్నచో లోకము నిండిపదా? తప్పక నిందించును. శకుంతలా దువ్యంతుల యొడంబడిక నెవ్వరు చూచిరి? అపరోక్షములగు వారి త్రికరణప్రవృత్తుల నెర రెరుంగుదురు? గొప్పవారుగూడ ఒక్కొక్కయొడ వికారములకు లొంగిపోలేదా? దానిలో లేత నయస్సు- జగములు మోహించు రూపము.

ఇంద్రియగ్రామము బలవత్తరమైనది గదా! లేదు, ఒకవేళ శకుంతల నియమముననే దినములు గడపె ననుకొందము. అ దెవరికి గావలయును? “ఎద్దీనె నన్న గాట కట్టు”మను కనుమలపు ప్రపంచమున కాంత యవకాశము దొరకిన పంచపుగాదా? అట్టియెడల సూర దిరి ఈసన్యాసము లివ్వగలదా శకుంతల? ఇచ్చిన వినువా శిష్యుర? ఇట్టిని నెడకిర దొరకుదునే యుండును. అందుకే స్పృహయందు సౌఖ్యము ననుభవించి కీవితకావ్యమును రమణీయముగ శిప్పించిపోయినాడు. ఈ మహాకవికి మిత్రమెరిగిన గూర్మరృప్తి మిక్కుటము. ఇంకో, అంతఃకరణ ప్రవృత్తి కలది చూచియుండినది గాని ఇతడు వానికి బానిసయై యుండలేదు. అందుకే కవిచక్రవర్తియై ప్రపంచమున కిటుకేల్లయి మొక్కులందుకొన్నాడు. అతడే “నై సద్గతీ సురభిః కుసుమస్య సిద్ధా మాగ్ధిః సితిః స చింతితే రవతా సితాని” అని మూల గూర్చొని విలసింపగుచుండిన మన మేనాడో విస్మయకవులలో చేర్చియుండుము.

భవ్యునియొడ నిట్టి సన్నివేశము లగుదు. అతడు నియమమును, ఆచర్యమును దాటిన సహించలేదు. తన మనస్సునకు విరుద్ధములగు ప్రవృత్తులను, భర్తృమునకు తొలగిపోవు కార్యములను చూచినపుడు తటస్థుడైయుండుట గాని, లేక సమచిత్తముగ బోధించి కార్యకారియగు పద్ధతిగాని భవ్యునియొడ గానము.

అన్ని కులకన్నను జ్యోతిస్సుల దీతని మనఃప్రవృత్తి. వేయి కుటిరపాటులకన్నను వాడియైనది మాట. ప్రపంచమునంతయు నొక్కసారిగా సహృదయతతో నింపివేయవలయునని యాతని యాశ. ప్రపంచమునకు తా నొసగు దానికన్న వేయిరెట్లధికముగ గోరువాడు. అత్యనిశ్చయ మెక్కువ. ధీరత చలించరానిది. లేకున్న విశాలమును ప్రపంచమును ధిక్కరించి “యేనామ కేచి దిహ నః ప్రథమం త్యవజ్ఞాం జానంతి నే కిమపి తాన్ ప్రతి నైవ యత్నః” అని ధైర్యముగా నిలిచి చెప్పకొను గుండె లేవరి కున్నవి? ఇంకేకాదు. ఉత్తర

* A man of strong understanding is ever a man of strong character

రామనరీత్రలో “వక్తవ్యమేవ వక్తవ్యం కుతో ఘోషవచనీయతా, యథా స్త్రీణాం తథా వాచాం సాధుశ్చై దుష్టనో జనః” “నగ్నో ఆతిదుష్టనభి వక్తవ్యం” అని పలికించి తనకు ప్రపంచముపయిగల రో వర్ణించు కుంప లతో స్రుమ్యరించి నాడు.

భవభూతి మనః ప్రవృత్తిగీర్తయింపటకుకా రణమేమి? నాకు వోచిన కారణమిది. భవ భూతికాలపే. దీనికి కారణము. కే. వేంగ్రుడు భవభూతిపద్యములను ప్రిస్తాంతములగు స్ర హించుటచేతను (౧౦౨౮-౧౦౬౩), రాజశేఖ రుడు (౯౦౩-౯౬౭), భనంజయుడు, కన హాలుడు (౯౭౪ - ౯౯౪), నామనుడు (౮౮౦) మొదలగువారు భవభూతి మహా కవిని కేగ్గి ముటచేతను, ఇతని కావ్యాగ్రు హా భృకుమారిలకు ౮౮౦ న కొంగ జను కగా నుండుటవల్లను మన మారిని కేనిమిదవ శతాబ్దముకొనయందు నొమ్మిదవశతాబ్దము మొదటను నిలుపవచ్చును. ఆనాటికి భోజ వీర్లు లక్షమిందీయుండెను. సామంతులు రాజ్యముల నాక్రమించి పరిగె లించుచుండిరి. చాలలకును తదాశ్రయులకును నిరంతరము భయము, కఠినత, రక్తపానమున ఆశ—జను లలో నొక యశాంతి ప్రబలియుండెను. అది యనుగాక నానాటికి శంకరబోధలు క్రొత్త లగుటచే బాధింపఁబడుచుండిరి. వారు రాజుల నాశ్రయించి, వారిమాలమున ప్రజ లలో హుకుముల చెలాయించుచుండిరి. భవ భూతి యజ్ఞములుచేసినవారియింటి బిడ్డ. ఆర్యమతముల ధర్మములనే గలియని నమ్మి వేదక్రియలను నిర్వహించిన కర్మనైషితుడు. కనుకనే యానాటి యశ్విరుదులు-ఆచారములు భవభూతికి గర్హ్యములయినవి. తుదకు “తరు చ్ఛాయాధీనం తదపి తపసో యోగ్య మశనం, ఫలంవా మూలంవా తదపి న పరాధీన మిహ వః” అని పాడుకొనుచు నెక్కడనో కొండ గుట్టలలో తన జీవితము గడుప నిశ్చయించు కొన్నాడు. మరియొకటియు కారణము గలదు. ఇతడు స్వయముగా నానేళి. భవభూతి నాటకములలో నగుపడు తన్మయీభవనశక్తి మరియొకరి వ్రాతలయందును గానుపింపదు. వీణారంభించి దీతని కునస్సు. ముట్టిన

వంటనే “ఖంగ్” అని మ్రోగును. ఎంతటి సామాన్యదృశ్యమైనను “అపి గ్రావా కోదిత్యపి దళతి ప్రజస్య హృదయం” అని యతనిచే ననిపింపగలదు. సామాన్యలకు మనకు అతని యూవేశ మొకసారి బరువుగా తోచును. అగ మన కంతటి హృదయము లేని కార్యాగ్రహే గాని యామహాకవికుండిన గాదు.

ఇతని యూవేశమునకు సముగ్రముని తీళ్ల దృష్టియు నొకింత యవకాశమును గలిగించి నది. ఒక దృశ్యముగాని, ఒక విషయముగాని మననచేయ నారంభించినచో నెన్ని యబ్బులులైనను విచితువాడు గాదేమో యని పించును. భవభూతివర్ణనలందు సముగ్రములకు బహిరంగవర్ణనములు, సామాన్యహృదయము నకు, ఒక్కొక్కచోట పరిణిత మనస్కులకును వోచని భావరహస్యములు కుప్పలుతెప్పలై యుండును. ఒకటిరెండుదాహరణములిప్పును.

మాలతీ మానమున మాలతీ కటాక్షముల వర్ణించుచు మహాకవి

“క్షమిరేవికన్తానా ముల్లసప్రస్థులతానాం మస్పృణానుకీతానాం ప్రాంతవిస్తారభాషాం, ప్రతినయననిహితే కించి దాకుంచితానాం వివిధ మహామధూవం పాత్రవహాకీతానామ్”

ఇందులో మాలతీదృష్టు లేన్ని కేతులవెడలి నవి! ఆమెద్రూలత లుల్లాసము కెందినవి. మస్పృణమునుకీతము లైనవి. ప్రతినపాతిమునను లజ్జచే కించిదాకుంచితము లయినవి. దీనియం దెంత స్పష్టముగా భావములు నిరూపింపబడి నదియు సస్పృహయులు గ్రహింపకపోవరు. “ధ్రుమిషు కృతఘటాంతర్యంహలవృత్తిసంకల్ప ప్రచలితతరుణద్రూతాంధవై ర్మంహయంత్యా”

ఇందు సీతాదేవికుమారులతోబాటు భవభూతిశ్లోకమును సూచిదిగినది. ఇట్టి యుదాహరణము లడుగుపగునకును భవభూతి నుండి దీసి చూపవచ్చును. కొన్నియెడల వస్తు ప్రత్యక్షీకరణదాహము సౌందర్యమును గూడ వెనుకకిచ్చి ముందు నిలుచుచున్నది. చూడుడు.

“...వలితకంధర మాననం తత్ వ్యాకృతవృంతశతప్రసంగం హంత్యా”

ఇందు వ్యాకృతవృంతపదముపమానసమీ కరణమునకై వచ్చినదికాని సౌందర్యమునకు గాదని కేవల సోపానికావృత్తినను చెప్పగలదు.

ఈశీష్టదృష్టి ఈభావ యితనియుదార ములను నమ్మకములకు తె వొసగినదని చెప్ప వచ్చును. ఏకాంతముననుండి ప్రతియొక విష యమును సముగ్రముగ నాలోచించి కేల్పు కొన్నవాడగుచే నెని యనదను కొన్ని భావములైనను వాస్తవియమున నుండిపోగలిగి నాడు. మెల్లనాల్గు మహాశయుడును నీవిష యమును బాహాటముగ వివరించినాడు.

క్రేవల మనోవేద్యములయి, మాటలచే చెప్ప రాని భావరహస్యములకు నీతని కవిత నిధి. ఇతి చోకచోట

“అద్వైతం సుఖదుఃఖయో రనుగతం సర్వా స్వస్థాను యద్విశ్రామా హృదయస్య యత్ర జరసా యస్మిన్నహోహ్యో రహః” అని ప్రేముని నిర్వచించినాడు.

“వ్యతిషజతి సదాగ్ధానాం తరః కోపి హేతుః నభిలు బహిరుపాధీన్ ప్రతీయ స్పంశ్రయం తే.”

అని మానవహృదయ పుష్టకమును సముగ్ర ముగఁ ద్రిప్పినాడు.

“న్నేహిశ్చ నిమిత్తః వ్యకేక్ష శ్చేతి విప్రతిషిద్ధ మేతత్” అని స్వభావవాదమును తరచినాడు. ఇట్లు కవలము తత్వ ప్రపంచముపయి దృష్టి నిడి సాగినవాడని భవభూతి. అందులక ప్రపం చము సాక్ష్యమును దులిచివాడేకపోయి నాడు. ఇన్ని కవితలో లలితవర్ణనములు, పుష్పలగ్న భావములు, కల దిరుగజేయు కల్పనలులేక; మరి యుక్కుతునియల బోలు పలుకులు, వేడి నిట్టూర్పులు, కన్నీరు. ఇతని జీవిత మొక గుఱాంతనాటకము. ఒకవేళ శృంగారాదిభావములు వర్ణించినను, నందులో మితభాషిత్యము, సావృతనము దాగియుం డును. ఈ రెండిటి నడుమ నేదో వచింపరాని నిగూఢమున ఆవేదన ప్రత్యక్ష మగుచుండును. ఇతని జీవితమున శాంతిలేదు. పంజరమున జిక్కి, బయటికి వెళ్లుటకై గింజ కొనుచుండు చిలుకవలె కఠినమానవప్రపంచమున జిక్కి నిష్క్రమియాచించు ప్రపన్నజీవి యనుభావ

మలే గోచరించును. భవభూతికి నిర్భవయి
గాప్త యవనమృతము. చేతికందిన పండు
నోటి కందునో యందనో యని తల్లడిల్లు
హృదయ మీరినది.

“విధాతుర్వ్యాపారః ఫలతుచిమనోజ్ఞశ్చభవతు
వికాః కోవ్యంత న్నవయతిచతాపంచలినశే”

బ్రహ్మయొక్క విధానము ఫలించినను మ
నోజ్ఞ మగునో కాదో, జడత నాపాది
నన్నచో, తాపము కలిగించునని యర్థమగునో
కాదో యని యాశంకించుకొని తార్కిక
శాబ్దబోధవలె, నతివ్యాప్తవ్యాప్తలను
నివారించి చెప్పి టితిని యలవాటు. తాను
వాకొన్నట్లే యితని తైలి కర్మశగభరము.
కాలిదాసునందువలె మాచినవెంటనే యాక
ర్షించు భావముగాని, పుష్పితమున తైలిగాని,
లలితముగ చిత్రించిచెప్పి విధానముగాని భవ
భూతియొడ గానము. ఇతని పలుకు లాచా
ర్యునివలె కఠినముగా మందలించు శిక్షలుగాని
సరస గూర్పుండి చెప్పచెప్ప గలిపి వాకొను
ప్రియురాలి సల్లాపములు గావు. కవిత్యమును
పవిత్రముగ నెంచి, యుపనిషత్తులవలె సత్య
మును బోధింప దొరకొన్న మహాత్ముడు.
ఇతని నాటకములందలి పాత్రలను ఆదర్శ
ప్రపంచమునుండి దిగివచ్చివారివలె గానబడు
దురేగాని సామాన్యపు మనుష్యులు గారు.
స్వయముగా నితనికి ఆవేశ మెక్కువగుటచే
తా నేపట్టు వర్ణించుచున్నను సమగ్రముగ దాని
యందే లయించుటచే పూర్వాపరముల పరి
దిద్దుకొను బాగ్రత్తయు, కావ్యసృష్టికి పరి
పూర్ణమగు రూపము నిచ్చు నిలుకడయు నం
తగా గానరాదు. మహావీరచరితమున ముప్పది
యేడు పాత్రలట. భవభూతిని మనము పరిశీ
లించుకపుడు అతనిని ఆవేశియగు కవిగా నర్థ
ముచేసికొన్ననేగాని నాటకకర్తగా తలచి
నచో మనకు దొరకు పదార్థము చాలతక్కువ.
అయిన నీతడు స్వతంత్రకావ్యముల వ్రాయక
నాటకములకై యేల పూసెను? ఇది యాకా
లపు అభిరుచి యేమో? భవభూతి నాటకకర్త
కన్న కావ్యకర్తయై యున్నచో బాగుండెడి
దని నాయూహ. ఇతని నాటకములు మాడు.

నవి; ఒకటి యాకాలపు సాంఘికాచారముల
వల్లడించు కల్పితమున ప్రకరణము ఈనాట
కముల పూర్వాపరభావమును గురించి మాల్
కర్ మహాశయు డీయంచనా వేసియున్నాడు:
“మహావీరచరితమున మానవుని బాల్యము
వర్ణింపబడినది. అందు వ్యక్తియొక్క ముగ్ధ
తయు, పెద్దలయొడ విధేయతయు చక్కగా
వర్ణింపబడినవి. రెండవ ప్రకరణమును మాలతీ
మాధవమున చించుటపై పాదరసమువలె పరు
గిడు యావనమును వివరించినాడు. దానిచే
గలుగు తొందర, ఆవేశము, రసమును స్వయ
ముగ ననుభవించి యాలోచించు మనస్సు,
మానవసంఘమునకు జెందిన ప్రేమ మొదలగు
నానినిగురించి వితర్కించుట, నానికై తమ
బ్రతుకు నర్పించుట మొదలగునవి వర్ణింప
బడినవి. మాడవదియగు నుత్తరరామచరితమున
ననుభవముపండిన సంసారిశీలిత మున్నది.
ఇందులో లోకవృత్తమున ప్రవర్తించునపు
డుండు బాగ్రత్తయు, బాధ్యతయు, గడచిన
జీవితమునకై దుఃఖమును జెప్పబడినవి. వ్యక్తి
ప్రపంచమంగు బాల్యకృతమును ముగ్ధతను
వహించి పెద్దవారియొడ వినయవిధేయతలు
గలిగి, యభిప్రాయములు చేహర్చుకొనుచు
యావనమున బ్రవేశించును. అపుడు బాల్య
మున నేర్చుకొన్న యభ్యాసములపై తత్వము
నీడలుచల్లుచుండును. వాడు ప్రపంచమునుండి
తల వైకెత్తి చూచి, మానవస్వభావమునకు
దగ్గరగానుండునవియు, తత్వప్రపంచమునకు
గొనిపోవునవియు నగు కొన్ని గుణముల నల
వాటుగావించుకొనును. అచటినుండి నిస్సార
మున ప్రపంచమును విడిచి పరిత్యాజ్యములు
గాని కొన్ని తత్వములు తిరస్కరించి, సత్య
స్వరూపమును నాదర్శప్రపంచమునకు దారి
తీయుచున్నాడు. వీరత మొదలగు మహాపురుష
లక్షణములు దీనిచూడబడినవి. ప్రత్యాగతులు,
కోరికలు, ప్రయత్నములు, ఫలచింత మొదలగు
ఘట్టములు వాని జీవితమున వర్ణచిత్రములై
పరుగిడినవి. అతని యాలోచన లీనాడు పండి
పక్షములయినవి. తా మిదివరకు తరించినదీనిన
యెండమావులపయి నిట్టూర్పు విడచి బాష్ప
లలితములగు చూపుల జూచుచున్నాడు. తడ

తమునయినను సప్రయోజనముగ గావించునీ
కృతసంకల్పు జనుచున్నాడు.” ఈ మాడు
నాటకములయందు ప్రతిబింబితములగు భావ
ములు భవభూతి స్వయముగా ననుభవించిన
వియే. అతనికి అనుభవము, జ్ఞానము ముదరిన
కొలది వైపయి యుత్కృష్టనాటకముల రచిం
చెనని తలప వీలగుచున్నది.

మహావీర చరితమును రచించునాటికి భవ
భూతి యప్పుడే చదువుముగించిన స్నాతకుడు.
తాను చదివిన లక్షణముల గొంతవర కనుస
రింప దలచినాడు. నాటకనియమముల నను
సరించి, రాముని కేవలము వీరపురుషునిగానే
చిత్రింప దలచుకొన్నాడు. ఈకాలమున
కాతని కింకను సమృద్ధములగు స్వతంత్రాభి
ప్రాయములు లేవు. లక్షణకారులపయి యా
సక్తి, రసముక కంటగా నుపయోగింపని నియ
మములపయి పట్టుదలయు నక్కడక్కడ
గానుపించును. భాషాదేవి నింకను పరబ్రహ్మ
ముగ ధ్యానింపలేదు. పాత్రముల యాంతరిక
మనస్తత్వమును సమగ్రముగ నిరూపింపలేదు.
పరశురాముని పాత్రయందాద్యంతము కర్క
శర గలదు. కవి పోషించిన గుణములకు, వ్యక్తు
లకు సంబంధము సమాచీనముగ లేదేమో యని
పించును. అయినను నక్కడక్కడ నీతని
తత్వదృష్టి ప్రత్యక్షమగుచునేయున్నది.
ఉత్తరరామచరితమునందువలె ఖంఠఖంఠ
మును రసము జిలుకకున్నను నచ్చటచ్చట
హృదయముగలచు భావములు లేకపోలేదు.
మాలతీమాధవమునాటికి భవభూతి యావ
నమున నుండెను. భట్టబాణుని భాషాప్రవా
హము లోకముల ముంచియెత్తు కాల
మది. ఆనాటికే శబ్దాలంకారములయంద
దలి యాసక్తి విజృంభించినది. భవభూతికివి
ఏలకో స్వతంత్రుడైనను నీచాపల్యము
కొంతవరకు గనబడుచున్నది. ఇతని నిగూ
ఢములగు భావములు, పరిణతములగు సత్య
ములు సమాధిగల మననచే దలియడగినవి
గాని “సోమరయ్యల”కు ప్రత్యక్షములగునవి
కావు. అంతయో ర్చనరీతి? అందులకే భవ
భూతిఃస్మృదగు వాక్పతిరాయడు (ప్రాకృత

చెప్పి విలపించినాడు. కవి స్వతంత్రుడగుటచే మాటలయందు మరుగుమట్టులులేవు. కాలిదాసువలె రక్తమురాక గిచ్చువాడు గాడు. ఇతని ప్రవర్తనలును స్వతంత్రములే. భవభూతి నాట్యమందలి చాపల్యముచే ఆటగాండ్రతో జేరెనని యొక కథగలదు. ఇతని నాటకములే పరిక్షించినచో మన కట్టివి కొల్లగ దొరుకును. రాముడు సీతాదేవిని సరించి పలుకుచు

“ఉత్పత్తిపరిపూతాయః
కిమస్యాః పావనాంతరైః,
తీర్థోదకంచ వహ్నిశ్చ
నాన్యతః శుద్ధిమర్హతః”

అని కొంతెత్తి ప్రపంచమును సవాలుకు పలుకుచున్నాడు. మైన కనుబరచిన “సతీమనీ జ్ఞాతిశులైకసంశ్రయాం” అను కాలిదాసు శ్లోకమును దీనిని పరీక్షించినచో వీరిరువురి మనస్తత్వము లెంత భిన్నములో తెలిసికచ్చుచున్నది.

ప్రపంచముతోడి భవావాస మహత్తర వంటిది. ఎట్టివారినిన తూలనాడుట స్వభావము. రమణీయమగు కీర్తన్ “ఇసజెల్లా” పయి నివ్వలుకెరగు ఖండన బయలుదేరినది. ఆవిమర్శనయే యతని రక్తము ద్రావినది. భవభూతిమహాకవివైనను నిట్టివిమర్శనములే బయలుదేరియుండనోవు! అతడు క్రుద్ధుడై నాకొన్న శ్లోకమే యిందుకు ప్రబలసాక్ష్యము. పౌడ్ఘతములో నున్న పవిత్రసిద్ధాంతములు మారిపోయి నటన లయ్యెను. అవి సామాన్యులకే హృదయోద్వేగకరము లై యుండె నన్న భవభూతి నడుగవలయునా? ఆనిట్టార్పుల ఫలమే కామండకీ పాత్రనిర్వచనమని తోచుచున్నది. కాపాలికులు మొదలగు త్పాండవులు ప్రబలిరి. హింసలు బలమయ్యెను. అఘోరఘంటుడు, శృగానవర్ణనమును నిందుకు ప్రబలసాక్ష్యము. భవభూతియు షేక్స్పియరును (జూలియట్టులో) ప్రేమను వర్ణించిరి. రెండు నాటకములయందలి ప్రేమయును ననేకవిధముల కెదురునిలిచినదే. రెంటియందును మతనిబంధనయే ప్రణయపరిణతికి కారణము. షేక్స్పియరు మహాకవి. “మాం” వలెనే భవభూతి కామండకీపాత్ర

మున్నది. అయిన మాలతీ, జూలియట్టుల మహాపరిపాకమున కొంత భేదము గలదు. జూలియట్టు సకలమునకన్నను- కవికు ప్రాణమునకన్నను రోమియో నెక్కువగ ప్రేమించుచున్నది. మాలతీ కట్లు గాదు. ఆమె తనకన్నను, వరునికన్నను కాలినత నెక్కువగ గారవించుచున్నది. ఇది బహుశః భవభూతి మనస్సునందు గల మౌందవ సిద్ధాంతాభిమానము గావచ్చును. కామండకీ ఈ నాటకమునందలి ప్రధానపాత్రము. ఆమె చాల తెలివీగలది. కార్యము లెన్నడును విఘటించి యెరుగదు. మానవస్వభావమును చక్కగ గుర్తెరిగినది. ఎందనుకసత్య వివాహము గావించుటకు ముగించుని సిద్ధపరచుటయందును, మాలతీ సూక్ష్మతల ప్రేమాభివృద్ధికి యామె గావించు కార్యములయందును కామండకీ మనస్సు చక్కగా పరిస్ఫుట మగుచున్నది.

శ్రీకంఠపటాంధనుని భావపరిస్థితి విరిసి వికసించిన వనచత్వర ముత్తరరామచరితము. ఇందులో నానంద మనుభవించలేని హృదయము శిలకన్న దీనము. ఈ నాటకము నాటికి కవితయను కొంత పడమటికి వ్రాలియున్నది. మాలతీమాధవము రచించునాటి కుండిన యుత్సాహశక్తి, జగత్తును లెక్క నేయని గావునందెంతయు ఆరనిలో లెగిరినది. మహావీరచరితమునాటి ముగ్ధత లేదు. శరీరమున బలము తగినది. నరగులు కార్యశక్తికి ననుకాడుచున్నవి. దృశ్యమానప్రపంచమును గాంచి సహింపలేడు; విడిపోవను లేను. కర్తవ్యమును నిర్వహింపలేడు; నిర్వహింపకుండునలేడు. ప్రాపంచికసుఖములపయి వాసన పూర్తిగ లేదు. అరణ్యముల ముక్కుబట్టి కూర్చొను నాత్మశక్తి లేదు. సంఘమును మెప్పించి దానినుండి యభివాదనముల గ్రహింపవలయునను ప్రత్యాశ యున్నది. ప్రక్కలో సంఘమునకు దగినట్లు మారలేని మనస్సున్నది. ఈ రెంటినడుమ నలిగి నీరై నాడు కవి. ఆనీరే నాటకమై పారిినది. ఉత్తరరామచరిత మంతయు తత్వమునకు, ప్రపంచమునకు నడుమ కృత్యించు ప్రపన్న జీవితమునకు వ్యాఖ్యానమే. లేకున్న రావణ

సంహారముతో మహావీరచరితమును సమగ్రముగా ముగించిన కవికి మరల నీనాటకము నందుకొను కౌణ్యము గానరాదు. ఆనాటికి తని జీవితము దుఃఖముయముగనే మాగుట వల్ల మరల తాను విడిచినకథను ముందుకుసాగించి, విషాదగీతముల బాడుకొన్నాడు.

రాము హౌక యనుభవజ్ఞుడగు రాజకుమారుడు. అతనికి మతస్మాత్రములపయి యభిమాన మెక్కువ. సీతాదేవియం దమితమున నమ్మకము. జానకీదేవి రామునికయి తన సర్వస్వమును వినియోగించిన ప్రణయైకజీవిని. సీతాదేవిని త్యజించిన యనంతరమున హిరణ్యాయ మయమగు సీతాదేవిప్రతికృతి నుంచి ప్రేమించుచున్నాడు. భార్యావియోగ మాతని హృదయమున హలమయినది. అతడు రూపొందిన గర్భహూర్తి. ప్రజలయొక్క సౌఖ్యమునకయి తన జానకిని, ఆత్మానుభావములను త్యాగము గావించెను. అయినను నివృత్తియందు సంపూర్ణమున స్వతంత్రము లేనివాడగుటచే నున్మాదియైనాడు.

సీతాపాత్రము మొదటియంకమున ప్రభాతమువలె సంపూర్ణసౌందర్యమున మెరసిపోవుచున్నది. రాజకులలోచితమగు గాంధీర్యము, మితభాషిత్యము, స్థితిగోపనము కన్నులగట్టి నట్లు ప్రత్యక్షమగుచున్నవి. నిండుగర్భమున నున్న యామెమచూచి శిలలు ద్రవించినవి. ఆమెయాకారము మనసును వశీకరించు కట్టు యంత్రము. ‘కులపెద్ద’లు నేర్పిన గుణములు, భర్తయెడల భక్తివినయములు, ప్రేమ, పరిణత భావముతో దోచు స్త్రీహృదయము వాసించుచున్నవి. సీతాదేవియు, శకుంతలయు నొక విధమగు భర్తృభావమునే యనుభవించిరి. రాముడును, దువ్యంతుడును లోకనియమముల ననుసరించియే భార్యల తిరస్కరించిరి. అయిన దువ్యంతుడు కావమోహితుడు. రాముడన్న నో ప్రత్యక్షముగ సీతాదేవిపవిత్రతయందు నమ్మకముగలవాడు. అటులయినను ప్రజల మనోరథపరిపూర్తికయి చేతులార ప్రయురాలి నడవులపాలు జేయుచున్నాడు.

ఉత్తరరామచరితమున కరుణారస మనియు, కొందరు విప్రలంభకృంగార మనియు వాదిం

తురు. మన కీవాదముతో పనిలేదు. వాసం తికనోటనే కవి తన యభిప్రాయమును బలికించివాడు. నాటకమున మొదటనే కరుణ రసమున కన భావమును నిర్వచమును సూచించుచున్నాడు. కాన భవభూతి యభిప్రాయము కరుణమనియే నేమో! ఎన్నియో నిబంధనలను మీరిన భవభూతికి ఈనియమాతిక్రమణము గొప్పగాదు. నాకు నాకు నుత్తరరామచరితము విషాదాంతమును గాఢగా కవి సంకల్పించె నేమో యనిపించును. కాని లోకాభిరుచిని బట్టియు, సెంతటి స్వతంత్రునికైనను మానవ మాత్రునికి చాపల్యము వీడరానిది గనుకను తన యభిప్రాయము మార్పుతోక తప్పినది కాదు. నేటిసంహారమునందువలననే యీనాటక మందును కడపటియంక మికించబడినది.

హృదయమున్న మనుష్యుడంతయుచిది వియోనందించవలెనది. నిజముగా తన్మయీభవనమే కవికి వలయును సుత్రాప్త సాధనములలోమహాత్మరమైనచో భవభూతినాటకమొక్కటే వాస్త్వమును కలంకార మని చెప్పకతప్పదు. ఈనాటకములోని ప్రతిఘట్టమును, ప్రత్యక్షరమును లేడియోవలె కరుణా లులితమును భవభూతి మనస్సును ఎత్తికెప్పు యన్నది. ఇతడు సీతారాముల ప్రేమ నభివృద్ధి నొందించిన విధములు, ప్రహంకములోని చిత్రపట సందర్శనము మనుష్యమాత్రుల కెన్నటికి మరపురానివి. కొందరు పండితులు భవభూతికి సంస్కారము లేదన్నారు. అంత కన్నను వారికే కవిత్వమును గ్రహించు నాళములు లేవనుట యుక్తము. ప్రత్యేకము నీ నాటకమునే గురించి యెంతయో వివరింప

వచ్చును. విస్తరభీతిచే జారుకొందును. ఈ తన్మయీభవనశక్తి యధికముగ నుండుట చేతనే కల్పనకు సంబంధించిన శక్తు లీతనికి కొరవడినవి. మాలతీమాధవక కడపటియంకము లకు దగినది గాదు. తొమ్మిది ఎనిమిది యంకములు కేవలవర్ణనలతో నిండినాడు.

భవభూతికి రసపోషణయం దంత సమగ్రమును దైవశక్తి యున్నచో యంత యాచిత్య నిర్వహణమునలేదు. కాలిదాసుని నాటకముల వలె సర్వతోముఖమున దృష్టి, పాత్రలకు తగిన పరిస్థితి, సమయమునకు దగిన మాటలు నిందులో లేవు. ఒకొక్కచోట ప్రారంభించినచో ముందుననుకూల మాటక బాణాని కాదంబరిలోవలె నొకటే తంపున నేరును. పలుకుచోట కాలపాత్రముల గమనింపడు. మాధవయంకమున లవంగకి దీర్ఘోపన్యాసము నిచ్చుచున్నది. మహాకవి దృష్టి యంతయు మాలతీపయననే లగ్నము గావించినాడు. ఉత్తరరామచరితమున రెండవ యంకమున కును మొదటిదానికిని చాలయంతర మున్నది. కాలవిషయమున సముచితమున నేకత కవిచే పాటించబడలేదు. రాముడు ప్రహంకము కడపట సీతాదేవిని అరణ్యములకై విడిచి, శంబూతుని తపస్సును మాన్పించుటకై బయలుదేరినాడు. ఈ మధ్యకాలమున గలుగు కుశలవుల జననము, వారికి బోధన విద్యాభ్యాసము, మేదో విజృంభణము మొదలగునవన్నియును విష్కంధముననే చెప్పబడినవి. ఈ రెండవయంకమున రంగమున జరుగుదాని కన్నను జవనికాంతర్భాగమున గడచిపోవున జట్కుడు. రెండవ యంకమంతయు వర్ణనము

నకే వినియోగింపబడినది. దానితో కథా బాహుళ్య మెంతగునో కనిపెట్టలేకపోయినాడు. కడకు వైతన్యము నాగోపించుకొని మిగిలిన భాగములన్నియు నొక విష్కంధమున చిమ్మినాడు. ఆరవ యంకమునను నిట్లే యొక దీర్ఘ విష్కంధ మున్నది. లక్ష్మణుని యనుభావములు భవభూతి సమగ్రముగ జెప్పించలేదు. రాముడు లక్ష్మణున కాజ్ఞానిచ్చుట, సీతాలక్ష్మణుల ప్రయాణము మొదలగు ఘట్టములు విడువబడినవి. బహుశః అతనికి లక్ష్మ్యము లడ్డిదగిలేనేమో? కథను చాచకకయ్యతో మార్పు నేర్పులేదు. రామునియందే సంపూర్ణ దృష్టి లగ్నమయియుండుటచే లక్ష్మణుని మరచినాడు. ఇంతనాటకమున రెండుసార్లులే లక్ష్మణుని ప్రవేశ మున్నది.

భవభూతికి కాలిదాసువలె సర్వతోముఖ దృష్టి తక్కువ. అందుచే దానికి సంబంధించిన పాత్రపోషణ, జైచిత్యము మొదలగునవి ములును చాలినంత లేవు. ఇతని నాటకములలో నాద్యంతమును నివిషమై కనబడునది రసానుభూతి యొక్కటే. అదియే మనదృష్టి నాకర్షించునది. ఆనూఘట్టములు పాశపని మనస్సును సంపూర్ణముగ వశీకరించుకొనును గాని పూర్వావరముల విచారించినచో కొరత గన్పించును. అందుకే భవభూతి నాటకకర్త కన్నను కావ్యకర్తయైన బాసుండెనంటిని. ఆచేశము, తన్మయీభవనము భవభూతివలె పోషించినవాడు సంస్కృత వాస్త్వమునునే లేడని నిస్సందేహముగ జెప్పవచ్చును. “కవయః కాలిదాసాద్యాః భవభూతి ర్యహాకవిః” అన్నారు పెద్దలు.

కావ్యాలంకార చూడామణి

అలంకార ప్రకరణము

బులును వేంకటరమణయ్య

హారాదులగు నలంకారములు శరీరము నలంకరించి తత్కాలమున ఆత్మతృప్తిని కలిగించునట్లు ఉపమాదులగు నల్లాలంకారములు కావ్యశరీరము నాశ్రయించి యథాస్థమున కావ్యశీలిత మగు రసమునే అలంకరించుచున్నవి. కావుననే రసమలంకార్యము. కావ్య శీలితము నలంకరింపలేక శరీరాలంకరణమాత్ర సర్వవశీలములగు నలంకారములు శబాలంకారములట్లు నిష్ప్రయోజనములు.

కావ్యాలంకార చూడామణిలోని అల్లాలంకార ప్రకరణమునకు మూలము సంస్కృతమున దండ్యానాగ్యుడు రచించిన కావ్య దర్శనము.

కావ్యాదర్శనమున గుప్పడియైవర్ణాలంకారములు చెప్పబడినవి. చూడామణికర్తయగు పెద్దయకవి ముప్పదిగూ అలంకారములను క్రిందివిధమున చెప్పెను:

‘వ. అది యెయ్యది యనగా—స్వభావాఖ్యానంబును, నుపమయు, రూపకంబును, దీపకంబును, నావృత్తియు, నాక్షేపంబును, స్థాంతరన్యాసంబును, వ్యతిరేకంబును, విభావనయు, సమాసోక్తియు, సతిశయోక్తియు, సుత్రేక్రియు, హేళువును, నుదారంబును, గూక్కుంబును, లవంబును, గ్రమంబును, ప్రేయస్కంబును, రసవంతంబును, నూర్జస్వియు, పర్యాయోక్తియు, సమాహితంబును, నుదాత్తంబును, నవహృతియు, క్లిప్తంబును, విశేషోక్తియు, కుల్యయోగితయు, విరోధంబును, నప్రస్తుతస్తుతియు, వ్యాజస్తుతియు, నిదర్శ

నంబును, సహోక్తియు, పరివృత్తియు, నాశీర్వచనంబును, వక్రోక్తియు, * భావికంబును నను నల్లాలంకారములు మట్టింశక్తికారంబులై వర్తిల్లు.’ [చూడా. ౫-౩]

దంకి చెప్పని ‘ఉదారము’ ఇందధికము; కావ్యాదర్శనములో లేని ‘వక్రోక్తి’ క్రొత్తగ చేర్చబడినది.

మయి యలంకారముల కిందు లక్షణోదాహరణములు మాత్రము ఈయబడినవి. సమస్వయస్వధతి వివరింపబడలేదు.

ఉన్నవశయినను కొన్ని లక్షణోదాహరణము లుచిత్రీకరించి లేవు. విద్యాధులయొక్కయు, విజ్ఞానులయొక్కయు సౌకర్యాధ మట్టివాని యున్నరూపు, ఉండవలసిన పద్ధతియు నీ వ్యాసమున వివరింపబడును. లక్షణము లన్నియు ఛందోనిబద్ధములగుటచే నులభముగ బోధపడుటకయి అవియన్నియును ఇందు సంగ్రహింపబడును.

౧. స్వభావాఖ్యానము, లేక జాతి: జాతి, గుణ, ద్రవ్య, క్రియ లున్న వున్నట్లు ఇంపుగఁ జెప్పబడిన స్వభావాఖ్యానము (జాతి). జాతి - గోవు మొదలగువాని యందుండెడి గోత్యము మొదలగునవి (అనేక పదార్థములందు ధర్మము). గుణము - రూపము మొదలగునవి. ద్రవ్యము (ప్రత్యేక వ్యక్తి నే బోధించునది) - మదరాసు, హిమాలయము మొదలగునవి. క్రియ - వచ్చుట, పోవుట, జీవించుట మొదలగునవి. ప్రపంచములోని పదార్థజాల మంతయు నీ నాలుగు తెగలలో చేరియందైనను చేరుచుండును.

జాతి, గుణ, క్రియా, ద్రవ్యముల వివిధ స్వరూపమును వివరించునది స్వభావోక్తి యని మూలమందలి లక్షణము. అలంకార సామాన్య లక్షణము చమత్కారమును కలిగించుట. కాబట్టి అనువాదమునఁ గల ‘ఇంపుగ’ అను పదము పయి అభిప్రాయమును స్పష్టపఱచుచున్నది.

౨. ఉపమ.

గుణ, క్రియాది ధర్మములచే స్ఫుటముగ నుపమానోపమేయములకు సామ్యమును జెప్పిన ఉపమాలంకారము. వర్ణింపబడునది ఉపమేయము (వర్ణనవిషయము). పాటి నేబడిన అప్రస్తుత ముపమానము.

పయి లక్షణము మూలాభిప్రేతము. అనువాదమున ‘గుణ, ధర్మ, కర్మముల సుల్పణ మయ్యెడు వస్తువునకుఁ బగువడిఁ దుల్యసణయనముఁ జేయునెయ్యది గుఱింతురు దాని నుపమానా బహువిధులన్’ (౫-౭) అని ఈయబడిన లక్షణము చాల అస్పష్టముగ నున్నది.

ఉపమానిరూపణ మైనవిదవ మూలగ్రంథమున ఉపమానోపమములు చర్చింపబడినవి. అందు లోలుత

“న లింగవచనే కిన్నే
న హీనాధికతాఽపి వా,
ఉపమాదూషణా మూలం
యత్రోద్వేగో న ధీమతామ్”
అని చెప్పబడినది.

‘సహృదయ సౌందర్యములకు ఉద్వేగము కలుగనిచో’ ఉపమానోపమేయములు భిన్న లింగములలోను, భిన్న వచనములలోనుమాత్రం ఉండవచ్చును. అచట సమానలింగ, వచనకర్త నియమము వర్తింపదు. అట్లే అట్టిచోట్ల ఉపమానోపమేయము లొకదానికంటె నింకొకటి నూనము, సధికముమాత్రం (సమానముకాక) కావచ్చునని చై మూలమున కభిప్రాయము.

ఉపమానోపమేయములు విభిన్న లింగ, వచనముల పయి యున్నను, ఉపమాసాధక మగు సాధారణ ధర్మము చెందితియందును సమన్వయింప వీలుండినఁ జాలును. అప్పుడు సహృదయుల కుద్వేగము కలుగదు. ఈ యాశయమును పెక్కులు అంగీకరించియున్నారు. కావున ‘హరే ప్రసరిత సేత్రే నీలాత్పలదల

౧. కావ్యాదర్శనము, ద్వితీయ పరి. ౪-౭.
౨. ‘అది యెయ్యది యనగా’ అని దిద్దు కొనవలెను.

* సంకరము వివరింపబడినను ఈ పట్టికలో నీయబడలేదు.

స్పర్శి నీ' అను సంస్కృతోదాహరణము సరి పడుచున్నది [విష్ణుపుణ్యమువలె కన్నులును నల్లగలువతో సాటియైనవి అని పయి సంస్కృతమున కర్థము]. ఇచటి సాధారణ ధర్మవాచకపదము 'నీలోత్పల దల స్పర్శి నీ' అనునది. ఇచటి ఉపమేయము 'నేత్రపదము [నల్లంపకలింగము; ప్రమా ద్వివచనము]; ఉపమానము తనుశబ్దము [స్త్రీలింగము; ప్రమేక వచనము]. పయి పదములు రెండును విభిన్నలింగ వచనకములు. అట్లయినను సాధారణ ధర్మప్రతిపాదకపదము రెంటును సమన్వయించుచున్నది. అది ఉపమేయవిశేషణ మనుచో నకారాంత నల్లంపకలింగ ప్రమాద్వివచన రూపమును; ఉపమానవిశేషణమనుచో ఈకారాంత స్త్రీలింగ ప్రమేకవచనరూప మును. కావున ఇచటి యుపమ నిర్దష్టము.

పయి సంస్కృతశ్లోకమునకు క్రింది గూం ద్రానువాదము కలదు.

'లింగంబుల, వచనంబుల
భంగులు హీనాధికతల పాటియు వీర్వా
టుం గదించ నుపమకు నిం
పుం గలుగంజీయునంద్రు బాగులుచిత్తోక్తిన్.
[కావ్యా. ౫-౧౦]

లింగ, వచనముల పద్ధతియు, హీనాధికతల పద్ధతియు వీర్వాటును పొందిన- అనగా నియమమును తప్పిన ఉపమకు ఇంపు కలుగు ననునంశ మనువాదమువలన తెలియుచున్నది. 'వీర్వాటు కలిగినను' అనునర్థమే ఆశేషితము. అది యిచట అస్పష్టము. నియమము తప్పినను తప్పలే దిచటకు బదులుగ 'ఇంపుం గలుగఁ జేయు' ననుట సరికాదు.

భిన్నలింగ, వచనములకు మూలమునఁ గ్రిందియుదాహరణము లీయఁబడినవి.

'స్త్రీవ గచ్ఛతి పండ్తోఽయం
వక్త్రేహ స్త్రీ పుమానివ,
ప్రాణా ఇవ ప్రియోఽయం మే
విద్యా భన మివార్జితా.'

పయిదానికి పెద్దయకవి యనువాదము-
'అరుగుచున్నాడు పేడివాఁడతివపోలే
మునుగుచు, ది పురుగునిగది నింది

ప్రాణములు నాకు నీతఁ; డుపార్జితార్థ
మిన్నివిద్యలు (ననినను నెఱుగు నుపమ.)'

తెలుఁగులోవలె సంస్కృతమునఁ గ్రియ లకు లింగములఁ బట్టి రూపములమార్పు లేదు. కాన 'గచ్ఛతి', 'వక్త్రీ' అను క్రియలు ఉభయవ్యయులు.

'ప్రాణా ఇవ ప్రియోఽయం మే' అను నది వచనభేదమున కుదాహృతి. ప్రాణశబ్దము నిత్య బహువచనాంతము. దాని కెప్పుడును ఏకవచన ముండదు. కాని ఇచట వచనగోపము లేదు.

'విద్యా భనమివార్జితా' అనునది భిన్న లింగోదాహృతి. భనశబ్దము నియతనల్లంపకలింగము కావున దాని ననుసరించి 'యథా భన మార్జితం, తథా విద్యా ఆర్జితా' అని సమన్వయము చేసికొనవలెను. కాని యిట్టివి చాల అరుదు. పెద్దల ప్రయోగములే సమర్థ నీయములు!

పయి యంశములనుబట్టి 'అరుగుచున్నాడు పేడివాఁడతివపోలే; పలుకుచున్నది పురుషునిపగిది నింది; ఉపార్జితార్థ మిన్ని విద్యలు' అను నాంధ్రోదాహరణములు సరిగా లేవని చెప్పవలెను.

న్యూనాధికతల కుదాహరణము మూలము నాదములం దొకేకీతి సుచితముగనే యున్నవి.

3. రూపకము:
మూలమున 'ఉపమైవ తిగోధూత భేదా రూపక ముచ్చ్యతే' అని కలదు. ఉపమానోపమేయములకుఁ గల భేదము గోచరింపనిచో- అనగా కప్పబడి, యవి రెండు నభిన్నము లగుచో రూపక మనునని అభిప్రాయము.

అనువాదమునందు మాత్రము ఇది క్రింది రీతిని క్లిష్టముగఁ జెప్పఁబడినది.

ఉపమానంబునకును, న
య్యుపమేయంబునకురూపయోజనమేకో
ల్లపితమయి నెలుఁగు నెచ్చటఁ
బ్రపంచితమురూపకంబు బహువిధరీలన్.'

'ఉపమానోపమేయములకు రూపయోజనమేకోల్లపిత' మనుచో కర్తృభిప్రాయమేమో

భ్రాంతిమంతము

కావ్యాదర్శమున నీయలంకారము లేకున్నను, పెద్దయకవి అలంకారపట్టికలో దీని నీయకున్నను రూపకనిరూపణ సందర్భమున వివరించెను.

లక్షణము—

'కవిసమ్మతి వాగోపన్య

ప్రగణానుభవంబు భ్రాంతిపదమగుఁదత్సం
భవమయ్యెడుదానికిఁ జే'

రవిరళముగ భ్రాంతిమంత మనఁగాఁబరఁ
గున్.

'భ్రాంతివలన నుపమేయమునందు ఉపమానబుద్ధి కలిగినచో భ్రాంతిమదలంకారము' అని పయిలక్షణపద్యము నభిప్రాయము.

౪. దీపకము:

జాతి, సూ, క్రియా, ద్రవ్యములలో నేదేని యొకటి ఒక్కోయెడనే యుంకి ఆ వాక్యము లోని తక్కినపదములతోఁగూడ సమన్వయించినచో (నాని కుపకారక మనుచో) దీపక మును. అది ఆదిగతము, మధ్యగతము, అంతగతము నని మువిధములు. ఇది మూలమందలి లక్షణము. అనువాదమున జాతిసూతులకు బదులు 'క్రియపదమయిందే కారకమొండెన్' అని చెప్పఁబడినది. అది యుచితముగ లేదు.

౫. ఆ వృత్తి:

చెప్పినదానినే పెక్కుసార్లు చెప్పట ఆవృత్తి. అది శబ్దావృత్తి, అర్థావృత్తి, ఉభయావృత్తి యని మూడు విధములు.

అనువాదోదాహరణములలో శబ్దోభయావృత్త్యుదాహరణులు తారుమారయినవి. 'అరులు అమరదీర్ఘికలలోఁ గ్రిడింతురు; తక్కురపరి ఖాతాయత సరకులలో క్రోడఁగంతరిక్రిడించు'ననునది ఉభయావృత్త్యుదాహరణము. ఇచట శబ్దమునకేగాక అర్థమునకును ఆవృత్తి కలదు.

'ధరణివరాహంబగు పతిధరణి వరాహంబువోలే' అనుచోట ఆవృత్తి శబ్దములకే గలదు. ఇచటి అర్థములు నేలు. కాన నిది

౬. ఆశ్లేషము :

‘ప్రతిషేధోక్తి యాశ్లేషము. అది కాలములనుబట్టి (భూత, భవిష్య, ద్వర్తమానములనుబట్టి) మూడు విధములు.’ అని మూలలక్షణము. ప్రతిషేధ ముండునట్లు చమత్కారముగఁ జెప్పటయే ఆశ్లేషము. యథార్థమును నిషేధ సూత్రేపముకాదు. అచట చమత్కారము ఉండును. అనువాదమున ‘తొడగిన కృతకృత్యంబుల నడచు నిషేధోక్తి యాశ్లేషమగునని మూలమే అనుసరింపఁబడినది. ఉదాహరణముమాత్ర ముచితముగ లేదు. అందలి “వీరభార్యలు భర్తల ‘కాహవంబున వారక విశ్వభూవిభుని వాలున కగ్గముగాకు’ డని యెఱిగించుట” యథార్థనిషేధ మగును. ప్రతిషేధోక్తి కాదు.

౭. అర్థాంతరన్యాసము :

ఒక యంశమును జెప్పి దానిని సమర్థించుటకు వేటొక యంశమును కూడ నిబంధించిన అర్థాంతరన్యాస మగును. ఈ సమర్థ్య, సమర్థకములకుఁ గల సంబంధము సామాన్య, విశేష భావరూపము గాని, కార్యకారణ భావరూపము గాని కావలెను. ఇచటి మూలాదాహరణములు సామాన్య, విశేషభావ విలసితులయి యున్నవి.

అనువాదమునఁగల

‘కనులూ వేడనివాగీశ్వరును వి

శ్వత్వానిభుంకిచ్చు న

చ్చములై పొచ్చెనులేని సంపదల శ

శ్వత్సన్యలోకాశ్రయ

త్వము, నైజంబుగ నట్లకావలెలఁపన్

వాంఛార్థహీనస్ఫుర

త్కముల్జ్ఞాంభణకల్పనంబు రవికిన్

కర్ణంబు మిన్నందియున్.’

అను సర్థాంతరన్యాసోదాహరణము సరి కాదు. ఇచటి సమర్థ్య, సమర్థకములకు సామాన్య విశేషసంబంధము కాని, కార్యకారణ సంబంధము కాని లేదు. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున నిట దృష్టాంతాలంకారము కలదు. ఆ యలంకారము మూలమున లేదు. మూలమున లేకున్నను పెద్దయొకవి నిరూపింపఁదలంచినచో దృష్టాంతలక్షణమును తెల్పి

దీని నుదాహరించుట యుచితము. ‘విశ్వేశ్వర రాజు కోరనివారికి సయితము పొచ్చెనులేని సంపదల నిచ్చును; ఉదారుల కెప్పుడును కోరకుండఁగనే ఒసఁగుట పరిపాటి’ అను నీమాదిరి యుదాహరణమే అర్థాంతరన్యాసమున కనుగుణము.

౮. వ్యతిరేకము :

ఉపమానోపమేయములకుఁ గొంత భేదమున్నట్లు తెలిపిన వ్యతిరేకము. వ్యతిరేకమున ఉభయసాధారణమును ధర్మము వాచ్యమైనఁ గావచ్చును; వ్యంగ్యమయినను క్షుతి లేదు. ఇది మూలాభిప్రేతమున లక్షణము. అనువాద లక్షణము—

‘అమరఁగ శబ్దార్థంబులు

క్రమశుల్కము లయ్యె భేదకథనముచే వ

ర్ణ్యము నతిరిక్తముఁ జేయుట

నమితవ్యతిరేకమనఁగ నగుఁ బలుకుబడిన్.’

ఈ లక్షణము స్పష్టముగ లేదు.

౯. విభావన :

కాశ్యోత్పత్తికి లోకప్రసిద్ధము కారణమును విడిచి వేటొక కారణమును జెప్పినను, లేదా కారణమును చెప్పకున్నను విభావన యగును. లక్షణానువాదము—

‘సహజ విఖ్యాత హేతువు జూచినిడిచి

కారణాంతరకల్పనకథన మొండె

గామవిహితస్వభావసంగతియ యొండె

నమరఁ బల్క విభావన యనఁగఁ బరఁగు’

ఇందలి మూడవపాద మస్పష్టము. ఉదాహరణమును సరిగాలేదు.

౧౦. సమాసోక్తి :

ప్రస్తుత మగు నొక విషయమును మనస్సున నిశితాని దానికి సమానమును నప్రస్తుతమును చెప్పట సమాసోక్తి. ఇచట అప్రస్తుతము వాచ్యము; ప్రస్తుతము వ్యంగ్యము (అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున నిది అప్రస్తుతప్రశంస).

పెద్దిరాజు చెప్పిన లక్షణము—

‘తగు వినిహితార్థగర్భిత

యగు నన్యాథోక్తిగతి సమాసోక్తి యగున్’

సుగమార్థగోపనముచే

నెగడిన నన్యార్థదేశనియతిం బడయున్.’

౧౧. అతిశయోక్తి :

వర్ణనీయమునందలి విశేషమును లోకోత్తర మగునట్లు వర్ణించుట అతిశయోక్తి. అన్ని యలంకారములలోను ఇదియే ప్రధానమని మూలమున నిట్లు చెప్పఁబడినది.

‘అలంకారాంతరాజామ

ప్రేక్షక మాహుః పరాయణమ్,

వాగీశముహితా ముక్తి

మిమా మతిశయాహ్వయామ్.’

ఇది యీక్రిందిరీతి ననువదించఁబడియున్నది.

‘ఉల్లసితాలంకృతులకు

నెల్లఁ బరాయణము కవుల కెలమి యనఁగఁ

భిల్లుం డెక్కు తెఱంగులఁ

జెల్లుం బారి నేకపదముచే నొడఁగూర్చున్’

౧౨. ఉత్ప్రేక్ష :

చేతనాచేతనముల స్వాభావికస్థితి చమత్కారముకొఱకు వేటొకరీతిని వర్ణింపఁబడిన ఉత్ప్రేక్ష యగును. ఉపమానమునందలి గుణక్రియాదిధర్మసంబంధముచేత ఉపమేయమును ఉపమానముగా ఊహించుట ఉత్ప్రేక్షయని భావము.

మూలలక్షణము—

‘అన్యథై వ స్థితా వృత్తి

శ్చేతన స్వేతరస్య నా,

అన్యథోత్ప్రేక్ష్యతే యత్ర

తా ముత్ప్రేక్షాం విదుర్యథా.’

అనువాదము—

‘అలవడ శబ్దార్థములకుఁ

జెలువంబగు నన్యత్వప్రతిస్థాయింది సము

జ్వలదుత్ప్రేక్షా వ్యంజన

ములచే నుత్ప్రేక్ష యనఁగ మొనయున్

గృకులన్.

అనువాదలక్షణము మూలలక్షణమువలెఁ గాక చాల అస్పష్టముగ నున్నది.

మూలోదాహరణము—

‘మధ్యందివారతతప్రములగు గజములు

నూర్చునిపయి అలుకచే తత్పక్షులగు కమలములను పెకలించుటకో యనునట్లు సరస్సున ప్రవేశించుచున్నవి.’ అని.

స్నాన, పానములను, తామరతూండ్లఁ
నినుటకును ఏనుఁగులు జూరగాహన మొన
రించుట స్వభావము; ఇచ్చట ఆ స్వాభావిక
విషయము వైరమును సాధించుకొనుటకో
యనునట్లూహింపఁ (ఉత్ప్రేక్షింప) బడినది.
తెలుఁగున మాత్రము—

‘కెరలు చక్రవిక్రమివిభు
కేతువరాహము నవ్యభితి కృ
ష్ణులతరకృత్యమందు కొక
కొందఱు, కొందఱు వైరివాహిని
నిరుపమమృత్యువందు, రిట
నేనయినన్ రిపురాజమండలా
హరణము నేయ వేడి పాలు
పారెడి రాహువుగాఁ దలంచెదన్.’

అని యాదాహరింపఁబడినది. ఇయ్యది ఆప
హ్నుత్యుదాహరణము కాని ఉత్ప్రేక్షింపదా
హరణము కాఁజాలదు. కాని

‘గజభుజగాడులదెడఁగల
గుజిబికింగాక ఏనుకొన్నదిన్దోలన్
భజియించి నిలిచె వలపటి
భుజమున విశ్వేశ్వరునకు భూపతి ప్రతిన్.’
అను నుదాహరణాంతరముమాత్రము ఉచిత
రీతి నున్నది.

౧౩. హేతువు :
క్రియారూపమున వర్తమును సాధించు కార
కమును, వస్తుజ్ఞానరూపమున వర్తమును సాధిం
చు జ్ఞాపకమును [రెంటు నేదేనొకటి] హేతు
వులుగా వర్ణింపఁబడినచో హేతులంకార
మును. ‘కారక, జ్ఞాపక హేతు’ అనునది
మూలమునందలి లక్షణము.

అనువాదమునఁగల—
‘కారకమును గ్రీయయును న
ర్థారంభించునకు బీజమును నేమిట నిం
పార నది హేతు వనఁజను
భూరిప్రతిభావి శేషములఁబెక్కిరయన్.’
అను లక్షణమున ‘జ్ఞాపకము’నకు బదులు
క్రియ యందుట యుచితముగా లేదు.

౧౪. ఉదారము :
ఉదారాలంకారము మూలమున లేదు.
ఇంచే కాదు, మఱియొందును చూడామణిలో,
తెచ్చిఁబడిన ఉదారాలంకారము కానరాదు,

కష్టపడి యర్జించిన ధనము నితరులకు
త్యాగమొనర్చుట తల్లక్షణముని పెద్దయ
ప్రాయమున్నాఁడు-చూడుడు :

‘ఆశూనోసార్జితము, న
దేయమును మనోహరాభిధేయమును శ్ర
ద్ధేయము నను ధన మొసఁగును
పాయ ముదాగంబునాఁ నవనిం బర్వన్’
మీఁది యాదార్యము నాయకున కుంప
వలసిన ఉత్తమగుణములలో నొకటి. కావ్య
గుణమును నాదార్యము (ఉదారత) దీని
కర్త్యంత విలక్షణము. పానకమునఁ బువకవలె
నీ యుదారత అలంకారములనగును నెట్లు
చేరినదో ?

౧౫. మాత్స్యము :
అభిప్రాయమును తెలియఁజేయు చేష్టల
చేతను, అంగవికారములచేతను అభిమతార్థ
మును బోధించుట మాత్స్యము. ఆ యభిప్ర
ాయము వ్యంగ్యముగనుట మాత్స్యబుద్ధులకేకాని
అబ్బుబుద్ధులకు తెలియరానిది. కావుననే అలం
కారనామ మవ్యర్థమునచున్నది.

౧౬. లవము :
కొంచెము ప్రకటితమయిన యంశమును
వేటొకదానిచే (మిమచే) కప్పిపుచ్చుట లేక
మునును. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున
నది భేకాపహ్నుతి.

౧౭. క్రమము :
తొలుతఁ గొన్ని పదార్థములను జెప్పి
ఆ క్రమము ననుసరించియే పిదపఁ జెప్పఁ
బోవు పదార్థములను సమన్వయించినచో
క్రమాలంకార మును. సంఖ్యానము, యథా
సంఖ్యము అనునవి దీనికి నామాంతరములు.

అనువాదమునఁ గల—
‘ఉపమానము నుపమేయము
నుపమల పరిపాటి తప్పకుంపఁగజూడువన్
నిపుణత్వము క్రమమునఁ జనుఁ
బ్రవటుప్రఖ్యాతకర్ణపం క్తులచేతన్.’
అను లక్షణమునుబట్టి క్రమాలంకారమున
ఉపమానోపమేయముల క్రమమే ఆవేశిత
మని తెల్ల మగుచున్నది. మూలమున నీసంగతి
లేదు. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమునుబట్టి
చూచినను క్రమసమన్వయపద్ధతి యున్నం

తనే క్రమాలంకారమగునని తెలియుచున్నది.
కావున చూడామణిలక్షణము సరికాదు.

౧౮. ప్రేయస్కము :
భావము లభివ్యక్తము లగునట్లు ప్రియతర
ముగ వర్ణించుట ప్రేయోలంకారము.

౧౯. రసవదలంకారము :
రసము లుచితరీతి వ్యక్తములగునట్లు వర్ణిం
చిన రసవదలంకారమగును.

రసము ప్రధానమయినను ఆప్రధాన మయి
నను రసవదలంకారమనియు, భావము ప్రధాన
మయినను ఆప్రధానమయినను ప్రేయోలం
కారమనియు దంకి మొదలగు ప్రాచీనాలం
కారికుల అభిప్రాయము. అర్వాచీనాలం
కారికుల మతమున ఆప్రధానములగు రస,
భావములు క్రమముగ రసప్రేయోలంకా
రము లగును.

చూడామణియందు భావ, రస ప్రకరణ
ములందు అర్వాచీనాలంకారికుల మత మను
సరింపఁబడినది. కాన అలంకారవిశేషమునను
తన్మతమునే అనుసరించుట శ్రేయము. కాని
యిచ్చట తన్మతవిరుద్ధుగ ప్రాచీనుల మత
మునే అనుసరించుట ఉచితము కాదు.

మాలోదాహరణమును బట్టియు, చూడా
మణ్యుదాహరణమును బట్టియు హాసమాత్ర
ప్రతిపాదనమున హాస్యరసమునట్లు తెలియు
చున్నది. అర్వాచీనుల మతమున నిది హాస్య
దాహ్నుతులు కాఁజాలవు.

కరుణాదిరసముల నుదాహరించు సందర్భ
మున ననువాదమున ‘విమతినికరముఁ గరుణం
గనుగొని కామట’ విశ్వేశ్వనికి ‘నైజము’;
[కరుణమునకు]. ‘నిరతోత్సాహంబు విశ్వవృ
త్తునక యుష్మక్’; [వీరరసమునకు] ‘భీరిన్
వెఱుతున్’; [భయనకరరసమునకు]. ‘సమధిక
మగు నచ్చెరు వచ్చుచుగా.....’ [అద్భుత
రసమునకు] అనురీతి వర్ణనములు కనఁబడు
చున్నవి. అయా వర్ణనములలో పయి స్థాయి
భావబోధక పదములు తప్ప రసప్రతిజనక
ములగు విషయములు వేఱు కానరావు. కరు
ణాది పదప్రయోగ మాత్రమున రసస్ఫూర్తి
కలుగదు. దానికిఁ గాఢలసినది విభావాది

భావసామగ్రి. స్థాయిపదప్రయోగము రస ప్రతీతి కర్తవ్యము అననుగుణము. చూలమునందలి యుదాహరణము లుచితరీతిని గలవు. ఉదాహరణవివరణసందర్భముననే స్థాయిపదప్రయోగము సందర్భము నమానరించి యునరింపఁబడినది.

౨౦. ఊర్జ్వస్యః :
అపాంకారమును ప్రకటించు వర్ణన మూర్జ్వస్యః.

౨౧. పర్యామోక్షము :
కావలసిన సంగతిని చెప్పక దానిని ప్రకారాంతరమునఁ దెలిపిన పర్యామోక్షమును.

మూలలక్షణము—
'అర్థ మిష్ట మనాఖ్యాయ
సాక్షాత్ రివైశ్చివ సిద్ధయే,
యత్ ప్రకారాంతరాఖ్యానం
పర్యామోక్షం తదివ్యక్తే.'

ఆంధ్రానువాదము—
'కార్యాంతరప్రసాదే ద
తౌర్యాంతరప్రసాదే తిహితౌ గర్భించిన మా
ధుర్యయత భాషితంబది
పర్యామోక్షంబునానాగం బరసం గవికన్.'
మాదామణిలోని పయి లక్షణములతో సుప్తముగా లేదు.

మూలానువాదములందలి యుదాహరణములు రెండును ఒకేరీతి నున్నవి. ఆర్యాచీనాలంకారికుల మతమున నిది 'వ్యాజ్యమున నిష్టసాధనతాప'మున పర్యామోక్షిభేదమునకే ఉదాహరణము లగుచున్నవి.

౨౨. సమాహితము :
ఒకవనిని చేయఁ దలంపునగా దైవవశమున దాని కనుకూలమున సాధనము లభించుట సమాహితము.

౨౩. ఉదాత్తము :
అభిప్రాయమునైనను, విశ్వర్యము నైనను లోకోత్తరమున గొప్పదానినిగా వర్ణించిన ఉదాత్తమును.

౨౪. అపహ్నాతి :
స్వాభావికముగ ధర్మమును కప్పిపుచ్చి ఏదయిన వస్తువునందు జీవోక వస్తువుయొక్క ధర్మమును వర్ణించిన అపహ్నాతి యగును.

౨౫. శ్లిష్టము :
ఒక్కటే వాక్యము అనేకార్థములను బోధించిన శ్లిష్టము.

౨౬. విశేషాక్షి :
ప్రస్తుతార్థమునకు బలమును కూర్చుట కొఱకే జాతి గుణ క్రియాదుల న్యాయత వర్ణించుట విశేషాక్షి యగును.

మాదామణియందలి—

'జాతిక్రియాగుణాదుల
గూఠత హీనత్వకృత మలవమ నెచటన్
బ్రీతివిషయేతరార్థ
స్థితత్వై యదియతన విశేషాక్షియనన్.'

అను లక్షణములోని 'స్థితివిషయేతరార్థ స్థితత్వై' యనునొక 'ఇతర' అనుటకంటే 'ప్రకృత' అనునర్థమిచ్చు పదము ఉపయోగింపఁబడుట యుచితము. లేదా, ఇతరమనగా అప్రస్తుతేతరమును (జాత్యాద్యతిరిక్తము) ప్రస్తుత మనియైన అర్థము చెప్పవలెను.

౨౭. తుల్యమోగిత :
వర్ణనీయమును కొనియాడుటకు గాని, నిందించుటకుగాని ఆ గూ విషయములలో నుత్కృష్టము లగు వస్తువులతో (అప్రస్తుతములతో) సమానముగ వర్ణించుట తుల్యమోగిత. ఈయంశము క్రింది మాదామణిలక్షణమున స్పష్టముగ లేదు.

మాదామణిలక్షణము—
'ఖ్యాతగుణంబులచే ను
ద్యోగితపద్యశోక్తి తుల్యమోగిత యుగ్ర
స్థితస్తుతి, నిందనములు
జాతీయముగాగఁ జేప్పఁ జనునంద్రు బు
ధుల్.'

అర్యాచీనుల మతమున నిది తుల్యమోగిత తృతీయభేద మగుచున్నది.

౨౮. విరోధము :
ప్రస్తుతమును ఉత్కృష్టముఁ జేయుటకొరకు విరుద్ధములగు పదార్థములకు సంబంధమును కల్పించుట విరోధ మగును.

'తమలో నొంటను రెంటుఁ బ
దములకు సంభావితార్థదర్శన మెచటన్
గ్రమమున విరుద్ధమును నది
యనుకువిరోధంబునానగనయ్యెయెడలన్'

అను నాంధ్రలక్షణమున మీఁది యాశయము స్పష్టముగ లేదు.

౨౯. అప్రస్తుతస్తుతి† :
ప్రస్తుతార్థనిందను మనస్సులో సంకల్పించి అప్రస్తుతార్థమును కొనియాడుట అప్రస్తుత ప్రశంస. మూలలక్షణము— 'అప్రస్తుత ప్రశంసాస్యా దప్రకాంక్షేష యా స్తుతిః' అని-తెలుఁగున నీవిషయము స్పష్టముగ లేదు; అక్కఱలేని యంశము కొంత ప్రస్తుతింపఁబడినది. చూడుడు :

'వివిధసేవాదికంబుల విసువుచేత
నడరి యప్రస్తుతస్తుతి యనఁగబరఁగు
ననుచితార్థప్రశంసన మయ్యు నదియు
నొనరు నొక్కొక్కచోటనునొప్పునోనఁగు'
ఇనట సమన్వయమును కుదురుటకష్టము.
ఈయలంకారమున కుదాహరణముగనిందు
'కస వశంబు, పేయ ముద
కంబు, విహారము కానలోపలన్,
వసుమతి శయ్యప, ట్టారుల
వంకఁ జరింపమి సంతసం బిలన్,
పసులకు నెల్ల వృత్తి, జన
పంతులకైన నభిప్రీతేందెరా
వసుమతియైన విశ్వజన
వల్లభదృష్టియ వృత్తి నిచ్చులున్.'

అను పద్య మియఁబడినది. ఇది ఏవిధమునను అప్రస్తుత ప్రశంసోదాహరణము కాఁజాలదు. ఇందు ప్రస్తుతము వ్యంగ్యముగ లేదు; దాని నిందయు నిచట లేదు.

౩౦. వ్యాజ్యస్తుతి :
ఏదేని నిందింపఁబడినట్లు కనఁబడినను యథార్థమున కొనియాడఁబడునో అది వ్యాజ్యస్తుతి యనఁబడును.

౩౧. నిదర్శనము :
కార్యాంతరప్రసక్తమున విషయము తనకు సమానమున మంచిగాని, చెడ్డగాని లోకమునకు బోధించునట్లు చెప్పట నిదర్శనము.

౩౨. సహాక్షి :
గుణ, క్రియా, ద్రవ్యాదులకు పరస్పరము సహాధికపదయోగమున సంబంధముకూర్చివర్ణించుట సహాక్షి.

† ముద్రణమున 'అప్రస్తుత స్థితి' అని పడినది. అది అన్వయపారపాట.

33. పరివృత్తి :

! న్యాయము, అధికము, సమానము నను వస్తువులకు పరస్పరము మార్పు వర్ణించుట పరివృత్తి.

3౪. ఆశీర్వాచనము :

కోరదగిన యర్థమున సుభాషణముగాని ప్రాప్తిచ్చాప్రకటనముగాని ఆశీరలంకారము.

3౫. వక్రోక్తి :

ఈ యలంకారము మూలమున లేదు. అలంకారాంతరసర్వాసందర్భమున దంపి శ్లేషము వచనభంగిరూపములగు నన్ని వక్రోక్తులందును ఉంపి చమత్కారమును కలిగించుచున్నదని చెప్పెను. వక్రోక్తి యనగా అతని మతమున అతిశయోక్తి; స్వభావోక్తికంటె భిన్నములగు నలంకారము లన్నియును వక్రోక్తులనియే. అనగా అన్నింటియందును అతిశయవర్ణన ముండుననియే అతని మతము. చూడుడు :

‘శ్లేషః సర్వత్ర పుష్టతి
ప్రామో వక్రోక్తిః ప్రయమ్,
భిన్నం ద్విధా స్వభావోక్తి
వక్రోక్తిరితి వాచ్యయమ్.’

అని ఆచార్యుడండి నిర్వచనము. అతిశయోక్తి గొప్పతన మా యలంకార వివరణ సాదర్భమున బాగుగ తెలుపబడియే యున్నది. అచటిమూలమతము ననువాదమును ఆమోదించియే యున్నది. అట్లయ్యెను అనువాదమున మరల మూలమునలేని ఈ క్రింది రూపమున వివరింపబడినది.

లక్షణము—

‘స్తుతియు నభయంబుగామున్ను దోచిపిదప
దోడుతో వంకవంకరై దొరకు పలుకు
కవులు వక్రోక్తి యనకొప్పఁ గల్గుములను’

తొలుత స్తుతించునట్లును, అభయప్రదము గను జెప్పి పిదప వంకరమాలబాడుట వక్రోక్తి యగు ననుట మూలాభిప్రాయ మైనట్లు తోచుచున్నది.

ఉదాహరణము—

‘పరపుష్పంబులు కోకిలంబు లనిక
ప్రాంతండు చంద్రుండు క్రొ
వ్విరు లస్త్రంబు లనం గురంగభ్రతుఁ డీ
వీర్లు నిన్నే చను

ర్యరలో నెంతటివారు? వారక సఖుల్
వారింపఁగాఁ బోయి యుం
దరి! విశ్వేశ్వరుఁ జూచి తద్విభుమహ
త్త్వం బీదకాభేదముల్.’

అర్వాచీనుల మతము ననుసరించి చూచిన నిది వక్రోక్తి కుదాహరణముకాదు; మీఁదిది లక్షణమును కాదు. ‘శ్లేషచేతఁగాని, కాకు స్వరమునఁగాని ఒక యర్థమును మఱియొక రీతిని మార్పుటయే’ తన్మతమున వక్రోక్తి.

సంకరము

ఒక్కచో అనేకములగు నలంకారములను మార్పుట సంకీర్ణము (లేక సంకరము). అది అంగాంగిభావ రూపము, సమాన్వేతిరూపము అను భేదములచే రెండు విధములు.

మూల లక్షణము—

‘నానాలంకార సంస్పృష్టిః
సంకీర్ణం కు నిగద్యతే,
అంగాంగిభావసంస్థానం
సర్వేషాం సమకర్తా,
ఇత్యలంకారసంస్పృష్టి
ర్లక్షణీయా ద్వయీ గతిః.’

అర్వాచీనాలంకారికులు మొదటి భేదమును సంకీర్ణము, లేక సంకరముని, రెండవ భేదమును సంస్పృష్టియనియు చెప్పియున్నారు.

అనువాదమునమాత్రము—

‘వివిధాలంకృతిసమ్మతిః
జవిగా నొనరించు నర్థసంగతిచేతన్,
సవరనయి కర్ణముల కు
త్సవపదమునకల్పమరయసంకరమయ్యెన్.’
అను సామాన్యలక్షణమే ఈయఁబడినది;
కాని దాని భేదద్వయము చెప్పఁబడలేదు.

3౬. భావికము :

కావ్యమున సమాప్తిపర్యంతము నుండు కవ్యభిప్రాయము భావము; ఆభావము కలది భావికము. ఇది ఉత్తమమును నలంకారము. కవి యామోదింపఁదగిన భావములు—కథా వస్తువులను పరస్పరోపకారకములుగ వర్ణించుట, వర్ణనవిశేషములను విడుచుట, సాభిప్రాయవిశేషములను పరిగ్రహించుట, నిగూఢమున సంశయముగూడ ఉత్తమతా

రముచే విశదముగ తెలుపుట; ఏతద్భావా యత్తమసున దంతయు భావికము. ఇంతియ కాదు. ఇతరలక్షణములు చెప్పిన సంధి, సంస్థంగుటనాదికమును భావికము కావచ్చును.

ఇది మూలమునఁగల లక్షణము.

అనువాదమున—

‘భావమునఁగను గవియభిప్రాయ మంద్రు;
భావభేద నియుక్తంబు భావికంబు;
వివిధరూప ప్రబంధోక్తివిషయగుణము;
చను వివేకింప సూక్ష్మసందర్భవమున.’

అని మాత్రమే కలదు. ఆ భావభేదము లేవియో చెప్పఁబడలేదు.

ఉదాహరణము—

‘వివిధపదార్థభావ, రస
వృత్తుల, కీతులఁ గావ్యపాకసం
భవమును సూక్ష్మబంధమునఁ
బర్చు నలంకృతులెల్లఁ జూచి, స
త్కవుల వివేకమెల్లఁ బొడఁ
గానఁగనీర్చు చతుర్వక్తిశ్చ
భవుఁ డనుమాట లొజ్జలవి
దర్పమెలర్చు సభాంతరంగులన్.’

ఈ యుదాహరణము సరికాదు. భావికము కావ్యపరిసమాప్తిపర్యంతము నుండువలసినది. కాన దానిని ప్రత్యేకముగ నుదాహరించుట దుర్బటము. ప్రబంధగీతముదానిని ప్రత్యేక మొక పద్యమునఁ జెప్పట సాధ్యముననా? కావుననే మూలమున దాని కుదాహరణ మీ యఁబడలేదు. అనువాదముందలి ఉదాహరణమున కావ్యోభాధాయకమును సామగ్రి ఏక రువుపెట్టఁబడినది. అంతమాత్రముననే ఆచట లక్షణము సమన్వయంప వీలగునా?

ఇవియే చూడముడియందుఁ గల అర్థాలంకారములు. ఈ వ్యాసమున అలంకారలక్షణములుమాత్ర మీయఁబడినవి; విక్రియి అసంగతములగు ఉదాహరణములు చర్చింపఁబడినవి. అన్నింటికిని ఉదాహరణములను, వివరణమును ఇచ్చినచో గ్రంథము పెరిగిపోవునని విడిచితిని.

ఉపనిషదుపితాంశములఁబట్టి మూలానువాదముల తత్త్వము కొంత తెలియఁగలదు.

నాం ది

శ్రీశక్వాణిని జుట్టి నృత్యరచనాశృంగారియై శృంగర
భాగ్యశంజానముమువ్వలొక బ్రహ్మనాదం బొ వృషస్వామియున్
గాశీనాథుని వంగడంబునను వంకలోలేని నాదెల్లి నా
గేయక నళహితైకజీవినుని వక్షింపున్ ఘృణాహియై.

శోభోగ్ధాచక విశ్వదాత నగుదాధిపానసకంబు న
ర్వాశాపూరణదానస్త్రీ విభవారంభప్రియంభావుకం
దీశారంభనలబ్ధసంపదభిరామేచ్ఛావిహారంబు నా
శోభాశృంగంబు దీప్తియాంధ్రవిమయంబెల్లన్ బ్రకాశించెడున్.

జన విశ్వదాత చే విడలింపఁగఁబోలు

నీగ్రంభాంధార పెంత యొవ్వ

మాడి శోభోద్ధారకుఁడు చయఁజూచెనో

జాతీయ మయ్యో శాసనసభా

పెరిమఁ గాశీనాథవిలుధుఁ డిచ్చెనో యేము

కవుల చేసుల ఘటంఘటలు పుట్టె

ప్రభిమ వాగ్దేవరాయప్రసాదమో

యెల్లసంస్థలు తలలెత్తుకొనియ

నని యెవని కీర్తి తెలుగుసేలను విమూల

లందు వైతమ్ము పాడుట యయ్యో నేడు

నామహానుమాం గతుశించునట్టి నంది

శేర్చి నాట్యాస్త్రసుఖము చేహర్షుఁగాత.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయోద్యమస్వహాధి

కారిదత్త కళాప్రపూర్ణోరుషిరుద

దీపితవసంతరుచికంఠెఁ దేకువగుచు

మత్స్యతిపతిత్వ మొకకొత్త మగ్గు శేరు.

ఇది పాలకురికిసోమన

విదితకృత ప్రభాకరుండు శేటూరికొల .

మ్ముదివియ చిక్కని పేరిక

పొదిగించి సరివ్కరించెఁబోఁ దెనుఁ గొలయన్.

శేటూరివారి వ్యాఖ్యలును పేరికలున్ దెనుఁగుంబొలంతికిన్

శేటూలులేను గందవొడివట్టిన పూతలు సంతయయ్యు నా

శేటికొ వట్ట శేదతనమే ధియింతురు సంతయయ్యు నో

నాటకు నెక్కటో తెలుగునాటో నాటికి నాటి కక్కటా!

తెలుఁగును బహుమాన్దంగాల

నలిగింఁదెడునట్టి వొరలు పింఁగన్నకళా

టులవోలె బంప లెక్కఁగ

గొలనీదును నొకలంఁకొలఁచులభాతిన్.

ఎలమిఁగూర్చు బరిష్కారయితయుఁ గాశి

నానాశక్యవలుధుండె నాకృతీశ్వ

రుండు నామరస్యం ఓట్లు ప్రోవుపకిము

నావిరచితంబయైనది నాటకంబు.

నన్ను శేటుఁగొ యీ తెల్లనాట మీరు

విశ్వనాథకులాంభోధివిధుని బహువి

శ్రుతిశ్రద్ధనిబహువిచ్చితిమన్న

హాకృతిప్రణేత సత్యనారాయణకవి.

ప్రస్తావన

ప్రథమాంకము

[ప్రవేశము: విజ్ఞులుండు — ప్రదేశము: రాజాంతఃపురము]

విజ్ఞుః—

ః పురంపుకదకుకుల్ జెలార్చు నిరవస్థన్ దీప్తిమహ్మదీయై
విపులాకాశము నావరించుచుఁ ద్రిధావిద్యుతకోచిశ్శబ్దా
కృపయై సత్వరజస్తమోవివరఃక్రీడాప్రచంఘంబు లై
లపదేవుం డెటు మానె నేనును దిశాలం బట్టుచే చూచితిన్.

(అంతట జగదేవుండు ప్రవేశించును.)

విజ్ఞుః—దళవాయీ! బసవేశ్వరుం డెంతదూరము వచ్చెను?

జగః—ఊరుబయటికి వచ్చెను.

విజ్ఞుః—అయ్యయో! ఆ ట్లయినచో మనము బయలుదేరిపోవలయును. కల్యాణకటక మంతయును శృంగారించిరా? మండలాధీశ సామంత ప్రధానందండాధి నాథ మాతంగ తురగాది పరివారములు సిద్ధముగా నున్నవా? వివిధవాద్యధ్వనులు దివిఃటఃకొన్నవా? బసవకుమారుని సద్భక్తిశృంగారుని నసదృశాకారుని దర్వార్థవిచారుని జంగమవ్యాపారుని సజ్జనాధారుని విమలశివాచారుని ద్రిమలధిక్కారుని నీవు చూచితివా?

జగః—మహారాజా! నేను వారి దర్శనముచేసితిని.

విజ్ఞుః—ఆయన నీ కెట్లు కన్పించెను? పరవశుం డైయుండెనా? ఆయనయొడ లాయనకుఁ దెలియు చున్నదా? బాలునివలె నున్మత్తనివలె బిశాచమువలె లేడు కదా!

జగః—మహారాజ! ఆయన య స్థిరీతిగను లేడు. సర్వమానవులవలె సంభాషించుచు నవ్వచుం జమత్కరించుచు మహారాజువలె తీవి నెఱపుచు గంభీరముగాఁ జూచుచు మహాభక్తునివలె నడుమనడుమ ప్రత్యగ్దృష్టి యగుచు నాంతరపరిజ్ఞానసూచిగా మెల్ల హసించుచు నున్నాడు.

విజ్ఞుః—దళవాయీ! నీవు బ్రాహ్మణుడవు కదా! ఈవీరశైవుండు నీ ప్రశంసకుఁ బాత్రమగుచున్నాడా?

జగః—ప్రభువులును బ్రాహ్మణమతస్థులే.

విజ్ఞుః—నేను బ్రాహ్మణమతస్థుడ నైనను శివా రాధకుడను. వీరశైవము నే నవలంబించుకున్నను బర తత్వము శివుడనియే నా యభిప్రాయము.

జగః—ప్రభువులు మతవైషమ్యము లేకుండఁ బాలించుచున్నారు గనుక నేను బ్రాహ్మణుడను.

విజ్ఞుః—వీరశైవము పరమత నన్నికర్ష మొప్పు కొనదు. బసవేశ్వరుండు నామతసామ్య మంగీకరించునో, యంగీకరింపఁడో?

జగః—త్రిభువనమల్లురు మఱి బసవేశ్వరు నేల ముత్రిగాఁ బిలిపించుచుండిరి?

విజ్ఞుః—జగదేవా! బలదేవదండనాయకు నెఱుఁ గుదువుకదా! ఆ మహాపురుషునియం దభిమానముచేత బసవేశ్వరున కీ ముత్రిఁద మర్పించుచుంటిని. బలదేవుండు చనిపోయి కూడ నా కన్నులయెదుట నున్నాడు. ఆయన యుపకారము నా బిడ్డ బిడ్డతరాన నేను మఱచిపోలేను. సర్వరాజ్యమేలిన ముత్రి చనిపోవువేళకు సంస్కారమున. కింటఁ జల్లిగవ్వలేనిచో నాయననిష్కామప్రవృత్తి యెంత యని చెప్పవలయును? బసవేశ్వరుండుకూడ మేనమామ పోలిక యనుకొందును.

జగః—కాని, మహాప్రభూ!

ఒకఁడు రాజును బ్రజయు నవోహారాః

నలరఁజెనెను వట్టి రాజ్యాంగ వేత్త

మఱియొకఁడు నూతన విచిత్రహర్షములను

దక్కి తాగుచు నున్న మతప్రపక్త.

విజ్ఞుః—దళవాయీ! రాజ్యాంగమునకు మత మునకు సంబంధము లేదు. వీరశైవుండైనంతనే కల్యాణ కటక మంతయు వీరశైవముచేయునా? అందఱును మాన వులే. అందఱలోనను జీవుం డున్నాడు. అందఱకు ఊర్తిపాన లున్నవి. అందఱకు నాలుబిడ్డ లున్నారు. ఎవ్వఁడును దస మత మితరునిమీఁద బలవంతముగాఁ జూనిపి వానికిఁ బ్రాణోపద్రవము తేరాదు.

జగః—త్రిభువనమల్లు రట్లే పాలించుచున్నారు.

విజ్ఞుః—జగదేవా! ముఖస్తుతి కాదు. నే నేమి పాలించుచున్నాను? మీ పన్నిద్దఱుమంత్రులు పాలించు చున్నారు. ఆ గుణదోషములు నావి కావు. రాజ్య మున నేవైన దోషములు సంప్రాప్తించినచో నాదో షములు నావికావు. అట్టి మిమ్ము నియమించిన దోషమే నాది. మీరెల్లరు దేవదేదాంగవేత్తలు; నీతిశాస్త్రకో విదులు; యుద్ధవిద్యానిపుణులు.

జగః—మహాప్రభూ ! తమకన్న యుద్ధవిద్యా నిపుణులీ రాజ్యమునందు లేరు.

బిజ్జః—దళవాయీ ! ఖడ్గకళానైపుణ్య మేమి చేయును? ఏదిచేసినను దైవము చేయవలయును. నే నొంటరిగ శయ్యామందిరమున నిదురించుచుంటి ననుకొనుము. అప్పుడు నాయొద్ద ఖడ్గ ముండదు. మాట వరుసకు నీవే ఖడ్గము పుచ్చుకొని నన్ను నలుకవచ్చెదవు. నా యశ్రుకళాకోవిదత్వ మేమగును ?

జగః— పాపము శాంతించుఁగాక ! ప్రభూ ! యెంతమాట !

బిజ్జః—దళవాయీ ! అదికాదు. నేను తైలజ దేవుని సంహరింపలేదా ? నీవు నన్ను సంహరింప వచ్చును. నీవుకాదు, మఱియొకఁడనుకొనుము.

జగః—మహాప్రభూ ! సశ్చిమచాళుక్యరాజుల రక్తమునుండి వెచ్చదనము తొలగిపోయినది. వారు రాజ్యము నిభాయించుకొనలేకపోయిరి. త్రిభువనమల్లుడు తమరు సమయమునకుఁ గలచుర్యవంశస్థిఁ బ్రజ్వలింపఁజేసితిరి. లేనిచో నీతెలుఁగు కర్నాటకము బీరువడి యుండును.

బిజ్జః—ఇదిగో ! నేను బయలుదేరుచున్నాను. మీరు వదండు.

(జగదేవుడు నిష్క్రమించును.)

బిజ్జః— (“కపురంపుకదళకు” లిత్యాదిః ద్యమము చదువును.)

జగః—(ప్రవేశించి) మహాప్రభువులు పిలిచినట్లున్నారు.

బిజ్జః—జగదేవా ! నీ కొక రహస్యము చెప్పెదను.

జగః—మహాప్రసాదము.

బిజ్జః—దళవాయీ ! నేను వచ్చుచున్నాను. మండలాధీశ్వరులను సామంతులను గజతురగపదాతులను సిద్ధముగా నుండుమనుము. మహామాత్యుడైన బసవేశ్వరుని పోయి తోడితెత్తము.

(పరిశ్రమించును.)

(బసవేశ్వరుఁడు, మంత్రులు నెదురుబుట్తురు.)

బిజ్జః—(అంజలిఁజెట్టి)

విమలశివాచార త్రిమలిక్కార్
అమిత మహాచార ! అచలీతధీర
విరహితసంసార ! విరావతార
పరివృతాహంకార ! భక్తివిహార
శివభక్తిసార ! విశిష్టప్రకార !
వృషిసతిరుకుతార ! విహితోపకార !

బసవేశ్వరుఁడు—మహారాజా ! మీయూజ్ఞుఁడని నచ్చితిని. ఉపకారము ప్రభువులవలన జరిగినది.

బిజ్జః— ముత్రిన త్తములారా ! బసవేశ్వరుఁడు కల్యాణకటకవీధులవెంట వచ్చుచుండఁగా నేను చూడక పోతినిగదా ! అప్పుడు వీధు లెట్లున్నవో !

ఒకమంత్రిః—

పుణ్యపక్ష్యాంగవల్ పురపీఠులందు
పుణ్యాస్త్రు బసవప్రభుని జూచువేడ్క
మాడఁగవచ్చెద నుదతి నే ననుచు
నేడుక నెఱుపక నేగ రమ్మలచు
బసవన్న జూడక పడతి పో ననుచు
మునుగిడి నేగ రా ముడియక యనుచు

ఇంకొకమంత్రిః—

మానిని బసవన్న మహిమ యిదచుచు
మానుగా భక్తుల మఱి చూత మనుచు
కంటివే బసవయ్య గమలాయతాక్షి
కంటి నే మోక్షమ్ము కంటిగా కనుచు

మూడవమంత్రిః—

వచ్చువారును చూచువారును గట్ట
నిచ్చువారును జూచి యేగడువారు
పారిపారి తెచ్చి విధూతి వీడ్కంబు
లరుదొండ బసవయ్య కర్పించువారు

నాల్గవమంత్రిః—

అంగవల్ వివిధపుష్పాంజలు లిచ్చి
మంగళార్థకు లెత్తి మహి మొక్కవారు
స్వస్తి దీర్ఘాయువు శంకర యనుచు
ప్రస్తుతిదీపవల్ పచరించువారు

బిజ్జః—ఈ నాటికినారాజ్యమునుమంత్రి నితీక్ష మొనరి. ఇంతటి ప్రజానురంజకుఁడు రాజు సరళకారం

నిర్వహణము సాగించుచుండగా నేను సుఖనిద్ర పోయెదను. జగదేవదండనాయకా! చూచితివా! బలదేవదండనాయకుడు బసవేశ్వరుడుగా మీ యెదుట సాక్షాత్కరించెను.

జగః—మహామంత్రికి జగదేవుడు నమస్కరించుచున్నాడు.

కలియుగగుడ సత్కరుణాసముద్ర
విలసనభద్ర సద్వివేకనిర్మల
(నమస్కరించును)

తక్కినమంత్రులు:—
విపులక్షమాకార వినయప్రచార
సుపతైకవిస్తార శుద్ధశరీర
(నమస్కరించును)

బిజ్జ:—జగదేవా! భవనాశ్రయ మహామంటపమునకు దారి కీయింపుడు. తక్కిన మంత్రు లందఱు నెచ్చట?

జగః—భవనాశ్రయ మహా మంటపమునందే సామంతమండలాధీశులు, మంత్రిదండనాథులు మహాప్రభువులయు, సమాత్మ్యులయు రాకకై వేచియున్నారు.

(తెరయెత్తగా సభిషేకసంభారములతో సభ కనిపించును)

బిజ్జ:—(బసవేశ్వరుని దనప్రక్కనున్న పెద్ద గద్దియమీఁద నెక్కించి వస్త్రాభరణము లిచ్చి)

సకలసామ్రాజ్య పూజ్యశీతి కల్గ
ప్రకటింపఁగా నీవు పతి వట్లుగాక
నాయర్థమునకుఁ బ్రాణమునకుఁ బలివి
వేయును నేల నీవే నేను బసవ!

బసవా! నిన్ను నమ్మితిని.

బస:—

సకలలోకైక రక్షకుడగు శివున
లోక నిన్ను రక్షించుటకు నెంతపెద్ద
కావున చూరింగదేవు భక్తులకు
నేవేళ వెఱచుండు మిఠియచాలు
నీరాజ్య మేలించు టిది యెంతపెద్ద
నీరధిమేరగా నిన్ను నేరింతు—

(బిజ్జలుడు జగదేవునివంకఁ జూచును. జగదేవుడు బిజ్జలనివంకఁ జూచును.)

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! ఈ రాజ్యమంతయు నీకుఁ గైవసము చేసితిని. మీ మేనమామయుఁ గల్యాణకటక

ప్రతిష్ఠాచార్యుడును సర్వమతసామరస్యమహామతియు నైన బలదేవదండనాయకుల మార్గ మవలంబించి మమ్ము గృతార్థులఁ జేయ వేఁడుచున్నాను.

బస:—మహారాజా! సర్వము శివప్రీతిగాఁ జేసెదను. నాకుఁ దృణ మక్కరలేదు. సర్వజగమ్ము ప్రమథమయము. ప్రమథార్పితమైన దంతయు గుద్రార్పితము. లింగధారులే ప్రమథమూర్తులు. శివమయమైన యీ సర్వప్రపంచము శివమయముగాఁ జేసెదను.

మంత్రులు:—కల్యాణకటక రాజ్యవర్ధమానధీవిభవాచార్య! త్రిభువనమల్లప్రసాదశరీరభ్రమహామాత్య పదవీఽదచిహ్న మకుటరత్నఽరిశోభిత మస్తకాలంకార! బసవేశ్వర! జయము! జయము!

(తెరలోఁ బెద్దభస్మి.)

జగః—అమాత్య షట్టాభిషేక సమయజనిత సంతోష కోలాహలము దిక్కులఁ బిక్కటిల్లుచున్నది.

బిజ్జ:—మహామాత్యా! ఇంకఁ దక్కిన సర్వవ్యవహారములు తామే చూడవలయును. నేటికి సభ చాలించితిని.

(జగదేవుడు, బిజ్జలుడు దక్క నందఱును వెడలిపోదురు.)

బిజ్జ:—జగదేవా! బసవేశ్వరుఁ డన్నమాట లెట్లున్నవి?

జగః—వీరశైవమతావేశముతో నిండి తొలుకాడుచున్నవి.

బిజ్జ:—ఆవాక్యములు మరలఁ జెప్పుము.

జగః—

కావున చూరింగదేవు భక్తులకు

నేవేళ వెఱచుండు మిఠియ చాలు,

అని యొకటి.

భక్తులే ప్రమథులు, ప్రమథులే శివుడు,

అని మఱియొకటి.

బిజ్జ:—దళవాయీ! బసవేశ్వరుఁ డేమియు గోఝముగాఁ జెప్పలేదు. ఈయన వీరశైవులను బైకెక్కించునా యేమి?

జగః—అట్లేలచేయును? ఆయన శివావతారము గనుక జగత్తంతయుఁ దనమయముగాఁ జూచెను. రాజనీతికి మతమునకు నొబంధ మేమి?

బిజ్జ:—జగదేవా! నీవు నేదో దాచి మాట్లాడుచుంటివి. మీరు పదండు. నేను గొంత విశ్రాంతితిసి కొనవలయును.

(జగదేవుడు నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—

మంత్రి నిక్షిప్తమైన సామ్రాజ్య మెల్ల
మంత్రియనుపాజ్ఞలందున మసలుచుండు
దండవాధులు వాని మంత్రింబునందె
బధవిశ్వాసులై తీసి పట్టబోరు.

మంత్రిమైనవాడు వట్టి రాజ్యసీతివేత్త కావలయునుగాని వాని కన్యవిషయావేశము కూడదు. మంత్రి కవియైనచో బాక్కునము కవులకు దోచిపెట్టును; గాయకుడైనచో గాయకులకు గొల్లయిచ్చును; ఒక ప్రబలమత విశ్వాసియైనచో దన్మతానుయాయులకు బాక్కునము చూపివిడుచును. అతని యభినివేశమునకుఁ బ్రబల్యము తక్కిన రాజ్యాంగ విషయములయందు దౌర్బల్యము తెచ్చును. బసవేశ్వరుని పాలనము నేట తేవట నిర్ణయింపరాదు. సంగమయ్య సాక్షాత్తుగా వచ్చి స్వాగతమొసంగిన బసవేశ్వరుడు తక్కిన యల్లులైన మతావిష్టులవలె బ్రవర్తించెడు. కొలదిదినములలోనే బసవేశ్వరుని రాజ్యపాలనా నిపుణత్వ మెఱుకవడఁగలదు కదా! సుప్రతిష్ఠితుడైన యమాత్యుని దొలగించుట దుర్లభము. ఉంచుటయో తొలగించుటయో శీఘ్రకాలములో నిర్ణయింపవలయును. శివభక్తులకు వెఱువచుండవలయుననుట చిత్రము. రాజు శివభక్తులకు వెఱువవలయునా? రాజునకు సర్వప్రజలు వెఱువవలయును; మహామాత్యుడుకూడ వెఱువవలయును. ఎవఁడురా అక్కడ?

దావారికుడు:—(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! ఏమిసెలవు?

బిజ్జ:—“తైలపదేవుం డెటు చూచె నేనును ద్రిశూలం బట్టులే చూచితిన్.”

దావా:—చిత్రము.

బిజ్జ:—ఏమిరా! ఇంకను నిచ్చటనే యుంటివా?

దావా:—మహాప్రభువుల యాజ్ఞ తెలియలేదు.

బిజ్జ:—పోయి త్రిపురాంతక దేవభట్టారకునిఁ బిలుచుకొనిరమ్మని చెప్పలేదా?

దావా:—చిత్రము.

(నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—శివభక్తు లందఱు ప్రమథులూ? సర్వము వారి యర్చితమైనచో శివప్రీతికరమా!

(త్రిపురాంతకభట్టు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—త్రిభువనమల్లుండు కాలచుర్యుండు బిజ్జలుండు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

త్రిపు:—మహారాజ! స్వస్తి.

బిజ్జ:—ఆర్య! శివభక్తులందఱు ప్రమథులూ!

త్రిపు:—అని వీరశైవుల విశ్వాసము. వారికి భక్తియం దున్నంత విశ్వాసము మఱియొకదానియందుండదు. వారు వర్ణవ్యవస్థయందుఁ గర్మలయందు విరోధింతురు. కేవలభక్తి శివైక్యము నాపాదించునని వారి భావము.

బిజ్జ:—జగత్తంతయుఁ గర్మాధీనముకదా!

త్రిపు:—బ్రాహ్మణులు కర్మాధీన మందురు. వీరశైవులు భక్త్యధీనమందురు.

బిజ్జ:—భట్టారకా! బసవేశ్వరునకు మహామాత్యపట్టము గట్టితిమి.

త్రిపు:—ప్రభువుల దయ. మహారాజు దయచూచినచో నిరుపేదకు సీరాజన మెత్తుదురు.

బిజ్జ:—బలదేవదండనాయకునందు మాకుఁ గల భక్తి యట్లు చేయించినది.

త్రిపు:—బలదేవదండనాయకులు వీరశైవులయ్యు సర్వమతసామరస్యము కలవారు.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరుఁ డచ్చముగా మేనమామను బోలినవాఁడు.

త్రిపు:—చిత్రము.

(అంతట జగదేవుడు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—భట్టారకు లింకఁ బోవచ్చును.

(త్రిపురాంతకుడు నిష్క్రమించును.)

జగ:—మహారాజా! మహాసభనుండి పెదలి నంతనే బసవేశ్వరుండు వీరశైవుల సభ చేసెను. ఆసభలోఁ దన యమాత్యత్వ మెల్లు నిర్వర్తింపఁ బడునో యని యొక బాస చేసెను. ఆబాస యెట్టి భవఁగా.

శివరాత్రి నిత్యము చేర్చించు బాస
శివభక్తు లెల్లను శివుడను బాస
భక్తుల యెల్లలు పట్టని బాస
భక్తుల కుల మెత్తి పలుకని బాస
అడిగిన యర్థంబు లెడపనిబాస
యేమివేడిన నడుగిడ కిచ్చుబాస
కలనైన శివునకు గలుపీని బాస
గలుపు భక్తుల కిచ్చి కీర్తుడు బాస
పరసమయంబులఁ బరిహర్చుబాస
పరవాదులను బట్టి భంజించుబాస
పారగణపరతంత్రుడై యుండుబాస
పారభక్తు లెట్లన్న నట్లను బాస
భవికి మ్రొక్కని బాస భంకిని బాస
భవబాధలకు నగపడకుండు బాస.

ఇట్టిది. ఇంక భవులైనవారికి బ్రదుకుఁదెరువులేదు.
భవులు శైవులకుఁ గంటఁబడరాదు.

విజ్ఞః—దళవాయీ ! నీవును, నేనును భవు
లము. బసవఁడు శైవుఁడు. రాజును నేను. ముత్రివి
నీవు. మన మిద్దఱ మతనికంటఁ బడమా ?

జగః—వారి చర్మచక్షుస్సులు కాదు. జ్ఞాన
చక్షుస్సు లనుకొందును.

విజ్ఞః—అయినచో బసవేశ్వరుని బాసలోఁ దప్ప
లేదు. మఱియు నింకేమైన విశేషము లున్నవా ?

జగః—బసవేశ్వరునకు మహామాత్యపట్టము
దొరకిన దన్నంతనే కటకమున జంగములసంఖ్య యెక్కు
వైనది. జంగముల మూఁకలో నిసుక వేసిన రాలుట
లేదు. కొందఱు (అర్థోక్తి)

విజ్ఞః—ఏదియో చెప్పవచ్చి యాఁగితివి !
కొందఱేమి ?

జగః—మహాప్రభువులు మన్నింపవలయును.

విజ్ఞః—భయము లేదు. చెప్పఁడు.

జగః—మహారాజులు వీరశైవదీక్షఁ బుచ్చు
కొందు రని కొందఱు అనుకొనుచున్నారు.

విజ్ఞః—ఎవ రా కొందఱు ? నే నట్లనుకొనుట
లేదు. నేను శైవుఁడనే కాని వీరశైవుఁడను గాను.
వర్ణాశ్రమాచారధర్మములకు నేను వ్యతిరేకిని గాదు.
నారాజ్యమునఁ దద్విభరీతము జరుగరాదు. కాని, జగ
దేవా ! బసవేశ్వరుని యెదుట నున్నప్పు డా మహామాత్య

త్యుని మొగమువంకఁ జూచుచున్నప్పుడు నేను వీర
శైవుఁడనే యనుకొంటిని.

జగః—నేను నట్లే యనుకొంటిని.

విజ్ఞః—అందఱు నట్లే యనుకొనిరి. మన
యందఱ మాటలు వీరశైవుల కవితాఃకధితీయగు ద్విపద
చ్ఛందమునే యాశ్రయించినవి.

జగః—బసవేశ్వరుఁ డొక మహాపురుషుఁడు.
మహాపురుషుల లక్షణమే యది. వారియెదుట నున్నంత
సేపు మఱియెవ్వఁడును నోరు మెదపలేడు ; స్వతంత్ర
భావము లూహింపలేడు.

విజ్ఞః—జగదేవా ! నేను బసవేశ్వరుని మహా
మాత్యుఁడని, బలదేవదండనాథుల మేనల్లుఁడని గౌర
వించుచుంటినే కాని యాయన వీరశైవుఁ డని కాదు ;
ఆయన యొక యవతారమనియుఁ గాదు.

జగః—నేను, నిన్నటివఱ కట్లే యనుకొంటిని.
ఆయనదర్శనముచేత నాయొడలిలోని ప్రతిరక్త బిందువు
కళవళఁపడినది. నా మనస్సుమాత్రము బ్రాహ్మణమత
మునే తర్కించి సిద్ధాంతముచేసి విశ్వసించుచున్నది.
నా హృదయ మాయనవంకకే లాగుచున్నది.

విజ్ఞః—మంత్రులు పరస్పరము ప్రేమభాజనులై
యుండుట మంచిదిగదా !

జగః—చిత్రము. కాకతిప్రోలునిమీఁద దండ
యాత్రకై పైన్యసన్నాహము చేయవలసియున్నది. నేను
సెలవుతీసికొందును.

(నిష్క్రమించును.)

విజ్ఞః—పూర్వచాళుక్యులనుండి చీలి కాకతి
ప్రోలుఁడు రాజ్యమేర్పఱచెను. పశ్చిమచాళుక్యులనుండి
చీలి నే నేర్పఱచితిని. ప్రోలుఁడు చాళుక్యుల సామం
తుఁడు. తైలపదేవుని రాజ్యము నాకుఁ బ్రాప్తించినది.
ప్రోలుఁడు నాకు సామంతుఁడు కావలయును. కాని
స్వాతంత్ర్య మవలంబించుచున్నాఁడు. జగదేవుఁ డీపనికిఁ
జాలినవాఁడు. జగదేవుని సాయములేక కల్యాణకటకము
నాకు సిద్ధించెడిది కాదు. శుభముహూర్తమున బసవేశ్వ
రుని యాశీర్వాదముతో జగదేవుని పైన్యములతో నను
మకొండకుఁ బంపించెదను. బసవేశ్వరా ! నీ రాజనీతి
యొక్కటియేగాక నీ మహాశివభక్తికూడ మా కీయుద్ధ
ములో జయముకలిగించుఁగాక. నేనుగూడఁ గ్రమముగా
శైవదీక్షఁ బుచ్చుకొందునా ? అదిగో తిక్కాలము మఱిల

నాకు గన్పించుచున్నది. ఈ త్రిశూలదర్శనమైనప్పుడెల్ల నొకసంహారము జరుగుచునేయున్నది. ప్రాచారాజీ సంహారాగ్నిముందు శలభాయమానుఁ డగును.

ప్రత్యంతభాగ్ని సర్వము నల్లవై క్రమశఙ్కృతమై పైకి సాక్షులఁది సాగిన శిఖరంబు కారదనీరదాచ్ఛము శివవృషకకుత్సవృషక ముచు నాపైని లేజోమ గూఢృతి సత్త్విరజప్రమత్త్రిగుణభాస్వంతముచు మాఁడు వర్ణగులతో మాఁడుమండలములై పరివేష సుప్రభాభాజి

నెనుక సర్వనీలాకాశమునకు తైవ [యగుచు

ముద్రవేసినగతి శ్రీసమాహి కాఁగ

లలిని నాకంటికిని ద్రిశూలంబు తోఁడు

తైలపునాటి సంహారవేళఁబోలి.

[తెర]

రెండవ యంకము

[ప్రదేశము: రాజమందిరముముందు. ఇద్దఱు మంత్రులు, నలుగురు పౌరులు.]

ఒకపౌరుఁడు:—అయ్యా! నమస్కారం. వాఁడెవఁడో చాకలిఁట. శివభక్తుఁడుట. దారి నడ్డంవచ్చిన వాళ్లనల్లా చంపేస్తున్నాఁడు.

రెండవవాఁడు:—అయ్యా! తమరు ప్రభువు గారితో చెప్పాలి. ఈదురాగతం యెల్లా మానిపిస్తారో చూడండి. వాఁడు శివభక్తుల గుడ్డలు మోసుకుపో తోంటే యెవఁడూ వాడి కడ్డం రాకూడదట. ఆగుడ్డలు యెవఁడూ తాకకూడదట. అడ్డంవచ్చినవాళ్లని చంపే స్తున్నాఁడు. ఇవ్వాళ ఒకణ్ణి చంపేశాఁడు. ఊరంతా గగ్గోలుగా ఉంది. రాజుగారితో చెప్పి యేదో చేయిం చకపోతే మనుష్యులు బతకలేరు.

ఒకమంత్రి:—వాణ్ణిగురించి మేమూ విన్నాము. ఇవ్వాళ యెవరిని చంపాఁడు?

పౌరు:—అసలు వాఁడు దారివెంట పోతూనే కేకేసుకుంటూపోతాఁడు.

“భవులు-శరణులవస్త్రముల్ సందిల్లి లేని

ఓడఁ జాపాడుతుఁ జూడో యని...”

గంటకట్టి యూరివెంటఁ దిరుగుతున్నాఁడు. వాడి చేతిలో యెప్పుడూ కత్తి వుంటుంది. ఈవుషద్రవం తొల గించే ఉపాయం చూడండి.

మంత్రి:—మహారాజా నభలోఁ గూర్చుండి యు స్సారు. అక్కడికి పోదాము రండి.

[తెరయెత్తగా ఐనశివయ్యఁడు, జగదేవుఁడు, విజ్ఞులుఁడు, బసవయ్యఁడు.]

మంత్రి:—మహాప్రభూ! ఈ పౌరు లేదో మనవి చేసికొనుటకు వచ్చిరి.

౧ పౌరు:—ప్రభూ! ఎవఁడో చాకలివాఁడట. వాని పేరు మడివాలు మాచయ్య యట. వాఁడు శివభక్తుల వస్త్రములు గాని యుదుకఁడట. దారివెంటఁ బోవుచో భవులు వాని వస్త్రములు తాఁకినచోఁ జంపివేయు చున్నాఁడు. వాఁడొక గంట పుచ్చుకొని దానిని మ్రోఁ గించుచు ‘నా కడ్డమువచ్చినచోఁ జంపెద’ నని యట చుచు వీధులవెంటఁ బోవును. నేఁ డొక ఁడదేశి విప్రుఁడు తెలియక దగ్గరగాఁ బోఁగా వానిని సంహ రించినాఁడు. ఆశవముతలగూడఁ గన్పించుటలేదా.

విజ్ఞ:—బసవేశ్వరా! ఇది యేమి యాగడము? నీవు మహామాత్యుఁడ వైతివని చాకలులు మాలలు యభేచ్ఛముగాఁబ్రవర్తించుచున్నార. ఈ భక్తుల ముం దిం కెవ్వరును బ్రదకుటకు వీలులేదా? ముఱికిగుడ్డ లుదుకు చాకలి కింత కావరమా? చీరలు ముట్టుకొని నచో ముఱికిపోవునా? ఊరిలోనివారే యింత యదరిఁడి పోఁగాఁ బరదేశి యింక మనయూరు వచ్చి యేమి బ్రతికి పోవును? వాఁడు చాకలియా, రాక్షసుఁడా! జగదేవా! యామికులను బిలిపించి వానిని వెంటనే చంపింపుము.

బసవఁడు:—మహారాజా! “చాకి చాకి యని యేల నందడించెదవు? చాకియే యతఁడు సాక్షాల్లింగ మూర్తి. కులజుండు నతఁడె యకులజుండు నతఁడె, కులములేకయు నన్నికులములు నతఁడె. ఆసీలగభు నపరావతారంబు. పరమేశు భక్తుల పరిధానవిత్తిగాని యొం దుదుకఁడు. వానిని నంటఁగానీఁడు. ఇతరులు ఘట్టించునెడ భక్తుల పాదములు భక్తుల కిచ్చు. జంగమం బడిగిన సమకట్టనిచ్చు. చీరలువైచినవా రడిగినను వారికిఁ దమతమ వస్త్రములు లిచ్చు. చీరలంటినమాత్రం గారిండు భక్తుఁ డూరకుండున చంపఁ కీరుపోయినను. వల నిభిమానంబు పాలిపుచ్చుకొనకు.”

విజ్ఞ:—ఏమీ! అభిమానము పాలిపుచ్చుకొం దునా? వాఁడు తప్పకుండఁ జంపునేమి? జగదేవా! నీవును యామికులును బోయి దుర్వారాంధకారనామక మదాంధగంధగజంబుఁ బైకొల్పి వానిని జంపిరండు.

(జగదేవుఁడు, మంత్రులు, పౌరులు నిష్క్రమింతురు.)

బసవఁడు:—మహారాజా! పౌరపాలుచేయఁచుం దిది. అతఁడు చాకలి కాఁడు. బహుదేవుని జడలు

జన్నిదములుగ భిక్షించిన బ్రాహ్మణుడతడే. అతడే యశవర్థసామ్రాజ్యమును సహజముగఁ బాలించు శూత్రియుఁడు. దుర్భవకర్మఫలవహితమును భవాంబుధి ద్రిష్ట వైశ్యుడతడే. అతడే సత్కార్యములను బండించి నూర్చెడు శూద్రుఁడు. వానికిఁ గులము లేదు. అతఁ డజరామరుఁ డయోనిజుఁ డవ్యయుఁడు.

బిజ్జ:—వానిపే రేమి ?

బస:—మడివాలు మాచయ్య.

బిజ్జ:—వాని దేయూరు ?

బస:—హిప్పరిగైగ్రామము. నే నమాత్యుడ నైతి నని విని నేను శివభక్తుడనని యీయూగు చేరినాఁడు. రాజా ! మాచయ్య సాక్షాత్సంగమయ్య. నేను వానికి భక్తుడను.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా ! సీవు మహామాత్యుడవు కదా ! సీవు వాని నాజ్ఞపెట్టలేవా ?

బస:—నే నతని యాజ్ఞలో మెలఁగువాడను.

బిజ్జ:—మంత్రియాజ్ఞలోఁ దక్కువారు మెలఁ గుదురుగాని తక్కువారి యాజ్ఞలో మంత్రి యుండఁడు.

బస:—ఛరమేశ్వరునకు మంత్రియు మంత్రికా మియు లేదు. మాచయ్య కారణపురుషావతారుఁడు. వానికిని సంగమయ్యకును భేదములేదు.

జగదేవుఁడు:—(ప్రవేశించి) మహారాజా ! రక్షింపుము, రక్షింపుము.

బిజ్జ:—ఏమి జరిగినది ?

జగ:—మేముపోయి యేనుఁగుతో వాని రాక కరిగట్టి నిలచితిమి. వాడు మ మ్మల్లంతఁ బాడగని యార్చి బాబ్బిడుఁడు 'గల్లినాథుని భద్రగజ మొక్క నరుని యేనికడున్నకు నేల పంకించు, మానవుల చావక మగుడుఁ డో'యనుచు మమ్మందఱ నెదుర్కొని గంట మ్రోఁగించి యేనుఁగును దాఁకిను. వాని ధాకకుఁ దాళ లేక యేనుఁ గొత్తిగిల్లెను. మావంతులు పోయి వాని నెదుర్కొనిరి. వాడు తనవీపుమీఁద నున్న బట్టలమూటయుఁ జేతిగంటయుఁ జిత్రముగా నాకాశమునం దిరియించి, మావంతులను జంపి యేడ్లుతోండము రాదిగిచి త్రోచి యేడ్లును ముగ్గునుగ్గుగాఁ బాడిచెను. మాలకు మాంసము, గొడ్డారికిఁ దోలును గాకుండఁ దొలగఁద్రో

సెను. వైగా నిట్లనెను: "ఎవఁడు నామీఁద ఏనుఁగు నెట్లుసికొలిపెనో యారాజుకొ న్నడగింతు"నని. నేనొక్కఁడనే తప్పించుకొని తమ కిది మనవిచేయుటకు వచ్చితిని.

బిజ్జ:—ఓహో ! జగదేవా ! కాకతిప్రోలున మీఁదికి దండయాత్రకుఁ బోయెడు మొనగాఁడవు. వానిమీఁదికిఁ దక్కిన మంత్రులను బంపెదను.

బసవఁడు:—మహాప్రభూ ! మంత్రుల నందఱను వాఁడు చంపును. మన మిర్వురము పోదము.

బిజ్జ:—సరే నడుపుఁడు.

(పరిక్రమింతురు.)

బస:—మహాప్రభూ ! తమరి కిరువదాండాఁ కథయు, బావూరి బ్రహ్మయ్యగారికథయుఁ జెప్పితిని గదా ! మహాభక్తుల లక్షణము లట్లేయుండును. మాచయ్య నన్ను లెక్కచేయఁడు. శివభక్తులుగాని తమ రన్నచో ననలు లెక్కనేయఁడు. హరుఁడు శరభావతార మెత్తినగతి విజృంభించు సతనిముందు మన సైన్యములు. మనశక్తులు ఆగవు.

బిజ్జ:—అయినచో మఱి యేమిచేయుమందురు ?

బస:—అతఁడు ఛరమేశ్వరుఁడే కాకున్న బట్టల మూటయు, గంటయు నాకాశమునం దిరియింపఁగలఁడా మనుజుని తలఁ గొట్టినచో నేలఁ బడదా ! ఏనుఁగు తోలు మాంసములు కన్పించకుండ నెవఁడైనఁ జంపఁ గలఁడా ? మన మతనిఁ బోయి శరణుచొత్తము. ధూర్జలమై పోయినచో నతఁడు మనలనుగూడఁ జంపును.

జగ:—బసవేశ్వరా ! అతఁడు మహాభక్తుడే కావచ్చును. లోకదృష్టికిఁ జాకలిగదా ! త్రిభువనమల్లదేవుఁ డాయనను శరణుచొఱరాదు.

బస:—జగదేవా ! మంచిమాట చెప్పితివి. రాజులు చేయవలదు. అచ్చట బంధారి బసవయ్యగారుండురు. ఆయన మాచయ్యగారి భక్తుఁడు. ఆతనితోఁ జెప్పించెదము.

(తెరయెత్తఁగా మాచయ్యయు, నాతనికి సాష్టాంగవజ్ర సాగరము చేయుచున్న బంధారి బసవయ్యయుఁ గన్పింతురు.)

బసవేశ్వరుఁడు:—మాచయ్యగారూ ! క్షమించాలి. పక్షిమీఁదఁ బాశుపతం తొడుగుతారా ? ఈ రాజనఁగా యెంత ? ఈరేడులోకాల్లో నీ నెడు రెవఁడు ? ఈతప్ప క్షమించాలి.

మాచయ్య:—ఏతస్య తమిచాలి? నీవు చేసిన తప్ప, సీరాజు చేసిన తప్ప? నాలుగులక్షల అరవైవేల గీతాలు వ్రాశాననా నీ కహంకారము? సియంత సంగీత పాటకుడు లేడనా సీపొగరు? ఓరి అవిసతుడా! కల్లి వాధుడు నీతస్యను తమిస్తాడా? సిప్ర వ్రాసిన ఆ పాడు గీతం విని నేను శివశివాయని చెవులు మూసుకొన్నానే. ఏవు కుబేరుడివిరా! శివభక్తులందఱూ సీకు యాచకులా? గొప్పమంత్రి వైనావు. అధముడా! అడిగేవారు లేక యిట్లా బడగవైపోయినావు. అట వంటి యాచకుల్ని మాన్తున్నా గాని యిట్లాంటి యాచకుల్ని చూడటం లేదు.

బస:—మాచయ్యా, తమించు, తమించు.

అక్రాంతసంతతాహంకారనిరతు
సక్రమాటాపు నిర్వక్రాపరాధు
నూర్జితక్రోధు వివర్జితసత్తు
దుర్జనాచారు సనిర్జితకాము
సజ్ఞానపుంజమ్ము సపగతశాచు
విజ్ఞానహీను వివేకవిదురు
నిర్భాగ్యమాదామణిని భక్తిరహిను
దుర్భావకు సవిసీతుని సమ్మ నింక
గాచి రక్షింపవే కారుణ్యపాత్ర
యేనిన మద్గర్వ మెల్ల మాయించి.

ప్రభూ! సంగమేశ్వరా! నాల్గులక్షల యలువది వేల గీతముల గర్వముచే నాతల తిరిగిపోయినది.

మాచయ్య:—ఓరీ బసవా! యాచకులగు శివ భక్తులకు నీ విచ్చు నేనికలు దున్నలు. నీవిచ్చు గుట్ట ములు గాడిదలు. నీ విచ్చు సగ్రహారములు వచ్చమన్ను. ఛీ ఛీ నీమొగము నేను జూడను.

బిజ్జలుడు:—(సాష్టాంగపడి) మాచయ్యా! రక్షించు! రక్షించు! నీవే షరమేశ్వరుడివి. నీవు శివుడ వని తెలుసుకోలేక మోసపోయాను. బసవేశ్వరుడు సీకు విజయైన భక్తుడు. ఆయన్నీ నన్నూ నీవు రక్షించాలి. భక్తుల్ని దైవం రక్షించకపోతే మతేవరు రక్షిస్తారు ?

మాచయ్య:—రాజా! లే! లే! బసవడు మా ముద్దుబిడ్డ. వాణ్ణి మే మేమి చేస్తాము? బసవా! నేడ దేరవోయి, నేడదేరు.

బస:—

నీమహత్త్వము చూడ నే సంతోషాడ
ధీమణి సంగయ్య, దేవ! మాచయ్య

నీవు శంకరుడవు నేను గింకరుడ
నీవు నిర్మలుడవు నేను దుర్మలుడ
నీవు విజ్ఞానివి నే నవిజ్ఞాని
నీ వమృతాంసుండ వే విహంసుండ
స్వామి త్రైలోక్యమాదామణి నీవు
ఘామ నిర్భాగ్యమాదామణి నేను.

మాచ:—బసవా! బసవా! నీ వెవ్వరు, నే నెవ్వరు? నేను వట్టి చాకలివాడను. నీవూ మీ సంగ మర్యాదేవుల్లు. నేను శివభక్తుల కాలిడుమ్మును. రాజా! నీయేనుగులూ మావతులూ చచ్చిపోలేదు. ఆ బ్రాహ్మణూ చావలేదు. వాళ్లను నే బ్రతికిస్తాను. మీరు పదండి. మీ వెంటనే వాళ్లూ వస్తారు.

(మాచయ్య నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! మీరేమి తప్పచేశారు ?

బస:—నే నొక గీతం వ్రాశాను. అందులో అహంకారం చూపించాను. నే నర్థార్థికల్పశాఖ నని, యాచకులందరికీ అడిగినదల్లా యిస్తానని అహంకారంగా వ్రాశాను. మాచయ్యగారు నాకు తగినగీత చేశాడు.

జగ:—మహాప్రభూ! అదిగో మావంతులతో దుర్వారాంధకారమత్తిగజము వచ్చుచున్నది. ఆ షర దేశివిప్రుడుకూడ ద్రుల్లినలాడుచుఁ గేకిసలు కొట్టుచుఁ బోవుచున్నాడు.

బిజ్జ:—జగదేవా! ఏనుగును గొట్టములోఁ గట్టివేయు మనుము. నే సంతఃపురమునకుఁ బోవు చున్నాను. మీ రందఱు మీమీఁదనులమీఁదఁ బొండు.

(మంత్రులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

బిజ్జ:— నామనస్సు వీరతైవముఖముగాఁ దిరుగు చున్నది.

నీలలోచన:—(ప్రవేశించును.)

శివ నీ యదుగులు లేవే చివురాకులఁ బూజించెద	
తదిరి బూజ పట్టకుండ గవు నెవ నేనెద వానికి	శివ
శివ నీ జప రిటు లేవే పువులు దవనమును పెట్టెద	
గవిసి మంచు కప్పకుండఁ గై జలలోపలఁ బొదిగెద	శివ
శివ నీ పాపనగలు లేవే చిచ్చితొట్టి బోతొట్టెద	
నవియఁజేయు విసములపై నమృతము నవ్వలు చిరికెద	శివ
శివ కట్టు కళాసము లేవే తదిరిన దుమ్మును దురిపెద	
తొవలబావికాడ నుదికి తొగరువన్న తెప్పించెద	శివ
శివ నీ గొంతుక లేవే తదిరి నలుపు తుడిచికేకు	
పువ్వుమూదియ పట్టించెద శివశీలము కట్టించెద	శివ

శ్రీ గూలము
తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ
సాహిత్య విభాగము

౨౫

బిజ్జ:—చెల్లీ! ఈ పాట యెక్కడ నేగిస్తోంది? బిజ్జ:—నీలా! అమ్మా! బసవని నెప్పడైన
నీల:—నేనే పాడుతున్నాను. చూశావా?

బిజ్జ:—నీవు కవివా యేమిటి? బిజ్జ:—చూశానా? మే మెప్పుడూ కలిన
నీల:—నేను గాదు కవిని. శివుడు కవి:—~~తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ~~గా!

బిజ్జ:—అంటే?

నీల:—నాలో ఆయ నుండి పాడిస్తున్నాడన్న

మాట.

బిజ్జ:—అటువంటి పాట నీవు వ్రాయలేవు.

నీల:—ఎందుకు వ్రాయలేను? బసవడు—

బిజ్జ:—బసవ డెవరు?

నీల:—పెద్దమగ్గరి బసవేశ్వరుడు.

బిజ్జ:—ఆయన నీకు బసవడా?

నీల:—బసవడు కాదు, బసివిగాడు. వాడు
నాలుగులక్షల అరవై నేల పాటలు వ్రాశాడంటే సంగ
మయ్యమీద. ఆ సంగమయ్య మాశివయ్యకన్న
యెక్కువవాడా?

పాట:—

శివా! నీవా! సంగమయ్య యెవరెక్కవా?

యెవరెక్కవయ్యా? శివా

యెవరెక్కవయ్యా! సంగమయ్యా!

అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివయ్యకుం బరె జడలున్నవా?

జడలపై సురమమగు తొడుక్కానువా?

మమగు ఒడ్డున చందమా మన్నదా?

మామ చెన్నెలు ఒళ్లంతాను బూదలై పాకున్నదా?

శివా! నీ చెక్కవా! సంగమ యెక్కవా?

అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివునివరె పులితో లున్నదా?

తోలుపై జిలుగారు మ చ్చున్నదా?

మచ్చమచ్చకు మధ్య మణియుండిన నెమ్మికను లున్నవా?

కసులలో బంగారుకాం తున్నదా?

కాంతిలో జిలుగారు కై పున్నదా?

కైపుతో వడిడుడుకుగా నన్ను నాడించు కాపున్నదా!

శివా! నీ చెక్కవా సంగమ యెక్కవా?

అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివునకుం బరె యెక్క యెడ్డు

యెడ్డుపై బంగారుజీ నున్నదా? [న్నదా?

జీనుపై నందాలగా రున్నదా?

గారుకన్నులలోని కలకలల తలకలల కమ్మదన మున్నదా,

సంగమయ్యా! నీకు! సంగమయ్యా!

బిజ్జ:—ఇప్పు డేదీ!

నీల:—ఉన్నాడులే, నీకు తెలియదు.

బిజ్జ:—నీవు పిచ్చిదాన వైపోతున్నావు.

నీల:—నీ కిష్టంలేకపోతే వెళ్లిపోతున్నాను లే.

బిజ్జ:—కాదు, కాదు, వెళ్లవద్దు. వెళ్లవద్దు,
ఇంకోపాట పాడు.

నీల:—అన్నా! నా కేమిపాటలు వచ్చు?

బిజ్జ:—ఇప్పుడు రెండుపాటలు పాడావుకదా!

నీల:—నేను పాడలేదే.

బిజ్జ:—అయితే వెళ్లు.

నీల:—(పోవుచు)

శివుని మెత్తగొంతుకెల్ల చేదువిసము కంపించునో

శివుని తెడగునొడలు పట్టి నిలువనలు నొరిపించునో

యేమిసేతు నేమిసేతు నిల్ల శివుని కేమాదును — శివుని.

పైని గంగ తండ్రి కెంత బరువుచేసి యలయించునో

పూని చందమామ తాను మాయరాక బరువొనో

యేమిసేతు నేమిసేతు నిల్ల శివుని కేమాదునో — శివుని

(నివ్కొనించును.)

బిజ్జ:—అహా! ఈబిడ్డ మహాభక్తురా లగు
గుచున్నది. తన భక్తి తనకు తెలియుట లేదు. బసవే
శ్వరున కీపిల్లసంగతి తెలియదు. తెలిసినచో నేమి
నేయునో! జగమ్ము కర్మప్రధాన మని లోకము వంచించు
బడుచున్నది. భక్తిలో నున్న పారవశ్యము మోక్షమే.
మోక్షమునకును దానికిని భేదము లేదు.

(త్రిపురాంతకభట్టు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—భట్టారకా! మాచయ్యకథ విన్నారా?

త్రిపు:—వింటిని. మీయద్దేశ్య మేమి?

బిజ్జ:—అలాడు శివావతారము.

త్రిపు:—మహాప్రభూ! భక్తి వేటు. భక్తి
విషయమైన శివుడు వేటు. వాడు శివభక్తుడు
కావచ్చుగాని శివుడు కాడు.

బిజ్జ:—శివునకు శివభక్తునకు భేదము లేదు.

త్రిపు:—ప్రభూ! బసవేశ్వరుని మతము మీకు రుచించుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

విజ్ఞ:—నేను గ్రుడ్డిగా నవలంబించుట లేదు.

త్రిపు:—నేను సెలవుతీసికొందును.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో ధ్వని.)

విజ్ఞ:—జగదేవుడు దండయాత్రకు బయలు దేరుచున్నట్లున్నది. జగదేవుని బంపించకముందు బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదము పొందవలయును.

జగదేవుడు:—(ప్రవేశించి) మహారాజా! సర్వము నన్నదధమైనది. ప్రభువుల యనుజ్ఞయే యాలస్యము.

విజ్ఞ:—బసవేశ్వరునకు గబరంపించవలయును.

జగ:—వా రిదే వచ్చుచున్నారు.

(అంతట బసవేశ్వరుడును, మంత్రులును బ్రవేశింతురు.)

విజ్ఞ:—మహామాత్య! సమస్కారము. జగదేవుని యుద్ధమునందు గెలుచునట్లు మీ రాశీర్వాదింపవలయును.

సీతవత్సక్తి కారణము నేలకు నాకును నీప్రసాదరే

భావమిహింబులై యడంబు గప్తములెల్ల భవాధిపాత! నా
యాశులనెల్ల నీబ జమనందునఁ జెట్టితిఁ దేల్పు మంచు నీ
వే శరణంటి సద్గుణనిధి! బసవా! బసవా! పృథివిపా!

బస:—మహారాజా! శివుని దయచేతఁగాక మన యెవరిచేత నేమగును? అతఁడు మనల గెలిపింపఁ దలంచినచో గెలిపించును; ఓడింపఁ దలంచినచో నోడించును.

జగ:—బసవేశ్వరా! అట్లు కాదు. నీనోట నాశీర్వాద మొక్కడు వచ్చెనేని మా కది చాలును. మేము జగములెల్ల గెలిచెదము. స్వామీ! నీమాట మీఁద జగములు నిలువక యెట్లు తప్పించుకొని పోగలవు? నీవే సంగమేశ్వరస్వామివి. నీవే బసవేశ్వరుడవు.

బస:—జగదేవా! నే నమాత్యుడను; రాజ సీతవేత్తను. శివునియందు నాకుఁ గొంతభక్తి కలదు. నామాటకుఁ బ్రపంచములు నిలుచునా!

విజ్ఞ:—బసవా! పరాజ్ఞుఁడవు గాకుము. కాకతీయులు చాళుక్యులకు సామంతులు. చాళుక్య వంశమే నేడు కాలచుర్యవంశమైనది. అందుచేత మన కును వారు సామంతులు గాకతప్పదు.

జగ:—నీదయచేత మేము రిపుల గెలువఁజూచు చుంటిమి. మీరు మ మ్మాశీర్వాదింపకతప్పదు.

బస:—జగదేవా! శివుని దయ యున్నచో గెలుతువుగాక, పొమ్ము. విభూతి సర్వరక్షగా భావింపుము. లింగధారణములేక శివభక్తుఁడు కాఁడు. నీవు భవిషి. శివుఁడు ని న్నెంత చూచిన నంత చూచును.

విజ్ఞ:—బసవేశ్వరా! జగదేవుఁ డిదివఱకు గెలిచిన యుద్ధము లన్నియు భవిగానే గలిచెను. నీ యాశీర్వాద మున్నచో నీనినిగూడ భవిగానే గెలుచును.

బస:—నాయాశీర్వాదము వచ్చినది.

(అందఱును బరిక్రమింతురు.)

విజ్ఞ:—జగదేవా! గెలిచిరమ్ము, పొమ్ము. బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదము వచ్చినది. ప్రోలునకు బాధిచెప్పిరమ్ము.

నా సామంతుఁడు గాగ నుండిక నిలింపజ్యేష్ఠుఁడైనకారణ
వ్యాసంగంబున నిల్వలేడు జగదేవా! నీభుజప్రాధి స
ర్వాకాశికపకుంభపాటనకళావ్యాపారపాఠిణతా
భ్యాసం తైనది గట్టిరా! ప్రళయమారాండప్రతాపార్చిత.

అదిగా త్రిశూలమ్ము వియ

త్వద మెల్లను నావరించె ప్రళయానేహోఽం

బుడమాలాక్రాంతిఁ జెడిన

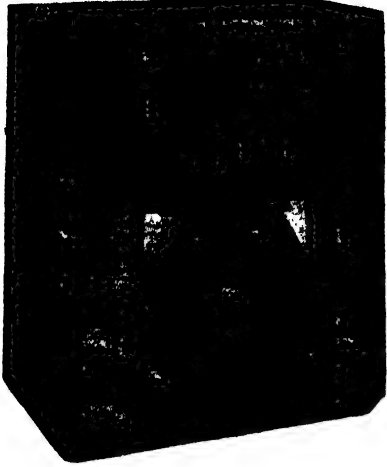
చిదుకుల యాతపములట్లు చెడు రిపుబలముల్.

మాబసవేశ్వరుం డిల కమాత్యుఁడుగా నెపుడయ్యె నప్పడే
మాబవరంబులక గెలుపు మాది, రిపుల్ విసమచ్చిరుల్ మదా
జ్ఞాబధిరత్వ మేచి యనిఁ జక్రురు కాలదుస్ప్రభాచ్ఛటక
గూబలబోలె దాసుకొన నూట్లు లేక చరింతు రెల్లడక.

(తెర.)

1938 సంవత్సరమునకు

“హిస్ మాస్టర్స్ వాయిస్”

రేడియో రిసీవరు

మాడల్

నెం. 650 A. C.

(50. 00 పైకిల్స్ : : 195-255 వోల్ట్స్)

వె. యా. 500

కొన్ని ముఖ్యంశములు

- విశాలమైన డయల్
- అందమైన ఆకాశము
- అధికమైన శబ్దప్రసారము
- అతి సున్నితమైన పరికరములు
- సులభముగా అన్ని స్టేషనుల యేర్పాటునగును
- 4-2000 మీటర్ల వరకు అన్ని స్టేషనులు విననగును
- స్కప్ ఉపయోగింప సాకర్యము

★ [కొత్త అభిలభారతీయ రేడియో స్టేషనులు]
ప్రత్యేకించి, శుద్ధముగా విన వీలగును.

దీనిని D. C. కరెంటుతో నుపయోగింప కన్వర్టరులు మాయొద్ద దొగును.

నేటి మాయను మతిపొందిన రేడియో వ్యాపారియొద్ద
ఈ మాడలును, తదితరములను చూడుడు.

ది గ్రామఫోన్ కంపెనీ, లిమిటెడ్.,

45, సాత్ పెరేడు,

బెంగళూరు.

మానక్సెస్ పాలిసి

వ:శాలముగా.....

మీ మారునకు

21 యేండ్ల వయసువచ్చునప్పటికి నైద్య
తరీకు లేకుండు, లాభములతో గూడిన
ఎండ్రోమెంటుపాలిసి చొక్కాగలభించును.

ఇంతేకాకుండు మీకు గూడ

అతిదు ఎరుగుదుండగా మీకు సంపూర్ణ
మాగా భీమా రక్షణము యేర్పడును. లేట్లు
మొదలైన పూర్తివివరములు గల కరపత్ర
మీకు వ్రాసి తెప్పించుకొను.

నేషనల్ యిన్సూరెన్సు కంపెనీ
లిమిటెడ్.

నేషనల్ యిన్సూరెన్సు బిల్డింగ్సు,
యెస్ట్ బ్లక్, మదరాసు.

గర్భవయోగనివారితో అలోగ్యప్రదాయని
డా. డి

కే. రి. కుటిం - వ. నాగు

తెల్ల కుప్ప బొట్ల వ్యాధి

బొట్లకోకలీ ఔషధమును రుద్దినచో తెల్లకుప్ప
బొట్ల ఛోరవ్యాధులు మొదలంట నా కనమగును
హాకిము, నైద్యులు, కుదుర్చలేనివాటిని యాఔష
ధము తిప్పక కుదుర్చును. గుణములేదని ఋణాపు
తేయువారికి రూ 500/- బహుమానమివ్వబడును.
చెల రు. 2/-

సంతాన నిరోధము

సంతాన నిరోధమున కిది అమోఘమైనది. దీనిని
వాడుట మానితేసినతోడనే సంతానము గల్గును,
చెలకు 2 లేక 3 రోజులు మందును వాడుచుండ
వలెను. సంకీర్తు చెల రు 2/- గుణములేదని ఋణాపు
తేయువారికి రు 100/- బహుమానము. అలోగ్యమున
కట్టి హానిగలుగదు.

Vaidyarak Akhil Kishore Ram
No 47 P. O. Katri Sarai (Gaya)

ఆర్షరసాయనశాల ముక్త్యాలక్ష్మిప్రా

సం. 1925

ప్రశస్తాయోగ్యదేశముల
కునిలయమునమందుకావ
లసిననుమాకుప్రాయుడు.
సమృద్ధిమైనవిభింపగలవ

ఆయుర్వేదభూషణ
వైద్యులీ శంకరకృష్ణమూర్తి

CONSULTING PHYSICIAN

ఋగ్వేదము - విమానములు

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి

ఏదైనా వింతవస్తువు విశేషాలనుంచి వచ్చి నప్పుడు మనము చూచి ఆనందించడానికి మారుగా “ఓ. దీనిలో ఏముంది? మాతాతల నాడు మన దేశంలో ఇంతకన్నా గొప్పవస్తువులు ఉండేవి” అనడం మనకు ఆభ్యాసమై ఉంది. వాయువిమానాలు మొట్టమొదట మన దేశంలోకి వచ్చేటప్పుడు “మన రామాయణంలో పుష్పకవిమానం లేదురా? ఇదీ అంతే” అనేవారట. విమానాలు దినదినాభివృద్ధి పొందసాగినవి. యుద్ధపరికరాలు చేర్చి, విమానాలతో వాయువ్యంలో యుద్ధము చేయడం ఆరంభమైంది. సాధకవిమానం జ్ఞాపకానికి వచ్చినది.

“కామగమనంబును, సతిని స్తుతంబునుగా మయుండు లోహంబున నిర్మించిన” యీ సాధకవిమానము “వలయు నెడల నభవదంబున దిరిగడునట్టి మహితవాహన”మై ప్రాచీనభారతీయ విజ్ఞానసూచకమైన విషయం గోచరించేది. అందులోనూ పోతన్నగారు చెప్పిన “ఒకమాటు నభయన బ్రకటంబుగా దోచు నొకమాటు ధరణిపై నొయ్య నిలుచు నొకమాటు శైలమస్తకమున వర్తించు నొకపరి చరియించు నుదధినడుమ నొక్కతోయంబున నొక్కటియై యుండు నొక్కడ గనుగొన తెక్కలగును ఒకమాటు పాల్యసంయుక్తమై పోషనూపు నొకతోయ మన్నియు నుడిగితోయ నొక్కలేప కొఱవి యుడుగక త్రిప్పిన గతి మహోగ్రవృత్తి గానవచ్చు మతియు తెక్కుగతుల సరివరుల్ గలగంగ దిరిగ సాధకంబు ధీవరణ్య”

అనేపద్యం చదువుతూ ఉన్నప్పుడు పోతన్న ఈ ఇరవైయొకాబ్దంలో నిమగ్న యుద్ధాలు చూచి పద్యం తెన్నుతూ అన్నట్లు ఉందిరా అనుకోవలసివచ్చింది.

రామరామ విమానాలలో క్రీడాసాకర్యాలు కూడా ఏర్పాటు అవుతూ ఉన్నవని చదువుతూ ఉన్నప్పుడు భారతం సభాపర్యంలో మయసభ జ్ఞాపకానికి రావడమేకాకుండా దేవతల ఇతరసభలుకూడా జ్ఞాపకానికి వచ్చేవి. భారతసభాపర్యంలో సభ అనేపదం ఇప్పుడు సభలు (Meetings) అనే పదంవంటిది కాదు. ఈసభలు అత్యుత్తమ శ్రేణిలో చేరిన విమానాలే అయి భారతీయుల శిల్పకళాచాతుర్యమునకు నిదానాలై యుండినవి.

ఇంద్రసభ “వైహాయసం బయి, కామగమనం బయి, వ్యవేతశతాతపం బయి, సకలకాలకుసుమ ఫలభరిత పాదపవన సంక్రీర్ణ సరోవరవిరాజితం బయి” నట్లు దేవేంద్రనిర్మితమైనవట. మయసభ “కామగామియును, నూర్యలేజోనిభ శభలేజంబును, సర్వసుఖ సంపాదనంబును నై చూడ నొప్పయిండు” నట. వరుణునిసభ “యమరాజు సభయంతియ విస్తారాచూమరామణీయకంబును, కామగామిత్వంబును గలిగి, విలసిల్లి, జలస్తంభసంబు నేసి, జలంబులలో నుండి విశ్వకర్మ రమణీయముగా రచించిన”దట. కుబేరుని సభ “గగనచరంబయి, కనకమయ తరులతాలంకృతం బయి, తటిల్లతా విచిత్రశరదంబుదంబు ననుకరించుచుండె”నట.

ఈ వర్ణనలు చూస్తే దిక్పాలకులందరూ ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా సభలనేషేరుతో విమానాలు ఉండేవనీ, అవి నేటి పాశ్చాత్యనిర్మిత విమానాలవంటివే యై, అంతకన్న నత్తుత్తమశ్రేణిలో చేరినవై, అటలకు, పాటలకు వీలైన క్రీడాసరస్సులు వగైరాలు కలవై యుండినట్లు కనపడుతూ ఉన్నది. అయితే ఇవన్నీ పుక్కిటిపురాణాలని ఒక్కమాటలో కొట్టిపారేయడం కులభమైనవని, మనలో రెండురకాలవాళ్లు ఉండడంచేత. మాతాతలు నేళ్లు తాగేవారని బడాయాలు చెప్పకొని

తిరిగే రకం ఒకటి; పురాణాలన్నీ బూటకాలని కొట్టిపారేసే రకం ఒకటి. ఈ రెండే రకాలుగాని మూడోరకం లేదు. విచారించే వారూ లేరు, విచారణ చేసేవారూ లేరు. పురాణాలలో విమానాల వర్ణనలు చదువుతూ ఉన్నప్పుడు ఇవి నిజంగా పుక్కిటి పురాణాలేనా అని తోస్తూ ఉండడమే కాకుండా అవి అబద్ధాలే అయితే ఈకాలపు విమానాల వర్ణనలతో ఏలాగు సరిపోతూ ఉన్నాయి అని సందేహంకూడా కలుగుతూ ఉంటుంది.

ఇక మనకు పరమప్రమాణం సేమాయగారి వేదం ఒకటి ఉన్నది. అద్వివీధంపై తెల్లవారి బొల్లిమాటలు. మన వాఙ్మయానికి శ్వేతమహర్షులు “నిశ్చల పురాణవాగ్ధ్యాభ్యానస్తఖిరి” సమేతులై సాయించిన సాయంపులు. ఈసాయంపులు మహాచిత్రంగా ఉంటాయి.

మాకోడోనాల్లు దొరగారు కలవిచ్చిన ఈక్రింది నాక్యాలు చిత్రగీతంకి:

“డుగాణ్ణు న్నూవాణ్ణు అనే తత్త్వదర్శి భారతీయ విజ్ఞానమునుగూర్చి ఒకవాగ్ధ్యము వ్రాసి ఉండెను. అతెగ్గాండుగురూపిందూదేశమును జయించినపైని, గ్రీకువారి వాఙ్మయమును, గ్రీకువారి భావయును గమనించి వాటికి ఫోర్డగీగా (కృత్రిమానుకరణముగా) ఉండేటట్లు కవటచిర్యుగల బ్రాహ్మణులు సంస్కృత వాఙ్మయముమాత్రమే కాకుండా సంస్కృత భాష అంతాకూడా కల్పించినారని ఆయన ఆవాగ్ధ్యములో ఋషిపుత్రేయదానికి ప్రయత్నించెను. ఆదరిమిలాను శ్రీ. జె. గూకర్ ప్రాంతములో ఉద్భవించిన వగరములోని యొక సాహిత్యాచార్యుడు ప్రయత్నితప్రాయమును విశ్లేషింపగా బలపరిచెను.”

పాశ్చాత్యులు నిర్మించిన భారతీయవాఙ్మయపరిశోధన సాధానికి వేసిన పునాది ఎంత చక్కగా ఉన్నదో చూచి ఆనందించండి. ఇక ఆసాధనాజం బెంత మనోహరంబుగా వెలుగుతుందో ఆలోచించుకోండి.

ఏదో తప్పి పడి పుట్టిన వైదికవాఙ్మయం ఆలాగు విశేషిపెట్టినేసి చూస్తే పాశ్చాత్యుల దృష్టిలో భారతీయ వాఙ్మయం అంతా అలెగ్గాండగుగారిద్వారా భారతీయులు భుజించిన గ్రీకువారి ఎంగిలిపసాదమే. పాపం,

అలెగ్జాండరుగారు భరతవర్షానికి దయచేసి నప్పుడు గోదాంతో గోదామెడు గ్రీకు పండితులను భరతవర్షానికి తీసుకొచ్చేడటం వారంతా విజ్ఞానసంతర్పణ చేసివేసి వెళ్లిపోయినారట. అందుచేత మనకు విజ్ఞానంలోని ఏవిషయమైనా వారిచ్చిన భీక్షయేనట! పోనీ ఇతర కాస్త్రాలూ, కళలూ, వీటిమాటకేమి గాని, చిట్టచివరకు పిట్టకథలు కల్పించుకోవడానికి కూడా మనకు స్వతంత్రత లేదు. అదీ గ్రీకు దేవుళ్ల ప్రసాదమే. అలెగ్జాండరు పూజారి గారు గ్రీకుదేవుళ్లకు వైవేద్యంపెట్టి భారతీయులకు సంచిపెట్టిన ప్రసాదాలు ఇన్నీ అన్నీ కావు. చూడండి మౌన్డానాల్డుగారి వాక్యాలు :

“ఈ విధముగా కట్టుకథలూ, పిట్టకథలూ కల్పించుకోవడంలో భారతీయులకు ఐరోపా వారు మధ్యయుగంలో ఋణపడిఉన్నా, ప్రాచీనయుగములో కట్టుకథలూ, పిట్టకథలూ కల్పించడంలో భారతీయులే మొట్టమొదటి వారని చెప్పడం సత్యమునకు మారమైనమాట. ఈసపు, బేబియన్ అను గ్రంథకర్తల కథల సంపుటిలో భారతీయులకథలకు దరిదాపుగా ఉన్న కథలు కనబడుతూఉన్నవి. భారతీయుల కథలలో ఉన్న నక్కకూ సింహానికి అనుబంధము నూచించే కథలు స్వభావసిద్ధముగా ఉన్నవనిన్నీ, గ్రీకువారి కథలలో నక్కకూ సింహానికి అనుబంధము నూచించే కథలలో పునాదియే లేదనిన్నీ భారతీయపక్షవాదులు చెప్పతారు. ఈవాదానికి ప్రతిపాదనగా ఉండేవారు చెప్పేదేమంటే, భరతవర్షములో మాత్రమే ఉండే జంతువులూ పక్షులూ జరిగే సంభాషణలు భరతవర్షపు కథలలో చాలా తక్కువగా ఉన్నవనిన్నీ, క్రీస్తుపూర్వము ఆరవ శతాబ్దానికి నక్కా, కాకి, వీటినిగురించిన కథ గ్రీకువారి కథలలో కలదనిన్నీ. భారతీయులు గ్రీకువారి వద్దనుండి కొన్ని కథలమాత్రమే సంగ్రహించుకొన్నారనిన్నీ, అంతకుపూర్వమే వారికి కొన్ని స్వతంత్రకథలు కలవనిన్నీ వీరు, బెర్క్ లీ అనే పండితులు నిర్ణయించినారు.”

మొగలేక కక్కలేక, చచ్చి చెడి పోయిన గల విన్నపాలుగా వ్రాసిన ఈ

వాక్యాలు చదివితే నవ్వు రాకుండా ఉంటుందా? కొన్ని-కొన్ని మాత్రమే - కథలు గ్రీకువారి వద్దనుండి ఎగువులేస్తేగాని, పాపం, మనవాళ్లకు జరిగిందికాదు. ఏం చేస్తాం మరి విధిలేక పోయినప్పుడు?

ఈలాంటి భావాలలో పుట్టి పెరిగిన పాశ్చాత్యులు వేదవిమర్శలు చేస్తారు; వైదిక వ్యాఖ్యానాలు చేస్తారు. ఋగ్వేదభాష్యాన్ని గురించి మౌన్డానాల్డుగారు వ్రాసిన వాక్యాలు చూడండి :

“వైదికవాద్యయమునకు వ్యాఖ్యానములు చేయడంలో భారతీయ వ్యాఖ్యాతలు తాత్కాలికత్వములను తొలగించుకోవడానికి మాత్రమే ప్రయత్నించినారు. ఆప్రయత్నములవల్ల భాషాసమన్వయములో తప్పిబులు చేయడం మాత్రమే కాకుండా ఆధ్యాత్మిక, ఆధిదైవిక, ఆధిభౌతికవిషయములలో విస్మృతకాలములోని భావాలను సమకాలికభావాలతో సరిపెట్టి ముడిపెట్టడమే ఫలితమైనది.”

అత్యాధునికు డను సాయనాచార్యులు విస్మృతార్థమగు వైదికవాద్యయమునకుచేసిన యర్థము సక్రమముగా లేదని మౌన్డానాల్డుగారు వ్రాస్తే నిజమే అనుకొన్నాము. కాని ఇది సవతిత్వప్రేమయే యని అనుకోలేదు. భారతీయుల నాగరికత అత్యుచ్చదశలో ఉన్నప్పుడు పుట్టిన వైదికవాద్యయానికి నాగరికతక్షీణించిన నాటి సాయనాచార్యులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానము చాలదని అనుకోవడంలో మన కేమీ సందేహం లేదు. అయితే పాశ్చాత్యులు చేసిన దేమిటి? నీ యెడమచేయి తీసివేయి, నా యెడోవెయ్యి పెడతా నన్నట్లు, వేదకాలమున భారతీయుల నాగరికత శైశవావస్థలో ఉన్నట్లు ఋణపు చేయడానికి ప్రయత్నించడమే చాలా అద్భుతము. మౌన్డానాల్డుగారి వాక్యాలుచూడండి:

“ఇతరవాద్యయములలోకన్న వైదికవాద్యయములో భావపరిణామమున ప్రాచీనతరదశ కనబడుచున్నది. ప్రకృతిలో గల శక్తులు దేవతలుగా మార్పుచెందుటలో గల క్రమ

మును అవగాహనము చేసికొనుటకు తగినంత ప్రథమావస్థను ఆ వాద్యయము నూచించు యున్నది. నా రికత చాల తక్కువగా ఉన్నచో తులలోని మనుష్యునివలె వైదికకాలములోని భారతీయుడు మామూలు పనిపాట్లు చేయగల మనుష్యులు చేసేవి కాకుండా ఉండే ప్రకృతిసంబంధమైన పనిపాట్లను గమనించినప్పుడు వాటికి కారణములయిన ప్రకృతిశక్తులలో మనుష్యత్వమును సహజముగా భావించుచుండెను. ప్రకృతిశక్తులు చేయుచుండే ఆకార్యములను చిన్న పిల్లలవలె చూచి ఆదర్శమును పొందుచుండెను.”

వైదానిలో క్రిందగీతలు గల పదములు చూడండి. వేదార్థము యథార్థముగా నిర్ణయించడానికి సాయనాచార్యులుగారి వ్యాఖ్యానము చాలదన్నమాట సత్యమేగాని, ఋగ్వేదకాలమునాటి భారతీయ విజ్ఞానము శైశవావస్థయందుండెనా, లేక పరిపక్వదశయందుండెనా యను విషయముమాత్రము విచారణీయమైయే యున్నది.

ఇంద్రుడూ, మిత్రుడూ, వరుణుడూ మొదలగువా రందరూ ఆకాశముమీద నక్షత్రాలేగాని దేవతలూకాదు, మనుష్యులూకాదు అనే సిద్ధాంతాలను బలపరచే విద్వాంసులకు మేము చేయవలసినది నమస్కారమే. వారితో మాకు ఏతగవు లేదు. వారి లోకమే వేరు, మా లోకమే వేరు. అయితే ఈ ఇంద్రుడూ, మిత్రుడూ, వరుణుడూ మొదలగువారెవరు అని ప్రశ్న. పాశ్చాత్యులేమన్నారంటే—

“ఋగ్వేదములోని మంత్రములు దేవతలను గురించిన ప్రార్థనలే కావున వాటిలోని విషయములు చాలవరకు ఆధ్యాత్మిక కల్పితగాధలే.***నూర్వీడు, సూర్యోదయము, అగ్ని, వాయువు మొదలగు ప్రకృతిశక్తులే మనుష్యత్వారోపణమును పొంది, ఋగ్వేదములోని ప్రధానదేవతలైనవి. ప్రాచీనతరకాలమునుండి వచ్చుచున్నవారగుటచే, ఈ దేవతలలో భౌతికశక్తులరూపమైన పునాది కొంచెం మెక్కువతక్కువగా కనబడుచున్న యందును, (ఇక్కడ ప్రాచీనతరకాల మనగా ఆత్మ

లు భరతవర్షమునకు వచ్చుటకు పూర్వపు కాల మని ఉద్దేశము.)"

కీరి ఉద్దేశంలో ఈ ఇంద్రుడూ, మిత్రుడూ, వరుణుడూ మొదలగువారు ఆకాశం మీద వక్షతాలు కాయగని, ప్రకృతిలోగల శక్తులే. వీటికి కవులు మనుష్యత్వము ఆరోపణచేసి వర్ణించినారు. అయితే, ఇక్కడ పెద్దవి కొక్కటి వచ్చినది.

"కొందరు దేవతలను యుద్ధస్థిరులనుగా చెప్పిఉన్నారు. వీరు కవచములను, కిరీటులను ధరించి, బల్లెములను, గంజుగొడ్డలను, విండ్లను, అడ్డులను చేత బట్టుకొన్నట్లు చెప్పియున్నారు. వీరందరును నాయువులూ దివ్యరథములపైని సంచారముచేయునట్లును ఆ రథములను తిరుగుగా నుట్టుములుగాని, ఒక్కొక్కప్పుడు ఎడ్లు, మేకలు, లేళ్లుగాని లాగుచు న్నట్లును చెప్పియున్నారు. ఈ రథములపైని ఈదేవతలు యజ్ఞములలో మార్పుండుటకు వస్తురట."

ఈ కర్ణలనుబట్టి ఈ దేవతలు ప్రకృతి శక్తులూ, మనుష్యులూ అన్న సంఘాం కలగడింట్లో అన్యాయమేమీ లేదు. కాబట్టి, ఉద్దేశం కొంచెం వివరించి వ్రాస్తాను. నేను చేయబోయేది ఋగ్వేదములోని విమోచములనుగూర్చిన ప్రశంస. ఈ ప్రశంస వరుణదేవుని నుండిన కొన్నిమంత్రాలలో కనబడుతుఉన్నది. గనుక వరుణునినుండి ముద్దావాణ్ణుగాదు ఏమి వ్రాసినారోచూడാം:

"ఆకాశమునందలి దేవతలలో ఇంకను ప్రధాన దొకడు కలడు. ఆయన వరుణుడు. ఆయనయందు మనుష్యత్వారోపణ చాల లోతుగా పోయినది. కావున ఆయనప్రవర్తనలోని విమోచములవల్లమాత్రమే ఆయనను కల్పించుటకు మూలభూతమైన ప్రకృతికార్యములను తెలిసికొనవలసియున్నది. ఆయన ఉత్పత్తినిగూర్చి తెలిసికొనుటలో గల యీ అగోచరత్వమునకు కారణములు, ఆయన భరత వర్షమునకు ఆర్యులు వచ్చినతరువాత కల్పించబడినవాడు కాక తత్పూర్వమే ఆర్య విజ్ఞానములో చేరినవాడయియుండుటయును,

ఆయన పేరు "ద్యుః" అనేదానివలె ప్రకృతి కార్యములను నూచించునది కాకపోవుటయును అయిఉన్నది. వరుణ అనేపేరు మొట్టమొదట ఆవరణరూపమైన ఆకాశము అర్థముగలదిగా ఉన్నట్లు కనబడుచున్నది. వేదములోని వరుణపదము గ్రీకుభాషలోని "జౌరేసన్" పదముతో సంబంధముగలదిగా కనబడుచున్నది. కాని ఈ రెండుపదములును ఒక్కటే అని భాషాతత్వశాస్త్రమువల్ల ఊహించుటకు కష్టముగానే ఉన్నది.*** ఆకాశముపైని పక్షు లెగురుటనుగూర్చి వరుణు డెరుసను. సముద్రముపైని పోయే నౌకల మార్గములు వరుణు డెరుసను. దూర సంచారము చేసే వాయువుయొక్క మార్గమును వరుణు డెరుసను. ఇదివరకు జరిగినవియును, ఇకముందు జరుగబోయేవియును అగు అద్భుతములను వరుణు డెరుసను."

వరుణదేవునిగూర్చిన ఋగ్వేదమంత్రాలలో కనబడుతుఉన్న మహానాయక లక్షణాలను సమన్వయముచేసుకోవడం చేత గాక దొర గారు పడ్డ బాట్లు క్రిందగీతలగుల పదాలవల్ల ఊహించుకోవచ్చును. ప్రాపంచిక విజ్ఞాన వ్యాపనమార్గములను సమన్వయము చేసుకోవడింట్లో పాశ్చాత్యులు మొట్టమొదట తొక్కిన తప్పతోవలూ, వ్రాసిన అబద్ధాలూ, చేసిన అసత్యపు సిద్ధాంతాలూ ఒకదాని కొకటి కలియకపోవడంచేత ఈ కాలు జార గాలు తటస్థించినది. ఈతప్పసిద్ధాంతాలకు ముఖ్యమైన కారణం ఏమంటే—

(1) బైబిలులో సెమెటిక్, హెమెటిక్ విభాగం, (2) ఈవిభాగానికి భిన్నంగా గ్రీకు, రోము, పర్షియా, ఇండియా వగైరాలలో కనబడే ఆర్యవాగరికత అనే ప్రత్యేకత.

ఈరెండూ సమరసం చేసుకోవడంలో ఆర్యులనేవారు మధ్యఅసియాలోనో, ఎక్కడో మొట్టమొదట ఉండి, అక్కడినుంచి కొంతదూరం ప్రయాణం చేసి, అక్కడ చీలి, కొందరు జర్మనీవైపు, కొందరు గ్రీకువైపు, కొందరు పర్షియావైపు విడిపోయినట్లున్ను, పర్షియావారు తొగి విడిపోయి ఒకకాఖ ఇండియాకు పంజాబుమార్గంగా వచ్చి భారతీ

యు లైనట్లున్ను సిద్ధాంతాలు లేవదీసి వారు పాశ్చాత్యులు.

ఇక బైబిలులో చెప్పిన సెమెటిక్, హెమెటిక్ వారు ప్రత్యేకవాగరికతలు వృద్ధి చేసుకొన్నారురట. ఈ సిద్ధాంతాలనుగూర్చిన విచారణ ఇప్పుడు మనకు అవసరములేదు. కాని వరుణదేవుని నుంచి వ్రాసిన "ఆయన ఉత్పత్తినిగూర్చి తెలిసికొనుటలో గల అగోచరత్వము", "ఆర్యులు వచ్చిన తర్వాత కల్పించబడినవాడు కాక" వగైరాపదములు ఈసమన్వయలోపమువల్ల కలిగినవే యని చెప్పకతప్పదు. ఏమంటే, విజ్ఞానము ప్రప్రథమమున భారతవర్షముననే ఉద్భవించినది. భరతవర్షమున పుట్టిన ఈ విజ్ఞానమును వ్యాప్తి చేసినవారు ఇంద్ర, మిత్ర, వరుణాదులు. వీరు మనుష్యులేగాని మహానాయకులు. ఈవిజ్ఞాన వ్యాపనము సామ్రాజ్యనిర్మాణమువలన జరిగినది. ఫలము (Land) పైని సామ్రాజ్యనిర్మాణము చేసినవాడు ఇంద్రుడు. జలము (Sea) పైని సామ్రాజ్యనిర్మాణము చేసినవాడు వరుణుడు. ఫలజలములపైని (Both on land and sea) సామ్రాజ్యనిర్మాణము చేసినవాడు. మిత్రుడు తరువాత మిత్రవరుణానుచరులు ఏకీభవించినపైని పుట్టిన నాయకులు మైత్రావరుణులు ఇద్దరు: వశిష్ఠుడు, అగస్త్యుడు. వీరిద్దరును ఆర్యవిజ్ఞానమును వ్యాపింపజేసినవారే. ఇక ప్రస్తుతము ఆర్య సాగర సామ్రాజ్యనిర్మాతలలో ప్రధానుడు వరుణుడు. కావున సాగరసామ్రాజ్యమును గూర్చి ఇంచుక వ్రాసెదను.

ప్రాచీనకాలమున సాగరసామ్రాజ్యమును పరిపాలించినవారు ఫీనీషియనులు (Phoenicians). ఈ ఫీనీషియను పదము గ్రీకుభాషలో వోనీకియన్ అగును. అనగా ఫీనీషియనులు వణిక్కులన్నమాట. వెనుక నేను "ఫీనీషియనులు: వారి భారతీయోత్పత్తి" (Phoenicians & their Indian origin) అనేవిపులమైన వ్యాస మొకటి వ్రాసిఉంటిని. ఈ వణిక్కులు పెక్కులుండెను. కరణులు Cannan లోను, గుప్తులు Egypt లోను, వై దేహకులు Bedouin - Arabia లోను, క్రాటులు Crate లోను, సాథులు (హేలులు) Helian

Greece లోను, ఈవిధముగా వణిగారులు వ్యాపించి సామ్రాజ్యము స్థాపించినారు. తరువాతి కాలములో సార్థులును కరణులును గలసి, ఏకమై సార్థకరణులన్న పేర Cantagreece సామ్రాజ్యము పశ్చిమమునను, సార్థకరణ(సాతకర్ణి - సాతవాహన) సామ్రాజ్యము తూర్పునను ఏర్పాటుచేసి పరిపాలించినారు. ఈ సాగర సామ్రాజ్యము స్థాపించిన వణిగారులు భారతీయవైశ్యులు. ఋగ్వేదములో ఈవణిగారులకు పణులన్న పేరుండెను.

“నానగత్నీ రహిగోపా అతివ నిర్భదా ఆపః పశిశేవ గావః”

(ఋగ్వే. ౧-౩౨-౧౧)

ఇక్కడ నాయనాచార్యులుగారు “పశిశేవ గావః—పశిశానుకో అసురో గా అప హృత్య, విశే స్థాపయిత్వా, బిలద్వార మా చ్ఛాద్య యథా నిరుద్రవాన్, తథా ఇత్యర్థః” అని వ్రాసినా “ఆత్ర గూఘ్నః” అని తిరిగి యెఱుగొని, “నిరుద్ధా ఆపః పశిశేవ గావః—పశి ర్వనిగ్భవతి పశిః పణవా ద్వని కృణ్యం నేనేక్తి” అని యాగ్గులను స్మరించి, పశిశబ్దానికి వణిగో అనే అర్థం నూచించినారు. కాబట్టి ఈమంత్రంలోను, సరమాపశిసంవాద మంత్రాలలోను ఉన్న పణులు వణిగారులన్న మాట సత్యము. ఈవణిగారులు వైశ్యులు. వీరి నాయకుడు వరుణుడు.

“యచ్చిద్ధి తే విశో యథా ప్రదేవవరుణవ్రతం.”

(ఋగ్వే. ౧-౨౫-౧)

పేదవరుణ, యథా లోకే విశే ప్రజాః కదాచిత్ ప్రమాదం వర్యంతి, తథా వయమపి.

విశులనగా వైశ్యులు, వరుణనాయకుని ప్రజలు. సాగరసామ్రాజ్యనిర్మాతలైన యీ వణిగారుల నాయకుడు వరుణుడు భరతవర్షమునుండి వైదేవాల దేశముద్వారా కరణ, సార్థ, గుప్త, కిరాటాది వణిగేశములకును, మధ్యసాగర (Madagascar) ద్వీపముద్వారా Congo (XOX)కును, అక్కడనుండి సార్థకరణ (Catreu) దేశము ద్వారా శ్వేతద్వీపమునకును (Britain) పోవలసిఉన్నది. ఈ ప్రయాణములు నౌకలపైని, విహుశములపైని వరుణదేవుడు చేయుచుండెనని

ఋగ్వేదము చెప్పుచున్నది. ఆ మంత్రములను పరీక్షిద్దాము.

(1) మైని చెప్పిన “యచ్చిద్ధి తే విశో యథా” అనే మంత్రంవల్ల వరుణుని ప్రజలు వైశ్యులని తేలినది. ఈ వైశ్యులు వణిగారులనియు, వీరు సాగరసామ్రాజ్యనిర్మాతలనియు తేలినది.

“నివసాద ధృతవ్రతో వరుణః పస్త్యా స్యా సామ్రాజ్యాయ సుక్రమః.”

(ఋగ్వే. ౧-౨౫-౧౦)

ధృతవ్రతః పూర్వోక్తో వరుణః పస్త్యాసు దైవీషు ప్రజా స్యా నివసాద ఆగత్య నివన్ధి వాన్-కిమర్థం ప్రజానాం సామ్రాజ్య నిర్ధర్థం.

ఈ మంత్రమువలన వరుణుడు తన ప్రజలకు సామ్రాజ్యసిద్ధి కలిగించుటకై ఎప్పుడూ సంసిద్ధుడుగా ఉంటాడని తేలినది.

ఈ సందర్భములో స్వారాజ్య, వైరాజ్య, సామ్రాజ్యపదాలు విచారించవలసిఉన్నది. రాజుల ప్రభువు పుత్రులు స్వారాజ్యపరిపాలకులు. ద్వితీయపుత్రులు విదేశములను జయించి గాని, విదేశ స్త్రీలను పెండ్లియాడి గాని వైరాజ్యపాలకులైరి. స్వదేశవిదేశములను రెండింటినీ పాలించినవాడు సమ్రాట్. వీనిది సామ్రాజ్యము. ఇట్టి సామ్రాజ్యము పాలించిన వాడు వరుణుడు.

“కదా త్మత్ర శ్రియం నర మా వరుణం కరామహే, మృగీకా యోరుచక్రసం.”

(ఋగ్వే. ౧. ౨౫. ౫.)

మృగీకాయ అస్మశ్శుభాయ, వరుణం కదా కస్మిక్ కాల ఆకరామహే అస్మిక్ కర్మ జ్యాగతం కరవామ. కీదృశం - త్మత్ర శ్రియం బలసేవినం, నరం నేతారం, ఉరుచక్ర సం బహూనాం ద్రష్టారం త్మత్ర శ్రియం త్మత్రాణి శ్రియతీతి త్మత్రక్రిః—

ఈమంత్రమున వరుణదేవుడు “త్మత్ర శ్రియం” అన్నందున త్మత్రలేజస్సు గలవాడనినీ, “నరం” అన్నందువల్ల ప్రజలకు నాయకుడనినీ, “ఉరుచక్రసం” అన్నందువల్ల విశాల శీతఘట (రాజులక్షణము) గలవాడనినీ

తేలుచున్నది. (యా: “కామం కర్ణాంతద్విశ్రాంతే విశాలే తస్య లోచనే”- రఘు.)

“విభ్రద్వాగ్నిం హిరణ్యయం వరుణో వస్త నిర్లిజం. పరిస్పతో నిషేదితే.”

(ఋగ్వే. ౧-౨౫-౧౩)

హిరణ్యయం సువర్ణమయం, వ్రాసిం కవచం, విభ్రద్వాగ్నిం, వరుణో నిర్లిజం పుష్టం స్వశరీరం వస్త ఆన్యావయతి, స్పతో హిరణ్యస్పర్శినో రశ్మయః పరినిషేదితే సర్వతో నివన్ధిః—

ఈమంత్రమువల్ల సామ్రాజ్యనిర్మాతయగు వరుణుడు బంగారు కవచమును ధరించినాడని తేలుచున్నది.

“అతో విశ్వా న్యమృతా చికిత్వా అభి పశ్యతి, కృతాని యాచ కర్త్యా.”

(ఋగ్వే. ౧-౨౫-౧౧)

అతో అస్మాత్ వరుణాత్, విశ్వా న్యమృతా సర్వా జ్యాశ్చర్యాణి చికిత్వాన్ ప్రజ్ఞా వాన్ అభిపశ్యతి సర్వతో అవలోకయతి. యా కృతాని యా న్యాశ్చర్యాణి పూర్వం వరుణేన సంపాదితాని చికారా దన్యాని యా న్యాశ్చర్యాణి కర్త్యా ఇతఃపరం కర్తవ్యాని తాని సర్వాణ్యభిపశ్యతీతి పూర్వత్రాన్వయః.

ఈ మంత్రమువల్ల ఈ వరుణుడు అనేకములైన అద్భుతములను చేసిచూపినాడని తెలియచున్నది. ఈ అద్భుతములను కొన్నిటిని వివరించుచున్నాడు.

“వేదా యో వినాం పద మంతరిత్యేణ పత తాం, వేదనా వః సముద్రియః

వేదమాసో ధృతవ్రతో ద్వాదశకప్రజావతః వేదా య ఉపజాయతే,

వేదవా తస్య వర్తని మురోబుద్వస్య బృహతః

వేదా యో అధ్యాసతే.”

(ఋగ్వే. ౧-౨౫-౩, ౪, ౫)

ఈ మంత్రముల అర్థవిచారణమే చాలా కష్టమై ఉన్నది. ఈ మంత్రములకు సాయనాచార్యులు వ్రాసిన అర్థము మొట్టమొదట చూడము;

“వేదా.....సముద్రము.”

అంతరిక్షేణ పతలాం ఆకాశమాగ్నేగగచ్ఛతాం వీనాం పక్షిణాం పదం మౌ వరుణో వేద-తథా సముద్రయః సముక్తే అవస్థితో వరుణో నావో జలే గచ్ఛంత్యాః పదం వేద జానాతి.

“వేదమాసో.....ఉపజాయతే.”

ధృతతః స్వీకృత కర్మగణేషా యోక్తప్రహిమోక్షేతో వరుణః ప్రజావతః తదా త దోత్పద్యమాన ప్రజాయక్తాన్ ద్వాదశ మాస త్రైతాదీన్ ఫాల్గువాంతాన్ వేద జానాతి. య స్త్రయోదశో అధికమాస ఉప జాయతే సంవత్సరసమిపే స్వయమేవ ఉత్ప ద్యతే తమప వేద.

“వేద వా తస్య.....అధ్యాసతే.”

ఉరో ర్విస్తీర్ణస్య, ఋవ్యస్య దర్శనీయ స్య, బృహతో నుజై రధికస్య, నాతస్య వాయోః వర్తనిం మార్గం వేద వరుణో జానా తి.యే దేవా అధ్యాసతే ఉపరితిష్ఠంతి తావపి వేద జానాతి.

ఈ అర్థమునకు సారము.

(౧) అంతరిక్ష మార్గమును సంచారము చేయు పక్షుల (“వి”)ల మార్గములను వరుణు డెరుగును.

(౨) సముద్ర మార్గమును సంచరించు నౌకల మార్గములను వరుణు డెరుగును.

(౩) సంవత్సరమునకు గల పండ్రెండు మాసములలో ఏమాసములో ఏమేమి పుట్టునో అధికమాస మెప్పుడు వచ్చునో వరుణు డెరు గును.

(౪) ఉరుత్వము, ఋవ్యత్వము, బృహత్త్వము అనే లక్షణములు గల వాయువు యొక్క వర్తన వరుణు డెరుగును.

సాయనాచార్యులుగారు ఇంతమాత్రమే అర్థము వ్రాసినారు. ఇంతకన్న మిన్నగా వారికి వ్రాయడానికి అవకాశముకూడా లేదు. ఇది సరిగా సమన్వయము కాకపోవడంచేతనే వరుణునిగూర్చి, “అయనఉత్పత్తినిగూర్చి తెలిసికొనుటలో గల “అగోచరత్వము”

అనిన్నీ, “ఆర్యులు వచ్చినతర్వాత కల్పింప బడిననాగు కాక” అనిన్నీ, ఇంకా ఏమేమో వ్రాసినారు మాన్యువాట్లుగారు.

“ఆకాశముపైని పక్షు లెగురుచుగూర్చి వరుణు డెరుగును. సముద్రముపైని పోయే నౌకల మార్గములు వరుణు డెరుగును. దూర సంచారము చేసే వాయువుయొక్క మార్గ మును వరుణు డెరుగును. ఇదివరకు జరిగినవి యును, ఇకనుండు జరుగబోయేవియును అను అద్భుతములను వరుణు డెరుగును.”

అనిన్నీ వారు తర్జుమాచేసినారు. ఆర్యు న్నత సాగర సామ్రాజ్యాధిపతి యగు వరు ణుని మహిమనుగూర్చి ఆసనీకుపస సాయనా చార్యు లెగుగకపోవుట సహజమే. కాని తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నింపక “అయన ఉత్పత్తినిగూర్చి తెలిసికొ నుట లో గల అగోచరత్వము” అనిన్నీ, “ఆర్యులు వచ్చిన తర్వాత కల్పింపబడినవాడు కాక” అనిన్నీ కొట్టిపారజేసి, ప్రాచీనభారతీయ విజ్ఞానము నకు శివత్వము నాపాదించిన పాశ్చాత్య విద్వాంసులను సురించి ఏమి వ్రాయవలసి యున్నదో నాకు గోచరించలేదు. ఈ వేమాయలు చెప్పిన వాక్యములే మనకు వేదవాక్యము లైనవి. ఇక విచారణచేదాము.

(౧) వరుణుడు సాగరసామ్రాజ్యనిర్మాత లను వైశ్య (వణిక్) జాతులకు నాయకుడు.

(౨) సంవత్సరములో నున్న పండ్రెండు మాసములలో ఏయే మాసములలో, ఏయేదేశ ములలో ఏయేపంటలు పండునో, ఏయేదేశ ములలో అధికమాసపులెక్క ఏయేవిధము లుగా చేయవలసిఉన్నదో, ఆ సంగతి వరు ణుడు బాగుగా ఎరుగును.

(౩) వాయువుయొక్క ఉరు(Volume), ఋవ్య (Speed), బృహత్ (Density) అను ధర్మములను, దాని ననుసరించిన వాయు మార్గములను వరుణు డెరుగును.

(౪) సాగరసామ్రాజ్యమున ఏయేస్థానము లలో ఏయే జాతుల మనుష్యులు గలరో, ఏయే స్థానములలో తన ప్రజలగు వణిక్జాతు లలో ఎవ్వరెవ్వరు గలరో, వారిలో ఎట్టి సం

బంధము కలిగిఉండవలెనో వరుణు డెరు గును.

(౫) సముద్రముపైని పోయే నౌక లేయే మార్గములను బోయిన సేయేదేశములకు పోవు నో ఆ మార్గములను వరుణుడు బాగుగా ఎరు గును.

(౬) ఆకాశమార్గమున పోయే “వి”ల మార్గములను, సముద్రముపైని పోయే నౌకల మార్గములను వరుణు డెరుగును.

ఈ సమన్వయములో ఒకచిట్కు ఉన్నది. వాయువుయొక్క గతులును, సముద్రముపైని సంచారముచేయు నౌకలమార్గములును ఎరిగిన వరుణునకు ఆకాశముండు పోయే పక్షుల మార్గములను తెలిసికొన్న ప్రయోజన మేమి? అంత పెద్దవిషయములను తెలిసికొగరిగినట్టిన్నీ నౌకలమార్గములూ, వాయువుగతులూ తెలిసి కొనగరిగిన వరుణునకు పక్షుల మార్గములతో పని యేమి? ఈ సమన్వయము కుదరక అధు నికవ్యాఖ్యాతలు చాలా బాధపడ్డారు. పాశ్చ ము, ఒక వ్యాఖ్యాత ముఖర్జీ గారి ‘ఇండియన్ షిపింగ్’ (Indian Shipping) అనే పుస్తక ములోని ఈ క్రిందివాక్యాలు ఉదాహరించి సమన్వయము కొంచెము మార్చినాడు:

“ద్వివికాయను (బాద్ధగంఢము) ౧-౨౨౨ లో స్థలభాగము కనబడకుండా జలముపైని చాలాదూరము చేసే ప్రయాణములనుగూర్చి చెప్పియున్నది. ఈ ప్రయాణములలో నౌకల పైని వర్తకముచేయుటకు పోయేవర్తకులు తమ ఓడలలో బుమైన రిక్కిలుగల కొన్ని జాతుల పక్షులను తీసికొనిపోతారనిన్నీ, భూమి చాలా దూరములో ఉన్నప్పుడు ఎంతదూరములో ఉన్నదో తెలిసికొనుటకు ఈ పక్షులను విడిచి పెట్టెదరనిన్నీ, భూమి సమీపముగా లేనప్పు డు నాలుగువైపులా పరుగెత్తి పరుగెత్తి ఈ పక్షులు తిరిగి ఓడలోనికి మరలివచ్చుననిన్నీ, కొన్ని మైళ్లదూరములోనే భూమి కనబడినప్పుడు ఈపక్షులు తిరిగిరావనిన్నీ ఆ గ్రంథ ములో వ్రాసి ఉన్నది.”

ఈవిధముగా పక్షులను తరిగీయకు చేయ డం వరుణదేవునకు తెలియు నని ఆయన వ్యాఖ్యానము చేసినాడు. కాని ఈసమన్వయ

మలా ఉన్న చిక్కు ఏమంటే, ఈతరిఫీయ తుకు వాయువుయొక్క ఉగు, ఋష్య, బృహత్ అనే ధర్మాలున్ను, తదనుసరణము గల వాయుగతులన్ను తెలిసికోవలసిన అవసర మేమైనా కలదా? కాబట్టి ఈసమస్యయ ముకూడా అతికలేదు. కాబట్టి ఇక్కడ “ఏ” అనే పదానికి విమాన మని మేము అర్థము చెప్పతాము. అప్పుడు ఈవిధమైన సమస్య యము కలుగును.

సాగర సామ్రాజ్య నిర్మాత లగు వైశ్యల (వణిక్కుల) నాయకుడు. వరుణుడు తన సామ్రాజ్యము దంతటను లెస్సగా సంచారముచేయుగలుగుటకై ఆకాశమార్గముందు సంచారముచేయు విమానముల మార్గములును, సముద్రమార్గముందు సంచారముచేయు నౌకల మార్గములును, వాయువు యొక్క ఉగు, ఋష్య, బృహత్ అనే ధర్మములవల్ల గలిగిన వాయు వర్తనములను లెస్సగా తెలిసి కొనెను. ఈ కారణము చేతనే సాగరసామ్రాజ్యంతర్భాగములగు Egypt, Cannan, Crate, Greece మొదలగు దేశములలోగూడ వరుణుని ప్రభావము కనబడుచున్నది. ఇది యంతయును భారతీయ నాయకుడును వరుణునితో సంబంధించినదే యని తెలుసుకో లేక ముగ్ధులైపోయారు ఆవిధముగా వ్రాయ సాహించిరి.

“ఏ” శబ్దమునకు విమానము లని అర్థము చెప్పితే వరుణుని “ఆగోచరత్వము” విడిపోయి ఆతని “ఆర్యులు వచ్చిన తర్వాతకల్పింపబడుట” స్థిరపరచి, భారతీయ విజ్ఞానము యొక్క ఉత్కృష్టతను స్థాపించి, భరతవర్ష విజ్ఞానమునకును ప్రాచీన విజ్ఞానములను లగు Egypt, Phoenicia, Greece, Babylonia మొదలగు దేశముల పరస్పర సంబంధములను స్పష్టము చేయును.

ఈ “ఏ” పదమునకు మరియొకచోటకూడ విమానమనియే అర్థము చెప్పవలసి ఉన్నది.

“వయో న వసతి రుప.”

(ఋగ్వే. ౧-౨౫. ౪)

వయో న వసతి యథా వసతి ర్నివాస స్థానా న్యుప సామిక్యేన ప్రాప్నువంతి తద్వత్ - అని సాయనాచార్యులుగారు వ్రాసినారు.

ఇక్కడ విచారించవలసినది రెండు పదములు: వి అనేది ఒకటి; వసతి అనేది ఒకటి. వసతి అంటే నివాసస్థానమని సాయనాచార్యులు వ్రాసినారుగాని కేడు దీని వికృతి యగు “వస్తీ” అనే పదం ఆసీను హిమాచలమున్ను అన్ని భాషలలోనూ పట్టణమనే అర్థంలోనే వాడుక అవుతుఉన్నది. కాబట్టి ఇక్కడకూడా వస్తీ అనుగా పట్టణమని అర్థం చెప్పితే పట్టణాలు వణిక్కులతో సంబంధించినవి గనుక (వైగమో వణిక్ వణిక్ - అమరము) పట్టణాలకు సమాపముగా విమానము లెట్లో అట్లే అని అర్థమగును.

ఘనీషియనులు వశనిర్మాత లని ప్రసిద్ధి పడ్డారు. వణిక్కులు కైములని నిఘంటువు. కావున ఘనీషియనులన్ను, వణిక్కులన్ను ఒక్కటే అయితే, సాగరసామ్రాజ్య నిర్మాతలగు ఘనీషియనులన్ను, వణిక్కులన్ను భారతీయ వైశ్యతే అన్నమాట. వైశ్యల నాయకుడును వరుణుడు తన సాగర సామ్రాజ్యమున గల పృథ్వీములకు విమానములపైని పోవుచుండె నని రూఢి అనుచున్నది. కాబట్టి ఈరెండు మంత్రములలోకూడా వి-అంటే విమానము అనే అర్థమే చెప్పవలసి ఉన్నది.

ఇప్పుడు పర్యవసానము చెప్పతూ ఉన్నాము.

(౧) విజ్ఞాన వ్యాపకులగు ఆర్యులు మధ్య ఆశిగుగానుంచుగాని, ఉత్తర గ్రువప్రాంతముల నుండిగాని వచ్చినవారు గారు.

(౨) ప్రాచీన స్థానములగు ఈజిప్టు, బాబిలోనియా, ఫీనీషియా, క్రాటు, ఛాడ్డియా మున్నగు దేశములలోని విజ్ఞానములు ప్రశ్నీకర గలవి గావు.

(౩) వేదకాలమునందలి విజ్ఞానము కైశవ దశయం దున్నదికాదు. ఉచ్చవశయం దున్నదే.

(౪) విజ్ఞానము భరతవర్షమునందే ఆగం భిమై ఇతర దేశములయందు భరతవర్షము ద్వారా వ్యాపించియుండెను.

(౫) ఆ వ్యాపనమునకు కారణభూతులు ఇంద్ర, మిత్ర, వరుణాదులు.

(౬) వరుణుడు సాగరసామ్రాజ్య నిర్మాతలగు వణిక్కులకు నాయకుడు. భారతీయ సాగర సామ్రాజ్యము అన్ని సముద్రదళముల యందును వ్యాపించియుండెను.

(౭) ఆ సముద్ర తీరమునందు గల పట్టణములకు (వశకులకు) నౌకలపైని, విమానములపైని వరుణుడు పోవుచుండెను. ఉగు, ఋష్య, బృహత్ అనే ధర్మములుగల వాయువునకు గల గతుల భేదములను తెలిసికొని, అది ఆధారముగా సముద్రమున నౌకలపైని, ఆకాశమున విమానములపైని వరుణుడు ప్రయాణము చేయుచుండెను. మార్గమధ్యమును ఏయే ప్రజలు గలరో, వారు ఏయే మాసములలో ఏమేమి పంపించురో, ఆధికమాస మెప్పుడు వచ్చునో, దాని ప్రయోజన మేమో, వారితో ఎవ్వరెవ్వరితో ఎట్లెట్లు ప్రవర్తింపవలెనో వరుణు డెరుగును.

ఆతడు హిరణ్యకవచము తొడుగుకొని, తన ప్రజలగు వైశ్యల సాగర సామ్రాజ్యము నృధిచేయుటకు సిద్ధుడుగా ఉండును.

ఆతడు ఔత్రతేజస్సు గలవాడు. విశాల నేత్రములు గల నాయకుడు.

ఇట్టి మహిములు గల వరుణునిగూర్చి వ్రాసిన వేదము కైశవదశలోని విజ్ఞానమును చెప్పుచున్నదో, ఉచ్చదశలోని విజ్ఞానమును చెప్పుచున్నదో ఊహించవలసియున్నది. ఆర్య విజ్ఞానము భరతవర్షమునందే ఇతర దేశములకు వ్యాపించిన విషయము, ఆర్య నాయకులు విజ్ఞాన వ్యాపనమునకై అవలంబించిన పద్ధతులును చర్చచేసి ప్రశ్నీకవ్యాపనములు వ్రాయవలసి ఉన్నది.

కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారి 'స్వగతం'

[విమర్శన]

మూలా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యం

కుటుంబరావుగారు ప్రస్తుతం కథలు వ్రాసే వాళ్లల్లో కొంత చేరుపడ్డవారు. వారు కథలు వ్రాయడంలోనే కాకుండా మిగిలినవాళ్ల వాతలని విమర్శించడంలో కూడా తెలివి తేటలు చూపించినవారు. తెలుగుభాషలో కొత్తగా బయలుదేరుకున్న వాద్యయం ఎటు వంటిదో తెలిసినవాళ్లందరికీ ఆయనరచన లంటే కొద్దో గొప్పో పోవడం ఉండక తీరదు అందువల్ల విమర్శకులకి ఆయనకథల గురించి చర్చించడంలో సామాన్యులగురించి వ్రాసినట్టు కాకుండా ఎక్కువశ్రద్ధ వహించ వలసిన బాధ్యత ఉంది.

కానీ కుటుంబరావుగారు వారికి విమర్శకు లంటే పూర్తిగా విరక్తి పుట్టినట్టు ఈ కథల సంపుటికి చివర వారు వ్రాసిన 'వ్యాఖ్యానం'లో ప్రకటించుకున్నారు. ఈ విరక్తి ఎంతవరకు వెళ్లిందంటే, "సరిఅయిన విమర్శన రాలేదని తోచినట్టయితే ఇంకోసారి నన్ను నేనే విమ ర్శించుమంటాను" అని వారు రాబోయే విమ ర్శకులని భయపెట్టడండాకా వెళ్లింది. "ఆపైన నాకథలమాట అటుంచి విమర్శకులు నా విమర్శనే విమర్శించవలసివస్తుంది" అని కూడా వారు శలవిచ్చారు. వారి విమర్శనని విమ ర్శించవలసిన అవసరం ఇంకా ఎప్పుడో రావడంబదులు ఇప్పుడే వచ్చిందని నా ఉద్దేశ్యం. ఎందువల్లనంటే, ఈ సంపుటి చివర నున్న వీరి వ్యాఖ్యానాన్ని తమ కథలగురించి తమరే వ్రాసుకున్న విమర్శనగా భావించక తప్పదు. అటువంటి సందర్భంలో వారి వ్యాఖ్యానాన్నే ముందు విమర్శించవల సినాస్తుంది.

కుటుంబరావుగారికి వారి 'కారుణ్యం' అన్న కథలసంపుటి గురించి పత్రికలలో పడ్డ విమర్శనలు చూడగానే విమర్శకులంటే అస హ్యం పుట్టినట్టు వారు తెలియపరుస్తున్నారు. వారి 'కారుణ్యం' అన్న కథలసంపుటి నేను చదవలేదు. ఆ కథల గురించి ప్రకటించబడ్డ

విమర్శనలు కూడా నేను చదివినట్లాపకం నాకు లేదు. ఆ విమర్శకుల లోపా లెటువంటివో నాకు తెలియవు. అందువల్ల కుటుంబరావు గారు ఈ 'వ్యాఖ్యానం' ఇంత పట్టుదలగా ఎందుకు వ్రాసేరో నేను గ్రహించలేకుండా ఉన్నాను. కానీ, వారు ఈ 'వ్యాఖ్యానం' వ్రాయకుండా ఉండుంటే బాగుండుననుకునే వాళ్లల్లో నేనొకడిని. మన పరిస్థితులలో మన విమర్శకులమీద కస్తులు నూరడం మన కళ్ళకు లకి తగనిపని. మన విమర్శకులు తగినంత తెలి వైనవారు కాదంటే అదొక వింత కాదు. సాధారణంగా ఏదేశంలోనైనా ఎప్పుడూ కథకులని మించిన ఘనులు విమర్శకులలోనూ ఉండరు, విమర్శకులని మించిన ఘనులు కథ కులలోనూ ఉండరు.

"ఈ కథ ఏమిటి? ఎందుకు రాశావు? ఇది ఇట్లా రాయటంలో నీ అభిప్రాయం ఏమిటి?" అని నన్ను స్వయంగా అడిగి నా సమాధానంతో తృప్తిపడి వెళ్లిపోయిన పెద్ద మనుష్యు లున్నారు. విమర్శకులకి కూడా అటువంటి సందేహాలు కలిగినప్పుడు నన్నడిగి తమ సందేహాలు తీర్చుకుని ఉండటం వారి విధి." అని కుటుంబరావుగారు వ్రాస్తున్నారు. ఇది కేవలం అవ్యాయమైన అభిప్రాయం. విమర్శ కుడు మరీ మొద్దు కాకుండా ఉండి, ఉన్న పాటి తెలివి తేటలతో కథకుడు ఏ అభిప్రాయంతో కథ వ్రాసేదో గ్రహించలేకపోయి నట్టయితే తప్పంతా కథకుడిది కాని విమర్శ కుడిది కాదు. సామాన్యపు తెలివి తేటలున్న చదువరికి కూడా కథ చప్పున అర్థం కాకపో యినట్టయితే అవమానం అంతా చదువరిదే అని కుటుంబరావుగారు కాసించడం ధర్మం కాదు. ప్రశస్తమైన ఉపాలో కథని అల్ల డానికి పూనుకున్నంతమాత్రాన కథకుడి కర్త

వ్యం పూర్తయినట్టు కాదు. ఆ ప్రశస్తమైన ఉపాలోని సామాన్యచదువరులందరూ సుల భంగా గ్రహించగలిగేట్టు కథకుడు కథాసా రాన్ని పోషించుకుంటూ రావాలి. తనకథలు వ్యాఖ్యానాలు లేకుండా అందరికీ అర్థం అయేట్టు చూసుకోవాలి. అంతేకానీ, 'నీకు నాకథ అయోమయంగా ఉన్నట్టు లోస్తే వెంటనే నాకథలో నీకు బోధపడని గొప్ప అర్థం ఏదో ఉందని నమ్ము. ఆ అర్థం ఏమిటని నన్నొచ్చి అడుగు. అప్పుడు నేను బోధపరుస్తాను' అని ఫిర్యాదు ఇవ్వడం న్యాయంగా లేదు.

ఈ కథల సంపుటిలో ఆరుకథలున్నాయి. అందులో రెండుకథలు మాత్రం చాలావరకు బాగున్నాయనే చెప్పొచ్చును. ఈ రెండు కథలూ 'ఇంతలో ఉంది' అన్న కథా 'పశ్చాత్తప్తం' అన్న కథా. 'అరణ్యం' అన్న కథ అతికంగారుగానూ, అసహజంగానూ ఉంది. 'పరాస్వేషణ' అన్న కథ ఏపాశ్చాత్యకథలో సారంలేని అనువాదంలా ఉంది. 'కాలభైరవుడు' అన్న కథ అందంగా లేదు. 'అశోక వనం' అన్న కథకి అర్థంలేదు.

'అశోకవనం' అన్న కథ గురించి ముందు చెప్పిద్దాం. "ఈ కథకూ శ్రీమద్భక్తకృష్ణగారు రచించిన 'అశోకం' అన్న నాటకానికి ఏమీ సంబంధం లేదు" అని కుటుంబరావుగారు వ్యాఖ్యానంలో తెలియపరచుకున్నారు. శ్రీమద్భక్తకృష్ణగారి 'అశోకం' అనే నాటకాన్ని చదివే అదృష్టం ఇంకా నాకు పట్ట లేదు. "వాల్మీకి రామాయణంకంటే, మద్దు కృష్ణగారి 'అశోకం' కంటే ఈ కథ ఎక్కువ సుకోటానికి అవకాశంలేదు" అని కూడా 'వ్యాఖ్యానం'లో ఉంది. కుటుంబరావుగారి వంటి విచక్షణకుల మనిషి కూడా వాల్మీకి రామాయణాన్నే మద్దుకృష్ణగారి నాటకాన్నే ఈవిధంగా ఒకే తరగతికి చెందినవాటిగా భావిస్తుంటే ఈ 'అశోకం' అన్న గంభం

నాకంట పడలేదే అన్నవిచారం నాకు మరీ ఎక్కువగా ఉంది. కాని కుటుంబ రావుగారి కథని ముద్దుకృష్ణగారి రచనతో పోల్చే అవకాశం నాకిప్పుడు లేదు.

“రావణుడికి ఎవ్వరూ చెయ్యనివ్యాయం కొంత ఈ కథద్వారా చేకాసని నేను నమ్ము. తున్నాను” అని కుటుంబరావుగారు వ్రాసేరు. రావణుడికి ‘వ్యాయంచేసే’ పద్ధతి రాముడికి సీతకి ‘అవ్యాయం చెయ్యడమే’ అయినట్లుంటే కుటుంబరావుగారు వారు చెయ్యడలచుకున్నంతవరకే చేసేరనే చెప్పచ్చును. ఉదాహరణకి వీరిక్కడ ఒకచిన్నవిషయం గమనిద్దాం. లంకచేరుకున్నాక రావణుడు సీతకి ఆశోకవనంలో నివాసస్థలం ఏర్పాటు చేసినప్పుడు “అన్ని బంగారపుమేడలు పెట్టుకుని నన్నీ పొదలమధ్య పోతేసి ఇంత అందమైనచోటు ఎక్కడా లేదంటావా?” అని రావణుడితో ధుమధుమలాడుతుంది కుటుంబరావుగారి సీత. తనభర్తకి తనకి ఎవరెటులా తెచ్చేదన్న బాధ కాదు; బలవంతంగా మారుమూలకి లాక్కొచ్చావన్న దుఃఖం కాదు; అంతఃపురాలుండగా ఆశోకవనమా తనకి ఏర్పాటు అని కోపం! ‘రావణుడికి వ్యాయం చెయ్యడలచుకున్నాను’ అనడం బదులుకుటుంబరావుగారు ‘రామాయణం అంతా మార్చి వ్రాయడలచుకున్నాను’ అన్నట్లుంటే సరిగ్గా ఉండును. రామాయణంలోనూ, భారతంలోనూ, భాగవతంలోనూ నచ్చని విషయాలూ, నమ్మలేని విషయాలూ అనేకం కనిపెట్టితే ఆ గ్రంథాలు ఇంత ప్రసిద్ధికెక్కిన సందర్భంలో ఇన్ని శతాబ్దాలతర్వాత వాటిని మరమ్మతుచెయ్యడం అసాధ్యమైన పని అని గ్రహించి, శ్రద్ధగా తమస్వంతకథలే వ్రాసుకునే కథకులు అంత తెలివి తక్కువవారు కారనే చెప్పాలి.

ఈ కథలో రావణుడికి ఆశోకవనం అంటే ఉన్న విపరీతప్రేమ చాలా హాస్యాస్పదంగా ఉంది.

లంకాద్వీపానికి పోతున్న విమానంలో రావణుడు ‘చిరునవ్వునవ్వుతూ’ సీతతో అనే మాట లివి: “నీ అందం చూచి నేను మోహించానని నువ్వెట్లా ఊహించావు? ఒకవేళ అది నిజమయినా నువ్వే చెప్పకోడం ఏమంత బాగాలేదు. నిన్ను చూచిన ప్రతివాడూ నీ కోసం చస్తున్నాడని నీ కోక నమ్మకం ఉన్నట్లుంది—లేక అది కోరికా?” ఈ మాటలు పురాణకాలంలో రావణుడు సీతతో అన్నాడంటే నమ్మలేనిమాటలలా లేనేలేవు. మొన్న మొన్నటివరకూ పాశ్చాత్యదేశాలలో కూడా ఏ సందర్భంలోనైనా ఏ స్త్రీతోనూ ఇంత నిర్ముఖమాటంగా మాట్లాడే పరపురుషుడు ఉండడం అసంభవం. ఈ మాటలు ఫ్రాయిడ్ లీవ్రజ్యంలో పలవరిస్తున్న మాటలలా ఉన్నాయికాని ఈ కథకి అనుమలమైన మాటలు కానేకావు.

కాని, కుటుంబరావుగారి ‘ఆశోకవనం’ లో ఒక ప్రశస్తమైన గుణం ఉంది. వారు పురాణకథని చరిత్రాత్మకమైనకథగా మార్చేందుకు ప్రయత్నించారు. దేవుడి అవతారం అనబడేవాడిని మనుష్యమాస్రస్థిగా చూపించేందుకు తలపెట్టేరు. రామరావణ వైరాన్ని ఆర్యులకి అనార్యులకి ఉన్న వైరంగా నూచించబోయారు. ఇవన్నీ ఆమోదించవలసిన ప్రయత్నాలే. అయితే, ఇటువంటి ప్రయత్నాలు చేస్తున్న గ్రంథకర్త రావణుడు విమానంలో సీతని లంకకి తీసుకువెళ్తున్నట్లు వ్రాయకూడదు. రాముడన్నవాడుంటుంటే మనుష్యమాత్రుడే అయిందాలని గ్రహించిన చరిత్రపరిశోధకులకి ఆకాలంలో విమానాలు లేవన్నమాట వేరే చెప్పనక్కరలేదు. అది కాక రామాయణాధారంలోని సామాన్యమానవ నాటకంగా చూపించబోయే గ్రంథకర్త మరీచుడికథా, హనుమంతుడు ఏముద్రం చాటడమూ, లంకాదహనమూ, మొదలైన అసందర్భాలన్నీటిని మొదట్లోనే వదులుకోవాలి. లేకపోతే ఎక్కడలేని ప్రజ్ఞా చూపించి ఇటువంటి విషయాలుమాడా పూర్తిగా నమ్మలేని విషయాలులాగే కనిపించేట్లు అనేక వివరాలు సమకూర్చివర్ణించవలెనని వర్ణించాలి. అంతే కాని “సీతను ఎవరు తీసుకు వెళ్లి నది రామలక్ష్మణులకు తెలియకుండా ఉండగలంబులకు మారీమకు

తనను సహాయంచెయ్యటానికి ఒప్పుకున్నాడు” అన్నంతమాత్రానకాని, “ఏదో పెద్ద జంతువు ఆశోకవనంలో ప్రవేశించింది ప్రభూ! చెట్లన్నీ ధ్వంసం చేస్తున్నది” అన్నంతమాత్రానకాని కుటుంబరావుగారు సృజించిన రామాయణ కథలో వార్షికి రామాయణంలో ఉన్న అసందర్భాలన్నీ మాయమైపోయినట్లు కాదు. అసలు సంగతి ఈ అసందర్భాలన్నీ ఈ కోణాలలో ఎంత గొప్ప గ్రంథకర్త తలపెట్టినప్పటికీ మాయం అయిపో కావు. ఒకవేళ ఈ అసందర్భాలన్నీ వదులుకుందామంటే ఆఖరికి రామాయణమే మిగలదు. అందువల్ల, మానవ స్వభావాన్ని సహజంగా నిరూపించడమే తమ కర్తవ్యంగా భావించుకుంటున్న మన కొత్త కథకులరామాయణంవంటి అపవాదమైన పురాణకథని ఎంత ముట్టుకోకుండా ఉంటే అంత మంచిది. అంతే కాని, ఇప్పుడు మార్పుని రావణుడి వ్యాయం చేద్దామనుకోడంగానూ, దుగ్గోధనుడికి వ్యాయంచేద్దామనుకోడంలోనూ, కంసుడికి వ్యాయం చేద్దామనుకోడంలోనూ నాకు అంతగా పొగపడగిన ఉపాసన వీటి కనపడడంలేదు.

‘కాలభైరవుడు’ అన్నకథ మొదలు పెట్టడం కుటుంబరావుగారు చాలా అందంగా మొదలుపెట్టేరు. ర సుర మ కథ తీసింది. మొదట్లో చదువరులకి కలిగే ఉద్దేశ్యం ఏమిటంటే, కథకి మక్కువంటే శ్రీనివాసరావే ఎక్కువముఖ్యమని. అధమం, కథకి మక్కువంటే శ్రీనివాసరావు తక్కువ ముఖ్యం కాదని. మొదటిపేజీ చదవగానే, నేను కథ చెప్పే పెద్దమనిషీ శ్రీనివాసరావుకలిసి పునర్జన్మగురించి దీర్ఘ పరిశోధన చెయ్యబోతారనీ, కథంతా ఈ పరిశోధనగురించే అయిందంటుందనీ ఈ పరిశోధనలో కథచెప్పేమనిషికి చటుక్కున పునర్జన్మగురించి పరిశోధనమని పిచ్చి వాడైన శ్రీనివాసరావు గురించి పరిశోధన మొదలుపెట్టవలసిన అవసరం వస్తుందనీ అనుకున్నాను. చూస్తే, రెండవపేజీలో మొదటి వాక్యం ఇది: “తీరా రైల్వేకిన తర్వాత తట్టింది శ్రీనివాసరావుకు కొంచెం ఖచ్చితమైన ఏమియ్యా ప్రారంభమయిందోనా. నవీ. సరే

నాజీ తప్పు అనుకున్నాను. చెంటనే శ్రీనివాసరావుయొక్క స్వభావం విశ్రుంగా వర్ణించబడిఉంది. మళ్ళీ, ఏదోవిధంగా ఇంకా శ్రీనివాసరావు కథకి ముఖ్యం అనుకున్నాను. ఆ ఉద్దేశ్యం కుక్కకథలో ప్రవేశించాక కూడా పోలేదు. కథకి శ్రీనివాసరావు ముఖ్యమే కాడేమోనన్న సందేహం ఈ గ్రంథ పేజీల కథలోను మొదటి ౧౧ పేజీలలో ఎక్కడా కలగలేదు. చివరకి కథంతా కుక్కనివరించేసిన, శ్రీనివాసరావుముఖ్యమే కాదనీ లేలింది. అటువంటిప్పుడు శ్రీనివాసరావు పాత్రని అంత ప్రధానపాత్రగా పోషించుకుంటూ రామావధు. మొదటినుంచి చదువరుల దృష్టి అంతా కుక్కమీదకే వెళ్లిపోతుంది, కుక్కమీదనే ఉండేట్టుగా చూశావాలి. లేక పోలే కుక్కా శ్రీనివాసరావు కూడా కథకి చివరవరకూ సమాన ముఖ్యులుగా ఉండేట్టు మరొకవిధమైన కథని అల్లాలి. ఇంతకీ, ప్రస్తుతం కథలో ఈ కుక్కయొక్క చేష్టలు ఎక్కడా చదువరులయొక్క దృష్టిని వాటిమీదనే విజ్రుంపజేయలేదు. విశేషమైన చేష్టలు కానే కావు. 'రహస్యశోధన' అనీ, 'పరిశోధన' అనీ, 'సహాయనా' అనీ, 'శోధనా' ద్రేకం' అనీ నాలుగైదు పెద్దముక్కలు కథలో ఇక్కడా అక్కడా ప్రదానమై మూటేకాని, కాలతైరవుదేని గురించి కథ వ్రాయవలసినంత పరిశోధన కూడా ఎక్కడా కనపడలేదు. ఇటువంటి పరిశోధన ముఖ్యం కాకపోయినా, శ్రీనివాసరావు ముఖ్యం కాకపోయినా, కుక్కయొక్క చేష్టలలోనూ ఏమీ విశేషం లేకపోయినా ఈ కథ ఎందుకు వ్రాసినట్టో తెలియడంలేదు. ఈ కథలో భజనమందిరం గురించి, పురాణం తెల్పించుకునే విధం వుంటుంది కలగనింత ప్రశస్తతమైన వర్ణనలూ, వివరాలూ ఉన్నాయన్నమాట నిజమే. కాని, ఇవి కథకి ఒకపక్కనుంచి ఎంత అందం లేదోయినా, కథకి కథమూత్రంగానే ఉన్న ప్రధానలోపం అది తీర్చలేవు. 'వ్యాఖ్యానం'లో కుటుంబరావుగారు "కాలతైరవుడు" నీతితో కూడుకున్న కథ. ఆ కథయొక్క నీతి కథచివరనే ఉంటుంది. నీతితో కూడుకున్న కథ అధునికంగా ఉండటానికి అక్కరలేనంత, కథ

యొక్క నీతి కథచివర ఉంచటంవల్ల కథ యొక్క అందం చెడదనీ నిరూపించటానికి ఇది రాశాను." అని వ్రాస్తున్నారు. నీతి ప్రకారం కథయొక్క నీతి ఈ కథచివరలో ఉన్నట్టు: "ఈ కుక్కకి భగవంతుడు ప్రసాదించిన కత్తిని అది వృథాచెయ్యకుండా, ఆ కత్తిని కుక్కలజాతియొక్క మేలుకే ఉపయోగించిలే ఆ జాతికి చాలామేలు చేసిన దయ్యే దనుకుంటాను." అసలు, ఈ మూత్రం నీతి కథచివరని ఇంతగంభీరంగా చెప్పవలసిన కారణం ఏమీ కనపడదు. అదికాక, కథ కంఠాదుగా ఉందన్న విషయం అటుండ నిచ్చినా, ఈ కథకి ఈ నీతికి తప్పనిసరిగా సంబంధం ఎలా ఉన్నట్టో పూర్తిగా నూచింపబలేదు.

" 'వరావేషమ' అన్న కథ ఇంగ్లీషు కథ కాదు. నాకు తెలిసినంతవరకు అనుకరణం కూడా కాదు" అని కుటుంబరావుగారు 'వ్యాఖ్యానం'లో వ్రాసేరు. కాని, చాలావరకు ఈ కథ సీమనుంచి వచ్చే చరిత్ర పత్రక లలో కథలలోనే ఉంటుంది.

ఈ కథలో పార్వతి తన స్నేహితురాలు సుశీలకి వ్రాసిన ఉత్తరం:

"ప్రియురాలా, సుస్మి—నిన్ను పెళ్లి మాతురుగా చూడాలన్న ఉత్సాహం నాకు నాటి నాటికీ బాస్తే అవుతున్నది. ... నీకున్న దుస్తుల్లో మంచివి నాలుగు చెంట తీసుకుని చెంటనే బయలుదేరి వస్తావా? ... మా సాగర్ కూడా నిన్ను చూడాలని ఉవ్విళ్లుబిరుగుతున్నాడు— నీ ప్రియురాలు, పా."

'పా' అంటే పార్వతి. సాగర్ పార్వతి స్నేహితుడు. ఈ ఉత్తరం చదువుకున్నాక సుశీల ఉద్దేశ్యం సాగర్ తనని పెళ్లిచేసుకుంటామనుకుంటున్నాడనినీ, పార్వతి అవిషయం ఈ ఉత్తరంలో తెలియపరచడమందు దనినీ, పార్వతికి భద్రం అని ఒక అన్న కూడా ఉన్నాడు. కూకం నూట తొందై యినిమిది పాళ్లు. భద్రం సుశీలని పెళ్లిచేసుకుంటామనుకుంటున్నాడు. కాని, పెద్దదే

బట్టి ఈ మాట పార్వతికి చెప్పడానికి కూడా సిగ్గుపడిపోతున్నాడు. పార్వతి ఈ సంగతి గ్రహించి సుశీలని తన ఊరు రమ్యవడం భద్రంకోసమే. రమ్యవడం సాగర్ కోసమని భ్రమపడుతుంది సుశీల. కాని తీరా వెళ్లేక సాగర్ తనతో చమత్కారంగా మాట్లాడుతూ ఉన్నా, పెళ్లి ఉద్దేశ్యం అతనికున్నట్టు తనకి కనపడదు. రాత్రి భోజనం అయ్యాక సాగర్ భద్రం పార్వతి సుశీలా కలిసి వెన్నెలలో భద్రంకారుల కోండుల దగ్గరికి వెళ్తారు. సాగర్ పార్వతి కలిసి చటుక్కున కోండుల మీదకి ఎక్కిపోతారు. భద్రం ఎక్కలేక కూలబడిపోతాడు. సుశీల భద్రంపక్కని చేరుకుంటుంది. సిగ్గుపడుతూ సిగ్గుపడుతూ పెళ్లిచేసుకోమని అడుగుతాడు భద్రం. ఒప్పుకుంటుంది. "భద్రం తన్ను దగ్గరికి లాక్కుని కోండులన్నీ మారుమోట్లు ముద్దుపెట్టుకున్నాడు." ఇట్లు చేరుకున్నాక రాత్రి పన్నెండున్నరకి పార్వతివచ్చి సుశీలని "భద్రం ఏమైనా కదలబారాడా?" అని అడుగుతుంది. అప్పుడు సుశీల పార్వతి తన నిక్కడికి రమ్యవడం సాగర్ కోసం కాదనీ, భద్రం కోసం అనీ గ్రహిస్తుంది. అప్పుడే పార్వతి సాగర్ గురించి కూడా చెప్తుంది. "సాగర్ నన్ను పెళ్లిచేసుకుంటానన్నాడు. నువు సాగర్ ను బాగా ఎరగవు. నేను చేసుకోను పొమ్మన్నాను! నాకు చాలా కష్టమైన మనిషి!" తర్వాత "తన్ను పార్వతి భద్రాన్ని పెళ్లాడటానికి రమ్యవడంని తెలిసినప్పుడు తనకు పార్వతిమీద కలిగిన కించిత్తు కోపమూ పార్వతి ఆఖరుకు అన్నముక్కతోగాని ఉపశమించలేదు..."

మనదేశపు పరిస్థితులు మరచిపోగలిగినట్టు యితే ఈ కథలో ఆట్టే చెప్పరిగిన లోపాలు లేవు. సంభాషణ అక్కడక్కడ అసహజంగా ఉన్న మాట నిజమేకాని, సంఘనిరూపణలోనే కథయొక్క ముఖ్యమైన దోషం. సంభాషణగురించి చర్చిస్తే, భద్రం సుశీలతో తను అందంగా ఉందని చెప్పినప్పుడు, సుశీల ఆశ్చర్యంతో "నేనా?... అందంగా ఉన్నానువా? అనినయం నీకు తెలిసిందంటే"

ఓరిక ఉన్నంతవరకు చెప్పి. వివాహిని సరదాగా ఉండినీ నోటివెంట!" అనడం చాలా అసహజంగా ఉంది. కాని సంభాషణ గురించి ప్రశంస అంత ముఖ్యం కాదు.

'వరాన్వేషణ'లో కథ మనసంఘంలో జరిగుండొచ్చునని చదువరులు నమ్మాలంటే కుటుంబరావుగారు ఈ కథలోవచ్చిన పాత్రల యొక్క చరిత్రలు ఇంకా విపులంగా చెప్పవలసింది. ఇచ్చినవివరాలు చాలవు. కొన్ని విషయాలు అలోచిద్దాం: భద్రం పార్వతి తప్ప భద్రం ఇంట్లో మరెవరూ లేరు. అంటే వాళ్ళకి తల్లితండ్రుల ఘోషకాని, అమ్మమ్మ నాయనమ్మల ఘోషకాని, అత్తల పితల్లుల ఘోషకాని ఏమీలేదన్నమాట. భద్రం ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. పార్వతి భద్రం ఇంటిసంగతులు కనిపెట్టూ భద్రంలో ఉంటోందన్నమాట. పార్వతికి ఏమీ ఉద్యోగం లేదు. ఎంత చదువుకున్నదయినా స్వంతంగా ఉద్యోగం చెయ్యవలసింది అన్న ఇంట్లో ఉండడమే నయమనుకుంటున్నమాట. వీళ్ళ ఇంటికి సాగర్ వంటి పురుషులు అతిథులుగా వచ్చి అతిచమపుగా ఉండడం చాలా సామాన్యమైన విషయం. భద్రం కచ్చేరికి పోయినప్పుడు ఇంట్లో సాగర్ పార్వతులు తప్ప మరెవరూ లేకపోవడం అంత ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసిన విషయం కాదన్నమాట. సుశీలవంటి స్నేహితురాలు ఇంటికివస్తే సుశీలకి పార్వతికి వేరువేరుగదులు. ౨౩వ పేజీలో "రాత్రి పన్నెండున్నరకు పార్వతి తన గదిలోకివచ్చి తన పక్కమీద కూర్చుని....." అంటే రాత్రిళ్ళు పడుకోడంకూడా పార్వతి ఒక గదిలోనూ, సుశీల ఒక గదిలోనూ అన్నమాట. తర్వాత ఈ ఇల్లు స్వయంవరాలకి పుట్టి నిల్లు. సుశీల వెంటనే భద్రాన్ని పెళ్లిచేసుకుంటానని ఒప్పుకుంటుంది. ఆ సమయంలో తన కొకతండ్రి ఉన్నట్టూ, ఆతండ్రికి కూడా తన పెళ్లి విషయమై ఉద్దేశ్యా లుండొచ్చునన్నట్టూ, తన పెళ్లికి తన తండ్రి అనుమతి ఏమాత్రమైనా కావలసినట్టూ సుశీలకి తట్టదు. ఇక తండ్రికథ గురించి పేజీలో: "...తన తండ్రి తన మూలంగా చదువున్న బాధ.

సగౌరవంగా తనకు పెళ్లి చెయ్యటానికి ఆయన కభ్యంతరం లేదు. కాని తన మూలకంగా నిరాధారమైన అపవాదు కావటం— తన మూలకంగా ఇంటికి వయసులో ఉన్నవాడెవరూ రావటానికి వీలులేకపోవటం— ఆయనకు చాలాకష్టంగా ఉంది. ఎవరినో ఒక్కరి చేసుకోవటానికి తనకు అభ్యంతరం లేకపోయినా ఆయన కభ్యంతరం ఉంది." బాలని తంతువైన సుశీలకి మనసంఘంలో తండ్రి సగౌరవంగా పెళ్లి చెయ్యడానికి సంసిద్ధుడై యుండుడమే ప్రత్యేకమైన సంగతి. తండ్రి స్వభావం కథలో ఇలా కొంతవరకు చర్చించిన తర్వాత, ఇంటికి వయసులో ఉన్నవాడెవరూ రాకుండా మాకు కుంటున్న ఈ తండ్రిమాట కథలో కొన్ని ముఖ్యసమయాలలో సుశీల తలపెట్టకపోవడం మరీ అసందర్భంగా ఉంది. కథకుడు తండ్రిమాట ఎత్తకుండానే ఉంటే కొంత నయంగా ఉండునేమో.

కథ పాశ్చాత్యసంఘంలో జరిగినకథ అయితే కథలో ఉన్న వివరాలతప్ప మరేమీ అక్కరలేదు. అక్కడ అన్నా చెల్లెలు మాత్రమే కలిసి ఉండడం, పురుషులు ఇటువంటి ఇంటికి స్వేచ్ఛగావచ్చి అతిథులుగా ఉండడం, స్నేహితురాలు వస్తే ఆవిడకి ప్రత్యేకంగా ఒక గది ఏర్పాటుచేసి స్నేహితురాలిద్దరూ వేరువేరు గదులలో పడుకోడం, అన్నీ సామాన్యమైన విషయాలు. ఈదేశంలో అలాకాదు. ఈదేశంలో ఇటువంటి విషయాలన్నీ విపరీతమైన విషయాలు. ఈవిపరీతపరిస్థితులు ఈకుటుంబాలకి ఈమనుష్యులకి ఎలా సంభవించాయో పనిపెట్టుకొని ప్రత్యేకంగా బోధపరచడమో, లేక అక్కడక్కడ అనసరం వచ్చినప్పుడల్లా చిన్నచిన్న వాక్యాల్లో చూపించడమో చేస్తేకానీ, ఈకథ కుటుంబరావుగారు ఎప్పుడో చదివినమరిచి పోయిన ఇంగ్లీషుకథకి అనువాదమేమోనన్న అనుమానం కొందరిని బాధిస్తుంది.

కాని, "ఇది మనసంఘంలోనే జరగటానికి అవకాశం ఉందని పాతరులూ విమర్శకులూ నామాటమీద నమ్మకవచ్చును" అని

కుటుంబరావుగారి 'వ్యాఖ్యానం'. ఇంతధాటిగాచెప్పే సమాధానం చెప్పడం కొంచెంకష్టం.

సుశీలని చిన్నప్పుడు మొగుడుపోయినదానిలా చిత్రించవలసిన అవసరం ఏమీలేదు. కథకి ముఖ్యమైన విషయం సాగర్ తనని పెళ్లిచేసుకోబోతాడని సుశీల భయపడడమూ, చివరకి భద్రాన్ని పెళ్లిచేసుకోవడమూ. అనంతరమైన మొదటి పెళ్లి తెచ్చిపెట్టుకోవడంవల్ల కథ కొంచెం ఎక్కువకంగారుగా తయారయిందికాని వేరేలాభం కనపడదు.

'వరాన్వేషణ' గురించి ఇంతవ్రానేక 'అరణ్యం' గురించి చెప్పవలసినది అంతలేదు. సంఘనిరూపణలో 'అరణ్యం' అన్నకథ 'వరాన్వేషణ'ని మించిపోయి తప్పలకపోకగా ఉంది. మాత్రం పెళ్లిప్రశంస వచ్చినప్పుడు "నాచేతిమీదగా నేనుచెయ్యను. మొగుడు కావలసినప్పుడు ఎవరితోనూ చెప్పకుండా అదే లేచిపోతుంది. పాపమూ పుణ్యమూ వాకిక్కలేవు" అనే తండ్రిలూ, "నా అందమూ వయస్సునా కెందుకు? ఎవరు నాకు సుఖంఇస్తే వాళ్ళ కవి ధారపోస్తాను. నా అందాన్ని వయస్సునూ నలిపేసేవాడు కావాలి నాకు" అని కేకలుచేసే మామగ్లా, "నీపెళ్లి తీసుకో! నీకు భర్తకాదనివాణ్ణి, నీకు భర్త అయినతయనతో కులగోత్రాలలోనూ సంపదలోనూ సమానుణ్ణి, వయసులో అంతకంటే నీకు తగినవాణ్ణి, తెలివిగేట్లుగ్లా— నేచెప్పకుంటే బాసండుకుకాని—సామాన్యంగా సాటిలేని వాణ్ణి, నే నిల్లాఉండగా నిన్ను మానాన్న చేసుకున్నాడు." అని సవతిల్లి వచ్చినకొత్తలో సవతిల్లితో మాట్లాడే సవతిగొడుగులూ కుటుంబరావుగారి 'అరణ్యం'లో కనపడతారుకాని మన 'జంబుద్వీపే, భరతఖండే'లో ఎక్కడా ఉండరు.

కథలో పాత్రలు ఎంత అసహజంగా ఉన్నారో కథావిషయంకూడా అంత అసందర్భంగానూ ఉంది.

సంఘనిరూపణలో మన తెలుగుకథకులు ఒకవిషయం జాగ్రత్తగా చూసుకోకపోతే ఇటువంటిబాధలన్నీ బయలుదేరుతాయి. ఈ

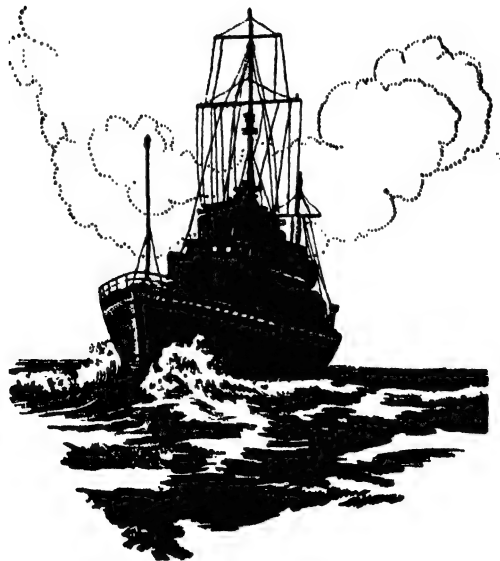

వాటి మన సంఘపరిస్థితులకి పాశ్చాత్యపద్ధతులకి చాలా వ్యత్యాసం ఉంది. ('పాశ్చాత్య పద్ధతులనవసరం ప్రస్తుతం ఈ పద్ధతులు పాశ్చాత్యదేశాలలోనే ఉన్నాయన్న అర్థం.) అప్పటికి కొందరు పురుషులూ కొందరు స్త్రీలూ మనలో కూడా సంఘాన్ని అతిక్రమించి పాశ్చాత్యమార్గాలు అవలంబించడమో, లేక అవలంబించడానికి ప్రయత్నించడమో జరుగుతూనే ఉంది. ఈ అవలంబించడం రహస్యంగానైనా జరుగుతోంది, బహిరంగంగానైనా జరుగుతోంది. అంటే, సంఘంలో ఉన్న యావత్తు ప్రజనీ ఊసుకుంటే, కొందరు ఆలోచించకుండానూ, కొందరు ఆలోచించి సంఘం ఎలాచెప్తే అలాచెస్తున్నారు; కొందరు పూర్తిగా భయపడి కొందరు సాహసం చాలకనూ ప్రస్తుతపరిస్థితులకి లోబడిపోతున్నారు; కొందరు సాహసం చాలనప్పటికి సంఘానికి పూర్తిగా లొంగిపోవడానికి ఇష్టపడక, ప్రస్తుతపరిస్థితులు మార్చలేక రహస్యంగా వాళ్ళకి ఎలా జీవించాలని ఉండో అలా జీవిస్తున్నారు; కొందరు సంఘానికి నెరవకనో తమస్వభావాలని తిప్పకోలేకనో, సంఘాన్ని మార్చాలన్న అభిలాషతోనో, అటువంటి

అభిలాష లేకుండానో స్వేచ్ఛాజీవులవుతున్నారని. కానీ అందరూ కూడా సంఘపరిస్థితులలో ఏదో ఒకవిధంగా సంబంధం ఉన్నవాళ్లే. ఈ సంబంధం స్నేహభావంతో కూడుకున్నదీ, అనుమలమైనదీ అయినా కావచ్చును; రహస్యమైన వైరంతోనో, లేక బహిరంగమైన వైరంతోనో కూడుకున్నదైనా కావచ్చును. కానీ "సంఘం ఎటువంటిదైతే నాకేమిటి? సంఘానికి నాకూ ఏమీ సంబంధంలేదు." అనగలిగినవాళ్లేవరూ ఉండరు. ఏ కథకి తగినట్టు ఆకథలో సంఘంయొక్క ప్రస్తుతి పరిస్థితులకి, కథలో ముఖ్యపాత్రలయొక్క నడవడికి సంబంధం బాగ్రత్తగా చూపిస్తే కానీ కథ నమ్మతగినట్టుండదు. ఇందువల్లనే మనసంఘపరిస్థితు లెటువంటివో సమంగా నూచించునికథ లన్నీ కూడా ఎన్నడూ కనివిని ఎరగని దేవుళ్ల నురించో దయాళునరించో వ్రాసిన కథలలా ఉంటాయి. పునాదులులేని ఇట్లా, వేస్తుపారని చెట్లా, సమమైన సంఘ నిరూపణలేని కథలూ అన్నీ ఒకేతరగతికి చెందిన విరుద్ధాలు. సామాన్యసంఘ నియమాలని అతిక్రమించేవాళ్ల నుంచి కథ వ్రాస్తున్నప్పుడు కూడా సంఘనియమా లెటువంటివో, వాటిని

ఎందువల్ల అతిక్రమిస్తున్నారో, ఎలా అతిక్రమిస్తున్నారో, ఎలా అతిక్రమించగలుగుతున్నారో సూటిగా నూచించలేక పోయినట్టుయితే కథచెప్పిన లాభంలేదు. కథవ్రాస్తున్నప్పుడు కథలోవచ్చే ప్రతిమనిషియొక్క మనోజీవిత నికీ సంఘపరిస్థితులకి ఉన్న సంబంధం ఎటువంటిదో కథకుడు ప్రతిక్షణం దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. ప్రతిక్షణం సమంగా చూపించాలి.

'ఇంతలో ఉంది' అన్నకథా 'పాశ్చాత్య పురుషు' అన్నకథా ఇటువంటి లోపాలు అట్టే లేకుండా ఉన్నాయి. ఈ మొదటి కథలో, చాలాకాలం ఉద్యోగంలేక భార్యచేత పాపింపబడుతూ చటుక్కున ఉద్యోగం సంపాదించి భార్యతో వైరం తెచ్చిపెట్టుకున్న ఒక భర్తయొక్క స్వభావాన్ని కుటుంబరావు మంచి పరిశీలనాశక్తి చూపించి రమ్యంగా చిత్రించారు. ఈ కథలో కూడా సంభాషణ కొన్ని కొన్నిచోట్ల అసహజంగా ఉన్నప్పటికీ మొత్తంమీద కథ చాలా బాగుంది. ఈ కథలసంపుటి చదివినవాళ్లందరూ కుటుంబరావుగారు ఇటువంటికథలు చాలా వ్రాయాలని కోరుతూ ఉంటారు.

‘గా య ను లు’

నా - వ శతాబ్దపు రాజపుత్ర చిత్రము.

దీ ప ల క్షి

విశ్వనాథ వేంకటేశ్వర్లు

మినుకు మినుకుమను సంధ్యా
సనాతన స్వచ్ఛకాంతి సాలంకృత నూ
తన ముగ్ధవధూద్రవిలా
సనిభృత గీతకళికా సుసాధ్యికి వినతుల్.

మాయిలువేల్పు వై జనని ! మంజులహాసరుచి ప్రణీతశో
భాయతి దెల్లు రాజ్యముల నాముదపుంగొల పంటచేలలో
శ్రీయుత మూర్తి దోచి సరసీరుహకోరక రమ్యదీపికా
ధ్యేయశుభాకృతిక మధురదీపులు నింతువు తెల్లులిండ్లలో.
తెలుగుల తోడబుట్టువయి తీర్చిన మంగళరమ్యరూప శో
భలుగొని పుట్టినింటికిని బచ్చనితోరణమాల చిల్కలవై
కలకలలాడు నెమ్మొగముకాంతులలో నెఱ భాగ్యలక్ష్మి సాం
పులు వెలయించుచు రుచిరమూర్తిని వెల్లుదువమ్మ ! చెల్లెలా !

నిను మా కన్నుల కద్దరికొందుము చిరంటి ! వేదకాలాలు సా
దిన ముత్తైదువు వైడి ప్రతి తెలివత్తిక వెన్నెలల్ పిండి ని
న్ననుకంపామతి జ్యోతిరాకృతిని నాత్మాంత శ్శిఖామూర్తి ది
ద్దెను తెగ్గంజవరాండ్ర మెత్తినెద నుద్దీపించు రేవెల్లుగా.

సీదరహాస చంద్రికలు నించిన సంజల దెల్లులేతము
త్తైదువు బ్రాహ్మి లేనొసట దార్చిన కస్తురి నిల్వబాట్టనా
గాదిలి వెల్లురేక కడకన్నుల నద్ది హాసించు నూహలో
నూదిన ప్రేమ మాతెలుగు నోమినదమ్మ విలాస భారతీ !

తెలుగుల దేవమాతృకలదీప్తి నెసంగెడు పౌష్యలక్ష్మి ని
చ్చలు చెలిమివహింప నిరుసంజల బాల్చిన సీదు లాస్య మం
జుల రుతి బుల్కరించు నెద సొక్కుచు దెల్లుల పంటలేమ కెం
పులు తులకించు ధాన్యములు పొంగుచు గాదెలకెత్తి నవ్వెబో !

నిను నాత్మజ్యోతినిగా
గని కనియెద నాడుపడుచు గారవమొప్పు
జననీ ! బ్రహ్మవిదాం వరు
లనుభూతి మహస్సువనుచు నర్చింతు నినుల్.

నెలలబిడ్డకు కచ్చికల దీపికలదృష్టి
గడప గడపదొక్కు కన్నతల్లి

పసపుబట్టల పెండ్లిపడుచుపాపల దారి
 కలిమి నూరేగెడు కల్పవల్లి
 ఇల్లాలి పాపట నెసగు ముత్యపుకాంతి
 ప్రతిఫలించెడు మేలిపాలవెల్లి
 పండుము టైదువు నిండు ప్రేమ మనస్సు
 మొలనంబున నించు మించువల్లి
 శైశవాభ్యస్త విద్యాప్రకాశమాన
 భారతజ్యోతి సత్కృపాపరతచేత
 మామనఃపాత్రికల ప్రేమమధువునింపి
 ప్రాణమయ దీపకళిక గాపాడుగాక.

జనని ! విలాతి దేశముల సాహసదీపిక లుద్ధతప్రభా
 చననరులై జనంబుల బ్రసన్నమనోహర తావకీనదీ
 ప్తిని విహసించుచున్ వెలుగువేడిమి జూపి తెలుగునేల నూ
 తనవికృతంపు నృత్యముల దల్లడపెట్టా మనోంకురంబులన్.

ఈ విల్లాలితనమ్ము, సాత్వికనవ స్రీరమ్యవైరాగ్యయో
 షావిన్యాసము చూపుచుందువు, నిరస్తశ్రీలు దుష్టద్యుతి
 ప్రావీణ్యల్ కలివైభవోద్ధతలునా వైదేశికజ్యోతు లు
 ద్భావల్ తెల్లువెలంది లేయెడద గ్రువ్వంజొచ్చె గన్వేషిగాన్.

చల్లగదీధితుల్ పఱపి స్వాంతము మెత్తనగాగ సంప్రదా
 యొల్లన దాత్మవైభవము నూహరసస్థితి నొందజేయు ని
 న్నొల్లరు బో జనమ్ము కలుషోద్ధతి నావిరి ముక్కుకోళ్లు కం
 పిల్లి శిరస్సు గిర్రుమన విహ్వలులై సుఖమందు రంబికా !

జడసత్త దీపింప సర్వంసహగర్భ
 మగలి మిన్నెక్కిన యందకత్తె
 లాదీపికలతోడ వాదేల, తెల్లుల
 హృదయాభి ద్రచ్చిన నుదితమైన
 యమృతాంశుకళపు, ప్రాగాంధ్రసదాచార
 రూపమొందిన ధర్మరోచి వగుచు
 నీవు తెల్లులయింట నెసగినన్నాళ్లును
 జలకాశ్మతృణసమృద్ధులు చెలంగ
 తెలుగుదేశమ్ములును భాగ్యదీప్తములయి
 యింటనింటను బాడియు పంట లెసగి
 తెలుగు లాబాలగోపాల మెలమి ప్రాణ-
 చిహ్నమధురాంక ! ని న్నుపాసిత్రుగాక !

చాటువూ, తెఱచాటుమా

ఆశ్రయమునకు
భారతి కరుణామయి

జి. వి. సుబ్బరావు

పతనసాధాగ్రము

తాంబూల మిచ్చి, రదనిక దాటిపోయిన గుమ్మంపైపు దిగాలపడి చూస్తూ నిలబడ్డది విలాసవతి. తిర్రని కంటుకున్న కుంకుమపరాగాన్ని చీరకు తుడుచుకుని యెందుకో కంట నీరు పెట్టింది. ఇంతవరమా నిలబడి కొయ్యలా వున్న కనకపల్లి నోరువిప్పి

కన:-చీరకు తుడువకపోతే అనొప్పకే పెట్టుకోలేక పొయ్యావ్ - బాగుండేది! నీకు ముంపా నేను? సాధుపలవ్వే నీవు! నేనేమో అనుకొన్నానుగాని!

విలా:-(మాట్లాడదు.)

కన:-ఏం? మొద్దులా అలా నిలబడ్డావేం? గడియమాడా వేసిరా, సాగనంపటం పూర్తవు తుంది.

విలా:-నువ్వే వెయ్యవే; దినమూ నేనే వేస్తున్నానేం?

కన:-నువ్వెందుకేస్తున్నావ్! నువ్వు రాణి వాయ! అన్ని తొక్కులాటలు నాకుగాని నీ కేముంది? (అని పోయి తలు పేసి) ఆవచ్చిన మనిషెవరో చెపుతావా చెప్పవా? ఆపత మేమిటో, ఆపదారేమిటో వెంటనే చెప్పక పోతివా నిజంగా నిన్ను గొంతుపిసికి ఆకోనే టలో పారేస్తాను. గడుగులంజా! ఎవరను కున్నావ్? కళ్లు పెత్తికవచ్చాయా, ఈమా ణ్ణాళ్ల సాధాగ్యానికి? జాగ్రత్త! వొళ్లు దగ్గర పెట్టుక బ్రతుకు!

విలా:-నీ కేం చెప్పవలసిన అవసరం లేదే నాకు: పూర్కీ అతిగా నోరుచేసుకోవద్దు.

రూపా:-అమ్మా! దానిమనసులో ఏదో కష్టంగావుంది : ఎందుకే దాన్ని నీ విక్కడు బాధించటం? మనకుమాత్రం తర్వాత చెప్ప దూ, తొందరపడతావుగాని!

కన:-నువ్వు యేకమైనావుటే దొంగ భద్రవా? మీ యిద్దరినీ వొయ్యి వొలవకపోతే నాకేర్ప పెట్టి పిలవండి!

రూపా:-తిట్టవే తిట్ట! నీయిష్టమొచ్చి నట్లు తిట్ట! అందులో మొదలెడై నీ విప్లవ తావుతావా! బ్రహ్మ దిగిరావల్సిందేగాని!

అక్కా! నువ్వు వెంటనే పైకిపో! నీ నిక్కడుండి తింటారే, దీని శాపనాథాలన్నీ. (అని చెయ్యిపట్టుకొని లోపలికి నెట్టును. విలాసవతి గడియవేసుకొని పైకిపోవును.

రూపావతి గుమ్మంమీద కూర్చుని) తిట్టవే ఇక తిట్ట, నీయిష్టమొచ్చినన్ని!

కన:-ఎంత మేకువయ్యావే నీవు? ఆ! నాకల్లెనుట పెరిగావ్! నీహ పొయ్యేకాల మొచ్చిందీ? నాకేం? కట్టకట్టుకు చావండి. నాదేం పోనుంది? ఇంత అదుపూ ఆజ్ఞా లేకుండా మితిమీరిపొయ్యారని అనుకోలేదే!

రూపా:-అయితే, అమ్మా! ప్రతి విషయమూ నీకు చెప్పితీరాలే? పెద్దవాళ్లు మన యింటికి రాకూడదా, వాళ్లతో మాట్లాడకూడదా? తెలియక అడుగుతాను!

కన:-నోరుమయ్యే పుట్టుకుంకా. మొన్న మొన్న కళ్లు తెరిచావో లేదో! ఏం రాచ కార్యాలేరా కింతనీవు? దాని వొయ్యారం చూస్తే నాకు వొళ్లు మండుకుపోయింది. ఆగండి, తిక్కిముండల్లారా, ఈ కొంపకు చిచ్చంటుకున్నప్పుడుగాని మీకు తెలిసి రాదు!

రూపా:-అయితే యిప్పుడు యేమంటావే నీవు?

కన:-ఏమంటానా? మీ యిద్దరినీ వురి పోసి ఆమాలానికి వేల్పాడతీస్తానంటాను.

రూపా:-అలాంటికోజేస్తే మేమే వురి పోకుంటాం. నీకెందుకే యీ కష్టం పెంచిన ముండకు?

కన:-ఛీ! ఛీ! గడుగులంజా! నీమొహం చూస్తే పాపాలు చుట్టుకుంటాయ్. అనుభవిస్తారే, పడండి! త్వరపట్ట మెందుకు?

రూపా:-అమ్మా! నిన్ను చూస్తే నాకేమీ అనటానికి నోరు రావటం లేదే - ఏడుపాడు న్నది గాని. నీకాళ్లకు మొక్కుతాను, నీ నోరాపి, తప్పిదమంటే మమ్మల్ని తమించవే.

కన:-ఏడవ్వే యేడు! ఈనట్టింట కూర్చుని నువ్వునూ, మేడమీద అదీనీ శ్రుతిపెట్టు కేడవండి. మీయుం నాకు తీరింది. నేనేమో మావొల్లింటికి వెళ్లిపోతున్నాను. (అంటూ కజ్జపట్టుకొని గడియతీసి, గభాల్ను తలుపు తెరచి, చివాల్ను నిష్క్రమించును.)

రూపా:-అమ్మా! తోడురమ్మంటావా! వస్తాను!

కన:-(వైటనుండి) నీకుంకతోడు నాకేం అవసరము లేదు. జ్ఞానముంటే మీతోడు మీరు చూసుకోండి (అంటూ సాగిపోవును)

రూపా:-దీంతో యేదీదచ్చినా కష్టమే! మంచికి యింతే, చెడ్డకీ యింతే.

అనుకుంటూ గడియవేసుకొని పట్టెమంచం మీద వ్రాలింది. రెండవయామం జరిగింది. ఇంటి దగ్గర పహరాకువచ్చే రాజభటులు ఇంకా రాలేదు. వాళ్ల ఆయుధధ్వనికోసం చాలాసేపు వేచింది. జుర్రాగ్ని యెక్కుడై నిద్రపోయింది. పీడ కలవచ్చి, భయమేసి పలవరిస్తూ "అమ్మా! అమ్మా" అంటూ రేచింది. తర్వాత "అక్కా! అక్కా!" అని కేకలు వేసింది. జవాబు రాలేదు. తలుపుతెరచి చూసేసరికి వరాండికంలో ఇద్దరుకృపాణులు నిద్రపోతున్నారు. మేల్కొలిపింది. "ఏం! గభాల్నుతీశావ్ రూపమ్మా!" అన్నారు రాజభటులు.

రూపా:-ఏం లేదు! అమ్మముండ పోట్లాడిపోయింది! అందుకని.

భటు:-శ్రీవారు వేంచేసి చాలా నేపైందనుకుంటాం.

రూపా:-వచ్చింది మీకు తెలియదూ?

భటు:-మాకు తెలియకుండా వారొస్తారు; వారికి తెలియకుండా మేము రావారి! వారికి ముందే మేల్కొని కోటవాకా వారికి శ్రోత కాపాడాలి. అదీ మాకిచ్చిన ఆజ్ఞ!

రూపా:-రాజుగారేనా యిచ్చింది?

భటు:—ఏం వేళాకోళాలమ్మా! చదువు రాని ముండావాళ్లతో!

రూపా:—మరెవ్వరిచ్చారు?

భటు:—అనూత్యులు.

రూపా:—ఓహో! రామన్నగారా! తెలిసింది! నిద్రపొండి. మా అమ్మ వస్తే తిట్లు తట్టండి.

అంటూ తలుపెడుకొని మళ్లా శయనించింది. అక్కగారు వ్రాసిన కృంగారకావ్యాన్ని తీసి చదివడం మొదలెట్టింది. ఏ పద్యం మధ్యలో నిద్రవచ్చి, వక్షస్థలాన గ్రంథాన్ని విడిచి గుట్టుచెట్టింది. కడపటిరూపంలో కోడిమాసింది. నెల పుటుక్కున పొడిచింది. మందూరుతాలు దొంగవేటుగా వీస్తున్నాయి. నాయికానాయకుల పరివ్వంగబంధువు సడలలేకసడలలేక సడలింది.

మెల్లగా మెట్టు దిగివచ్చి విలాసవతి చెల్లలి ప్రక్కవద్ద నిలబడి “ఎంతసఖమైననిద్ర నీకు ప్రసాదించాడే పరమేశ్వరుడు, రూపా! పసి పాపని ప్రకాశం తాండవిస్తున్నావ్” అని నుదురు ముద్దుపెట్టుకుంది. రూపావతి తటాల్ను మెడ పెనవైచుకుంది; కళ్లు తెరుస్తూ “నీకుతే అక్కా! ఎంత పొరపడ్డానే! అతడే అనుకొన్నాను.” అంది.

విలా:—ఎవడే నీ అతడు!

రూపా:—నే చెప్పనే.

విలా:—చెప్పకపోతివా మళ్లా ముద్దెట్టుకుంటాను; ఈ తడవ ఆ అధరాన్ని.

రూపా:—అయితే, అంతెంతర్వాత చెప్తా (విలాసవతి అధరాన్ని లీలగా చుంచుచును.)

రూపా:—భాస్కరుడే! భాస్కరుకు!

విలా:—ప్రధానిగారి పుత్రతర్నమా? తెలిసింది! అసలెంతో యెప్పుడు?

రూపా:—ఎప్పుడో చెప్పేదీ? నిన్నుకన్ను మరగి చేశానే ఓపని. మొన్న మన యింట జరిగిన సావిత్రి గారిదేవి నోములకు వాలలాడించటానికి పోలా?

విలా:—అవును! పోయాం.

రూపా:—కోశీరు-రంగకాథుడి కోశీరు-నీకు జ్ఞాపకం రాలేదూ-గోడచాటున నాకు

హతాత్తుగా ప్రత్యక్షమయ్యాడు. వెంటనే యేదో ఆవేశమొచ్చి, పట్టెడుకుంకం మొగాన కొట్టాను.

విలా:—కొట్టావు. కొడిచే?

రూపా:—ఓ చిరునవ్వు నామీద ప్రసరించాడు. అంతే. తరువాత ఎన్నిమానులో కబుర్లు చేశాడు. స్వయంగాహడా వచ్చాను. కాని యింతమాత్రానికే చోటిస్తానటే అక్కా!

విలా:—సరే! దాని బగులు కలలుగంటున్నావుగా! తీరిపోయ్.

రూపా:—నేనేమో - రంగనా గుడి కోశ్లోకి-లూజకల్లాడే.

విలా:—ఓ! ఈరాత్రేనా?

రూపా:—నవ్వకే, నవ్వకు. పూజచేశాకో లేదో జ్ఞాపకం రావటంలేదుగాని తైటకు వచ్చినట్లు గుర్తుంది. అంతా నిర్మోళమయంగా వుంది. లోపల ఓరు ఓకూ మంది. చేతిలో లాలపళ్లెం ఎందుకో వణికింది. గ్వజస్తంభం చాటునుంచి ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ఏంశీనదీ?

విలా:—తిర్వాత?

రూపా:—“రూపా! ఈ హృదయం తీసి ఆ పల్లెరంలోపెట్టి నీకు సమర్పిస్తాను. ఒక్క ముద్దయి” అన్నాడు. నే నొప్పనన్నాను.

విలా:—ఏం వైర్యమే నీది?

రూపా:—మెల్లగావచ్చి, పాదాలుద్గిర మోకరించి, “అడుగుదాటి కదలనివనూ” అని సూనరాగంతో అన్నాడు. ఏం చెయ్యమంటావ్?

విలా:—ఎంతతప్పే రూపా! ఎంతతప్పు! మనకు గౌరవాస్పదమై అలా యెప్పుడూ హీనం చెయ్యరాదు, కలలోనైనా సరే.

రూపా:—అక్కా! నిజంచెప్తాను. నోరలా పలికిందిగాని, హృదయం నెనకాడిందే. ఏం చెయ్యమంటావ్? నేనూ పల్లెరం క్రింద పెట్టి మోకరించి వారిపాదాలు పట్టుకొన్నాను.

విలా:—నువ్వు మంచిదానివేనే; మర్యాద దక్కించావు. సంతోషం!

రూపా:—నుదురు ముద్దుపెట్టుకొని, శిరాన్ని చేతుల్తో చుంచినాడు.

విలా:—మరి నువ్వేంజేశావ్?

రూపా:—నేనూ వారిశిరాన్ని బాహువులతో పెనవేసుకున్నాను. ఇంతలో మెళుకువొచ్చింది. చూస్తే నువ్వు.

విలా:—అయితే మంచిసమయంలోనే నిన్ను నేను ముద్దెట్టుకున్నానే! తెల్లవారుజాము కలలు నిజమవుతై అంటారు పెద్దలు.

రూపా:—పక్కమీద ఆనుకొని కూర్చోవే అక్కా! కొంచెం మాట్లాడాలి (అని రక్కలు పట్టుకుని ప్రక్కమీదికి లాగును) నీకళ్లందుకే ప్లూగా వున్నాయ్? మొహమేమో జేరురుముద్దలా వుంది?

విలా:—నీతో ఆబద్ధమెందుకే! రాత్రంతా పూరికే దుఃఖించాను, అందుకూ. తరతరంగాలుగా వచ్చింది. ఆపుకోలేకపొయ్యాను.

రూపా:—అది నాకు కొంచెం లీలగా వినబడుతునే వుండింది. కారణమేమీ అని నేనడిచి!

విలా:—శ్రీవారు యీ దినం యెంతవేచినారోలే!

రూపా:—అంతమాత్రానికే యింత దుఃఖంలే?రాచికార్యాలుండొచ్చు. ఇంకేమైనా వుండొచ్చు. శేపురాత్రి తప్పక వస్తారు.

విలా:—చెల్లీ! నీకున్నంతమత్తుకం నాకెందుకో లేదే! మనస్సేమో కళవిళగా వుంది! దుఃఖం పూరికే లోపల గుబుల్తూంది.

రూపా:—అక్కా! ఆభాగ్యకారెవరే? అంతనేల్ర మాట్లాడావు! పోనీ కేళమిటి?

విలా:—పేరడగటం మరిచానే! శ్రీరాణీ కళావతిదేవిగారు పంపించారు.

రూపా:—పత మెత్తుకరమ్మనా?

విలా:—శ్రీవారిణీ యెత్తుకరమ్మని!

రూపా:—ఓహో! తెలిసింది! దాంతో సరిచెప్పావేం?

విలా:—వివరంగా తరువాత చెప్తాను. అన్నట్లు - అమ్మదే రూపా! స్తంభం పూరికనే వుంది!

రూపా:—నీవు పైకెక్కిన తర్వాత నన్నుం
కా కొంచెం తిట్టి ఆకోపంతోనే ఆలాగే
చలిపోయింది.

విలా:—ఎక్కడికై వుంటుంది ?

రూపా:— ఎక్కడికెందుకే ? పిన్నమ్మ
నింకటగిరింటికి పోయింటుంది.

విలా:—అయితే యిప్పుట్లో రాడే!

* * *

అడేరాత్రి. మూడో గూమం. రాజభవన
మంతా నిశ్శబ్దంగా వుంది. పడమట మేఘాలు
పట్టి చలచలగా ఆకాశమంతా ఆవరించి
వాయి. వాయువు చల్లబడి, మందమందంగా
వీస్తూంది. ఉలుసుల్లేని మెలుపులు రాణీ
వారి శయ్యాభవనమీద వుండివుండి పిల్లడి
యెద్దుతర్వాత వెక్కులా తళతళమంటు
న్నాయి. నిశాదేవి నాథుణ్ణి చీరచాటుచేసి
తనబాహువుల్లో చిక్కబట్టి శృంగారంలో
తేల్చివేస్తూవుంది. చిటిపాటి చినుకులు ఆనంద
బాహుల్లా ధూమిమీద జాటి, కమ్మనిసార
భొల్చు వెలిగిస్తున్నాయి. ప్రకృతి
కాంత మేలిమిను కప్పకొని సుట్టుపెట్టి
సుఖనిద్ర పోతుంది యాదినం.

భవనంమందు వనంలో, శిలామండపం
మీద మైత్రేయుడు సురాపాత్రను వక్షస్థలం
మీద పెట్టుకొని, ఆనందపారవశ్యంతో
అల్లడుతున్నాడు. పాత్రలో చుక్క లేక
పోయినా భౌతిమాత్రం వదిలిందికాదు
అతగాడికి.

వసంతుడు రాజభవనమంతా శభవర్రమానం
అందరికీ అందజేశాడు. నిద్ర యేమాత్రం
పట్టిందికాదు. ఏమిటోచక ఆరాటాన్ని ఆపు
కోలేక మైత్రేయుణ్ణి పెదకటం మొదలెట్టాడు.
అన్నితావులు మాసివా యేమాత్రం ఆమాకి
దొరికిందికాదు. విసుగుపుట్టి, చివరకు, రాజా
గారి పాకకాలకు బోయి, ఓసురాభాండాన్ని
చేజిక్కించుకుని, మారబిప్పి, తిరగటం మొద
లెట్టాడు. వనం ప్రవేశించేవరకు, దూరాన
రాతిప ఆకుల చవ్వికైంది. అగి నిశానిగ్నిగుచ్చి
పూసేసరికి దూరాన తూనుకూ ఓకరిం కన
బడ్డది. “వస్తున్నా! వస్తున్నా! అక్కడే నిల

బడు! ఉ!! ఇది రాజాగారి నిజరసం!
ఏలా దొంగిలావు తొక్కుకొడకా? కంఠం
సులుముతాను!” అని వివబడ్డది.

వసంతుడు కునకాన్ని పిలిచినట్లు “ఛు!
ఛు” అని సంబోధించాడు.

మైత్రే:—నీవా బావా? నీవా? ఎవరో
అనుకున్నాను!

వసం:—నేనేలే. వెదికివెదికి వేసరిపా
య్యాను.

మై:—ఏం కథ? ముం దాపాత్ర నియ్యి:
తర్వాత యెంతైనా మాట్లాడుతాను. (అని
పాత్ర నందుకొని, సగం త్రాచి, లేచి)
మధువంటే ఇది. అచ్చమైన రసరాజం. ఏమిటి
చెప్పాచ్చింది?

వసం:—నేకాదు, నువ్వే చెప్పాచ్చింది.

మై:—ఏం, ఈదినం నన్నభిసరిస్తున్నావు?

వసం:—ఊసుపోక!

మై:—మాచెల్లెలు రదనిక నెక్కడికై నా
మల్లా పంపించావా యేం?

వసం:—దానికేం? మేడమైంది. ముఖంగా
నిద్రపోతూవుంది.

మై:—ఈ ఒక్కదినానికే ఇలా వెట్టి త్రిలే,
నిన్నేమనను బావా! చెప్ప! పోనీ, నాసంగ
లేంచెవుతావ్, అభం కభం యెరగని ముండా
వాణ్ణి?

వసం:—మనమూ యీ ఆర్మెట్లు ప్రవా
సమే. నా కష్టాలు నీ కేం తెలుసు? కానీ!
ఒకసంగ తడవచ్చాను.

మైత్రే:—ఏమిటది ?

వసం:—ప్రసంగమంతా విన్నతర్వాత
రాజా నీతో యేమన్నాడు?

మై:—అనటంలేదు, గినటంలేదు. కంఠం
చేతుల్లో పిసికి పిసికి, నాలుగువూపులు వూపి,
క్రిందికి నెట్టి చక్కాపాయ్యాడు.

వసం:—తర్వాత?

మై:—వెంటనే తిరిగివచ్చి తానే లేవదీసి,
వెంటచెట్టుకపోయాడు.

తసం:—ఏదో జరిగిందని వూహించాను
కానీ, ఈలా అనుకోలేదు. పడ, మండపం
మీదికి; అక్కడ కాలక్షేపం చేతాం. ఈదినం
కళ్ళి బలవంతంమీద మూసుకున్నా మనసు
మాత్రం నిద్రపోదు.

అంటూ మండపమీదచేరి, వస్త్రాలు
పరచుకుని తర్వం పొట్టం మొదలెట్టారు.

“అనునిమేషంబు నీయధరబింబంబు
పిలుచుచున్నటు వలపించు వర్ణమున
అలరు ద్రాక్షారసం; బాపాత్రతోడ
ప్రేయసీ! తెచ్చి నాపెదవికందిమ్ము
ఇకరాదు తిరిగిపోయిన నిమేషమ్ము
మనది యానో కాదో మరునిమేషమ్ము
తత్క్షణమే తెమ్ము ద్రాక్షారసమ్ము
ఆస్వాదనానంద మనుభవితమ్ము!!
నే వెన్నదీయగా నీరులం జరికి
ఒడి విడ్డడుండగా నూరెల్ల వెదికి
చెలియమాల్యంలైన తీవితమునందు
అకట కాలంబెంతో హఠమొనర్చితిని”

* * *

నూర్యోదయమైంది. కాల్యకృత్యాలు నిర్వ
ర్తించుకొని, విజయరాజా కొలువుకూటాని
బయల్దేరాడు. వేరహస్తు లిద్దరు శయ్యా
భవనంమందు సన్నాహంగా వున్నార
రాజా మెట్టుదిగి మొగసాలలోకి వచ్చేసరికి
“ఎవరునాదూ? వారెవరూ?” అని ఓకోమల
కలస్వనం వివబడ్డది. నిర్యామవ్యమైనచోట
శబ్దాన్ని విన్నందుకు ఆశ్చర్యవొందుకూ నిల
బడ్డాడు. “నీ కలుమాస్తే అటేచూపా!
ఎత్తు! తల పైకెత్తు” అని మల్లా వివబడ్డది.
శిర మెత్తి చూచాడు: గోరువంకా, పంజ
రము. నిర్ధారతపడి, చిరునవ్వు నవ్వి, చేతులు
చాచిది ముద్దందిచ్చాడు నెలవంక సరిరాని
గోతుడుకకు.

మైనా:—ఎవరు మీరు, మీరెవరు ?

రాజా:—నేనా? విజయరామరాజాను. ఈ
రాజ్యాని కధిపతిని.

మైనా:—ఈమించు, రాజా, ఈమించు.
ఇదేమీ ప్రభమదర్శనం నాకు.

రాజా:—నాకుమాడా అంతే!

మైవా:—మీకిరీటాగం మీదన్న వికాల రాజ్యానికంతా అధిపతి స్నేహ. మనలో యెవరు గొప్పంటావ్?

రాజు:—నువ్వే!

మై:—అయితే, సగౌరవంగా సంబోధించండి నన్ను: ఇచ్చివుచ్చుకో మన్నాడు మర్యాదను.

రాజు:—పక్షిరాజు అనమంటావా?

మై:—కవిగాయకరాజులం గూడాను.

రాజు:—అయితే, కవిరాజు! తమ నామధేయం?

మై:—రాజరాజు. మాతల్లి ముద్దుపేరు "రారాజు".

రాజు:—మిత్రులెవరు?

మై:—మహారాణి శ్రీ కళావతిదేవిగారు. నన్ను మీ రెరుగరు గాని మిమ్ము నేనెరుగుదును.

రాజు:—(తలవంచి మాట్లాడుతూ కొంచెము మోకరించి) రారాజు! ఇన్నిశివాల తమరు మాయంటున్నా, వుచితమర్యాదలు చేయవందుకు తుమించండి!

మై:—తుమాగుణం వున్నపాలతో పోసి పెంచింది, దీమంతురాలు మాతల్లి. లేవండి! తప్పిదమనేదే లేదు మారాజునీతిలో.

రా:—మీ అవంతదహరసానికి కృతజ్ఞుడను!

మై:—రాజు! మా జననికి దర్శనమిచ్చి వస్తున్నారా?

రా:—కవిరాజు! నేనే దర్శన మర్థించాను.

మై:—ఎంతమాట!

రా:—నాడేని నాకు ప్రసన్నమైంది.

మై:—రాజు! నిరంతరసుప్రసన్నమామత.

రా:—అనందపరవశంలో వున్నాను!

మై:—ను రిన్నాగ్లా?

రా:—పరవశానందంలో.

మై:—వర్తమానంలో?

రా:—వికృతిమండి ప్రకృతిలో పడ్డాను. దానికి చిన్నగా ఆస్థానకవిసార్వభౌమ బిరుదం మీ కిచ్చా నీక్షణం.

మై:—సభల కక్కి కులంకాదు మాది. మహాన్నరమానసబీభుల్లానే మాసంచారం. సాధుత్వానికి సాగిలపడతాం. మ రెలాగు?

రా:—అందుకే మా ఆంతరంగికాస్థానం మీకు నెలవు. మీకులాచారాలను మన్నించి కాపాడుతాను.

మై:—ఆభయహస్త మియ్యండి.

రా:—ఈ ముద్దుటుంగరం మీకు గంపపెండీరం. దయచేసి పొదం సాచండి.

మై:—(పొదం సాచి) కారాగృహంలో నకాభిషేకం!

రా:—అహోరాజు! పారపడ్డాను. తుమించండి. తలుపుతెరిచి స్వేచ్ఛనిస్తాను. నా హస్తంమీద అధిపసించండి.

మై:—బాసచేస్తేనేగాని బయటకు రాను.

రా:—ఏమనీ మీశలవు?

మై:—తర్వాతెపుమా ఈపంజరాల మమ్ము పడవేయనని.

రా:—అహో! అలాగే. ఈ వంద్రహాసం ముట్టి బాసచేస్తున్నాను.

మై:—మీహృదయం ముట్టి చేయండి.

రా:—(వత్సఫలంతా! చిరునవ్వుతో గవాతుం పైకెత్తి) ఈ పీఠ మధిష్ఠించండి.

మై:—నాపిట్ట కుర్రున యెగిరిపోయి, కళావతి శయ్యాసదనంలో ప్రవేశించి, రాణివారి భుజంమీద వ్రాలింది. రాజు వెన్నంటిపోయి చూచేసరికి జననికర్ణపుటంవద్ద మంతనాలాడుతూంది.

కళావతి:—నాధా! తిరిగి వచ్చారెందులకు?

రాజు:—కారణం మనకవిరాజు. రారాజు! మీరెరుదం మరచివచ్చారు.

మై:—మాకు మరుపులే లేవు. మీరే మీ హృదయాన్ని ముట్టలేకపోయామరు, ఏం చేసేది?

కళా:—(నవ్వును.)

రాజు హృదయేశ్వరి నారింగనం చేసుకొన్నాడు. మైనా కాలుసాచి బిరుదం స్వీకరించింది. ఆ దినం కొలువుపూటానికి జల్లేదు విజయరాజు.

* * *

సాయంకాలమైంది. అక్కా చెల్లెలు గదిలోచేరి తలదువ్వుకొంటున్నారు. అగరు నూనె రాచి, దువ్వి, పాయలుతీసి, జవవేసి, కొండీనుట్టుచుట్టి, పూలచెంకు తీర్చిపెట్టింది రూపావతి! అక్కగారు. తల తనవైపు తిప్పుకొని, పాపట సరిదిద్ది వ్రేళ్లతో కణతలమవొత్తి తన బుగ్గమీద పెట్టికవిరుచుకొని "నాకన్నారి కాచిన" అన్నది. రూపావతి అక్కగారి వొల్లో వ్రాలి నమసు కాగరించుకొని తటాలనలేచి "అక్కా! దాచక నిజం చెబుతానంటే ఓసంగతి అడుగుతాను."

విలా:—అడుగు. నీదగ్గర నాకేం దాపరికాలు?

రూపా:—ఎన్నిమాసాలే నీకు?

విలా:—అంటే?

రూపా:—ఎన్ని నెలలని నే నడిగేది!

విలా:—ఏమిటి నీవనేది? అలాగా! ఆ! నాకు తెలియదే.

రూపా:—సరే! యిటు తిరుగు, తలదువ్వుతాను. ఎంత అవ్యక్తరారితే అక్కా నీవు.

ఆని కేశబంధం సవరించి తలదువ్వి ముచ్చటముడి వేసింది.

విలా:—అందుకేనెయిటీవల అహారంమీద ఆయివ్వం పుట్టింది.

రూపా:—అక్కా! యెంత తెలివిమాలినదానివే! మునుపే కొంతనయం. రాజుగారు వచ్చింతరువాత మరీ మారిపోయ్యావు.

విలా:—మనచేతిలో యేముండే? నాకేం తెలియటంలే దివ్యుడు: హృదయం తీసి తారి పొదాలవద్ద పెట్టి నివేదనచేశాను. అంతే.

రూపా:—అక్కా! యేమైనా చెప్పండి మనకుల మింత బానిసలం కాకుండే చాలా చిక్కలున్నాయి.

విలా:—మనచూ మానవజాతికి చెందిన వాళ్ళమేనే.

రూపా:—లేకుంటే యీ భూలోకంలో యెందుకుంటా? అదికాదు నేచెప్పేసి. మన స్వేచ్ఛాత్రం యివ్వకుండా మనం అట్టే పెట్టుకోవాలి.

విలా:—అది దానిస్వాధీనంలోనే వుండేది కాదు. మన కలావుంటుంది! నీ కింకా తెలియదు, పిల్లవు.

రూపా:—తెలుసుకో గిలుసుకో, అమ్మ చెప్పిన నాలుగుముక్కలు మెదడులో నాటి పాఠ్యాయి.

విలా:—అవి నామెదడులో ఎక్కడే లేదు: ఏమంటావ్?

రూపా:—ఎందువల్ల?

విలా:—ఈ చెవిలో చెప్పేది ఆ చెవిలో గుండా వదిలేద్దాన్ని.

రూపా:—అది నే నెందుకు చెయ్యలేక పోయాను?

విలా:—బానిసంటివే-అదయిపోయావు నీవు దానికి.

రూపా:—ఎందువల్లే అక్కా?

విలా:—పురాకృతంవల్ల: శకుంతల కణ్వుడికి దొరికింది- నీవు మనమాయలమ్మకి దొరికావు!

రూపా:—ఎక్కడి కక్కడికే?

విలా:—అలా అనకు. ఎక్కడికక్కడికే అని నేనంటాను. అది ఋషివాటిక; ఇది వేళ్ళ వాటిక. అక్కడ వినిర్మలప్రకృతితో నేనాం; ఇక్కడ విపరీతమానవ ప్రకృతితో నేస్తం అది పరమపావనం; ఇది పాపభూయివ్వం.

రూపా:—నీ చెంలై నాచెప్ప, ఏనుగు దోమ సామెతగా వుంది నీపోలిక.

విలా:—నీమనోనేత్రాన్ని నిగిడ్చి చూడు. అసల్లో భేదా లేం లేవు; తర్వాత తల్లా వున్నాయిగాని. దువ్యంతుడు అశ్రమానికే రాకుంటే ఆ శకుంతల యేమైవుండేదో చెప్పు.

రూపా:—ఏమయ్యేదా? కాలిదాసుకంతం కత్తిరింనుక పోయ్యేది. అప్పుడు వనస్యమృగాలు ఋషుల్ని బాధించేవేకావని నేనంటాను. “మాతాత బ్రతికుంటే” అనేసామెతగా వుంది నీప్రశ్న.

విలా:—చెల్లీ, తొందరపడకే, నీకు తెలియదు. ప్రతినిమయాన్ని యిలా త్రిప్పి చూస్తేనే గాని, నిజాని కున్న మాకం గ్రహించలేం.

రూపా:—అయితే నువ్వేసికక నువ్వేవిప్ప.

విలా:—శకుంతలే దువ్యంతుడివద్దకు పోయ్యేది; కణ్వుడే రాజు నాజ్ఞాపించేవాడు వివాహమాడమని. రక్తం రక్తాన్నలా ఆకర్షించుకొంటుంది.

రూపా:—ఏవేదంలో చదివావే అక్కా!

విలా:—ఈ ప్రకృతే వేదమే. చదువెందుకు? భారతవంశకర్త ఉద్భవించవలసివచ్చింది గనుక, అన్ని పావనపరిస్థితులు ఘటించాడు దైవం దానికి. ఆవంశకు ల్బుద్ధరించమని మనకులం పుట్టించాడు. సమానశక్తుల్ని రెంటిని యిలా తనవిలాసంకొరకు డీకొల్పుతాడు.

రూపా:—ఇలాగైతే చాలమారం పోతావుగాని, పర్యవసానమేమిటో తేల్చి చెప్పు.

విలా:—అమ్మ చెప్పిన ముక్కలన్ని సాంతం మరచిపో.

రూపా:—సరే! తర్వాతే మిచేయమంటావ్?

వి:—నీహృదయా న్నమ్మకానికి చూపు.

రూ:—అదెలాగే అంగడి కేక్కించడం?

విలా:—శరీరాన్ని తాకనివ్వకు: సాందర్యాన్ని నెమరిపించులా విప్పి చూపించు: లోపలున్న హృదయాన్ని చూడమను.

రూపా:—చూడేని మూర్ఖుడైతే?

వి:—అంతటితో శృప్తిచెంది వైటి కళ్ల మని భద్రంగా చెప్పు.

రూపా:—ఇలాగైతే యెంతకాలం జరుగుతుంది?

విలా:—దానివాడు దాని కొచ్చేదాకా జరుగుతుంది.

రూపా:—తర్వాత?

వి:—తర్వాతేముంది? తలుపులు మూసేసి వైట తాళంవెయ్యి. ఈ యింట్లోమనిషి అంతర్ధానమైందని చెప్పు.

రూపా:—అప్పుడు మనచూ ఓసంసారులమే అయిపోతాంగా! ధన మార్జించాలిగా! అదెలాగూ మరి?

విలా:—ఆర్జించి యెవరి కివ్వాలే నువ్వు? నీపిడికాడు కడుపునూ పట్టెతగాడే వేస్తాడు. తృప్తిపడు. నిన్నెవరు కొద్దారు?

రూపా:—మనకుల మేమైపోతుండే అప్పుడు?

విలా:—కులంకులమంటావ్? ఎక్కడుండే మనకులం? వున్నదంటేవుంటుంది. హాన్షం లే పోతుంది. వున్నదని చెప్పకోటం ఎంత స్థిరబాటే? ఇంకా నీకు తెలియలేదుగాని!

రూపా:—సరే! నీతత్వం ఆచరణలో పెడతాను, ఏం మెప్పు?

విలా:—నీకు నువ్వే మెప్పు!

రూపా:—ఎంత మారిపోయావోనే నువ్వు అక్కా! ఏమో అనుకున్నాను గాని.

విలా:—పోనీ! ఎవరిమెట్నో మనకెందుకే? నీకు నేనూ, నాకు నువ్వు మెప్పు. చాలదా? సంతోషం.

రూపా:—(అక్కపాదాలకు అభివందనం చేసి, పూలచెండు ముడిమీద సవరించింది.)

అక్కా! చిత్రపటంస్థానే యీనిలువుటద్ద మెప్పుకు తగిలించావే? చెప్పవూ?

విలా:—గతరాత్రే. ఆ దటు దాటింది. ఇది వై కేక్కింది.

రూపా:—నంగ డీకాన్నుంచి తెప్పించారే- అదేనా యిది?

విలా:—అదే! కాని దీని కోమంత్రం పెట్టాను.

రూపా:—ఏమని?

విలా:—రాజుగారెప్పుడుకోరకే అప్పుడు దీంట్లో ప్రత్యక్షమవుతాను.

రూపా:—నాక్కూడా దర్శనమిస్తారా మరి?

విలా:—నీ కామంత్రం రాలేదుగా!

రూపా:—నీ కలావచ్చింది?

విలా:—వారే ప్రపదేశించారు.

* * *

గగనతలాన సుధాకరుడు నిజాదేవిగయ్యల తనానికి బొడుగరచుకొని, పక్కన చిన్నపోయి, అలాగే జనకంజ వేస్తున్నాడు. ప్రకృతి తన తేజాన్ని ముకుళించుకొని కబ్బి బ్రహ్మాన్ని పల్లించిక కేమరాళ్ల కొదిలెట్టింది.

వేళవాటిక యాదినం ఋషివాటికలా “కాంతమిదం” గా వుంది. విటవిటే కిలకలా రవాలు, మంద్రస్థాయికి దిగి, శ్రుతి తప్పి అపస్మారాన పడ్డాయి. రంగనాయకి వీధి మరింత బావురుముంటుంది. రసికహృదయాలు కూడా చికుచికుముంటూ నిలబడ్డాయి. జీవి దాటిపోయిన గృహాలూ వుండి రంగసాని మేడ, వీధిలో గడ్డిపోచలుకూడా ధైర్యం వచ్చి గృహబహిరంగణాని కెక్కినాయి. దుమ్మా ధూళి అంతటా నిండిపోయింది. లోపల జీవం ప్రంభించిపోయినట్లు నిశ్చలంగా వుంది. ఎలుగెత్తి ఏవ్వకముం దుండే పసివాని చెక్కులా అంత ‘గీస్’ మంటూ వుంది.

అలంకారాలన్నీ పెట్టుకొని, ఎర్రనిచీర గట్టుకుని, సన్నాహపడ్డది విలాసవతి. నీరీక్షించి నీరీక్షించి శయ్యమీద వ్రాలిపోయింది.

రూపావతి పైకే క్రిందకీ పూర్ణ తారట్లా దింది తలుపులిరుట్టానికి. చివరకు మంచం మీద చేరి చాతకపక్షిలా గుడ్లుపీక్కిపో య్యేదాకా కనిపెట్టుకుంది. నిశిత్రాత్రేనా రాజపల్లవుడు రాలేదు. మెట్లెక్కి గదితలు పులు మెల్లగా తెరిచింది. గుట్టుపెట్టి నిద్ర పోతుంది అక్కగారు. ప్రక్కచేరి, వాడు కూర్చుంటున్నాడని నిమగ్నం మొదలెట్టింది. తొట్టుపాటుతో కళవీణగా మైలసవరించు కుంటూ మేల్కొని, మంచం దిగబోయి, “నివ్వలే రూపా! నివ్వలే రూపా” అంది విలాసవతి.

రూపా:—అక్కా! రాజగారెందుకొ యాదినంకూడా రాలేదే!

విలా:—అప్పుడప్పుడూ ఇంత అలస్యంగా రావటంకూడా వుంది. అన్నట్లు ఆకురైపో యినాయి కాబోలు తెచ్చావా?

రూపా:—అవునే అక్కా! మరిచాను. తుమించారి (పోయిబల్లమీద భరిణమదీసి పెడి మలువీరిచి) కన్నారీమాడా అయిపోయిందే. బుడ్డలో పన్నీరు చుక్కానా లేదు; ఎప్పు డైపోయిందే?

విలా:—మొన్న దినం మాజలకాల కైపో యింది.

రూపా:—ఎంత స్రుష్టిదాన్నే! గంధం గిన్నెకూడా ఖారీగానేవుంది.

విలా:—శ్రీగంధ మొద్దుగాని చందనం తియ్యి. ఏవేళకైనా వచ్చితీరారు.

సానమీద చందనంతీర్చున్నది రూపావతి. ఘర్మబిందువులు మొగాన క్రమిల్లి, నాసిక మీదుగా జారుతున్నాయి. జారిగా చెల్లెల్ని చూచి కంట నీరుపెట్టి,

విలా:—ఎందుకేనీ కింతకష్టం? అడక్కడి కాపు.

రూపా:—నా కేం కష్టమే? దినమూ చేసే పనికి!

విలా:—గంధం తీయట మింత కాయకష్ట మని తెలుసుంటే దానిచర్చ మానుండే దాన్ని. నీ కోమలబాహువులతోనా మా ఆతపాన్ని తీరుస్తున్నావ్? ఛీ! ఛీ! ఎంత కర్కశాలే హృదయాలు!

రూపా:—ఈదినం నన్ను గురించి యింత జాలిపడుతున్నా వెందుకు?

విలా:—నీకష్టాలు కల్గారా చూస్తున్నాను గనుక.

రూపా:—మీరిద్దరూ నాకు పార్వతీ షర మేళ్యురల్లా వున్నారు. పూజార్చి గనుక మీకు సేవకేస్తున్నాను. దీనికి నీమనస్సెందుకు చివుక్కుమవారి?

విలా:—చిట్టితల్లీ! నాలా నీకంతగొప్పతన మేం కనపడ్డదే?

రూపా:—నీ సౌందర్యమే ఓగొప్పతనమని నేను వాదిస్తానే. (అది రాజగారిచేతిలో పడి మరింత రాణించింది. ఈ నీచగృహంలో పావనాంకుర మొకటి మొలిచింది. దానికి

నీరాలుపోసి నేను పెంచాను. మీరేమీ లతాకుడుంగానికి నా స్నేహాలెవ్వు ప్రాకు పెట్టి పెనవై నుకున్నావ్. నా అనందం నీ కేంతెలుసును?

విలా:—ఎవరినిచ్చి వారి కానందం. ప్రతి దినం నీ అచ్చటనుచ్చు టిలా తీర్చుకుంటున్నావా? అందుకే రాజగారు క్వరలో నీకు కన్నెరిక మన్నారు!

రూపా:—నిజం చేపుతా నక్కా! ఒక్క దినమైనా నావంక వారు కన్నెత్తి చూడ లేదు. ఒంటరిగా చిక్కినా వరసలాడనూ లేదు, పల్కరించనూలేదు. వా రెందుకుంటారే, నువ్వే అనుండాది!

విలా:—ఒట్టు సునా! వారే ఉండించారు యీమాట నాకు. మైగా నీచిత్రవృత్తిని బట్టి నన్ను హమ్మన్నారు.

రూపా:—ఏమోనాకేంతెలియడే. సిగ్గా, భయమా, రెండూ వేస్తున్నాయి నీవావిషయ మెత్తికే.

విలా:—సరే! లేచివచ్చి నీ యిష్టమొచ్చిన వ్రేలు ముట్టుకో. ప్రశ్న చూడాలి.

రూపా:—ఎవరి కీప్రశ్న?

విలా:—నీక్కాదురే, నాకే.

అని కుడిచేతి మధ్యక్రేళ్లను ఎడమ పిడికిటిలో తుణుముత్రముంచి, చూపమని మంత్రించి చేతి కందించింది. రాజగౌరవంవల్ల పుంగరమున్న వ్రేలుచటుక్కున పట్టుకుంది చెల్లెలు. మొఖం చిట్టించి చిన్నపోయి దుఃఖింతా శయ్యమీద పడిపోయింది విలాసవతి. “ఏమిటే అక్కా! చెప్పనే అక్కా!” అని రూపావతి తట్టితట్టి బ్రతిమాలుకుంది. “శ్రీవారు ఇక రారని వచ్చిందే” అని హోరుహోరున ఏడ్చింది విలాసిని.

* * *

మరునాడు నిశిధ సమయాన కనకవల్లి వెంకటగిరినీ, మరో వేదరాజ పెద్దమ్మనూ వెంటబెట్టుకొని స్వగృహం కేంద్రించింది. లేచి నిద్ర వట్టితూ ఎంతవరకూ తలుపుతీసిందికాదు కొంటిపిల్ల రూపావతి. తరువార కట్టుమును

కుంటూ "నీవంటే అమ్మా నీవంటే" అంటూ తీసింది. మువ్వరూ లోన ప్రవేశించారు. రల్లి తలుపు భద్రంగావేసి "యీ వయస్సుకే యింత నిద్రయితే ఇల్లాలనే అయిపోతావే?" అంటూ నెత్తిమీద మొట్టుకూ పైకి పోయి పెద్దోల్లను లేపి మంచంమీద కూర్చుంది. విలాసవతి కళ్ళవిళ్ళపడ్డది, వ్యక్తుల సన్నాహం చూసి.

కన:-అమ్మో! నా మాటంటే నీకు తికాకారేడుగదా! అందుకని మీ పిన్నమ్మను తీసుకొచ్చాను. అదేదో నీతో మాట్లాడుతుంది. బాసపడదనిస్తే విను.

విలా:-వినలేనమాటైతే ఎవరు చెప్పినా వింటాను. ఈ రాత్రిసమయన పడిపోతూవచ్చారెందుకు?

గిరి:-వచ్చారే! వచ్చాం! కాని నీవు నా మర్యాద దక్కించి 'సరే' అంటే సంతోషిస్తాను.

విలా:-విషయమేమిటో చెప్పు.

గిరి:-మనకులం లో సాందర్భానికి నిమ్మ మించిన పడుచు లేదని నీకే తెలుసుగదా! అది మాచిత్తజల్లువారి అదృష్టమేనని నేనంటాను.

విలా:-దేనికి యీవుపోడ్డారమంతాను?

గిరి:-నీవంటివాళ్లు నిలుపుకోరాదు గర్భాన్ని. అందుకని మీ అమ్మ ఈ భాగ్యశాలిని బ్రతిమాలుకొని లాక్కొచ్చింది. సాధారణంగా ఇల్లు వదిలేమనిషి కాదు.

విలా:-సరే మీరువచ్చినపని అర్థమయింది. ఆలోచించుకోవటానికా, త్వరపడలేదు. ప్రశ్న చూసుకొంటాను. వైట నిలబడివుండండి.

అంటూ మువ్వరినీ త్వరచేసిబయటకుపంపి ఖంసున గడియేవసుకొని, కయ్యచేరి "గడ్డిచా నీగండం!" అనుకుంటూ గుఖనిద్రపోయింది.

తర్వాత ప్రాణంవిసి తల్లిమండ తట్టితట్టి కన్నీచేసింది తలుపును. జవాబులేదు. కనీసీర తట్టితట్టి కనించింది. "నీవంట నీ నెత్తికీ కొట్టుకో! నీ కర్మకు నేనేంచేస్తాను? నాచచ్చిన కన్నాన్నికూడా చూడనివ్వను నీ మొగాన్ని!" అంటూ నీవ్కొనిమించింది కనకవల్లి.

వెలుగుచోట చీకటి, చీకటిచోట వెలుగు ఈవిధంగా దివాలమీద దివాలు జరిగి నెల మీదపడ్డది. కనకవల్లి వెంకటగిరి యింటనే తేవిటీవేసింది. రూపావతినిల్లి యెన్నికూరులు బ్రతిమాలినా రారేదు. విసుగుపుట్టే దాకా వేధించినా ముసలిదాని మనసు ఏమాత్రం కరిగిందికాదు. గిరి కూడా "నెక్కనే! సిల్లమండలు! ఎల్లకాలం ఒకేరీతిగా గడుస్తుందా? ఏవేళకు యేమార్పు కలుగుతుందో ఎవరికీ తెలుసును? ఎప్పటికైనా ఫలానా కనకవల్లి అంటూగుగాని విలాసవతి యిల్లు అనరుగదా! నీకు మాత్రం ఈ కోపం మంచిదా? అది నిన్ను కాళ్ళట్టుకున్నప్పుడు నామనస్సుకూడా కరిగింది" అని సుతిమెత్తనగా అంటించింది. అన్నిటికిని 'సనేమిరా' అంది బక్కకోపం. పనికత్తె రూపావతి వంటలక్కకూడా అయింది. పాదిపనిదగ్గరమంచి పరువులు దులిపేపనివరకు తాళే నిర్వహించవలసివచ్చింది. "ఎవ్వరి అగత్యం లేకుండా ఈబండి దొర్లిస్తా. నావోషిక నీ వెరగవు" అంది అక్కగారితో. చిట్టితల్లి! చిట్టితల్లి! అని దుఃఖంతో తల వూచేసి ఈ ధౌన్య ఆశీర్వాదాన్ని ఆశీవం.

రాత్రంతా పోలిపోలి, వేగవేగ, వెచ్చగిరి, సూర్యోదయ మైన యెప్పటికో చెప్పల నెత్తుకొని విశ్వదర్శనం చేసేది, ఆ దుఃఖాక్రాంత. తెప్ప లులికి, కల్లెబడి, ముఖచంద్రుడు రాహువునోట బడ్డట్టు కయ్య నంటుకపోయిందేది ఆ ఆక్రంద. ఆశ్రుధారలు నెమరు కణతలమీద చారలు కట్టి, గంగా యమునా తరంగిణిల్లా ఆపట్టు దిండుమీద ఏకీభవించేవి. పట్టెమంచం పందిరీ కున్న పద్మలతావితానాన్ని అదృశ్యమయ్యే దాకా అట్టే చూస్తూవుండేది. ప్రాతఃకాలానికి, అపరిమృతకేళార్ని ముడివేసి పాన్పు దింపేది రూపావతి. వెంటనే వసునమయ్యేది. కణతలను పట్టుకొని నీళ్లందించి గుండెరాచేది. కాల్యకృత్యాలు తీర్చింది నూతనవస్త్రం కట్టెట్టి, కయ్యచేర్చి తన పనిపాటల్ను చూచుకునేది.

ఎంత పిలిచినాభోజనానికి దిగవచ్చేదికాదు అక్కగారు. "నిన్నేనే పిలిచేది," అని గట్టి

గా అన్నా, నిలుపుగ్రుడ్డుపడి వెట్టిచూపులు చూసేది. "చింతమానవే, శ్రీవారెప్పటికైనా వచ్చితిరుతారు." అంటే వెక్కివెక్కియేడ్చి అపస్మారమైపోయేది. నీళ్లువిరికి, వోటీతో తుడిచి, స్మృతిరప్పించి, వెన్నుచరచి, వైర్యం వూది, ధారకల చేయించి, పండజేసి, జోకొట్టేది.

అలవాటు పడ్డ రాచయింటి రుచ్యాలు, వంటకాలూ అసహ్యం పుట్టినాయి. సాయంకాల సన్నాహాలన్నీ సాంతం యెప్పడో మాయమయ్యాయి. అభిమానవాద్యం, ముఖ వీణ మూలపడి సంధికిలిస్తున్నది. అన్నిక్రేడలు, అన్నివిలాసాలు ఆదివంతోనే అంతరించిపోయాయి.

తనజవాహిరీసంతా నెల్లెరి చేతులొప్పెట్టి అశ్రుబిందువులతో దత్తంచేసింది. మెల్లొన్నూత్రం వకటి, గాజులజత, నీలముద్రక తప్ప మరేం కావ్వించిందికాదు ఆవిరాగిని. మొరడువోయిన బూరుగువృక్షంలా ఎప్పుడూ మంచాన వ్రాలుండేది ఆ జీవచ్ఛవం.

ధనికపుత్రులెందరో ధారావృష్టి నెఱచూపినా వచ్చినత్రోవనే మరలిపోవలసివచ్చింది. "అక్కవొల్లకపోతే చెల్లెలికేంకోగం?" అని కొందరు బుద్ధిమంతులన్నారు. పేరెన్నికగని ప్రజల నువ్వికూర్చిన్న రంగసాని వృత్తాంతం అప్పటికే స్వప్నగతమైంది. "ఇంతకన్నకొమ్మలు దిరిగినవారే చూశాం! ఈ పాతిరత్యాలేమిటి ఇంతలేసిమండలకు?" అని కొంతమంది విలశిఖామణులన్నారు. "రహస్యగ్రియుడెవ్వడో దీని కున్నాడండీ." అని కొంతమంది రసికమార్తాండులన్నారు. "విటులువిళ్లులైతే వారకాంతలకు వారసత్వా లాస్తాయా?" అని కొందరు రసవేత్తలన్నారు. "రాజుగారిమీద అభియోగానికట, యీ అసభ్యత్వం" అని కొంతమంది రసకోవిదులన్నారు. "నాలుగుదినా లోషికపడితే యీ నంగనామలు నడిపిధిక్కెక్కి తీరుతారు." అని మరికొందరు విటరాజులన్నారు. ఎవరేమన్నా "నీళ్లల్లోకూడా వీరవనితలుంటా"రని యావన విశ్వాసం భాస్కర విశ్రమ్భమాత్రం బాధిస్తూవుండేది. ఎన్నిమా

రులు అభినసించినా ఎడమయ్యని రూపావతి ఓముహూర్తాన తలుపుతీసి “మీ వేళ్ల నే పడ లేను. రండ్డి లోపలికి” అని మంత్రిపుత్రుణ్ణి చెయ్యిపట్టుకొని లాగింది. గడియవేసి తలు పానుకొని “తెలిసినవాండ్లే మీరు కూడా మమ్మింత రథసన్నే తెలియనివాళ్ల సంగతి చెప్పాలా!”

భాస్కర:—రథసని తోస్తే నల్లపోతాను. తొలిగి తలుపుతీయ్యి మరి.

రూపా:—(గ్రుడ్డిచ్చి నిలబడి కన్నీరు నిం చింది.)

భాస్కర:—(గ్రుడ్డిచ్చి నిలబడి కన్నీరు నిం చాడు.)

రూపావతి వంటయింట్లోకి పోయి, దొడ్డి గుమ్మంమీద కూర్చొని, మొగం మోకాళ్ల మీదెట్టుకొని, చేతులు తలమీద జోడించింది. భాస్కరుడు ప్రక్కనే చేరి,

“మీ అమ్మ యింకా రాలేదన్నమాట. వంటకూడా నీకు చేతవునా రూపా?”

రూపా:—అ దెందు కొస్తుంది! దానంత దది!

భాస్కర:—ఈ బావురుమనే యింట్లో భయంలేకుండా వున్నారటే మీరు?

రూపా:—భయమేమీలే మరచిపోయాము. భయమెందుకూ, భయం?

భాస్కర:—మీ అక్కవంట్లోయెలావుంది?

రూపా:—ఎలావుంటే మీకెందుకు? నే చెప్పను.

భాస్కర:—చెప్పితే తప్పా?

రూపా:—అర్చేవారా తీర్చేవారా? ఎం దుకూ మీకు?

భాస్కర:—బాలివల్ల అడుగుతున్నాను!

రూపా:—ఎలావుందని చెప్పేది? దిన దినము పాలిపోతుంది. ఎప్పుడూ యెడతెరిసి లేని కోకమే.

భాస్కర:—పాపం, యేం కేస్తుంది మరి?

రూపా:—ఏనాటికీ గట్టి చేసుకోదండి మనస్సు! ఏం కేయమంటారు?

భాస్కర:—చెప్పటం తేలికే. చెయ్యటమే కష్టం!

రూపా:—“శ్రీవారే ఎప్పటికైనా వచ్చి తీర్తారే” అంటే వాళ్లు తెలియకుండా విరు మక పడిపోతుందండీ!

భాస్కర:—రూపా! ఇదేదో వ్యాధి! రాజనైద్యు జైవల్లయినా తీసుకొచ్చి చేయి చూపించేది? నేపీతు దొక డున్నాడు.

రూపా:—ఎవరండీ ఆయన?

భాస్కర:—అస్తాననైద్యులు రంగాచార్లు గారి పెద్దకుమార్లు.

రూపా:—ఆయన కూడా నైద్య మెచ్చు?

భాస్కర:—రాకుండా ఎలావుంటుంది?

రూపా:—గుడ్డిచ్చి పిల్ల వెళ్లిరించినట్లు న్నది మీముచ్చు. మావాడ నైద్యుడు పిచ్చయ్యగారిని పిలిస్తే పనిగత్తుకొనివస్తాడు. కాని ఏంలాభం? నైద్యుడూవద్దు, నైద్యుడూ వద్దు అని గట్టిగా భీష్మించుకుంది.

భాస్కర:—ఈలాంటి స్థితిలో మీ కేం సహాయం చెయ్యలేనందుకు చింతిస్తున్నాను. మీకష్టాలు చూసి వాగుండె నీరైపోతుంది.

రూపా:—మీ ప్రేమ మిమ్మలాచేస్తూంది.

భాస్కర:—కొవచ్చును! పోనీ, ఓపని చేసేదీ? వొప్పతానో, వొప్పవో? నీతోపాటునేనుకూడా, మీ అక్కకు తెలియకుండా యిక్కడేవుండిపోతాను. మగతోడు లేకుండా నీవొక్కతెవూ నిర్వహించలేవే, చిన్న దానివి.

రూపా:—వూరుకోండి! మాట్లాడక. మీ ఆలోచన నాకు తెలుసును!

భాస్కర:—మరి నన్నేమి చెయ్యమంటా విప్పుడు? నే చెప్పినట్లుగా నీవో, నీవు చెప్పినట్లుగా నీవో వినితీరాలె. లేకుంటే మన కెలాగ?

రూపా:—నాకోరొన్ని యెవరి! అమ్మ దలచలేదు.

భాస్కర:—పోనీ, నీహృదయా న్నమ్ము తావా?

రూపా:—అదీ అమ్మను. అర్పిస్తా నప్పటికైనా.

భాస్కర:—తైరొగివైపోతావా యేం?

రూపా:—నానొద్దను వ్రాసుంటే అలాగే అయిపోతాను.

భాస్కర:—పోనీ! నీహృదయాన్నే అర్పింపు. అంగే చాలు నాకు.

రూపా:—ఒకవద్దుంది.

భాస్కర:—చెప్ప వేధించక.

రూపా:—పరమరహస్యంగా వుండుతా నని ఒప్పైయ్యండి, చెబుతాను.

భాస్కర:—“నీతోడు” వొట్టుసుమా! (అని చేతిలో చేయివేసి గిట్టుతాడు)

రూపా:—నే లాగినందుకూ, మీరు గిట్లినందుకూ సరిపోయింది. ఇక మరి నన్ను ముట్ట నివ్వను - కొంటెనారు.

భాస్కర:—కాలయాప నాతుంది, చెప్ప మరి!

రూపా:—రాజుగా రెండుకు మాను కున్నానోరహస్యంగా నిజంకనిపెట్టి ఎప్పుడు చెపుతానో అప్పుడు నాహృదయ మిస్తాను.

భాస్కర:—మల్ల వీడు వెళ్లి విశ్వనాథభట్టు నడిగితే నిమేషమాత్రంలో తేలిపోతుంది. వెంటనే పయనమవుతాను.

రూపా:—మంగుల కొడుకు లెక్కడా ప్రశ్నలకు పోరు! ఇవన్నీ అయిపోయాయ్ యండీ! ప్రశ్నలు, పూజలు, పునస్కారాలు, మొక్కుబళ్లు, సోదలు, వీధుకులు అన్నీ గాలించాను. విధిమాత్రం త్రోవతప్పింది కాదు.

* * *

మరో రెండునెల్లు గడిచాయి. మేడ దిగటమే కష్టమై పోయింది గర్భవతికి. మిగాళ్లు, మొహమూ నిగారించినాయి. నడిస్తే ఆయాసం, ఎక్కువ మాట్లాడితే పడిపోవటం. రాత్రిళ్లు కలవరింపులు హెచ్చినందువల్ల రూపావతి అక్కగారి ప్రక్కనే పరుండేది.

ఓదినం అకురసంధ్యవేళ రూపావతి క్రింద వంటచేస్తూంది. మేడపైన యెదో వస్తువు

పగిలిన కట్టం విసపడి, వెంటనే పైకిపోయి చూసింది. నిలువుటద్దం నేలమీద పడి భిన్న భిన్నంగా వుంది. అక్క కయ్యమీద కూర్చుని వికటహాసం చేస్తూంది. నిస్సంతపడి కొంత వడి మాట్లాడలేక,

“ఏమిటే అక్కా! యిది?”

విలా:—అద్దం పగిలిపోయిందీ! చూస్తూ పిరిగి!

రూపా:—ఎందుకని నేనడిశాను.

విలా:—అదే నేనడిశాను.

రూపా:—ఎందుకూ ఆలా నవ్వుకున్నావు? నన్ను చూశా, అద్దాన్ని చూశా?

విలా:—నిన్ను చూసేకాదు, దాన్ని చూసే కాదు; నన్ను చూచుకుని. రాక్షసియింప! నువ్వెప్పుడొచ్చావో? (అని వలవల యేడుస్తూ తెరవచ్చి పడిపోయింది. వెంటనే నీళ్లు జిలికి తైత్యోపచారాలు చేసింది ధీరకన్య రూపావతి. విలాసవతి కళ్లు తెరిచింది.)

రూపా:—వొట్ట తెరిసిందా విచ్చిత్తనీ!

విలా:—రూపా! నీవెప్పుడొచ్చావో? ఏడుస్తున్నా వెందుకు?

రూపావతి:—(విలాసవతిని లేపి వొట్టో కూర్చో పెట్టుకొని) ఎందుకూ లేదు. అద్దం పగిలిపోయింది. అందుకు.

విలా:—అ దెప్పుడు పగిలినదే?

రూపా:—నీకు తెలియదన్నమాట!

విలా:—అయ్యో! తెలియదే నాకు! దాని దగ్గర కల్లి రాజుగారిని కనపడమని ఆజ్ఞాపించాను. దర్శనమిచ్చారు. కాని నిమిషంలో మాయమైపోయారే! వారిస్థానే నా ప్రతి బింబం కనపడ్డది. తర్వాత నావొట్ట నాకు తెలియదు.

రూపా:—అయితే నీకు వున్నాదంతా? దించిందే అక్కా! నువ్వొకప్పుడు తినకపోతే నీ నెండులోనైనా దూకే చచ్చిపోతాను.

విలా:—నేనెందు కిక్కడ? నీతోపాటు నేనూ వస్తాను. పోనీ, పురిత్రాడు మెల్లో వేసి మరీ పోవే.

రూపా:—నీకు కొట్టి చెప్పలేను కదా! మరి వాన్నీ చెయ్యమంటావు?

విలా:—చిట్టితల్లీ! మనోన్యాధికి మందు లేదే!

రూపా:—నువ్వు చాలా బేలుపాత్యువో, లాభంలేదు.

విలా:—ఇకమందు చూడు! తెరలాస్తే వొట్టుపెట్టు. నా మనస్సును విక్రమవతాను.

రూపా:—రాజుగారు తిరిగి వస్తారనే నమ్మక ముందే నీకు?

విలా:—అహ! ఎప్పటికైనా వచ్చి తీరాలి. మా హృదయా లల్లా పెనవేసుకొని ముళ్లుపడి పోయాయి.

రూపా:—పోనీ! ఓ చిన్న రేఖ వ్రాసి నా చేతికియ్యి. నేదర్పించి వస్తాను.

విలా:—నేను వ్రాసే యివ్వను, నీవు వెళ్ల నూ వద్దు. వారి గౌరవమూ మన గౌరవమూ మంట గలుపుతావు. నిజమైన ప్రేమ లిఖింపబడేనీకాదే! ప్రేమలేఖ ప్రేమకు ప్రేరేఖమి.

రూపా:—పోనీ, నీకు చెప్పనేర్పించాన్ని కాదు గాని, శ్రీవా రెండుకు మానుకున్నావో చెప్పవే.

విలా:—నీకు తెలిసినట్లే వుంది! నువ్వే ముందు చెప్పు!

రూపా:—ఎంతైనా చెప్ప, విరక్తని నా గట్టినమ్మకం.

విలా:—పిచ్చిదానా! ఒకమాట చెబుతా విను. విరక్తికలిగే హృదయాలు అసలు రక్తినే పడవు. పడ్డతర్వాత పరమేశ్వరీడి తరం కాదు వేరుతీయటానికి.

రూపా:—వూరికే వేచాంతం మాట్లాడు తావుకాని మరిప్పుడు వా రిక్కడ యెందుకు లేక?

విలా:—అక్కడున్నారగనుక యిక్కడ లేరు. ఒకేదినము రాణివారి విషయం మా కిద్దరూ జ్ఞప్తికివచ్చింది-అది కారణం. ఆర్మి లిక్కడ, ఆర్మిలిక్కడ. వారిది న్యాయపరి పాలన- రామరాజ్యం.

రూపా:—నీదేమా వున్నాదసామ్రాజ్యం.

* * *

మరోనెల గడిచేసరికి నవమాసాలూ నిండి నై విలాసవతికి. కాళ్లు, మొహము మరింత తా వుబ్బరించి, మనిషి సాంతం పాలిపోయింది. తా మేల్కొలువగారం శుద్ధశ్వేత శరీరమైంది. ఆయాసం మిక్కుటమై చలనానికి స్వస్తింప చెప్పింది. గాజులు బిగుతై వుంగర మంటుకపోయింది. దినచర్యను యావత్తు తాళపత్రాల? మీద లిఖించడం మానివేసింది. వ్రాసిందా న్నంతా తిరిగి చదివి అమర్చి కట్టలుకట్టి పరుపుక్రింద భద్రంగా దాచుకుంది. అచ్చట చచ్చట వివిజాతుల వుష్పాలు లోపల గుర్తులు పెట్టింది. అయోమయం పరధ్యానం రెండూ అధికమయినాయి. ఎప్పుడూ నిలువుగ్రుడ్లు పెట్టుకుని ఏదో చూస్తూవుండేది. అన్నపానా దులవిద అయిష్టం యెక్కుడై మానివేసింది.

ఆదిన మమవాస్య. అప్పుడే చీటిపడ్డది. వంట చేస్తూన్న రూపావతికి యేదో గుబులు వచ్చి యేడ్చింది. అప్పుడే “కృష్ణవేణీ! కృష్ణవేణీ!” అని వెంకటగిరి బయట తలుపు కొట్టింది. చెంపన వెల్లి గడియతీసి బావురు మంది.

వెంక:—నీ చెప్పడు విన్నావే!

రూపా:—ఏమిటి?

వెంక:—పెద్దనుండ దాటిపోయింది!

రూపావతి! ఆ! అని కొల్లమని యేడ్చింది. ఇద్దరూ పైకిపోయి అక్కగారిగదిముందు నిలబడ్డారు. వీరినిచూచి ఆకృశ్ఠుర “అమ్మ పోయిందనిచెప్పాచ్చారు” అని వెక్క పెట్టింది. రూపావతి అక్కగారిని కాగరించుకుని గోడు గోడన యేడ్చింది “ఇంత త్వరలో పోతుందని అనుకోలే”దని ఒకరూ, “దాని పంత మది చెల్లించుకున్న”దని వొకరూ వంత పలుకుతూ యేడ్చారు. గిరి గది గుమ్మంమీద కూర్చుని వోదార్చింది. కాని కడుపు నావ లేకపోయింది. “పిచ్చివాళ్లలా వున్నారు! దాని రోజొచ్చి అది పోయింది! ఎల్లకాల మెలా బ్రదికుంటారే ఏళ్ళొచ్చిన మండలు? ఎందు కేసుస్తారు? మనసు గట్టి తేసుకోండి.” అని మెల్లమెల్లగా అందించింది. కాని యెంత చెప్పినా కోక మాగింది కాదు. చివరకు

మంచందగ్గరకు పోయి, చిన్నదాని రెక్క పట్టుకుని ప్రక్కకులాగి, “నువ్వుమాడా యిలా బేలుపోలే దాని గళేంగాను చెప్ప. ఇంత పిరికిదాన వనుకోలేదు! అదిమాడ్డామా, ఇటు కాట్టిసి అటు పెట్టకేకుండా వుంది. హతురు నైనా తొడుకువైనా నువ్వే! లే పోదాం! ముందు చాలాతివీకు వుంది! అమ్మారంగా! పెద్దదానివి నీకు నే జెప్పే దేముంది? నీ విక్కడే వుండు రావే రూపా! ముసలిదాన్ని మమ్మచేతే పుణ్యం నీకు దక్కవలసి వుంటే దాని కలా దక్కునుంది? అమ్మా! కనకాంగిని తోడు పంపుతాను.” అంది గిరి. “నాకేమీ తోడువద్దు! దిక్కులేని వాళ్ల కా దీనబాంధవుడే తోడు!” అని శ్రీ కృష్ణనిగ్రహాన్ని కళ్లతో గురిచేసి చూపించింది విలాసవతి. “నీది చాలా వుత్త మజన్నేరంగా! కులానుకతా శిరోభూషణానివి. నీకు నే చెప్పేదిలేదుగాని మనస్సు రాయచేసుకో” అని రూపావతిని క్రిందికి లాక్కు వెళ్లింది గిరి.

భాస్కరు దొక కయ్యమీద కూర్చుని కన్నీటితో గుబులుతున్నాడు. “నువ్వు ముందు వకు. నేనిప్పుడేవస్తాను” అని పెద్దమ్మను లైటికి పంపించి తిలుపు దగ్గరవేసి

రూపా:—అదేమిటండీ, నా కేం బాగా లేదు! మీ రెండుమా దుఃఖించడం ?

భాస్క:—(మాట్లాడుచు)

రూపా:—ఎవరై నామా నేనవిప్రోతారు. (అని దగ్గరకుపోయి పమిలెతో కన్నీరు తుడిచింది)

భాస్క:—మీకష్టాలు చూసినాకు దుఃఖ మొచ్చింది. ఏంజేయమంటావు? బాగా పరిస్థున్నాడు భగవంతుడు మీయిద్దరినీ! ఈయింటినిబడి అన్నిటిని ప్రతిఘటిస్తాను! నీప్రక్కనుండి లోకాన్ని ధిక్కరిస్తాను!

రూపా:—మీ నవనీత హృదయానికి నా అంజలి యిదే. (అని పాదాలనంటుకొని, కళ్ల కద్దకొని, కన్నీటితో అభిషేకం చేసింది.) పెద్దదాని కంఠక్రియలు నెరవేర్చి యిప్పుడే వస్తాను. అంతరహమీ రిక్కడ ఉండదా ?

అక్క వక్క లేమైంది. ఎవ్వరూ దిక్కులేరు దానికి. అందులో నిండుమాసాలు: దానికర్మ యిలా వుప్పించి పండింది!

భాస్క:—రూపా! యథావిధిగా అన్నీ నెరవేర్చిరా! నే నిక్కడే వుంటాను. నీవుగా నన్ను భావించి నిశ్చింతగా పో. ఈవరహాలకు నీవద్దవుంచుకొని, సంకోచించక ఖర్చు పెట్టకో. (అని చేతిలో ఒకమాటపెట్టి వెన్నుచరిచి బయటికి పంపి కలు చేసుకున్నాడు.)

దుఃఖమగిందికాదు. కయ్యమీదపడుకొని గద్దదికను బడ్డ శృంగారాన్ని త్రిప్పకోటానికి చపమీనాంసలో పడ్డాడు. చివర కన్నీ రసాలకు నాయక శిరోమణి కరుణరసమని లేల్చుకున్నాడు. స్థానంకూడా నిరూపించటానికి తంటాలుపడ్డాడు. అంతా నిరాకార నిరంజనమై, రూపావతికేకాల్లాంటి అంభికారంలో పడ్డాడు. అదే నిద్రలోకి మెల్లగా జోకొట్టింది. ఓనింత స్వప్నమైంది.

మొదట చీకటిచీకటిగానే వుండిపోయింది. అందులో విస్తృతలయం సామెత్తగించింది! ఎక్కడచూచినా పెద్ద పంగనామాలు, అలంకారం. ప్రాకార ద్వారంమీదోనామం, చిన్నపోయి చిన్నపోయి, ఓపచ్చని పండు లాంటి వ్యక్తిమఖం మీదికెక్కింది. తర్వాత కుండలాలు, కాశ్మీర నేలవ, సింహతలాటాలు, గంజభేరుండపుటంచు ధోవతి ఏర్పడ్డాయి. మొదటెవరైందీ గుర్తుకొనింది కాదు. రాను రాను రాజగురువులు!! మంచందగ్గరకు వచ్చి కళ్లుజీమి మెట్టవైపుకు తిరిగా . . తా నడ్డపడి పోనిచ్చాడు కాదు. “శపిస్తా”ని శరీరమంతా వారు కంపించటం, “జంకూ కొంకూ లే”దని తాను పంపించడం పదేపదే జరిగింది. “రంగ నాధుమరా! రంగనాయక!” అని హర్షాశ్రువులతో గర్జించాడు. తలవంచి తాను తిరిగే సరికి అంతర్ధానమైవాడు అజానుబాహుడు. తర్వాత మల్లా చీకటి!! ఇంతలో హోరుమని గాలి, వర్ష మా, మెరుపులూ—తల విరియబోకు కొని, తిడిసినవస్త్రంతో, పసుపుమొహంతో పరుగుపరుగున వచ్చింది కనకవల్లి. “నీకూ వుట్టింది రిమ్మతెలు” అని మెటికలు విరచి రివ్వన పైకి పోయింది. భయపేసి, తలుపుకు

తుట్కొన్నాడు. వెన్ను చరచుకొని మంచం దిగి నిలబడ్డాడు. దీపకలిక కునికిపాట్లతో వెక్కిరిస్తూంది.

తైటకూడా హోరుమని గాలి, వర్షం! కనకవల్లి నిజంగా యింటున్నదా అనిపించింది. దెసలు పరికించాడు. ఇంతలో రూపావతి తలుపుకొట్టింది. తలుపుతీసి నిర్హంకపడి పాఠ్యాంగ: తల్లికన్న వేయిరెట్లు నీధర్మ హంగా కనపడ్డది కూతురు. తలుచేసి యిద్దరూ పైకిపాఠ్యాంగు. గదిముందు తెల్లనిచీర గట్టుకున్న అకారం పడుంది. భాస్కరుకు చీకట్లో ఆపాఠ్యాంగు. రూపావతి పరుగు పరుగున పోయి అక్కను గట్టిగా చరచి మేల్కొలిపింది.

విలా:—తల్లీ! మన్నేనా? అమ్మనుఘాదేవి కర్పించి వచ్చావు?

రూపా:—(ఏడ్చుచు)

విలా:—మన మిపు డెక్కడున్నాం?

రూపా:—ఎక్కడెందుకే? మనయింటనే!

విలా:—నిజంగానూ? అయితే ఆ చల్లని గుడ్డ పెట్టి కళ్లుకుడు.

రూపా:—(గుడిచి) ను వి్వక్కడెందుకు పడున్నావు? ముందు చెప్పు.

విలా:—మీరు పోయినవెంటనే వొళ్లు తెరియని నిద్రపట్టింది. ఎంతనేపైందో తెలియదు. ఎవరో పంగనామాలరాయుడు పటు క్కున నుడురు ముద్దుపెట్టుకున్నట్లు శబ్దం కూడా అయింది. కళ్లు తెరిచాను. ఎవరూ కనపడలేదు. వూరికే గంధంవాసన మాత్రం కొట్టింది మల్లా కళ్లు మయ్యబోయ్యా నామద్దుకొం. ఇంతలో ఓ యేడ్పు వివ బడ్డది. అమ్మవచ్చి- నిజంగా అమ్మేనే!— ఆ గుమ్మంవద్ద నిలబడి, “అమ్మా! రంగా! నీకష్టాలు నీను చూడలేను; రా నాచెంట.” అని యేడ్చింది. భయపడి సంకంఠించాను. ప్రేరితో మల్లా కాసించి పిలిచేసరికి మమ్మ ముందు చల్లినట్లుపోయింది.

రూపా:—ఇందుకే పిన్నమ్మ తోడుపంపు తానంది: వింటేగా నీవు! అక్కా! యేమై నాచెప్పు, నీవు చాలా ఓగాయిత్తురాలినీ!

విలా:—లేచి వెళ్ళగా మంచంపై అడుగుపెట్టి అడుగు వేడుకుంటూ నడిచాను. వెనకంబు వేస్తూ అమ్మ నడిచింది. గుమ్మం తగిలి కింద పడ్డాను కాబోలు. అందుకూ.

రూపా:—(వొట్ట చరిచి) యిప్పుడైనా కృత్రిమ వచ్చావా?

విలా:—అహ! యెప్పుడో తెలిసిందే! ఆరేడి గుడ్డ లెండుకు? స్నానంచేసిరా, వాక్రొత్త చీర కట్టపెడతాను. అన్నట్లు నీవనక నీవెవరో నిలబడవచ్చును! ఎవరే వారు?

రూపా:—వారే వారోకనీడ!

విలా:—అలాగా! ఏం కుదిరమే, దుర్తి వానవచ్చింది. తండ్రి! రండి లోపలికి.

భాస్క:—తర్వాతెప్పుడైనా వస్తాను.

విలా:—మీ దర్శనభాగ్యం వాకెప్పుడూ లభించలేదు. లోపలికొచ్చి, ఆసీనులై మా సత్కారా లందుకొని, నా ముచ్చట తీర్చి పోండి.

భాస్క:—(సంశయించును)

రూపా:—నే లాక్కొస్తాగాని నువ్వు ముందుపోయి వేడుకో. ఆయాసం గావుందినీకు!

(విలాసవతి లోపలికిపోవును.)

రూపా:—రండి లోపలికి. (అని చెయ్యి పట్టుకుని లోపలికి లాక్కొపోయింది భాస్కరుణ్ణి.)

విలా:—నాయనా! ఆ సీత మలంకరించండి.

భాస్క:—(కూర్చోని తలవంచి) అయితే మీ అమ్మనూ, మీకూ ఋణం తీరిపోయింది!

విలా:—అబ్బ! ఎప్పుడైనా పోయేదే! అందిలో వానిని హృదయమంది!

భాస్క:—అరచైయేండ్లరేవు ఆమెకు? రూపా:—అంతే. రేకబోలే ఒక బుట్, ఒక బిట్, గట్టిరేక్క.

భాస్క:—మీ వొంట్లో యెలావుంది?

విలా:—ఇటు ఇవలాకమా కాదు, అటు పరలాకమాకాదు, క్రితంకు స్వల్పంలా

తేజాను. యాహ! నీకు సరియైన వుత్తమ పురుషైకవచనం లభించినందుకు సంతోషంగా వుంది నాకు. ఇకముం దీశృంగార సదనం మీద! నీకన్నె చెర వదిలించిగాని యీ కాయం విడువను!

భాస్క:—క్రివారి పదదళితము ఈ శత్రుగారం. మాబోంట్లకు కా దిక్కవ.

విలా:—చెల్లీ! మంగుల పుత్రు లెంత చెడ్డా మంగుల పుత్రులేనే! తనీపడ్డల్లా నిలబడ్డావు, స్నానంచేసిరా! మరిదిగారివో మాట్లాడుతూ వుంటాను!

“పుట్టెడుస్వస్థ వారి”కని రూపావతి క్రిందికి నిక్కమించింది.

విలా:—నాచిట్టితల్లి కోచిట్టితండ్రి వారి కామా! బాంధి!

ఆర్యా! మీ వయస్సెంత?

భాస్క:—పదునెనిమిది.

విలా:—తీరిపాయ! సమవయస్కులు! కపాలమిథునాలు: నా హృదయపంజరంలో దాచుకుంటాను.

భాస్క:—మరి రాజుగార్నేం చేస్తారు?

విలా:—నా ధర్మమధ్యానికి మెట్టించుకున్నాను. ఆలోగ్యంగా వున్నారా? ఎంత కాల మైంది మీకు దర్శించి? చెప్పరా?

భాస్క:—ఎంతకాలమెందుకూ? దినమూ దర్శిస్తునే వుంటాను మా తండ్రిగారివో.

విలా:—వారిమీద ఓగ్రంశం కృత్రివా కాను. ఈ క్షితిలోకచ్చి వినిపించి, సత్కారం పొందేభాగ్యం నాకులేదు. దయచేసి దాన్ని వారి కందచేస్తారా?

భాస్క:—తప్పకుండా!

విలా:—(పరుపుక్రింది తాళపత్ర సంపుటిని తీసియిచ్చును.)

భాస్క:—అయిదు యిచ్చి.

విలా:—అయిదు అయిదు ఆక్వాసాలు. పంచమాక్వాశం మహ్యతికైగా వ్రాశాను. శేషం మహారాజుగారే పూర్తిచేస్తాడు. అన్యథాభావితే రూపావతిచేతి కిచ్చి పంపుతాను.

భాస్క:—వద్దులేండి! నేనే సక్రమంగా అందచేస్తాను.

(రూపావతి విరియబోసిన తల దులుపుకొంటూ ప్రవేశించి)

ఆక్క! మరిదిగార్నేం జేకావు?

విలా:—కొంతసిగ్గు వదిలించాను.

భాస్క:—(లేచి) వెళ్ళొస్తాను.

రూపా:—అగ్రంథాలేమిటండీ?

విలా:—నేనిచ్చానేలే!

రూపా:—సరే! బాగానే కుదిరారు. రంకిపాదం. (అని క్రిందికి తీసికెళ్ళింది తన ప్రియుణ్ణి.)

అయితే మళ్ళా దర్శనాలు?

భాస్క:—నీయిష్ట మొచ్చినప్పుడు.

రూపా:—ఇకముందు మీ యిష్టమే.

నేను మీపదదాసిని.

భాస్క:—మహాపిడకలవచ్చిందేరూపా! నీవు రాకముందు.

రూపా:—మీ రేమంచంమీదా పడుకుంది?

(భాస్కరుడు కుక్కి నవారుమంచం చూపును.)

రూపా:—సరే! అందుకే అనుకోండి! అది మాఅమ్మగారతృరాణం! స్వస్థభయంవల్ల మేమెవరం శయనించం దానిమీద. (అని కాగలింతుకుని బుగ్గకొరుకును.)

భాస్క:—పిల్లా! నీవరకు నువ్వే మరిచావు. నాతల్లేదేదు. (అని తానుకూడా అడకొం తెరసం చూపును.)

రూపా:—నేను మీ కోకిపోయ్యి అన్నిటిని మరిచాను. క్షమించండి.

భాస్క:—రాజుగారి వ్యాదయం మీ అక్కమీద యెలా లగించిందో ఆలాగే విరిగిపోయింది. అది నేను మొదట్టే అనుమానించాను. ఈదినం సంశయనివృత్తి అయింది. పిచ్చినానా! మీ అక్క గురుపుత్రిక. (అని చెవులో వూదాడు.)

మరునాడు సాయంసమయమున పట్నంబైట పుద్గానవనానికి విహారార్థం పాయ్యాడు విజయరాజు. మాలతీలతలవరించిన పొద దింట్లో స్ఫటిక శిలారలన వెన్నువారిచి, మహారాజత్వంలోనుండి మానవత్వంలోకి జయటపడడానికి సాధన చేస్తున్నాడు. విక సించిన ముఖపద్మం ముకుళించటం పసిపట్టి మైలేయును చల్లగా జారుకున్నాడు. సింహ కేశోరచిత్రం మీదున్న వాసుహస్తాన్ని శిలలస్పర్శ వణికించినది. ఎడమకన్నదిరి నీరు క్రమిస్తుంది. హృదయం చెమ్మగిరి, కుట్టు తిరుగుతూవున్న భావాలు సురికిపోయాయి. సవ్యదిశకుండా సన్నిధానానికి వచ్చి తల గుండుకొని నిలబడ్డాడు భాస్కరకుమారుడు. ఆసీత మలంకరించి. నాయనగారు పంపిం చారా" అని ప్రక్కనున్న ఓ శిలవిత్తరిని నూచించాడు రాజు.

భాస్కర:-వారు పంపలేదు. నేనేవచ్చాను.

రాజు:-దేనికి ?

భాస్కర:-ఏకాంతానికి.

రాజు:-బిడ్డా! నాతోడనా? విషయం?

భాస్కర:-ఓ ఉద్యోగ సమర్పణం.

రాజు:-నీవేనా రచయితవు ?

భాస్కర:-నేకాదు- ఓదాసురాలు.

రాజు:-దూతవా నీవు? సరి!

భాస్కర:-అన్నిటికీ తెలిసే అగ్రజాతి నాది.

రాజు:-యాచకత్వానికి, దూతకృత్యా నికి చాలా దూరమంది. ఆలోచించుకో నెమ్మదిగా.

భాస్కర:-పేదరికానికి దూత, యాచక త్వం. నాకు రెండు దగ్గరగానే కనపడ్డాయి.

రాజు:-కాని, కుమారా! నీవు మంత్రి పుత్రుడవు!

భాస్కర:-రాజా! నేనూ మానవుడనే. ప్రేమభిక్ష యాచించడోలే రెండవది లభ్య మైంది. ఏంచేసేది? గ్రంథాన్ని స్వీకరించండి. మీ యేకాంతానికి భంగపాటు కలిగించి వండుకు తుమించండి. (అని ఓనస్త్రం

మీద పట్టుదారాలతో బంధించిన గ్రంథసంపు టిని సమర్పిస్తాడు.)

రాజు:- (నిర్ఘాంతపోయి హర్షాని) నాయనా, నువ్వు పెద్దవాడ వయ్యావు సుమా !

భాస్కర:-యథా రాజా తథా ప్రజా.

రాజు:- (చివుక్కుమని అగరం కొడు క్కున్నాడు.)

భాస్కర:-పాపాణుహృదయం రాజులది.

అంటూ గిరుక్కున తిరిగి అంతర్ధానమయ్యా డు. తక్షణమే రాజు బంధాల్ను చంద్రహా సంతో చేదించి ఆ సీతవర్ణపు కంచుకాన్ని విప్పతూ కన్నీరు మున్నీరయ్యాడు. కళ్ళకద్దు కొని కవచంక్రింద దామకున్నాడు. ఆత్రం గా గ్రంథపతనం ప్రారంభించాడు. చదివిన కొద్దీ వెక్కిరిచెక్కిపోయాడు. గ్రంథాన్ని ప్రక్క నుంచి, ఓ మాలతీకుసుమాన్ని తడే కంగా కన్నీటిప్రవాహంలో చూస్తున్నాడు. మైలేయును తిరిగివచ్చి నిశ్శబ్దంగా నిలబడ్డా డు. ఆతంత్రకాణ్ణి విశీస్తూనే, తటాలున లేచి, కంఠంపట్టుకొని, పూపి పూపి క్రింద పడవేసి, చంద్రహాసంతో పీక పుత్తరించి బోయాడు. "ఇది రెండోసారి! చూడో మాట ముఖ్యంగా మీ ముచ్చట నేనే తీరు స్తాను." అన్నాడు మైలేయుడు.

* * *

మరునాడు పడుతూ లేస్తూ లేని వోపికలు తెచ్చుకొని చెల్లెలికన్నెరిక మహోత్సవం వెళ్లబుచ్చింది విలాసవతి.

కులంవార్ల నందరినీ పిలిచింది. నూత్రధార ణం మొదలు కువ్వాలలదాకా విధ్యుక్తంగా దగ్గరుండి అన్ని అచ్చటముచ్చట్లు తీర్చుకుంది. నవ్వుటాలుగా నడిచే కన్నెరికపుతంతు తీవ్ర మైన పంటిబిగువులో జరిగింది. "కన్యా కుల్కమా, వరకుల్కమా లేని కన్నెరిక మిది." అని అక్కగా రమ్మలక్కల్లో ఆవేశ పడ్డది. పాన్పుదగ్గర పాటలన్నీ మరెవ్వరినీ నోరెత్తకుండా తానే పాడింది. కయ్యమీ డున్న వధూవరులు కామదేవు జ్ఞారాధిస్తూ కూర్చున్నారు.

"పట్టెడుకుంకం నాకు ప్రసాదించినప్పుడు లేని సిగ్గు పాన్పుమీద యిప్పు డెలా ఆవేశం చిందో మీ చెల్లెలి"కన్నాడు భాస్కరుడు.

"రాత్రించరుడైన భాస్కరుణ్ణి నమ్మ జాలక ముకుళించుకుంది మాపిల్ల హృదయ కమలం. ప్రాతఃకాలాని కల్లా తప్పకుండా ప్రసన్నమాతుంది" అని చల్లగా జారుకొని తలుపువేసిపోయింది విలాసవతి.

ధంసున క్రిందికి దూకింది కురంగభూమని రూపావళి "వెయ్యటానికా, తియ్యటానికా" అని మగుపరకాన్ని పట్టుకొన్నాడు భాస్క రుడు. తలుపుదాకా పోయి తంటాలుపడ్డది. బ్రహ్మముడి మరింత బిగిసింది.

తైట అంతా కిలకిలావాలతోను, కోలా హలాల్తోను నింకిపోయింది. గిరి కూతురు కనకం "కన్నెరిక మంటే యిం తరమందని తెలిసంటే నేను దాని కొప్పేదాన్నేకా" దంది.

వెన్నుతడుతూ, "ఇదేం చూశావే! కన్నె యరబావినవాడు కన్నెతోనే వుండిపోతే మన కులం మర్నాటితోనే మాయమైపోతుంది." అన్నది గిరి. "తండ్రి కీ సంగతి తెలియదనా నీవుద్దేశ్యం" అంది మల్లా కూతురు. "తెలుసు నో గిలుసునో, రామన్నగా రెండుకో ముభావం గా పూరుకొన్నారు" అంది తల్లి.

* * *

సంపుటి వండుకొనటంమొదలు ఏకాంతిమం దిరం విడువలేదు రాజు. దినాని కోఆక్వాసం చొప్పున పఠించా డా హృద్యగ్రంథాన్ని. చది విన కొద్దీ కుమిలికుమిలిపాయ్యాడు. నేత్రా లులికి యేరబడి విషాదం ముఖపడ్డాన తాండ వించింది. దృశ్యాన్ని చిత్రించుకుని నాయ కుడు నాయకిగా మారిపోయాడు. కోకం ప్రంభించి నీరసించాడు.

పుష్పార్నెందు కమర్చిందో యేమాత్రం తెలిసిందికాదు. అన్నిటిని తీసి భద్రపరిచాడు కంచుకంలో. కుది పత్రంమీద చివరకు దొరి కింది మందారం. ఎత్తిమూచేసరికి కొన్నిపం క్తులు జలుగుజలుగుగా కనపడ్డాయి. "ఆయాస మధికమయినది - దౌర్బల్య మెక్కుడై దీనిని

పరిసమాప్తిచేయు నోపికయు నంతరించినది. నా కుచ్చకరీర మినిబిడ నిశిఖమందిరమున నుండినదిగాని నాహృదయకమలము మాత్రము తమ పాదసన్నిధానముననే యున్నది. దీనికి కల్లు బాధలే నాకు విదితములుగాని దాని యవస్థలు తమచిత్తమునకే యెరుక.

భూవల్లభా! ఈ దాసురాలి తప్పిదముల క్షమించుడు. తమరూప మనవరతమా నా దృక్పీనునే నివసించి యిప్పటివరకునూ వూరట నిచ్చినది.

రూపావతి కన్నీటను నచ్చిన ప్రేమమూర్తి యో విప్రవరుడు లభ్యపడినాడు. త్వరలో దాని కన్నెచెర తీర్చుచున్నాను. దేవరకృపా కటాక్షవీక్షణము లాకపోతములపై ప్రసరింప చేయ ప్రార్థించుదానను.....

గర్భవేదన- భరింపజాలను- చిట్టితండ్రి- దాసురాలు, దాసురాలు."

నుబులుతూవున్న దుఃఖాన్ని భరింపజాలక హోరుహోరున శోకించి, వొట్ట తెలియక మూర్ఛపొయ్యెను. బైట నింతవరకు నీరాలు విడిచిన మత్స్యంలా కొట్టుకుంటూన్న మైత్రేయుడు నిశ్శబ్దత ననుమానించి, లోపలికి పొయ్యెను. మిత్రుడికి వైశ్యోపచారాలు చేశాడు. కొంతవడికి తెలివిదెచ్చుకొని రాజు "ఏమైందోయి? ఏమైంది?" అన్నాడు.

మైత్రే:—ప్రభూ! ఏమిటే ఏమైంది?

రాజు:—మాతాశిశువులు సుఖంగా వున్నారా?

మైత్రే:—ఎవరిమాట మీరడిగింది? రదనిక కింకా ఐదో మాసమే.

రాజు:—విలాసవతి, దాని శిశువు; నే నడిగింది!

మైత్రే:—ద్వారజాగరణతప్ప నా కింకే తెలియదు; మరెవరినైనా అడిగిస్తాను!

రాజు:—పిచ్చినాడా! నా మూర్ఛల ప్రసవించింది ఆ విలాసవతి. ఘోరవిపత్తులూ వుంది. నాకల్లారా చూశాను. చూపు లండే భాగ్యం వుందో లేదో నాకు. దీనికంతా కారణార్థం—ఎరుదుకులే?

అని కళ్లు మానుకొని తటాలున లేచి వెట్టిచూపుల్లో పయనమయ్యాడు. మొదట అడుగులు తడబడి, తర్వాత స్థిరపడి వేగాన్ని తెచ్చుకున్నాయి. తెరచా పెత్తిన నాకలా యేదో ధోరణిన బడిపోతున్నాడు రాజు. రాజమందిరాలన్నీ అనుగమించి కోటసింహద్వారం దగ్గరి కొచ్చే సరికి అమాత్యశేఖరులు రామన్నగారు ప్రత్యక్షమై "వత్సా! వేగిరపడకు. ఆస్థానపైద్యులక్కడే వున్నారు మధ్యాహ్నం నుండి" అన్నాడు. "ఆర్యా! అన్నిటనూ కృతజ్ఞుణ్ణి మీకు. కాని ఆజ్యోతి ఆరిపోయింది. చూ పందదని నాకు తెలుసు" అన్నాడు రాజు. "ఓవెలుగు వెలిగిగాని ఆరిపో దమర జ్యోతి: రండు పోదాం" అన్నాడు రామన్నగారు.

మంత్రి ముందు, రాజు వెనకా. రాజు వెనక మైత్రేయుడు. అతడివెనుక వసంతుడు. వీరివెనుక రాజపరివారం.— ఒక్కమృడిగా రాజమార్గాన బడ్డారు. ఆబాలగోపాలం వీరి ననుసరించారు. కాని శబ్దంమాత్రం స్తంభించి అందరిసుఖాలమీద తెలతెలపోయింది.

"తనవెంటకొ సీరి లచ్చివెంట నవరోధ వ్రాతముక" అని మైనాపిట్ట రాణీవాసం లో కాకరీస్వనంతో పాడింది.

స్వల్పకాలంలోనే రాజమార్గాల ప్రజలు వందలకొలది గుంపులుగూడారు. రంగసాని వీధి ఇసుకవేస్తే రాలటంలేదు. కాని వీరి కను చూచినవెంటనే ప్రక్కలకు నొక్కుకొని మార్గమిచ్చారు. గృహ బహిరంగణం కూడా వారకాంతల్లో నిండిపోయింది. కాని మోము వంచి పొయ్యాడు రాజు.

* * *

పైన గదిగుమ్మంమీద చీరకొంగు కళ్ల కంటించుకొని, నీత్రురీప్తా నిలబడ్డది వెంకట గిరి. ప్రక్కన పీఠంమీద రజతపేటిక నొక దానిని నొక్కుతూ కూర్చున్నాడు ఆస్థాన భివక్సింహ రంగాచారిగారు.

గిరి:—అదుగో! చంద్రోదయం కూడా అయింది. (అని యెద్దించి.)

రంగా:—జీవుడు త్వరలోనే వెల్లిపోతాడు. చివరకు అచ్చమైన నవరత్న చింతా మణికూడా వాడాను. జవా దివ్వలేదు.

గిరి:—అయ్యా! యింతకూ కొల్లిపూస బాగుండా! మీ రేం చేస్తారు? కొట్లధనం పోసి నా ఇంతవారు మాయిండ్ల కొస్తారా? వచ్చి యింతకన్న అమృతా లేమైనా పోస్తారా? ఏమో అనుకొంటాంగాని!

రంగా:—ఏ విధంగానైనా మాట దక్కుతుందేమోనని ప్రయత్నించాను. ఈశ్వరాజ్ఞ వేరుగావుంది: ఏం చేసేది?

గిరి:—బాబూ! ఓమాట చెబుతా వినండి. ముసలిదాని చావు ముచ్చటగా పొయ్యేది కాదండీ! అది పోయినదినమే గుండెల్లో రాయిపడ్డది. దీన్ని చూద్దామా, మొదట్నుంచీ గట్టిపట్టు పట్టింది, ఏ మాత్రమూ బొవధం నేవించనని. నొసటివ్రాత యెలా తప్పుతుంది, మృత్యుదేవత ముసించుక వస్తూ వుంటే?

రంగా:—స్థిల డెలావున్నాడో చూసిరా. ఎందుకో ఏడ్చుమానాడు చాలా నేపట్నుంచీ!

గిరి:—ఆయన కేమండీ! చక్కగా వున్నాడు. జలకాలాడాడు. ఇల్లంతారణగుణధ్వనిపెట్టాడు. ఇప్పుడా తల్లి కొమ్ముమీద చల్లగా పరున్నాడు. ఆయనకే?

రంగా:—ప్రక్కన పండ వెయ్యముని యెన్నిసాగ్లో చెప్పాను; వింటేగా మీరు! అసలే ఆయాసం ఎగరగట్టుకపోతూ వుంటావని.

గిరి:—అయ్యా! ఏంచెయ్యమంటారు? రూపావతి చేతుల్లో శిశువును వద్దన్నాడీ లాగొని వెలిగి ముద్దులాడి తానే పండవేసుకుంది. సత్తు వెక్కడ్నుం దొచ్చిందో దానికి?

రంగా:—నలే మనమేం చేస్తాం? ఆత్మలికెలావుందో లోపల మన కెలా గ్రాహ్యమవుతుంది? పోనీ, ఆరక్షస్రావమన్నా ఆగిందో లేదో చూచిరా ఓమాట.

గిరి:-అది కట్టుకోనేరదండీ, పైగా ఇంకా దూకుడుగా వుంది. ఇంత పొందుకోగానికి ఇంతరక్తమెక్కన్నం దొచ్చిందనీ నాఅలోచన.

రంగా:-గూపాలుకి ఋణాలు బిడ్డతో తీర్చింది: సశేషంతో భూదేవికి కాటిసుంకం చెల్లిస్తూంది. ఏరోవుత్తమురాలు! మంచిజన్మ!

గిరి:-మరి సుందుగ లేమిటో చెప్పండి.

రంగా:-తిరిగి జైమంగంవాడటానికొంత కాలం ఆగింది.

గిరి:-చేసులో యెలావుందో చెప్పండి దాచక.

రంగా:-మధ్యాహ్నానికి మృతనాడి ప్రవేశించింది. పురిటితో అది మరి శుష్కించింది. ఇదంతా జైమంగప్రభావ మనుకో.

గిరి:-అమృతంలాంటి బిడ్డ పోతూన్నదండీ (అని గోమగోదన ఏర్పింది.)

రంగా:-అందుకే అమృతాని కమృతం పోయ్యలేకపోయాను. పెద్దదాని! అన్నిటికీ దైర్యం వహించాలి!

గిరి:-కాంతి నక్షత్రమేమో చూచి పెట్టింది.

రంగా:-సంజేహ మెందుకు? అందులో గుడ్డపుకాంతిగోరుతూంది యాజవం.

గిరి:-ఎవ్వరికీ యేచిహ్నం లేకుండా అన్నికాంతులూ ఆ అమ్మే తీరుస్తూంది తన ప్రాణధారతో. (అని మల్లా దుఃఖించింది)

వైద్యుడు కోగిని పరీక్షించడానికి లేచి నిలబడ్డాడు. ఇంతలో మెట్లగిడ చప్పుడై, త్వరితంతో రాజా, సనకంజనేస్తూ రావన్న గారూ ప్రత్యక్ష మయ్యారు. గిరి ఛంకున లోపలికిపోయి "వారొచ్చారే. వచ్చారేవారు" అని మెలమెల్ల గా లోగొంతుతో అంది.

మంచంపక్క దుఃఖించి దుఃఖించి మూర్ఛలోవున్న రూపావతి కళ్లుతెరిచి "ఏరీ! ఏరీ!" అని చెల్లెడూపులు చూచింది. "శ్రీ వార శ్రీవారే" అని స్వాగతకంఠస్విన తల్లి చెవిదగ్గర వ్రాసింది గిరి. చలన మేం కలిగింది కా దాముఖపద్మంలో. పైగా భుర్యురిండు

పులు శరీరమంతా క్రమ్మి మరింత శిలలహాపాడింది. మంత్రసాని లేచివచ్చి వొక్కునిమిలి, కాళ్ళకూచేతులకూ మరింత పగులు తెమ్మన్నది.

రాజు గుమ్మంమీద పగూడ్చాడు. విలాసవతి కనుమూరి విప్పింది. దుఃఖాన్ని అణచుకుంటూ కిక్కిరుమనకుండా అందరూ గదివైటికి జారారు. చెల్లెల్ని చూచి కంటనీరు బెట్టి "నీవుమాత్ర ముంకిపో" అంది అక్కగారు.

రూపావతి తలుపేసి ఆమకొని నిలబడ్డది. రాజు సంశయ కళ్ళలోలాలతో కన్నీరేకధారగా శయ్యపక్క నిలబడ్డాడు. విలాసవతి శేత్రాంబుజాల్ని గళంకి, శక్యూసదనాన్ని విద్యుత్కాంతులతో నింపివేసింది.

విలా:-ఎందు కలా గుఱస్తారు?

రాజ:-నీ దురవస్థకు!

విలా:-నాకేం దురవస్థ? ఈమూర్ఖబింబం లాంటి చిట్టికెండ్రిని పీక్షించి, చీకట్లు పోవోలుకోండి!

రాజ:- (దుఃఖమవనుకొని) ఆకికోరాన్ని కూడా నామూర్ఖులనే తిలకించాను.

విలా:-ముఖం మీది, శరీరం నాది. (అని శిశువును సుద్ధిడుకుంది)

రాజ:-ఆ గూసంగా వుండి నీకు. శ్రమ చే. కోవడ్డు.

విలా:-ఆ గూసనూ పోయింది, ఆరాటనూ పోయింది దేవర దర్శనంవల్ల. ప్రకాంతంగా వున్నాను!

రాజ:-త్వరలో ఆనంతంగా కలసిపో మన్నావు. నీ అడ్డపాలు చెల్పు; నెరవేరుస్తాను.

విలా:-ఈ దాసురాలిని మరువవద్దు!

రాజ:-ఎన్నడు జరుగలేదు-ముందు జరుగదు.

విలా:-నా తప్పిదాల్ని తుమించండి!

రాజ:-నీకు తెలిసినవాటిని, తెలియనివాటిని మనసార తుమించినాను.

విలా:-నే ప్రతికుండగానే యీ నవనీతనోరునికి నామరగం చేయండి.

రాజ:-నీ యిష్టమైన శుభం చెప్పు.

విలా:-మీ యిష్టమే నాకు మహాప్రసాదం.

రాజ:-దేవదాస్!!

విలా:-ఎంత ముగ్ధుడేను! ఎంత మహాత్వంగల డేను! (అని బిడ్డను ముద్దాకి ఒళ్లు నిమిరింది) మీ మూర్తిలో లీనమై మరీపోతాను నాథా! ఓహూ మీ ఆలింగనభాగ్య విచ్చి మీ వికాలశత్రులను నాకండ్లమీద గురిచేసి, నా అసువులను ఆకర్షించివేయండి.

రాజ:- (తలవంచి నిలబడును)

విలా:-అశ్మా! సంకయించక చేరండి! నాకాల మాసన్న మవుతుంది!

రాజ:-నేను మహాపాతకునను: నీవు మహాపాదనివి. ఇక నాస్పర్శచేత అపవిత్రురాలవు కావద్దు!

విలా:-భూపతులు మాట తప్పరాదు.

రాజ:- (చెనకంజవేయును.)

విలా:-పోనీ! మీ దేవదాసుని మీ రందుకోండి. (అని బిడ్డనిచ్చును)

రాజ:-నాకు జ్ఞానోదయమిచ్చిన లేతా: పుంజానివి! నామూర్తి నా పరుగుమారులవు! అభివాదార్హువు గాని ఆలింగహర్హువు గావు! తుమింను!

విలాసవతి వెలసెలతోయి, చెనకంజ వొరిగి నకుస్కరిస్తూ వెంటనే ప్రాణం విడిచింది-

శక్యూసదనం తెలతెలపోయింది. పసివాడు కండ్లుతెరిచి, కవుననేక్కి బాహువులు సాచాడు రాజవంశ్యులమీదికి. "శ్రీహరీ! శ్రీహరీ!" అని రాజు దుఃఖాన్ని ఆవనుకొని స్థానవై పోయాడు. రూపావతిని పిలిచి "దూపనీ! యీ దూపనీ నందుకో" అని బిడ్డ నందించాడు. రూపావతి నెత్తి పోత కొట్టుకుంటూ అక్కగారి శకంమీద పడి పిట్టలాగా గిలగిలా రమ్మబింది.

రాజు పాదాలవైపు నిలబడి శక్యూతలాన్ని నిర్ధాంకపోయి చూచి, "అనాలోనిలో నీనీ! వీరశయ్యను వింటింది నీ నురణశయ్య" అని పాదద్వంద్వాన్ని స్పృశించి కళ్ళకడ్డు

కొని, ఆపసువుతో లిలకాన్ని పెట్టుకుని పైకిచూచాడు. “హే పరమేశ్వరా! కృపా కూ! అనాధరక్షకా! యీ రక్తశయ్యను వీక్షించు! యీ ప్రేమస్వరూపిణికి కటాక్షం ఉన్నదానీక!” అని ప్రార్థించి నిమిరితుడై మూర్ఛపొందాడు.

కాలపురుషుడు మరణశయ్యనుచూచి, అస్తమించే నూర్వబింబమో, ఉదయించే పూర్వశబింబమో అని శంకించి, ముక్కు మీద వ్రేలిడుకొని, సోద్యం చూస్తూ నిలబడ్డాడు. మందార పూసెజ్జమీద వాకిపోతూన్న కోకనదంలా ఉంది భోగాలపకును కోకిలరం! ఇంతలో దీపకలికలన్న హఠాత్తుగా ఆరిపోయాయి. కాలపురుషుడు దొంకికర్ర పట్టుకొని సాగిపోయాడు.

రూపావతికి భయమేసి, బిడ్డను రొమ్మున కంకించుకొని తలుపుతీసి బయటపడి గిరిచేతి కందించి, “అక్కమాడా అమ్మనోవపట్టించే” అని యేడ్చియేడ్చి ప్రారిపోయింది. ఏకో ఆవేశమొచ్చి, మైగ్రేయుకు వసంకుని చేత నున్న బాకును లాగొక్కిరి, రొమ్మున రువ్వుకొని క్రిందపడ్డాడు. అందరూ ఆ! ఆ! అన్నారు. రాజు దిగ్గన తేనివచ్చి మిక్కిలి చూచి బాకును బలవంతంగా పైకిలాగాడు. అంతా రక్తమయ మైపోయింది. కొనవూపిరితో “వత్సా! నా తప్పిదాలు తమింను. నాశపం నే న్గించుకొన్నాను.” అని ప్రాణం విడిచాడు మైగ్రేయుడు. రాజు మిక్కిలి వక్షస్థలన చేర్చుకొని పరమేశ్వరుణ్ణి తిరిగిప్రార్థించి రాకున్న గాలివైపు చూచాడు. “ఓం కాంతిక్యాంతిక్యాంతిః” అన్నాడా పురోహితుడు.

* * *

అజేరాత్రి. చంద్రుడు నడివీధిక్కడ వున్న తూ పరుగుతున్నాడు. పట్నంలో ప్రజలందరూ పుద్గానవనంవైపు నడిచి నడిచి క్రిక్కిరిసిపోయారు. ఎక్కడచూచినా దివ్యటీలే. శబ్దం లేని కోలాహలం, ఉత్సవమా కల్యాణమా అనిపించింది. పసుపూ, కుంకుమా, పుష్పాలు, సుగంధాలు, శ్రీగంధాలు—

ప్రియమైన తన మాలతీలతాకుకుంగంమధ్య స్పృటికవేదికపైన విలాసవతికి, బయట తన మిక్కిలినూ అంత్యశయ్య లాజ్జాపించాడు విజయరాజు. గంధపువ్వులతోను, కులసి బృందావనాలతోను, స్వర్ణాలతోనూ నిండి ధ్ధం చేయించాడు. ప్రజలనూ, నిజపరిచా రాన్నీ చూచి, నివ్వెరపడి కంట నీరుపెట్టి, పాదరింగ్లొకి చిన్ను చేతపట్టుకుపోయాడు. ఆహ్లాద్యంతాన్ని వక్షస్థలమీద భద్రపర్చి, ఆ వాకిపోయిన పుష్పాలను శరీరమంతా అమర్చాడు విలాసవతికి.

మందారాన్ని ముఖమీద బొట్టుగా నకుకుపెట్టి, ముద్దిచుకొని, నింసిన చంద్రబింబాన్ని చూస్తూ, చూడుసాగ్గు హస్తంతో నివేదన చేశాడు. “వారిహరి!” యని చిచ్చుంటించి బయటపడ్డాడు. అదే ఆవేశంతో మిర్రశయ్యకు పోయి, బాకును వక్షస్థలానమిర్చి, శిరము ముద్దుపెట్టుకుని, చిచ్చుంటించాడు.

శరీరమంతా కంపించి కన్నీటితో నిలబడ్డాడు. అగ్నిదేవుడు కోవభీషణాలతో చితుల వావరించినాడు.

గుప్త గుప్తన మంటలెగసి, పుద్గానవనం ఓ వింతవెలుగు వెలిగింది! “ప్రభూ! ఆర్ద్ర హృదయా! నా యావన ఆవేశాలని మన్నిం

చండి. మీ ఋణానుబంధాలను సుహృత్కృష్టంగా తీర్చుకున్నాడు.” అని మోకరించాడు భాస్కరుడు. “ఋణానుబంధాలు మావంకు. ప్రతిబంధకాలు కాబోయ్యే మంత్రులవంతు.” అన్నాడు రాజు.

ఉద్ధానవనానికి విలాసవనం అని నామ కరణంచేసి పట్టణాభిముఖుడయ్యాడు. రంగ నాథుని పుష్కరణిలో స్నానమాడి, దైవ దర్శనం కావించుకుని, బయట నానీసుడై శ్లోకాలుపఠించి గాయత్రిజపించాడు. మరునాడు ప్రాతఃకాలాన రామ ప్రధానిగారికి రాజ్య మప్పించి, అయిదుశ్లమాన్యం రూపావతికి శాసించి సపరివారంగా రామేశ్వర యాత్ర పోయాడు.

* * *

అగ్గూ! చివర కొకమాటచెప్తా, క్రథగా వినండి.

ఆ ఉత్తమరాజు పల్లవులనండి, ఆ పల్లవ రాజులనండి వారూ పోయారు! ఆ పతి వ్రతాశిరోమణులూ పోయారు! ఆ వేశ్య భామాకురంగిణులూ పోయారు!—ఇప్పుడు ఇగోకాలం!! మల్లెపూలు మాయమయ్యాయి; దానిమృత్యులూ దావరించాయి!

ఇటీవల ఓ శిథిలరాచభవనంలో విజయ రాజు చిత్రపతంమాత్రం వారికింది. పతం మాసినా పద్మరాజంమాత్రం చిరస్థాయిగా వుంది. ఏ కాలానికైనా ఈ పద్మమే వేశ్య కాంత విటుల పీఠలమీద వ్రాసి, వారిజ్ఞు వదిలేటప్పుడు వారిగృహిణులను చదువుకోమని హెచ్చరిక చేస్తూంది.

ప్రాచీనాంధ్రకవులు

నాగులూటి శేషనాథుడు

నిడుదవోలు వేంకటరావు

శైవకవి శేషనాథుడు శ్రీశైలఖండ మను నా తాత్పర్యముల పద్యకావ్యమును రచించిన ప్రాధికవి. ఈతఁ డీవఱకు నాంధ్రకవుల చరిత్రమున మూడవభాగమున కెక్కియున్నాఁడు. ఈతఁడు పదునాఱవ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వపువాఁడయ్యెను నధునాతనులలోఁ జేర్పఁబడుటకుఁ గారణ మితని గ్రంథముద్రణము. శ్రీశైలఖండము తొలుత క్రీ.శ. ౧౮౮౦ సంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడినపుడు గ్రంథముఖప్రతిమున నిట్లున్నది.

ఇది శ్రీమల్లికార్జున కృపాలబ్ధ మేదురాష్ట్రభాషావిశిష్ట నాగులూటి శేషనాథార్య ప్రణీతంచైన శ్రీపర్వత మాహాత్మ్యంబను శ్రీశైలఖండము పద్యకావ్యము తత్పరిపాత్రుండగు సోమయ్యగారి గ్రంథానుమతివలనను బొగ్గారపు రంగన్నగారి ద్రవ్య సహాయంబునను చెన్నపట్టణం తెనుగు జంగమకుల ప్రభు యజమానియగు పాదర్థి అక్కయ్యజేవరచే శైవసిద్ధాంత ముద్రాక్షర కాలయందు ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె.

మైన నాగులూటి శేషనాథార్యుడని, యావెనుక తత్పరిపాత్రుడని యుండుటచే కవిచరిత్రకారులు ప్రపాత్రుడని క్రీ. శ. ౧౮౮౦ సంవత్సర ప్రాంతము వాఁడుగావున శేషనాథుఁ డి ప్పటికి నూతండైకాలము వాఁడని వ్రాసిరి. కాని శేషనాథుఁడు ప్రాచీనుడగుటకు సాధనము గ్రంథమునందే తానవచ్చుచున్నది.

ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున నవతారికయందు గల

తత్తరపాటతో నిరులు దద్దయు మాన్వగజాలు కన్నును
వెన్నెత్తున వేల్పుమాకలకు విందులువెట్టెడు కన్నుదమ్మియొక
మొత్తము నత్త లచ్చికిని మున్నును బుట్టిన ముద్దుపట్టి మే
నెత్తిలకాదు కన్నుగల వెట్టికు వేలుపుకొల్తు నిచ్చులొక.

అను పద్యమును పెదపాటి జగ్గన తన ప్రబంధ రత్నాకరమున నుదాహరించియున్నాఁడు. జగ్గన యుదాహరించిన కవులు పదునాఱవ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వము

వారే యగుటచే శేషనాథుఁడు పదునాఱవ శతాబ్దికిఁ బూర్వుడే యని చెప్పనొప్పును.

శేషనాథుఁడు కర్నూలుమండలమున నాగులూటి వాస్తవ్యుడగుటచే, నేఁడు కీర్తిశేషుఁడు నాకుఁ గడుఁ గూర్చు నెచ్చెలి శ్రీ మున్నంగి... శర్మగారి 'పడమటి నీమ' కవులలో నొకఁడు. కవి వీరివైపుడగుటచే

శివజన్మఁడ శివగోత్రుఁడ - శివలింగధ్యాపకుఁడ శిలవ్రకుఁడన్
శివపూజాపరతంత్రుఁడ - శివయోగస ధానధవుఁడ శేషావ్యాయుఁడన్.

అని తన కులగోత్రములఁ చెలియఁబఱచినాఁడు.

తన పాండితీప్రకర్షను

ప్రబుత శ్రీ గిరినాథలబ్ధకవితా ప్రజ్ఞాకళాభిజ్ఞుఁడన్
గణభుగ్గింశమతీప్రయోగవిలుతద్దాధార్థ సంవేత్తఁ డ
తృణిభాష్యయతఃకర్మికాచృణ్ణ పద్మప్రాధీ సమాధౌకిత
ప్రణిపత్యస్ఫుట శబ్దశాస్త్ర నివహప్రామాణ్య పారీణుఁడన్.

అనుపద్యమున నిగూఢము గావించినాఁడు. సంస్కృతాంధ్రభాషలఁ గూర్చి

భూషణలీల దేశవి-భాషలు తత్తత్ప్రీదేశ భాసురములగున్
భూషించు వస్త్రముట్ల సు-భాషితమై సంస్కృతంబుబహుదేశములన్."

జనని సమస్తభాషలకు సంస్కృతభాష ధరాతలంబునన్
ఘనకలితార్థగారవవికాసి తెలుం గభిరమ్య మంతకున్
కనుకన మాతలీజమునకంటెను శోమలపత్రపువ్వుకో
ధనమృదుపల్ల వాభినవజాలరసాలము సొంపు నింపనే.

అను హృద్యమగు పల్కులును, కవితా విషయమున

తెనుగైన నేమి, కవితా- జనితాలంకారచిత్రసంగతపదప
ర్ణనవచనరచనచతురత-విన యోగ్యంబైన కృతియ విండు మహాత్ముల్.

దోషసమేత మెంతయును దోడ్పడి యైనను నిందితంబు ని
దోషము గొంచెమైన జగదున్నరి నొందు కళంకహీన సం
వేశకాంకఖండమును విక్రమింతుండు కిరీటకోటిపై
భూషణలీల చార్మ పరిపూర్ణశాంకు ధరింపఁగోరనే?

అను తన యభిప్రాయమును శేషనాథుఁడు గ్రంథమునఁ దెలిపినాఁడు. కవి భాషావిషయమున తెలుఁగన నభిమానముగలవాఁడయ్యు కవితావిషయమున సంస్కృతాభిమాని.

శేషనాథుఁడు తనకు శివభక్తి చిన్ననాటనే యలవడిన దనియు, శివభక్తియే తన కవితాభ్యుదయమునకు హేతువనియు నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు :

నావాటన్ గడు చిన్నప్రాయమునోనామః వాక్కులున్ (?)
“శివా”వాక్కులు జెప్ప నాటఁగొలె నే నేవింతు నీయాన నా
భావంబందున నిన్నె యొన్నుదును విభ్రాజద్భవద్భక్తి స
ద్భావజ్ఞాన సుధాసుభావరకుగా భావింపు మల్లేశ్వరా!

చేతస్కుక్తికయందు భక్తికళలుం శేషార, కాస్త్రోదక
వ్రాతం బక్షరనూర్తి మాఙ్గికులౌ వర్ణిలుడున్ సత్ప్రభు
భ్యాతోపేత గుణప్రయుక్తి సదనాలంకార హరిఁగిగా
కిరిన్ సత్కవి గూర్చనేర్చును బుసశ్రేణిగ్రాగ్రంబునన్.

శేషనాథుఁడు తన కావ్యమునకు శివభక్తియే మూలమని యిట్లు చెప్పినాఁడు:

శివచారిత్రము నీజ,మంకురము నీసేవావిశేకంబు, స
త్కవితాశ్రేణులు పల్లవంబులు, సమాఖ్య వ్రాతముల్ పుష్పముల్
భవదీయస్తవముల్ ఫలావళులు సద్భావంబులే కీరముల్
భువి మత్కావ్యమహిమహంబునకు శ్రీ భూభృశ్చరాధీశ్వరా!

శేషనాథుఁడు వీరశైవకవి యయ్యు కవిస్తుతి యందుఁ బాల్కురికి సోమనారాధ్యుని స్తుతింపలేదు. శైవకవులలోఁ బ్రాచీనులేమి, యధునాతనులేమి పాల్కురికి సోమనాథుని స్తుతింపనివారు లేరు. ఇది యెంతయుఁ జిత్రముగ నున్నది. శేషనాథుని షర్వత పురాణమున పాల్కురికి సోమనారాధ్యుని పండితారాధ్య చరిత్రమునఁ గల షర్వత ప్రకరణమునఁ గల ద్విపదభావములే పద్యరూపముఁ దాల్చినవి. ఒక్క యుదాహరణము మాత్రమే చూపుదును.

ఘనతరధర్మార్థకామమోక్షములు
దినరు శ్రీపాదపద్మంబు లనంగ
కన్నులు దీపవృక్షంబులనంగ
చెన్నగు శృంగముల్ శృంగములనగ
గుహలు నాసాపుటకుహరంబులనగ
ఘహితభూజములు రోమము లనంగ

.....

వరచక్రుద్వార నివాసలింగములు
సరసత నౌవృరు చమ్ము లనంగ
దొరగు పుణ్యంబు లందుల దుగ్ధ మనగ
వరపరివతోటి వత్సంబులనగ

.....

నంఁతంబైన శ్రీనగకామధేను
పందె కా కెవ్వి యిష్టార్థము ల్మిరియు.”

—పర్వతప్రకరణము, వరంగలు ప్రతి, పుట 310.

పురుషార్థంబులు పాదముల్ శుభము తక్కుచ్చంబు తచ్ఛృంగముల్
గిరిశృంగంబులు రోమరాజి తరువుల్ క్రేపుల్ దిదృక్షపరుల్
వరపుణ్యంబులు దుగ్ధధారలు చతుద్వారస్థలింగంబు లు
ధూరవక్షోజము లీనగంబు సుతులొందున్ కామధేనుక్రియన్.

ఇట్లే షర్వతప్రకరణమున శ్రీశైలము కల్పవృక్షముగను దుగ్ధపయోధిగను మహాభ్రముగను వర్ణింపంబడిన ద్విపదభావము లన్నియు నిందు పద్యములఁ గలవు.

సోమనాథ రచితమగు నక్షరాంక గద్య యిందు ద్వితీయాశ్వాసమున షర్వతునికి శివుఁడు ప్రత్యక్షమైన ఘట్టమున నున్నది. పాతాళగంగ వర్ణనయందలి

సాలోక్యసామిప్య సారూప్యచుక్ర
లోలి నీజాలు మహార్గి దోర్లతి
అనిమిష జనలోచనావర్తనాభి
ఘనతరపురిన జఘనకమలాస్య
యురురథాంగ స్తన యుగఘనహర
వరహంసగమన ప్రవాహంగ యగును—

అను పండితారాధ్య ద్విపదలే

అనిమిషలోచన యావర్తనతనాభి

పృథురథాంగస్తని ఘనహర

శృంగారనైకత శ్రీ జఘనస్థలి వికచ పద్మానన—

ఇత్యాదిగా శేషనాథుని గ్రంథమున వెలసినవి.

శేషనాథుఁడు సోమనాథునికిఁ బూర్వుఁడు కాఁజాలఁడు. తాళపత్ర గ్రంథముల సోమనాథుని ప్రశంస గలదేమో పరిశీలించుచున్నాఁడను. ఇందు వ్యవస్థంతముల యంతమునఁ గల

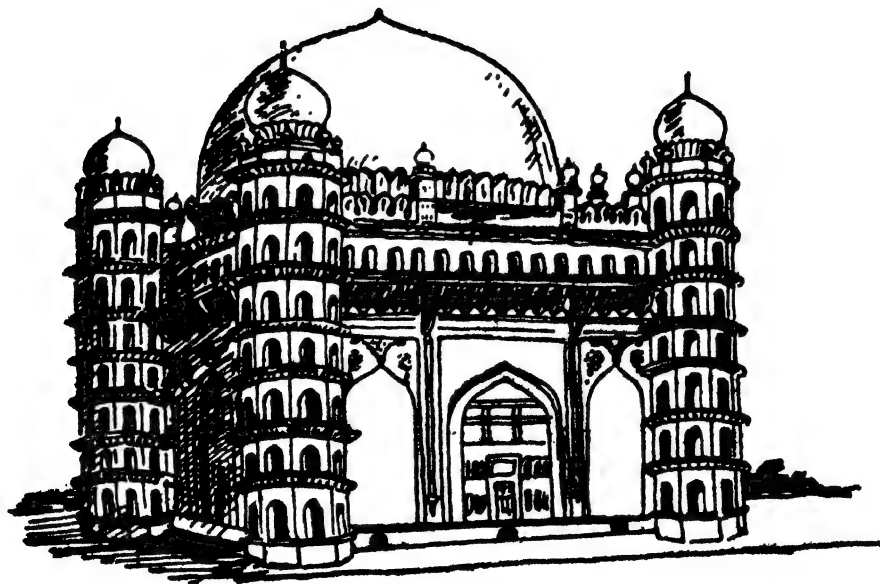
కుంకిరవాద్య విక్రమ - కుంకిరునకు కంభిదైత్యకోపాటోపా
కుంక ప్రతాపహరునకు- కంకేకాలునకు ప్రమథగణ పాలునకున్.

అను షడ్యము అడిదము సూరకవి కవిజనరంజ
నము తొలి నున్నది. అది యెట్లో!

శ్రీ శైలఖండము పునర్ముద్రణము గావింపఁదగిన
యత్తమకావ్యము. ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగములతో నొక
టిమై ప్రసిద్ధప్రాచీన శైవక్షేత్రమగు శ్రీ శైలముఁ
గూర్చి. కావ్యముతోఁ గూడిన విషయ విమర్శనమున
కిందు వలనుగామి విడిచినాడను. వ్యాసమున వచనము
కన్న షడ్యము లెక్కుడుగ నున్నను శేషనాథుని యీ
క్రింది షడ్యములతో ముగించిన పాఠకులు మన్నింపక
పోరు. శిలాదళపోఘట్టమున

పరులను నాద్యం గుడియట్టి జయించి పదద్యంబులన్
మరగి చరించునట్టి పవమానుని జోకకుఁ దెచ్చి వానిచే
దిరముగ పాపయింతిని విధేయవశంబున మేలుకొల్పి యా
వరుడన వచ్చి నెన్నడిమివాకిలి గాంచియు నందు వాకిటన్
పవను గుంభించి మతియు నప్పవనగమన
మహిమవశమున యోగాన్ని మంశతేసి
దివియ ముట్టింప నారని దీపమైన
గరుసుమోవంగ లోని చీకటిని మాన్పె.

ఒకముగాగ నెన్నడిమియుగ్గులు మానిపి శంభుమూర్తికిన్
విడిదలకై దళద్యయనవీనపయోజము నిల్పి యందుపై
మృదుగని సౌఖ్య మంది మదిమించిన పల్లి మనాడిచేత మై
వడి గరగించె నిద్దగన వాకిలియందు ప్రమోదచంద్రునిన్.

కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖల విభజనము

పం.త్రం.గి.రా.జేశ్వరరావు

కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖల విభజన సమస్య యిటీవల మరల ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చినది. ప్రస్తుతము మనదేశముం దీరెండు శాఖల యధికారములు వేర్వేరుగాక మిలితమైయున్నవి. తూర్పుభాగము వర్తక సంఘమువారి ప్రభుత్వమునాటినుండియు ఈ పద్ధతి అమలునందున్నది. ఇంగ్లండునం దీరెండు శాఖలు స్వతంత్రముగ తమతమ యధికారములను చలాయించుచున్నప్పటికి బ్రిటిషువారు మనదేశముం దీరెంటిని మిలితమొనగ్గుటకు కారణము లేకపోలేదు. ఇట్లు చేయుటవలన ఖర్చు తగ్గుటయేకాక ప్రభుత్వమును సులువుగను, త్వరితముగను సాగించుటకు అనుహలముగ నుండును. ఏప్రభుత్వ మైనను సుఖీకరముగ నాటుకొనవలెనన్న జాతీకాబడిన హక్కును లన్నియు త్వరితముగ కార్యరూపమును దాల్చవలసియున్నది. సర్వ సాధారణముగ కార్యనిర్వాహక శాఖవా గీపనులను శ్రద్ధాభక్తులతో నడపేచ్చెదరు. బ్రిటిషువారు భారతదేశముందు సులువుగను, నిరాశూటముగను ప్రభుత్వమును సాగించుటకై ప్రధాన రాజ్యాంగ నూత్రములను వివనాడి మొట్టమొదట ప్రస్తుతపద్ధతి నాచరణానికి తెచ్చిరని తెలియుచున్నది.

కాని యీపద్ధతిని బలపరచువా రెవ్వరును మనదేశముందు లేకపోయిరి. ఈసమస్య విషయమై ౧౮౩౮ వ సంవత్సరము నుండియు తీవ్రాంధోళనము జరుపుచున్నది. కాంగ్రెసు సంఘము ఈ సంస్కరణమునకు ప్రప్రథమము నుండియు ప్రాముఖ్యము నిచ్చినది. కాంగ్రెసుయొక్క రెండవ సాంవత్సరిక సమావేశముం దీరెండుశాఖల విభాగమును కోరుచు తీర్మానము కావించబడినది. దరిమిలైన ప్రతి సాంవత్సరిక సమావేశముందును ఈ తీర్మానమును పునశ్చరణ గావించుట మామూలై పోయినది. తీర్మానములను రాజకీయములం దానీతిగల పౌరు లందరును ఏకాభిప్రాయమును కలిగియుండిరి. చిట్టచివరకు

౧౯౦౮ వ సంవత్సరమునం దీసిద్ధాంతము ఇండియా గవర్నమెంటువారి దృష్టి నాకర్షించినది. ఆసందర్భమున అప్పటిహోంసుమెంబరు సర్ హార్వే ఆడముసుగారు గవర్నమెంటుయొక్క పైఖరిని గూర్చి యిట్లు చెప్పిరి. “శాంతిభద్రతలకు సంబంధించిన సేరముల విచారణను సాధారణముగ న్యాయశాసనమునకు ఉచితమునగీరిని ప్రశాంతతాపావరణ మందు నిష్పక్షపాతముగ జరుగుట లేదు. అందుచేత ఓలుబెంబడిని కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖలను జాగ్రత్తగ విభజించుటకు గవర్నమెంటువారు తీర్మానించిరి.”

(In 1908 Sir Harvey Adams, the then Home member to the Government of India declared that “Criminal trials affecting the general peace of the District, are not always conducted in the atmosphere of cool impartiality which should pervade a Court of Justice and hence Government decided to advance cautiously and tentatively towards the separation of the Judicial and Executive functions.”)

౧౯౨౧-వ సంవత్సర ప్రాంతముందు “మాంటేగు-చెల్ముసెట్టు” సంస్కరణల ఫలితముగ జిల్లాపరిపాలనము రాష్ట్రీయప్రభుత్వమునారి పరము కావించబడినది. అప్పుడు రాష్ట్రీయశాసనసభ లన్నియు కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖల విభజనమును కోరుచు తీర్మానములను గావించినవి. తర్వాత ఈ సమస్య విషయమై పూర్తిగ విచారణజేసి సిఫార్సు చేయుటకై ప్రతిరాష్ట్రీయనందును సంఘముల సేర్వరచిరి. ఈ సంఘములందు అనుభవముగల నిపుణులు చాలమంది పాల్గొనిరి. ఇప్పటివ వివిధసంఘముల యొక్క సిఫార్సులను విశదీకరించుట అనవసరము. ఈరెండుశాఖ

లను విభజించుట కెట్టి గూఢేచ్ఛగానీ, అడ్డంకులుగానీ లేవని యేకగ్రీవముగ వివిధరాష్ట్రీయసంఘములు తమ నిశ్చితాభిప్రాయమును వెలిపుచ్చినవి. ఈసంస్కరణమును ఆచరణలోనికి తెచ్చుటకు ప్రణాళికను (Scheme) తయారుచేసి అందుల కను ఖర్చును కూడ అంచనాజేసిరి. బెంగాలునం దీసంస్కరణము నకై మొట్టమొదట రూ. ౧,౫౩,౦౦౦ లను, దరిమిలైన సాలీనా రు. ౪,౪౮,౬౫౦ లను ఖర్చు పెట్టవలసియుండునని అంచనాజేయబడినది. మిగత రాష్ట్రీయలందుమాక ఈ సంస్కరణకారకై అను ఖర్చు సుమారుగ ఇట్లే యుండును. ఇట్టి ముఖ్యసంస్కరణ నిమిత్తమై యీ కొద్దిపాటి వ్యయమునకై సంశయింపరాదు. అపు డింత కార్యకలాపము జరిగినప్పటికి గవర్నమెంటి విషయమునంతను పెడచెవిని బెట్టినది.

ఇటీవలి క్రొత్త సంస్కరణల ప్రకారము రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనము (Provincial Autonomy) అమలులోనికి వచ్చుటచేత ఈ సమస్య తిరిగి రాష్ట్రీయ శాసనసభలందు సర్వీంపబడినది. మన రాజధాని ప్రధానామాత్యులను రాజగోపాలాచారిగారి ప్రతిపూల ప్రఖిరి చాలమేనికి వివాదాత్మకములను గలిగించినది. ప్రస్తుత స్థితియే శ్రేయస్కరమని ఆయన వాదించుట చిత్రముగ నున్నది. బెంగాలు మంత్రివర్గముం దొకరను సర్ ఖ్యాజా సకీనుద్దీనుగారు తప్ప మ రేరాష్ట్రీయముం ద్రులును ఓరియంటిప్రాయముతో విశేషించుట లేదు. సంయుక్త రాష్ట్రీయలందు న్యాయ శాఖామంత్రిలైన డాక్టరు కైలాసనాథ కట్టూ మొదట ఇట్టి యభిప్రాయమునే కొంతవరకు వెలిపుచ్చియుండినప్పటికిని దరిమిలాన ఉపసంహరించుకొనిరి. బొంబాయి, బీహారు రాష్ట్రీయములం దీరెండు శాఖలను త్వరలో విభజించుటకై తన ప్రయత్నములు జరుగుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇంతకు రాజగోపాలాచారిగారులవారియభిప్రాయముతో మదరాసుమంత్రివర్గముండుకూడ త ది త ర

మంత్రి లేకపోయినచున్నట్లు కనుపడదు. ప్రస్తుతము బహిరంగ ఉన్న పనులను సేవ చేసినవిన్నట్లు బాధ్యత వైసంతివరకు కాన్య నిర్వాహక న్యాయశాఖల విధి వనము చేయ బడునని నిర్ణయమొత్తించి ప్రకారం పంతులుగారు తమ బిల్లును ఉపన్యాసమునందు చెప్పియున్నారు. ఇందువల్ల నిర్ణయమొత్తించి గారు పరిజన్మకాలము సంకీర్ణించినట్లు చేయలేదునుచున్నది. ఇందువల్ల కొంతయు వ్యవస్థాపనలు లోపి. అందుచేత ఈ సమస్యను బాగా ప్రతిపదింపించుట చాలా అవసరము.

నేరము నాలోపించు అధికారులు, పరిమితి అధికారులు ఒక్కరిచేతియందు నుండునట్లు చేయుటయే యిట్టి పరిష్కారముకల్గును. ఇట్టి దేశము. క్రిందికోర్టులందు న్యాయపరిపాలనము (Administration of Criminal justice) వివిధ తరగతుల మాజిస్ట్రేట్లు (Magistrates of different classes possessing first class, second class and third class powers) చేతియందున్నది. పిల్వ్యాటికలెక్టరు కార్యనిర్వాహక న్యాయ శాఖాధికారులను కలిపి చూచుచున్నాము. జిల్లాకలెక్టరు శాంతిభద్రతలకు బాధ్యతను వహించే న్యాయపరిపాలనమును కనిపెట్టే మామూలుచున్నాము. క్రింది మాజిస్ట్రేట్లు భీతివ్యక్తిత్వం తియు జిల్లాకలెక్టరుచేతియందుండుటచేత పీఠంపరుగు ఆయన యిష్టానుసారము ప్రవర్తించుట సహజము. బిల్లుపై యధికారి కలుగచేసినకొనుటకు ఆవకాశ ముండుటచే సరియైన న్యాయము కలుగుట సంశయస్పదము. బహిరంగమున పై యధికారి బిల్లు కలుగజేసుకొనిన దృష్టాంతము లేనంతమాత్రమున న్యాయపరిపాలనము స్వతంత్రముగను, నిష్పక్షపాతముగను జరుగుచున్నదిని యెంచరాదు. మారదృష్టితో చూచిన జిల్లాఅధికారు లందరును ఈ మార్పును హర్షించెదరని తోచుచున్నది. ప్రస్తుతము జిల్లాకలెక్టరునకు క్రింది మాజిస్ట్రేట్లకు రెవిన్యూపనితోడు న్యాయ శాఖపనికూడ చూడవలసియుండుటచే పని ఒత్తిడి మిక్కిలియుగ నున్నది. ఇందుచేతనే రెవిన్యూశాఖయొక్క పని మందముగను, అల

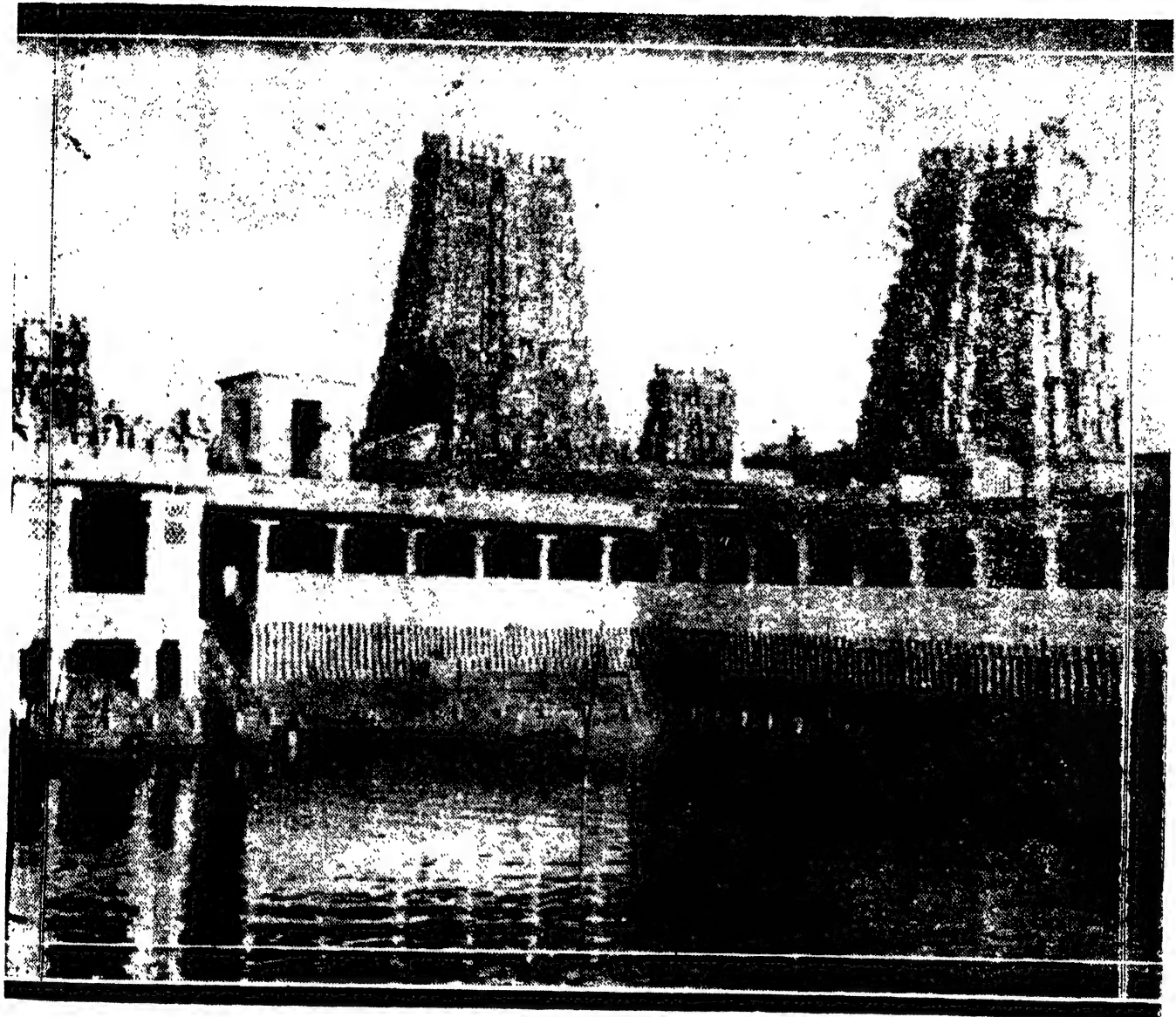
స్యముగను జరుగుచున్నది. కొలదికాలము లోనే వివిధరాష్ట్రీయ శాసనసభలు రైతులకు, భూమిసంస్థలకు సంబంధించిన చట్టములను సూక్ష్మచేయుటకు (Changes in the Tenancy and Taxation laws) సమకట్టించి. ఇందువల్ల రెవిన్యూపని చాలామోచివుననుటయందు సంశయములేదు. జిల్లాకలెక్టరు, క్రిందిమాజిస్ట్రేట్లును ప్రజలతో కలసి పనిచేయుచు వారిని విధివిధానములను మారించుటకు పిలుచుచున్నది. రెవిన్యూపని రెండుకావములు కలిపిచేయించే యుండుట వల్ల ప్రజలు కిగిలినట్లుని శంకించుట సహజము. రెవిన్యూకాగిల వ్యక్తిత్వమును, గౌరవ ముండుటలను పెంపొందింపవలె నన్న ఈ ఆశ్చర్యము మరల సత్వరముగ తొలగించిన అంత హెచ్చి. ఈ సందర్భమున మరల యొక పరిష్కారమును విధిచేయించుచు కొనవలెను. పిల్వ్యాటికలెక్టరు ఉన్నతస్థాయిలకు సాధారణముగ శాంతిస్వభావము, వివేచన తక్కువ. మోక్షోద్ధిజిల్లాగా పనిచేసే వి. సి. యస్. ఉన్నతస్థాయిలకు విశేషప్రభావము గాంచలేదు. వి. సి. యస్. ఉన్నతస్థాయిలు మోక్షోద్ధి ప్రధానన్యాయమూర్తిగ కాగూడదని యింతవరకు ఉన్న అడ్డంకును మూలన రాజ్యాంగ చట్టము తొలగించినది. ఈ విధానము న్యాయవాదసంఘము లన్నియు ఏకగ్రీవముగ ఖండించినవి.

ప్రస్తుత రాజ్యాంగముక్రింద న్యాయశాఖల మంత్రి లుండుటచే ఎట్టి అన్యాయము జరుగజాలదనియు, ఒకవేళ అట్టిదేమైన జరిగిన ఆయుర్యములు శిక్షాపాత్రులగుచుననియు రాజగోపాలాచార్యులుగారి వాదము. ప్రస్తుతము రాష్ట్రీయమంత్రులకు జిల్లాఉన్నతస్థాయిలపై గల అధికార విషయమై భేదాభిప్రాయములు కలవు. ఇట్టి యధికారము నికర మని చెప్పవలెను. చాలవరకు గౌరవవిహీనుగ నెంచవలసియున్నది. ఇట్టి పునాదులమీద ఆశా సాధములను నిర్మించుట ప్రమాదము. తరువాత ఇట్టి నేరములను కనిపెట్టి గ్రహపరచుట సాధారణమైన పనికాదు. తీగలాగిన దొంగంతయు కదలునుగాన నిలబడి సర్వము

ఉద్యోగనిరసందర్భమున తోడ్పడుదురని తలచుట పొరపాటు. ప్రధానామాత్యులు తమ అభిప్రాయమును ఇటీవల కాలికట్టు, కోయంబత్తూరు ఉపన్యాసములం దిట్లు విశదీకరించిరి: "ఒకప్పుడు సరిగనున్న పద్ధతులు మారవచ్చును. అట్టిపద్ధతులు ఇంగ్లండునందు, తదితర దేశములందు మారినవి. రాజ్యాంగవిధానము మారవచ్చుదు అధికారులు, బాధ్యతలు, పద్ధతులు మాత్రమే వేర్వేరుగ భాగింపబడవలయును. సాధారణముగ రాజ్యాంగపద్ధతులన్నియు సమాకారమును పెంపొందించునట్లుగ నుంచవలయును. దేశాభ్యుదయ కార్యక్రమమునందు న్యాయపరిపాలన మొకభాగమై యున్నది. ఇది కార్యనిర్వాహక శాఖయైన అధికారమునకు ముడిపెట్టబడియున్నది. భీజనవల్ల మనకు చాలనష్టము కల్గును. అగోచర ఆనాటి కానామ సన్నగిలును. న్యాయశాఖయొక్క స్వతంత్రమును బుర్రుచువారిలో నేమి ముఖ్యము. కాని కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖలను పెంపొంది విభజించి వేరుగ నుంచవలయును... పొగుడు, ప్రభుత్వము పరస్పరవిరోధాలుకాన వ్యక్తికి ప్రభుత్వమునకు అతీతువయిన స్వతంత్రమైన న్యాయమూర్తి యుండువలయుననెడి యభిప్రాయమునం గంతమాత్రము నిజము నేను."

("The policies which were right at one time may change and they have changed in every country including England. The distribution of powers, responsibilities and policies also must be different when the systems of Government have changed. From a general point the policies of administration must be co-ordinated. Administration of Justice is a part of the welfare scheme of the whole nation and it is intimately bound with authority over the executive. We shall loose much by such separation and shall be slow in our march forward."

మ ధు ర దే వా ల య ము : శిల్ప స ం వ ద

౧. మధురమినాథీ దేవాలయము : పుష్కరణి

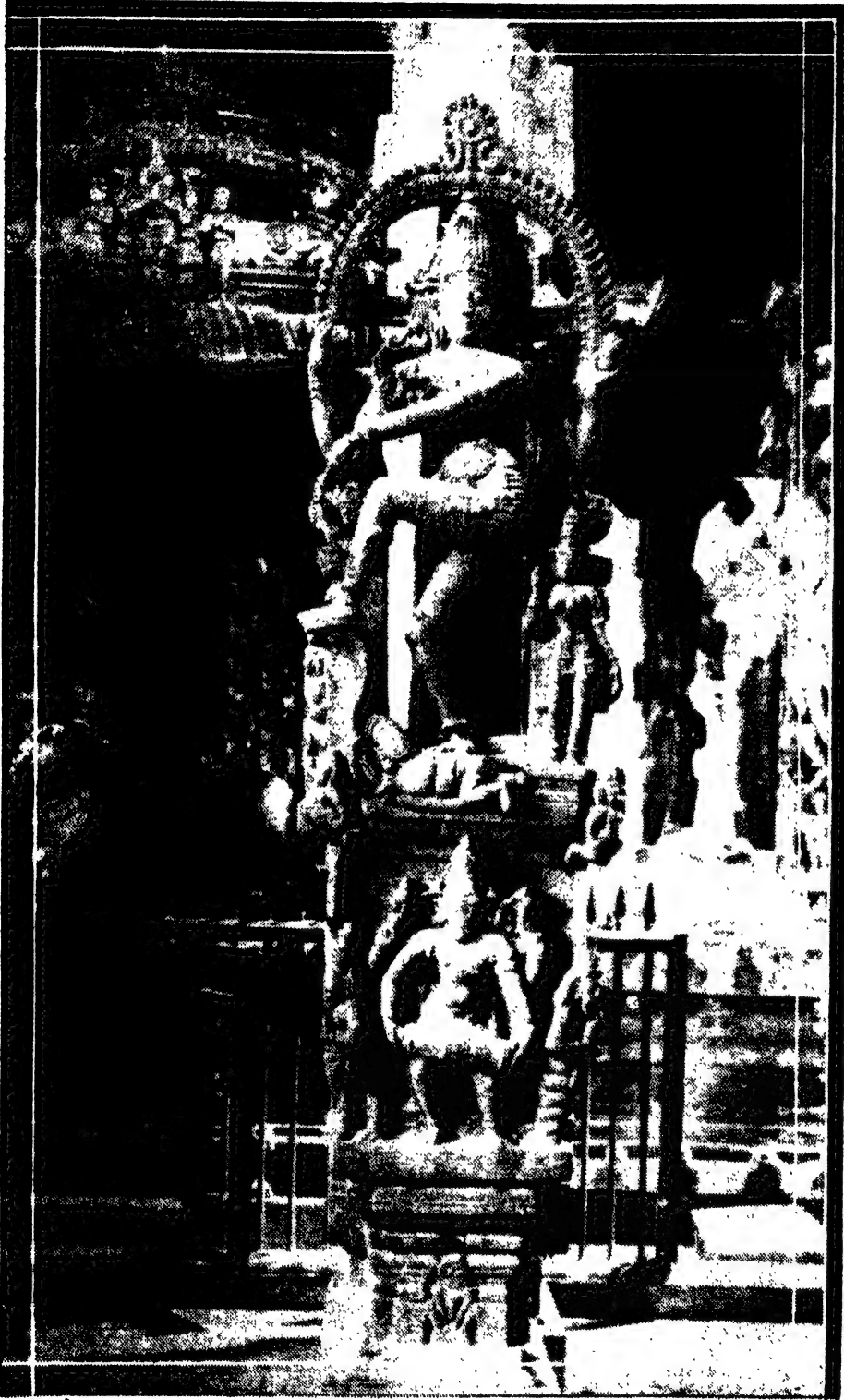

భారతి - ఈశ్వర సం॥ పుష్యమాసము

సరమేశ్వరుని ఉగ్ర, శాంత స్వరూపము

3. నటరాజస్వామి

I am the strongest supporter of the independence of the Judiciary. But you can not have water-tight compartments between administration of affairs and administration of justice... .The assumption that the individual was the enemy of the state and that state was the enemy of the individual and therefore the Judge should be independent of the state when he decided a problem in the court . . . . . was not true." - Extracts from the speeches of Hon'ble Mr. C. Rajagopalachari at Calicut and Coimbatore)

మొట్టమొదటనే ఇంగ్లండులో ఇది ప్రధాన అచ్చట ఈ సమస్య యెదుర్కొన్నది. తరువాత కొనవలసియున్నది. ఇంగ్లండులో ఈ స్వర్ణ న్యాయాధికారి (Highest Judicial functionary) యైన లార్డు చాన్సలరు ప్రధాన కార్యనిర్వాహకసంఘమున మంత్రీమండలమున (Cabinet) కూడ సభ్యుడు. ప్రభుత్వసభ (House of Lords) ఉన్నది న్యాయస్థాన మే గాక (Highest Judicial Tribunal) కాననన్యాయాధికారి (Legislative body) అయియున్నది. నిజమునకు లార్డు చాన్సలరు, నల్లరైతులను న్యాయాధికారముగల ప్రభువులు (Law Lords)గలది ఉన్నది న్యాయస్థానముయొక్క పనిని నెరవేర్చుచున్నది. మైక్రామెట్రము ఈ విధిశాఖలు మిళితమైనట్లు కనుపించినప్పటికి కార్యనిర్వహణము దేశాని కాశాఖ కేటాయింపుగానే యుండును. సునాగు రెండువందల నలుబది సంవత్సరములనుండి అనగా ౧౭౦౧ వ సంవత్సరము నునులలోకి వచ్చిన ఖరారుచట్టమునాటినుండి (Act of Settlement of 1701) న్యాయశాఖ సర్వ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుచుండుటచేత ఈ విధిశాఖల కలయికకు ఎంతమాత్రము అవకాశముండదు. న్యాయపూర్వులు లార్డు చాన్సలరుచేత నియంపించబడినప్పటికి వారి ప్రకారము సక్రమముగ నున్నంతకాలము (During

good behavior) కడల్చుటకు వీలులేదు. పార్లమెంటువందలి రెండుసభలవారు (House of Lords and House of Commons) కలసి రాజ్యసభ మహాజన సభ న్యాయపూర్వులను పదవ్రోహమున చేయవచ్చును. ఏకో పెద్ద న్యాయము జరిగి గందరగోళమైనపుడు తప్ప సాధారణముగ ఇట్లు పదవ్రోహము నొనర్చుట సాధ్యముకాదు. ఇందువల్ల అచటి న్యాయశాఖయొక్క ప్రత్యేకత్వము, స్వాతంత్ర్యము సేపి తెల్లమగుచున్నది.

రాజగోపాలాచారిగారు చెప్పినట్లు విభజన కల్గి దేశాభ్యుదయమున కనువన కార్యక్రమము నుపయోగపడుచుండు కొంత ఆలస్యమును, కాని న్యాయపూర్వముయొక్క పరిత్రమ, స్వాతంత్ర్యమును రాజ్యాంగ సౌకర్యముల నిమిత్తమై పోగొట్టుకొనరాదు. న్యాయశాఖ ముగిసినపుడు కార్యనిర్వాహక శాఖయొక్క కార్యకలాపములను చేయకముందే చూచుచుండవలెను. అప్పుడు కనబడినట్లునే దిద్దుబాటు చేయవలసియున్నది. న్యాయశాఖ వేరుగను, స్వతంత్రముగను ఉన్నప్పుడే యిట్లు చేయగలము. పోరుషా, ప్రభుత్వము పరస్పరవిరోధాలు కాదు కనుక వీరి కలిసిగలనైన స్వతంత్రమున న్యాయాధిపతి అవసరము లేదను వాదము యుద్ధియుక్తముగ లేదు. ఈ వాదమును సుఖ్యాంశమును కప్పిపుచ్చుటకై ఉపయోగించినట్లు కనబడుచున్నది. కార్యనిర్వాహక శాఖ ప్రభుత్వమునకు దోషయంగముగా నున్నపుడు కార్యనిర్వాహకశాఖయే ప్రభుత్వమని నెవ్వరు సాహసము. న్యాయశాఖ, కానన నిర్వాహక కూడ ప్రభుత్వమునకు ప్రధానాంగము లైయున్నది. పోరునియొక్క హక్కులను సరిరక్షించుటయే న్యాయశాఖయొక్క ప్రధానాశయము. కార్యనిర్వాహక శాఖ పొద్దువారి ప్రవర్తించుచుండునట్లు కూడ చూచుచుండవలయును. ఇట్లుజరుగుట కీ రెండు శాఖలను విభజించుట అత్యవసరము.

ఇటీవల రెండు మాడు సంవత్సరముల నుండి అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు జరిగిన విషయములు చాలమంది కాళ్ళరస్స

మును కలిపించినది. అచటి రాజ్యాంగమాత్రముల ప్రకారము న్యాయశాఖ యేర్పాటుగను, సర్వస్వతంత్రముగను ఉన్నది. ఎప్పుడైనను కార్యనిర్వాహకశాఖను, కానన నిర్వాహక కలయిక యుండునుకాని న్యాయశాఖమాత్రమెప్పుడును వేరుగనే యుండును. ఫెడరల్ జడ్జీలను పెనేలుయొక్క అనుమతి ప్రకారము అధ్యక్షుడు నియమించును. ఇట్టినియమితాధికారము నామక అధ్యక్షునిచేతయుండున్న మాత్రమున వారి స్వాతంత్ర్యమున కట్టిహానియు కలుగదు. వారికివారికి సక్రమముగ ఉన్నంత కాలము ఉద్యోగమునం దుండురు. వారిమీద బహిష్కరణ లేరాగోపలా చేసినది (Impeachment) ఉద్యోగమునండి తప్పించుటకు వీలులేదు. ఇట్టిది జరుగుట అరుదు కాన వారి ప్రత్యేకతను, స్వతంత్రతను గూర్చి వేరుగ నెప్పుడెప్పుడు లేదు.

అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రముల సుప్రీముకోర్టు అధ్యక్షుడైన రూజువెల్టుగారి యొక్క నూతన కాన్సర్వేషన్ (New Deal) యనుకు సంబంధించిన సుఖ్యాంశముల లక్షాస్త్రీయమని (Unconstitutional) ప్రోక్షిపుచు నది. దేశాభ్యుదయమునకై కావించబడిన కాననముల నిట్లు ప్రోక్షిపుచుటవలన తీవ్రమున అసంతృప్తి కల్గినది. కాని రాజ్యాంగ మాత్రముల ననుసరించి యేమి చేయుటయునీలిచ్చినది కాదు. రూజువెల్టుగారు తిరిగి అధ్యక్షులుగా ఎన్నికొనబడినవిమర్శన న్యాయశాఖయందు సుఖ్యముగ ఫెడరల్ జడ్జీల యుద్యోగము, విశ్రాంతికి సంబంధించిన కొన్ని మార్పులు చేయ సమకట్టిరి. కాని ప్రజాభిప్రాయ మిందుల కెంతమాత్రము ఒప్పుకొనకపోవుటచేత అట్టి ప్రయత్నమును మానుకొనవలసివచ్చినది. అప్పటినుండి యితవరకు అధ్యక్షునకు సుప్రీముకోర్టుకు భేదాభిప్రాయ మేర్పడలేదు. కార్యనిర్వహణముతయు సరళముగను, సులభముగ జరిగిపోవుచున్నది. ఇందువల్ల న్యాయశాఖ ప్రత్యేకత్వమును, స్వాతంత్ర్యమును కలిగియుండుట సకల విధముల శ్రేయస్కరమని తెలియుచున్నది.

ఇంతకన్న వివరము లవసరమగునో ఈ సమస్యపై మనదేశముం దిటీవల ఏర్పడిన పుడ

కోర్కోట్టుయొక్క అభిప్రాయమును తెలిపి
కొనవచ్చును. ప్రస్తుతము ఫెడరల్ కోర్టు
దీనిబాటుగ నున్నది. ఈ సమస్యను పరిష్కరిం
చుచుటకు ఫెడరల్ కోర్టున కధికారము లేదని
తలంపరాదు. క్రొత్త ఇంకిలీ-నట్టును ప్రకా
రము ఫెడరల్ కోర్టునకు రావ్యాంశమస్యల ఇటువంటి ము
(Constitutional issues) మీద సలహా
యిచ్చ అధికారము (Advisory Jurisdic-
tion) కలదు. ఇదికాక ప్రస్తుత మున్న
ఫెడరల్ న్యాయమూర్తులు కలవ్వగు, అష్ట
కేటు జనరలు ఇందుల కెంతయు తగియు
న్నాడు. ప్రధాన న్యాయమూర్తులైన సర్
మరీట్ న్యాయమూర్తులు మొదలు మంత్రి
వర్గమునకు ప్రధాన సలహాదారులు (First pa-
rliamentary Counsel to the Treasury)
సనిచేయుచుండిరి. రెండవ జడ్జియగు సర్ మె
మహమ్మదు సులేమానుగా రివీవలవరకు ఆల
హాబాదు హైకోర్టునకు ప్రధాన న్యాయ
మూర్తులుగ వుండిరి. మూడవ జడ్జియగు
ముకుంద రామరావు జయకరుగారు బొం
బాయియందే కాక దేశముం దంతటను
ప్రఖ్యాతిగన్న సుప్రసిద్ధులైన బారిష్టరు.
అష్టకేటు జనరలుగానున్న సర్ బ్రజేంద్ర
లాలు మిత్రగా రిదివరలో కలకత్తా హైకోర్టు
నందు అష్టకేటు జనరలుగను కేంద్ర,
రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములందు న్యాయశాఖా
మూర్తులుగను సనిచేసి ఆహారమును అనుభవ
మును సంపాదించిరి. ఇటువంటి అనుకూల
మరు ఆవకాశమును తిప్పక ఉపయోగించు
కొనవలెను.

ఇటీవల కలకత్తాయందు జరిగిన అఖిల
భారత కాంగ్రెసు కమిటీమీటింగునం దీ
సమస్యపై ఒక్కతీర్మానమైనను చేయబడకుం
డుట శోచనీయము. ఇంతవరకు కాంగ్రెసు
కార్య నిర్వాహక సంఘమువారు రాష్ట్రీయ
ప్రభుత్వములకు తన సలహా నిచ్చి నవచ్చును.

వచ్చిరి. ఇప్పుడు ఏమరాష్ట్రములు కాంగ్రెసు
మంత్రుల యధీనముం దున్నవి. ఈరాష్ట్ర
ములం దీ సమస్యను తృప్తికరముగ పరిష్కరిం
చిన మిగత న్నాల్గు కాంగ్రెసు ఇతర రాష్ట్రీయ
ప్రభుత్వములు వీటిని తప్పక అనుసరించును.

తీసుకువచ్చుట కిదియే మంచిరహస్యము.
న్యాయశాఖయొక్క పవిత్రతయందును, స్వా
తంత్ర్యమందును నమ్మకముకలవా రందఱు
ఇందుకు తోడ్పడవలసియున్నది. ఇది పార్టీ
ప్రశ్న కాక జాతీయ సమస్య యనెడి సంగతి
అందఱును జ్ఞాపక ముంచుకొనవలెను.

ప్రమోద వేదము

నిర్రకారుడు : దళరథరామయ్య

లే డీ న్ చె యి న్

కంఠమునకు

త గి న ఆభ రణ ము

స్వచ్ఛమైన బంగారుతో పలువర్ణముల రాళ్లు పొడగబడి అందమగు పనితనముతో కూడినది. — ఎరుపు, నీలము, ఆకుపచ్చ, పూదా—మున్నగు వర్ణముల రాళ్లు—ఒకటి, రెండు, లేక పలువిధములగు మిశ్రవర్ణములతో—కోరువారి యిచ్చచొప్పున దొరిక గలద. పతకముతో నహం 25 అంగుళముల పొడవు.

సు రాజ్ మల్స్

313, ఎన్నె నేడు :: పుచ్చాసు.

ఇకర అఫీసు:

బొంబాయి - రంగూన్ - ఆన్ట్యర్ప్.

రూ.
37

పెట్రోమాల్

హౌస్ హాస్ ఫైటు

కలిసి

పెట్రోలియం యొమల్స్

దగ్గు, జలుబు, పదినము, అన్ని ఊపిరితిత్తి

బాధలు నివారణమగు

మల్బద్ధకమున, నిస్త్రాణకు తొగించి పోషణ నొసగును.

బెంగాల్ కెమికల్

కలకత్తా :: బొంబాయి.

ఏజెంట్ :-

యన్. దేశాయ్ గౌడర్ అండ్ కో,

41 బంకవీ, మద్రాసు.

రాజమోహన హేరాయలు

శ్రేష్ఠమయిన మనాపనగల తల
నూనె. మెదడుకు చల్లదనమును
కలిగించి చెంట్లకలను అభివృద్ధి
చేయుటలో అత్యుత్తమ మయినది.

తలపోటు, కూడుపోటు, శిశో
వేడిమి, చుండు మొదలగువాటిని
పోనెట్టి కన్నలకు చలన నొసంగి
చెంట్లకలను మృదువుపరచి, నల్లగా పెంతుటలో
అత్యుత్తమ మయినది.

స్త్రీలకు ఆనందమును కలుగజేయును.

శీతా 1-8 రు. 0-12-0 6 నీసాలు రు. 4-4-0

పోస్టల్ ప్రత్యేకము.

వి. శి. ఏ. అందు కంపెనీ,

అయ్యశ్వదనమాజం,

పెరిదేవి, నల్లూరుజిల్లా.

డాక్టరు చిల్లూరి నారాయణరావు గారి గ్రంథములు

చిన్ననాటకములు (గంట గంటన్నరకాలములో పాఠ
శాలలలోను, కళాశాలలలోను ప్రయోగ్యమైనవి.
విద్యార్థులకు, అభివృద్ధిపథము, ఇతర ఉత్సవసమయము
లలో ప్రయోగపడును.)

ర. అ. రై

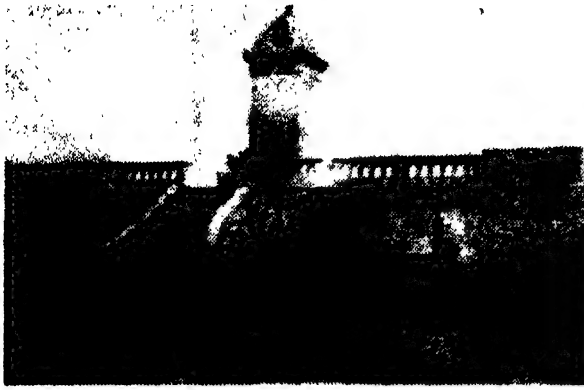
1. అంబలే మొంతిలిండి (నూర్కానై నా దిబాగ్గి
ధృతి చతురదగినదిగా 2 భారత చైతన్యవదినది) 0-8-0
2. అశ్వత్థామ (ఈ భారతవీరునికలము చక్కగా
పోషించబడినది) 0-8-0
3. అన్ని లేక కాపురం (చక్కరిపాంతుకనాటకం) 0-8-0
4. అశ్వమేధ ధర్మకావ్యములు (పాఠశాలకు,
సంస్కృతాంధ్రానువాదములు) 2-0-0
5. సంస్కృతలోకోర్కెలు 1-0-0
6. ఉమార్ ఖయ్యామ్: రుబాయత్ (పద్యములు) 0-8-0
7. ఉపనిషత్తులు (ఈశ, కేద, కళ, ఐతరేయ)
తెలుగుపద్యములు 0-6-0
8. University Exercises in Translation 0-12-0

కలయనాదు: —

అశ్వత్థామము,

అంబలే మొంతిలిండి, నల్లూరుజిల్లా.

బందరు నగర

జల పథయము

ఆంధ్ర లక్ష్మీనరసింహము

జలపథయమును విస్తరించు బందరు నగరము పునరాభివృద్ధి కట్టెను

గూడర్ సంచత్సరము నవంబరు ౧ లేదీ తెల్ల వారెను. నాడు హిందువులకు దీపావలిపండుగ యు, క్రైస్తవులకు ఋషిదినమును (All Saints Day) నగుటచే బందరుపాగు లాబాలగోపాలమును, రానున్న క్రీస్తును లవమాత్రమైన నెరుగక, సంతోషించుచు నోలూడుచుండిరి. నాడు పండుగయగుటవల్లనే గాక వారి యానందమునకు వేరుకారణ ముండెను. ఊరించియుండిన యా పురాతన పట్టణవర్తక వ్యాపారములు నూతనముగా నిర్మించబడిన బెజవాడ బందరు కాలవద్వారా కొలదిగా సాగి తేరికొనుచుండెను. లాకు నిర్మించబడిన పక్కము దినములలోనే లక్షగూపాయల సగకులు ఎగుమతియై యుండెను.

మరియు నాసమయము ప్రశ్నోక్తి, పట్టణములోని గూంట్లములకు నుండిన నూనందము మైయుండెను. అంతకు ముందువారే మే బందరులోని ఇంజనీయరు ఆఫీసు మేనేజరు స్కాటుగారికిని, బందరుకోట వాస్తవ్యులగు ఓల్డమన్ గారి కేర్పడుచుచున్న వివాహము జరుగుటచే వారందరు నపూర్వమైన యావినాహానందములో నుండిరి. మదిలీవాసులగు క్రైస్తవకుటుంబములును, ముఖ్యముగా నచట ఇరువది సంచత్సరములుగా నెలకొని, విక్రాంతి నెరుగక నేవయొనర్చుచుండిన నోబిలుదొరగారికినిహాస నాసమయము ఆనందదాయకమై యుండెను. ఏలన, ఆయనచే దీక్ష గైకొనిన యిరువురు దేశీయులు, పెక్కు విష్ణుములు గడచి, క్రైస్తవ మతాచార్యులుగా నియమించబడి, తెలుగుదేశమున క్రైస్తవ మతముయొక్క పునాదులు గట్టిపడెను.

గతచివ్ ఆక్టోబరుమాసములయందు, వర్షపు చినుకులేక, ఆకాశము వినిర్మలముగా నుండుటచే, వర్షాభావమువలన పైరులు చెడునని రైతులు భయపడుచుండిరి. కాలము సముద్రముమీద విహరించుటకు మిగుల అనుకూలముగానుండుటచే, కలెక్టరుగారియొక్కయు, మెయిజన్ దొరగారియొక్కయు చిరుత బాలికలు సముద్రముమీద చావ్యారి వారములోజల కార్యక్రమ మేర్పరచుకొని, ఆరోజున బయలుదేరుటకు పుబ్బాటపడుచుండిరి. ఆనాడు తెల్లవారినప్పటినుండియు గతచివ్ దినముల పైఖరిమారి, నిర్మలమైన యా కాశమున చెదరినమబ్బు తునకలు కాన్పించి వర్షపుమంచరులు సారంభించెను. బాలికలు బయలుదేరుటకు త్వరపడుచుండిరి. రానున్నయపాయ మేరికిని పాడకట్టలేదు. కాని పోట్ల ఆఫీసునందు సహాయోగిగా నున్న మెయిజన్ దొరగారు వాయుప్రసారమును చెలువుయంత్రము తగ్గచున్నదని గ్రహించి పిల్లల కులాసముగ్రహము ఆప నిశ్చయించెను.

ఈ సంగతి పట్టణములోని యితరబాలికల తల్లిదండ్రులకు చెప్పినప్పుడుగాను ఆయనయు, భార్యయు తమ బందరుకోట నివాసమునుండి బండి ఎక్కి బయలుదేరిరి. ఆ కాలమున బందరును, బందరుకోటను కలుపు 1½ మైలు బాటను వరదలనుండి కాపాడుటకు ఇరువైపుల ఎత్తయినగోడలుండెడివి. (ప్రస్తుత మిగోడలు పూర్తిగా నూలి, పునాదులుమాత్రమే కాన్పించుచున్నవి.) బండి యాబాటను వచ్చుచుండెను.

కాని ప్రమాదముసాగించుట రానురాను మర్చుటయ్యెను. బండి నమూనాగా ఎగిరి పోవునంతటి ప్రచండవేగముతో వాయువు విసర వారంభించుటచే, సగముదూరమునకుడివారు చెనుకకు మరలిరి. అపాయములేకుండ బండిని నడిపుట్టగాను బండినిగిరిగి, మరి యిరువురుమనుష్యులు బండిని అతివీక్షణ కొనవలసికచ్చెను.

అప్పటినుండి క్రమముగా వర్షముపొచ్చి దినమంతయు హోరున కురియుచుండెను. సాయంకాలము ౪ గంటలకు సరకులతో నిండియున్న పడవలన్నిటిని రక్షణకొనుకట్టముతో లాకులోనికి చేర్చి, లంగరుబేసి, యిసుపలుసులతో బంధించిరి. అనంతమున నోబిలుదొరగారు తమ కళాశాలయొద్ద యింటరుక్లాసులో పాఠము చెప్పుచుండిరి. తుపానువేగమున, దానితో సంధికారియగు హెచ్చుచుండుట ఆయన గమనించుటకై యుండెను. కాని ౫ గంటలు కొట్టినది ఆయన తన పాఠమును మానవలచలేదు. ౫ గంటలు వినబడగానే ఆయన పాఠము చాలించి, బాలురను చూచి “గుడ్డలు ఎత్తి పట్టుకొని, వీలైనంత త్వరగా యిండ్లు చేరి” డని పంపివేసెను. తుపాను ప్రచండముగా సాగజొచ్చెను. దారిపొడుగునను తృక్షములు ఊగిసలాడుచు, నీల కొర్రగసాగెను. ఇండ్ల వైకప్పులనుండి పెంకులు వేగముక్కిలవలె ఎగిరిపడుచుండెను. ఈ సమయముననే అతి పురాతనమును, కళాభిరుచుండట ప్రతీతి దొర కూర్చుండెడి పనికినివాసమున నేగు “ఎల్లీజా” వృక్షము నేలకూలెను.

సాయంకాలము ౬ గంటలయ్యెను. ఆపృ
టికీ తుపాను భీమరూపము చాల్చుటచే,
రైట్ హాసునందు దీపము వెలిగించుట సం
భవమయ్యెను. మరికొంతసేపటిలో నా దీప
స్వల్పమే ఎగిరిపోవునని ఎల్లరును భయపడ
సాగిరి. నోచిలు కదాకాలయందు తలుపులు
మూయుటకుగాని, దీపములు వెలిగించుటకు
గాని సాధ్యముకాలేదు. పైకప్పువూది పెంకు
పైకిదిద్దమొనచే వర్షము ప్రంతరభారగా పడు
చుండెను. ప్రవానాదాగ్రహన నోచిలుగాగు
తలకొక తువ్వలును చుట్టికొని, చాలసేపు
కుర్చీపై నిలుచుండి చుట్టునుగల బాగురతో
ఇరువది సంతర్పరములనాడు పేమనుభవిం
చిన తుపానుకంటె నిది చాలతక్కువ" యని
దైర్యముచెప్పచుండెను. ఒకరినెంబడి నొక
రుగా నేవకురెల్లరును వచ్చి తమ స్థానముల
నిలువలేమన్నామని యాయన చుట్టును జేరు
చుండిరి. ఇంతలో గుర్రపుసవివాడు పరు
గత్తుకొనివచ్చి సాల హాలినదనియు, గుర్రము
కట్టు తెంచికొని పరుగెత్తినదనియుచెప్పెను.
తమ యిల్లు హాలినదని వంటమనిషియు,
నాళిని కుటుంబమును వచ్చి, స్నాన పుగడిలో
ప్రవేశించిరి.

రాత్రి ౧౦ గంటలకు సుడిగాలి నిలిచి
పోయి, దారుణవేగముతో సముద్రజలము
భూమిమీదికి పొంగ నారంభించెను. ఆ ప్రళ
యజలమునకు మాతనముగా నిర్మించబడిన
లావరీలుపులును, లాకులను గాపాడుచున్న
నలుగురు లవ్గురులును తొలియాహుతియైరి.
అచ్చక్షవంతుడగు మోకలవ్గురు చైవరళ
మున చేక్కిన యొక త్రాటికట్టు నంటి
పెట్టుకొని, ప్రవాహమునెంబడి పడునాలుగు
మైళ్లు కొట్టుకొనిపోయి, యచటనుండి
యావలకువచ్చి కీవించెను. అటులనే మరొక
యవ్వన్త్రాటియగు వృద్ధుడు పీటరువొర
(ఏటారు కై) ప్రవహింపనీ. వృత్తిని చాలించి
బందరులో ప్రకాంతకీవనము గడపుచున్న
వాడు) ప్రవాహమునందు చిక్కుకొని, తన
ముందులేలుచున్న యొక బండిచక్రమునుబట్టి
కొని, దానిపాయమున నొకయింటి పైకప్పు
పై నెక్కి ప్రాణములను గాపాడుకొనెను.
ఈ సమయముననే బందరుకొటకును, సము

ద్రమునకును మగ్గ కౌపురమున్న ౨౦౦
మంది పల్లెవారు, స్త్రీ పురుష శిశువులు,
ఆ సంక్షోభిత మహావ్యవస్థనునకు ఎరఁదొరి. వారి
జనపదము గుర్తిహరాకుండు యాపుమాసిపో
యెను. పిమ్మట నా మహాప్రవాహము, నిర్ని
రోధవేగమున, సముద్రమునకు ౫ మైళ్లదూర
మునగల బండరుకొటము ముట్టించెను.

సముద్రముపై పుగ్గి, పురాతనమైన క్రైం
ఫికోటగోడలు మూతముగా నిర్మించబడిన
లాకుకొరకు పగుల పుగినిచో బందరు
కోట గ్రామమునకు కొంతదూరముండె
డినది. కాని యిప్పుడేమియు నడ్డులేకపోవు
టచే ప్రవాహము మహావేగముతో ముందు
నకు సాగెను. ఒకటొకటిగా కరూషన్ గిడ్డం
గులు, పూనెల్, మెయిషన్ దొరల కంపెనీ
కొట్టు, పేజరుబాక్సునుగారి పెద్దయిల్లు పెద్ద
పెట్టున నేలనూలెను. కొటలోని క్రైంచివారి
కాలమునుండియు సానుచున్న పురాతన
గోమన్ కాతలిన్ చర్చి యొక్క నలుపైపుల
గోడలు పూర్తిగా పడిపోయెను. ప్రార్థనజరు
పుచేడికపై భాగమున, ఇటుకలతో నిర్మించ
బడిన వలయాకారముగల గోడమాత్రము నిల
చెను. అంతటియర్చకు లిగుపురు నాగోడపై
నెక్కి ప్రాణముల నరచేతిలో నుంచుకొని,
రాత్రిచుంతయు నేక్కాళ్లముగా నున్న నలు
కాసులను వీక్షించుచు గడిచిరి. కాని యిదేసమ
యమున ఇంగ్లీషుచర్చి కూచాగ్రహనను గిబ్బన్
గారి యనుభవము కేగుగా నుండెను. ఆయన
పట్టణమునందు చుట్టును ఎత్తయినప్రాకారము
గల యొకసుదృఢమైన డచ్చిబంగారాయందు
నివసించుచుండెను. ప్రళయభయనకమైన
యారాత్రియందు, మిదిలీ వాస్తవ్యులలో
ఆయనయొక్కడు మాత్రమే కలతలేని నిద్దు
రలో తెల్లవారువరకు గడపెను.

ఈసమయమున మెయిషన్ దొరగారును
ఆయనకుటుంబమును బందరుకొటలో నివసిం
చుచుండిరి. అచటి వారికౌపురమున్నయిల్లు
మరమ్మతులలో నుండుటచే వ్యాపారము
చేయు భవనమునందే తాత్కాలికముగా
నుండిరి. అది పైయంతస్తుగల యొకసువిశాల
భవనము. ౧౭ వ కళాబ్దమున డచ్చికమాండ
రన్ చీఫ్ కొరకు నిర్మించబడినదని చెప్పుదురు.

భవనమంతయు నొక పెద్దనావయొక్క చేన
జేలినకలవతో నిర్మించబడి యుండెను. భవన
మునకు చుట్టును ౧౧ అడుగుల ఎత్తుగల ప్రా
కారముండెను. భవనము అడుగుభాగముం
తయు ఎగుమతికొరకు చేర్చబడిన చూదిచే
ళ్లతో నిండియుండెను. ఈకారణముల వల్లనే
జలప్రళయమున కీభవనము అహుతి కాలెను.
పైకప్పుమాత్రము సాయంకాలమే ఎగిరిపో
యెను. కుటుంబమంతయు భవనముదిగువభా
గమున తలదాచుకొనియుండిరి.

రాత్రి సుమారు ౧౦ గంటలప్పుడు ఆక
స్మికముగా నొక పెద్దవ్యనియు, మరి కొలది
సేపటిలోనే ప్రవాహము త్రోసుకొని వచ్చు
చున్నట్లు కెరటముల గ్వనియు వివరచ్చెను.
సముద్రము పొంగివచ్చి పడుచున్నదనియు,
నీటిని రుచిమాడగా ఉప్పుగా నుండెననియు,
నేవకు రెల్లరును భయభ్రాంత చేతక్కురై
పరువిడివచ్చి మెయిషన్ గారి కరింగిందిరి.
పశువులన్నియు, ప్రవాహము నీడుకొనుచు
వచ్చి, భవనములోపల బ్రవేశించెను. కెరట
ములచే గొట్టబడి పెద్ద హబోతు మిగిలిన
పశువులతోగలసి, వసారలోనికి చేరుకొనెను.
ఇదంతయుజూచి కుటుంబమువా రందరును,
నేవకులును ఆత్రముతో మేషమొది కెక్కిరి.
ప్రవాహము క్రమక్రమముగా ఎత్తగుచుంట
యు, కెరటములమీద కుప్పలు తెప్పలుగా
భాస్వరపు మంటలను వారు కన్నార గాం
చిరి. నేవకులతో గలసి వారు మొత్తము
పారికమంది యుండిరి. ఆగందరగోళములో
మెయిషన్ గారి కుమార్తె ధరించిన దుస్తులు
(ఎట్టుపోయెనో) కొట్టుకొనిపోయెను. మెయి
షన్ గారు తన స్థానలు వదలి నామెకు తొడ
గిరి. ఆమె యావద్దతోనే ౩ గోడలు గడి
పెను. వారి భోజనకాలయు, కచ్చేరీ సావ
డియు పై యంతస్తులోనే యుండెను. వీరం
దరును చేరిన డంటగదిలోనికి బ్రవేశించి
ప్రవాహజలము కాలికి దగులుటచే, నచట
నుండి తొందరగా కచేరీనావడిలోనికి పోవు
టకు ప్రయత్నించిరి. కాని వాయు తీవ్రత
వలన తలుపులు దిగుకుకొనిపోయి తెరక
సాధ్యము గాకపోవుటచే అచటనే
నిలబడిపోయిరి. కొందరు దిల్లియర్లు

బల్లకింద తల దాచుకొనిరి. ఇంతలో గట్టిలుము పెద్దధ్వనితో ఓరు పోదల చిన గది నేలబడిపోయెను. దానితోబాటు ఓరు దాగిన గదియొక్క అడుగుభాగము కొంతగూడ పూలిపోయెను. ఒక్కపక్షగది తక్కు మిగిలిన పక్షగదులన్నియు నేలమట్ట మైపోయెను. ఇంతలో మెట్లవరుసనుండి యొక పరిచాగకుని కుమారుడు తనకుటుంబ మంతయు నెల్లవపొలైపట్టును, తాను వరాం రానడ్లకు కొట్టుకొనివచ్చితినినియు నరవగా, మెయిషాగా గతనిని గమించిరి.

అర్ధరాత్రమున తిరిగి రెండవసారి మరొక జల్లువ కొట్టుకొనివచ్చెను. హతశేషుడైన బాలకులు, ఈ రెండవ ప్రవాహము వచ్చుటకు ముందు సమాద్రముమధ్యనున నుడియు చున్న యున్న చూచితిమని తెలుపుటచే, నది యుగ్మిపర్యవసంబంధమని తలచబడెను. మరి రెండుగంటల యనంతరము విలయతాండవ ముగిసిన ప్రళయజలము సమాద్రమువంకకు మరలుచున్న భయంకరధ్వని వివవచ్చెను. అంతట క్రమముగా గాలియు, ప్రవాహ మును తగ్గి, కెమ్మడిగా తెల్లవారి, నెలుగురు వచ్చెను.

మెయిషాగారి యింటిప్రక్కనే నేనకు భోజనపదార్థములను సరఫరాచేయు సాక్షం టుగారి యిల్లుండెను. తెల్లవారి చూచునదికి ఆ గృహము పొడుపడియుండెను. నెలుగురు రాగానే ఆ గృహశిలములనుండి సాక్షం టును, ఆయనభార్య, కుమారుడును నెలువడి వచ్చి మెయిషా కుటుంబముతో గలసికొనిరి. వారి మరొక కుమారుడు నాటి ప్రళయ మునకు బలియైయుండెను. మెయిషాగారి భవనమునకు రెండవనైపున బంగాళాలో మెయిషాగారి సోదరుడు నివసించు చుండెను. ఆ బంగాళా పూర్తిగా కూలి, దొర్నాస్థులగు నాయన సతియు, నలుగురు బిడ్డలును మరణించిరి. జీవితశేషముం టచే కాబోలు మెయిషాగారి సోదరుడు మాత్ర మొకచెట్టుకొనకు జిక్కి బ్రతికెను. వారి బంగాళా శిలములను త్రవ్వగా నం దుండి వారితో కాపురమున్న రాజమండ్రి

వాస్తవ్యులగు పేజరు తెయిలరుగారి కుమారుడు తెయిలరుగారు, శరీరములోని ఎముకలన్నియు చిరుగకొట్టబడి కొన యూపిరితో బయలుపడెను. పాప నాయనకు నిశ్చయించ బడిన వధువు రూతకన్యయు, ఆమె పేనర్త సభసతియు నాయనకు రెండుకూసములు పగిలర్యచేసిరి గాని గూతడు నీచించలేదు. (రూతకన్య సిచ్చుట తెయిలరుగారియన్న ను పెండ్లాడెను.) ఓటుమన్ గారి కుటుంబమును, పైన తెలుపబడిన స్త్రీ లిగువురును మరొక పురాతన క్రైస్తవి కట్టవసునందు సుగక్షితు లైరి. నాటిరాత్రి ప్రళయమునకు బందరు కొలయందు మిగిలిన మెయిషాగారి యొక్కయు, ఓటుమన్ గారి యొక్కయు భవనములు రెండు మాత్రమే.

అచటికి సమీపముననే పేజరు గ్రాంకు గారి తల్లి, శేషునసతి యుండెను. ఆమె మిగుల పచ్చిల. పిల్లవృద్ధును, అంత్యకాలమున తాను ఇతగుల కెంతమాత్రమును క్రమ గతి గించుకుండుటలు సాధనము చేయగలిగినవలె నని ప్రార్థించెడిది. ఆమె కోరిక సరిగా నెర వేతెను. మరునాటి యువయసు చూచునదికి, వారి యింటికిష్ట నిర్మాణముయందుండెను. ఆ వృద్ధురాలు చేతిలో ఇంకనంతరముల గుడ్డిని పట్టుకొని, కుప్పిలోను గుచ్చి, మరణించియుండెను. ముగ్గురు పువవులును, నేన కులును ఆమె పొడుములకడ చచ్చిపడియుం డిరి. ఆదృశ్యము మిగుల కరుణము గానుండెను. సాపసు, కొంతగాగలు పక్షవృ పరి వివాద బడుటచే, పాపంద గిల్లిగలున చూచినది. వారి శవములు దొంగిన పెట్టెలలో పెంచబడి, యొకకోటనే భవనము చేయబడెను.

కాతలి దిగ్విక్తి సమీపముననే ప్రాంతలో గారు, ఆయనభార్య, యిగువురు కుమారులు, వితంతుకుమార్తె, అనాయకుడైన గూమె అయిదుగురు కుమారులును నివసించుచుండిరి. ప్రాంతలోగాగు, తనకుమార్తె మరణించువలె నెర్రవారన నామబిడ్డలను ఇతగుల పోషించ రనియు, కాపున వానందగును ఒకసారి మరణించుట తనకోరికయనియు మిత్రులతో నను చుండువాడు. ఆయన వాంఛియుమాడ నిధిం

చెను. ప్రవాహవేగమున కొట్టుకొని వచ్చిన లాకుతలు పొకటి వారి 'యింటికప్పును' ధికిలునడాకి హులద్రోచెను. పన్నెండుగురు గల గూ కుటుంబమున తమ వివాదగాఢను ప్రపంచమునకు నలుపుటకు ఒక్కడును మిగులలేదు. మరికొంతకాలమునకు ఆసలము నంటే ప్రాంతలోగారి సోదరుడు ఆకుటుం బగు యొక్కయు, నాటి ప్రళయమునకు బలియైన ముప్పదివేల బందరు పురవాసులయు సాగ్గకార్థ మొక చిన్న కట్టవసును, అందొక శిలయు స్థాపించెను. (అస్మారక శిలయొక్క చిత్రపట మీసంధికయందు మొదట ప్రదు గింప బడినది.)

బాక్సుగా రను నొక ఆంగ్లేయుడును, ఆయన కుటుంబమును బందరుకొలయం దొక బంగాళాలో కాపురముండిరి. ఆబంగా ణాపైకప్పునకు లోన పెంకులును, పైన సున్నముపూతయు నుండెను. మరునాటి యువయసు హతశేషులు నాశనమైన యా బంగాళాపైదకు వచ్చి "పాపము బాక్సుగారు మరణించినాడుగదా" యనుకొనుచుండగానే, బాక్సుగారును, ఆయన గురు నేనకులును నివసించుచుగా, నా శిలములనండి యావ లకు వచ్చిరి. నా రెల్లు తప్పించుకొనగలిగినో పరపేశ్యగననే ఎరుక. ఆ కోజుల యనంత రము మందుగుండుకొట్టువద్ద, తిరుగబడి యున్న యొక పెద్దపడవలోనుండి ధ్వని విన బడుటచే అందరియొక కొయ్యను కోయగా నుండుకి ఆగునుని మనుష్యులు కవాకార ములతో బయటికి ప్రాకివచ్చిరి.

నాటిరాత్రి సంఘమగణము పోలైన కిం, గిం ల జనాభాలో చాల కొలదికుం డికి మాత్రమే చూనాదీకములు జరిగెను. గవర్నమెంటు హాస్పిట లంతయు మరణించిన, మరణించునున్న జనుల వికృత కళే బకములతో నిండిపోయెను. శవముల నడుము, మరణించెనని పగుండబెట్టిన యొకబాలుడు, డాక్టరు ప్రయోజనము లేదని చెప్పి నను వివక కొందరు ధర్మాస్థులు ఉపచారములుచేయుటచే బ్రతికి, మద్రాసులోని యనాధశిశుబాలయమునకు కేర్పబడెను. అత

శుభమునకును తలచిన విగతభర్తృకయైన వానికల్గి, తన ఏకమాతృపుత్రుడు గలిగించెనని, అట్లున్నాయు చెడి పిచ్చియైతిపోయెను. బంధు భజనాద కాలములోని నీరంతయు ప్రవాహముతో బాటు సముద్రములోనికి బోయి భారీయయ్యెను. సామానులతోనిండి, యానుషంగాలునులతో లాకులలో భద్రముచే యుచున్న పక్షవయొక్కటియు కాన్పించ లేదు. కాలవమాగ్గ మంతయు మరణించిన స్త్రీ పురుషుల శవములతో చపటాచేయబడి నట్లు నిండియుండెను. గవర్నమెంటు ఆసు ప్తతి యావంతయు చెక్కుచెదరలేదు. తిరిగి ఎన్నడును నాడుక కువయోగించకపోయినను బంధుకోటలోని యింగ్లీషుచిర్రీమాడ చెడ లేదు. సంవత్సరముల యనంతర మచటి యిటుకలన్నియు, పట్టణమునందు నూతన ముగా నిర్మించబడిన నెయింటు ఆంగ్రూసు చిత్పికి వాడబడెను. (ప్రస్తుత మా పూర్వస్థల మన, చుట్టును చిన్నప్రాకారమున, ఘంట స్తంభమును నూత్రమే యున్నది.) బంధుకో టయందు యంతకుముందు కేర్పొనబడిన పురాతనములైన కట్టడములు తప్ప విగతయిం దల్లియు కూలినవే. ఒక్కయింటి శిథిలముల నుండి కిం శవములు బయటపడెననిన, నచటి మరణము లెంతపొచ్చుగానుండెనో యూ సింఘుకొనవచ్చును.

సముద్రము యథాస్థితికి వచ్చిన కొన్నిరో జులతరకును కూడ బంధుకోట విగత ప్రపంచముతో విడివడియే యుండెను. పట్టణమున కును, బంధుకోటకును గలమాగ్గము పూర్తిగా తాగుపడునప్పటికి ఆరు మాసములు పట్టెను. ఎల్లెడలను బ్రతికినవారికంటె మరణించిన వారిసంఖ్య మిగులపొచ్చుగానుండుటచే దహ శాడికములు జరుపుపని మిగుల కష్టమయ్యెను. అప్పుడాత్మికములుగా నున్న శవములను త్వరలో తొలగించినచో, నది త్రుల్లి దుర్గంధమువలన సంఘరోగములు ప్రబలుననుభవము పొచ్చుటచే, కాన్పించిన స్త్రీపురుష శిశుశవములను, అట్లు, ఎడ్డులు, గాడిదలు, కుక్కలు, పిల్లలు మొదలగు జంతుకళీబరములను హతశే త్తము విచక్షణలేకుండ నిషాయముల కవాతు చేయు ప్రదేశమునకు ఆ పెద్దమాతలతోనికి

త్రోసివేసిరి. అంత్యసంస్కారములు జరుగ కుండ సముద్రములోను, ఇతరత్రాను త్రోసి నేయబడిన కళీబరములతో పోల్చిమాచు నెడల వైవాపులయందు త్రోయబడినవారి సంఖ్య యత్యల్పము.

బంధుకోటకు పట్టణములో మొదటిసారి వార్త దీర్ఘకాయమును వైర్యశాలియు నను ఓట్టునుకగారి ద్వారా తెలియవచ్చెను. నూతనముగా వారముకోటల క్రిందటనే వివాహమైన తనమామరును, అట్లుడును ఏవైకో తెలిసికొనవలెనను ఆత్రిముతో నాయన ప్రాణములకు దగించి బంధునకును బంధుకోట కును నడుమగల జలమయమై, శవములతో నిండియున్న బాటును ఈడుకొని వచ్చెను. పాపము! ఆయనవెదుకవచ్చిన నూతనదంపతుల గాఢ యతివిషాదకరమైనది. బహుశః ఈ యుదంతము ఆరాత్రి సంఘటనములన్ని టిలోను పరమదారుణమని చెప్పవచ్చును. ప్రణయబద్ధులైన యా నూతనదంపతులు సముద్రమునకు క మెళ్లనూరమున గృహ ముగా నిర్మించబడిన యొకచిక్కని బంగాళాయందు కాపురముండెరి. ఆయంటిగుట్టును తాటితోపును, చెలుపల ప్రాకారము నుండెను. సముద్రపుటలలు హెచ్చుగా భూమిలోనికి చూచుకొని వచ్చినసమయమున ఏవేళపుకో, ఎక్కడనుండివచ్చినకో తెలియని యొకపెద్ద యోడ సముద్రమునుండి భూమిమీదికి కొట్టు కొనివచ్చెను. (పిమ్మట నాయోడ నిర్మించబ డినకలపనుబట్టి చూడగా నదియుత్తరయమెరి కాయందు తయారైనట్లు తెలియవచ్చెను) ఏఖండమునకోశెంతి ప్రయాణీకులుగాని, నడు పువాడుగాని కానరాని, మృత్యునూతనబోలి న యీ యోడ ప్రస్తుత రైలులైనను, నోబిలు హైస్కూలు, హార్మిగరల్లు స్కూలునుగల ప్రదేశమునకు త్రోసికొనివచ్చి, తిన్నగా స్కాట్టు దంపతుల నివాసమును అకాలిన దాకి, అర్ధనిమిషములో నందరి నివాసలంద రిని మృత్యులోకమున కంపి మరికొంత దూరము సాగి, యచటి తాటితోపులో నిల బడిపోయెను.

పట్టణములోని యిండ్లలో మొదటి తాకిడి మివనరేల భవనములకి తగిలెను. చెల్లువను

గాంచి, మొదట వారు వర్ష పునీరనిభ్రమించిరి. నోబిలుగారి స్నానపుగదిలో తలదాచుకొనిన యొకబాలుడు నీటిని రుచిచూచి “అమ్మా! ఉప్పగా నున్నది! సముద్రపు నీరే”నని యర చెను. తటాలున నోబిలుగారు తలుపు దెరచి చూడగా, భాస్వరపుమంటలతో గూడిన సముద్రపుకెరటములు కొద్దుకొని వచ్చుచుం డెను. ఆయన తిరిగి తలుపునుమూసి లోనికి వచ్చుట దుర్లభమయ్యెను. ప్రవాహము క్రమ ముగా ఎత్తెనుచుండుట గాంచి గౌరవగాను తనతోనుండిన బాలుకును రక్షించుటకొర కాత్రపపశోచ్యును. వరాండాలోనున్న నిచ్చె నను బోనికి కనిపించి, దానిని పైచెంగుల దా బొకు ఆనించి ముందు తాను పైకొక్కి వాగం చరిని వైకి అందుకొని గక్షింగా నిశ్చయించెను. కాని వరాండాలోనికి ప్రవాహము ప్రవేశించియుండుటచే ఎవ్వరును నిచ్చెన కొరకు బోయిపచ్చుటకు సాహసించలేక పోయిరి. ప్రాణములకు తగిలిన నోబిలుగారే గూపనీకి పూనుకొని ప్రవాహమును త్రోసు కొని ముందునకు సాగుచుండెను కాని నీరు క్రమముగా నుండెలలోను మింగుటచే, నిక నిచ్చెనకొరకు బ్రతుక్కింది బాధితుడేదని, గూయన యభివృద్ధిముగించ తిరిగి ననుకకు వచ్చెను.

అటుపిమ్మట నీడమయమునుగురించి యం దలి యొక బాలుడు “ఆ నిమిషమున మీము మృత్యువును చూఖాముభి నెనుకొంటి”మని పలికియుండెను. ఉత్తెనువల నోబిలుగారు, ఇంటికెప్పు మీద గూలి నీటిపాలును ఘోగ దుగ్ధరగము తనకును తన సహచరులకును తప్పిన బాగుండునని తలపోసెను. ఆయన తన తరపునను, తన మిత్రుల తరపునను కడపటి ప్రార్థనల నొనర్చెను. అచటనున్న ప్రతివారి తోను కరస్పర్శన మాచరించి వారి భావముల నన్నిటిని క్రోస్తు వైపునకు మరలించవలె ననియు, అంత్యనిమిషము సమీపించుచుండు టచే నిబ్బరముగా నుండవలెననియు నాయన వారికి బోధించెను. కడపట నాయన “ఇప్పటి కైనను సముద్రమును మరలించుట ప్రభువు నకు అసాధ్యముకాదు. కాన విశ్వాసమును విడువకు”నెను. ఎల్లరును కొలదినేపు నిశ్చ

బ్రహ్మగా నుండిరి. ఇంతలో నాకస్మికముగా నొకరు సముద్రపుపోటు తగ్గుచున్నదని యగచిరి. వాస్తవముగా చూడ వలెనే భయముండెను. నోటిలుగారు ఆనందముతో “దేవతలారా! శేపు మీకు పూర్తిగా కలవిస్తున్నది యరచెను. కాని పట్టణ మంతయు పోగువడుటచేత నాయన శిష్ట ప్రకారము మిగు నాడేగాక మరి పెక్కుగోళులు కలహియబడెను. ఆంధ్ర భూనాకస్మికమును గాంచుటవలన శ్రమవలన నోటిలుగారి గుండెగిగియు వెడ నాచింకించి మిగిల్చుకొనలేదు. ఆ సంవత్సరములోనే ఆయన మరణించెను.

నోటిలుగారి బంధుభ్రాతృప్రక్కనే మార్కె బాలికాపాపశాల గుండునెను. నవంబరు ౧ రేదీని ఆంధ్రు ౬౬ నగు బాలికలంకిరి. మరునాటి గుండయ పొంగునకి ౩౩ నరు నుత్రపే మిగిలిరి. అంతటి బాలికలకు ఇంట్లాండు ముడియు, ఇతర దేశములనుండియు భర్తృభాగ్యుల పెక్కురుష్ట్రీలు సహాయమొనర్చుచుండుటచే ఏమి మరణ మొందిన బాలికలకారకు చాలముం ప్రపంచవాసులు సంతాపమును వెల్లడించిరి. మరణించిన బాలికలందఱును పరుండిన గది ప్రవాహముచే నిమగ్నములో నాక్రమించుట మిగిలిపోయెను. వారిలోనుండి తప్పించు కొన్న యొక పరమ అవృష్టశాలియగు బాలిక తాను ఒక కొయ్యపైటై సహాయమున భవనము చివరభాగమున కక్కి బ్రతికిరి నని చెప్పెను. ఆమె మిగుల దీర్ఘకాలము జీవించెను.

మార్కెస్కూలునకు ప్రక్కనే డాక్టరు హాబ్స్ గారి భవన ముండెను. పాశశాలబాలిక యొకతె ప్రవాహవేగమున వారి వసారాలోనికి గొట్టుకొనివచ్చెను. అలలవేగమున నామె శరీరము గోడలపై తిరిగినప్పుడెల్ల కలిగిన శక్తియును, ఆమె యాక్రందనమును డాక్టరుగారికి వివరవచ్చుచుండెను. హాబ్స్ గారు బయటకువచ్చి, యామెను రక్షించవలెనని పెక్కుపాఠులు ప్రయత్నించెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. శ్రమముగా నాబాలిక కొదనము సన్నగిల్లి, యాగిపోయెను.

తెల్లవారి తలుపులు తెరచిచూచునట్లగి నలగ గొట్టబడిన గూమె కళేబరము వ్యాధును చెంత బోయియుండెను. మరి పెక్కుగు బాలికల శవములు కైలువద్దను, మార్కెటువద్దను కాన్పించెను.

ప్రవాహము చాలినేపు కైలును ముట్టిండును. పెక్కుకొలది శవములు కొట్టుకొనివచ్చి చుట్టును జేరెను. కాని కైలుగోడను పెక్కు ప్రమాదపోవుచే టైదీ భవనానికి అపాయము కలుగలేదు. చుట్టుప్రక్కల గల పోలీసు, పీఠియిల్లెనులన్నియు మూలమట్టుగ కుడిచి పట్టుకొనిపోయెను. మొదటిదినములో కాపురమున్న వారు ౨౨౫ మందియు, రెండవదినములోనివారు ౩౫౬ మందియు మరణించిరి. నాటినుండియు ప్రభుత్వమునా రీ పట్టణమున పోయిల నుంచుట మానివేసిరి.

వందలు హెచ్చుగా పట్టణమును ముట్టడించిన సమయమున పోలీసుగాడ్డులు నియమింపక కలపకొచ్చుచేసి, ఖవాసాను కావలి గాములించిరి. ప్రేమపాశములను ద్రంచుకొని, సర్వబంధువులయందును, ప్రేమితులైన యిల్లువాళ్ళిల్లయందును సమకారము విడిచి, స్వగర్భనిర్వహణనువందు ఆచంచులై నిలువబడియున్న గూర్భబృందము నెదుర్కొన మృత్యువు పైటెను సాహసించలేక పోయెను. చుట్టుప్రక్కల మరణించిన జనులయొక్కయు గొడ్డుగోడల యొక్కయు మృతకళేబరములు వారిచొట్ట ప్రక్కలకు కుప్పకేప్పలుగా వచ్చిపగుచున్నను అం దొక్కడును భయవిహ్వలుడై తనవిధ్యుక్తమును విడిచి పరువెత్తలేదు. ప్రవాహమంతకంతకును హెచ్చి ప్రైజ్ కీలో బ్రవేశించి యుద్వేగములో కొన్నిపెట్టెలను పగులొట్టి శేలవైచుకొని పోవోయెను. కాని యుక్కునునకలవంటి యాతె నుగుసోడులు ప్రాణములపై నాశవీడి ప్రవాహముతో బోరాడి ప్రైజ్ కీని గాపాడిరి. మనుజునియొక్క సర్వశక్తులకును నన్నిపక్షియనదగిన గూఢమయమున నపారవైర్యసాహసములను, నిశ్చలకార్యదీక్షను గవ్వరచిన యాగూండ్రివీరులగాఢ మచిలీపట్టణ చారిత్రమున గువర్ణిక్షరములతో లిఖించబడినది.

ఆంధ్రులు కార్యశూరులు గారనునంద మోత నజ్ఞాను లీగూడంతయును గాందితలు వాల్చుదనును. ఆసమయమున సరిగా నిట్టివి గాకున్నను తెలుపకాని సాహసోదాగ్రములను బ్రవర్తించు పెక్కుకార్యములు జరిగినవి. త్వరలోనే యూరపుంజ నరిత్రను తారు మారొనర్చిన బందరుపొనులగు ఇరువురు పీఠతనోలు బాంబర వీరగాఢను వెలివరచగలను. (కీ. దేవస్వర్ణ నదయు తెలియలేదు.)

ఆ కీరభటబృందములోని యొకసమత్రమే మరునాడు మరణించెను. మరునాటి యువయమున వరదలు తగ్గి నూపురు పిట్టలను, అత్తగారిని గోల్పోయిన కలవరుగారు ఈ దుకొని వచ్చి ప్రైజ్ కీని చూచునకి భటులందఱును ఎవగిహనముల వారు నిలబడి ఏమియు జరుగనట్లుగానే తమవిధిని నిర్వర్తించుచుండుటను గాంచి నిర్విణ్ణుడయ్యెను. అనశ్వరమును, శాశ్వతమును నగు నీకార్య మొనర్చి కర్తిగడించిన యాదళముగాగు పెక్కుసహాయకార్యములొనర్చి గమ్యుడై గి. ప్రవాహవేగము ౧౭ మైళ్ల భూభాగము దూరముగల నుశివాచవరకు లోనికి చొరుచుకొనిపోయి, గారిపాడునకును గలసర్వమును నాశనమొనర్చెను. రాత్రి ౨ గంటల వైపుండి ప్రవాహము వెనుకకు నడిగెను. కాని తిరిగిపోవునప్పుడు పైతము ప్రవాహము నాశనమే గావించెను. సముద్రతీరమున నిలువబడి వెనుకకుమరలు చిన్ని కెరటములు పైత మెంత యావేగముతో ఇసుకను, నత్తగుల్లలను చొరలించికొని పోవునో గమనించిన వారికి ౧౭ మైళ్ల భూభాగము నాక్రమించి, సకల భవన, వృక్ష, వన్య, జీవ నాశనము గావించిన గూమహా క్రుద్ధవళయ జలరాశి ఎంత యనంత మొనర్చియుండెకో కొంతవరకైన గ్రహించగలరు. ఈ తిరుగుప్రవాహము నాశనమును పూర్తిగావించెను. తొలి ప్రవాహమునకు పట్టువదలి, యూగిసలాడు పెక్కు భవనము లీదెబ్బతో శేలమట్టులు లయ్యెను. ఈ ప్రవాహమే ౩ శవములను దెచ్చి ఆంగ్లేయ చర్చి యాచార్యుని గృహమునకు చేరికొట్టెను గాని యప్పటికిని ఆయన సుఖమును ప్రియమి మేల్కొనలేదు. ఈ ప్రవాహములోనే మార్కెస్కూలుబాలికల శవములు కైలునకు గొట్టు

కొనివచ్చి, యనటి నుండ జొంకలలో చిక్కుకొనిపోయెను. ఈ ప్రవాహములోనే, పాపము, శ్రీమతి స్కాట్సునతి శవము కొట్టుకొనిపోయినది. అతి మనోజ్ఞములైన యామె శోజము బాకవృక్షపు కొమ్మలకు పెనగొని ప్రోచుచుండెను. ఆమెను ఖననమునకు తీసికొని పోవలసినప్పుడు శోజములను కత్తిరించవలసి వచ్చెను. ఆమె భగ్గశవము ఆవల 3 మైళ్ల దూరమున గాల్చిందెను. ఈతిరుగు ప్రవాహములోనే వందలకొలది శవములు సముద్రమునకు పడలిపోయెను. నూతనములను పెక్కు సమాధులు పగిలి, శవములు వెలికివచ్చెను.

పెక్కు కోశభవములు బురదమందు చిక్కి ౧,౨ సంవత్సరముల యనంతరము కాన్పించినా, వికృతములుకాక సహజస్థి భాగముండు టాశ్చర్యము గలిగించెను. కాని యదేమి చిత్రమోగాని, ప్రవాహము తగ్గిన తోడనే కాన్పించినను, నిల్చి, పులెను, నూలువస్త్రములు అన్ని పగ్గములై నట్లు ముట్టుకొనగానే కేలికలై పోయెను.

పట్టణమున నొకవృక్షకాయులాలను సిపాయివిలేజు వుండెను. తిరుగు ప్రవాహమున పాప మామెయు, నామె కంటిపెట్టుకొన్న నూపురుబిడ్డలను చిక్కుకొని, సముద్రము వంకకు కొట్టుకొనిపోయిరి. బానిలో నెటులనో ఆమె శోజమును బాకుగట్టుకు తగులుకొనుటచే నామెయు, అప్పటికిని ఆమెనంటిపెట్టుకొనియున్న నూపురుబిడ్డలను నీట నేలియాడుచు బయటపడుటకు పెనరులాడుచుండిరి. ఇంతలో మరొక ప్రవాహమువచ్చి యిరువురుబిడ్డల నామెనుండి వేర్పరచి, వారిని తగలించుకొనిపోయెను. ఆ యిరువురిలో నొక డెటులనో బ్రతికి, తల్లిని జేరుకొనెను. నూతనబాలుని జూడ ఏనుయ్యెనో తెలియలేదు. తెల్లవారిప పిమ్మట కొందరు జాలరులు కోటవద్దకువచ్చి, బాకుగట్టనద్ద బిడ్డతోగూడ నేలియాడుచున్న యామెను చూచి, తల వంట్రుకలు కత్తిరించి, తల్లికొడుకుల నిరువురను రక్షించిరి.

పట్టణమున చర్మికి దక్షిణభాగమున నొక పెద్దయింటిలో కెప్టను హేబ్రెడుగారు నివసించుచుండిరి. ఆయన నాటి భయానకసంఘటనమునుగూర్చి, తనకు రాత్రి ౧౧ గంటలప్పుడు నుగ్రవువా జొకడు వచ్చి, సముద్రము పొంగినవచ్చుచున్నట్లు తెలిపెననియు, మఱి కొంచెమునేపటి కీవలకు వచ్చి చూడగా, చుట్టును, భాస్వరపుమంటలతో నిండి, ఉడుకును, సుట్టనడుచున్న ఏకాగ్రతము తమయింటిని ముట్టించెననియు వర్ణించుచుండెడివాడు. ఆయనజ్ఞాపకముప్రకారము రాత్రి ౧౨ గంటలనుండి ప్రవాహము వెనుదిగ్గునారంభించెననియు, ౨ గంటలనుండి సుపాను పూర్తిగా తగ్గిపోయెననియు తెలియుచున్నది.

తూర్పుతీర్థుల పొడగట్టగానే ఆయన చర్మి వీధిలో మన్నదో చూడవలెనని యతికష్టముతో నీరుకొని యచట ప్రవేశించెను. తెలుపదేశమువలె చర్మిలన్నిటిలోను పురాతనమైన గూకట్టవను సుపాను ప్రచండతకు నిలువగలిగెను. కిటికీలుమాత్రము గాలిదీప్రతకు విరిగి నెదిరి పడిపోయెను. ప్రవాహము భీన బ్రవేశించుటచే లోపలిభాగ మంతయు బురదమయ మయ్యెను. ఆ కేటవాసులు చాలమంది సువికాలమును, దృఢము నగు నాభవనమున బ్రవేశించి ప్రాణములను గాపాడుకొనిరి. బెంచీలపై నాసీనులైయున్న గూజుల నకు మనే మాస్టోరీబ్యాంకు అనుషేరు గలకలవరుగారు మాడ నుండిరి. అచటనుండి హేబ్రెడు తమ మతాచార్యుని యుదంతము తెలిసికొనగోరి, యతికష్టముతో నాయన బంగాళాను బ్రవేశించెను. ఆయన గూశ్వర్య మేమనవచ్చును? కాసంతయైన యీ యుదంతమే యెరుగక, గిబ్బన్ గారు కలతలేనిసుఖనిద్రలో నుండుట కాయన వింతపడి, కొంత కష్టము మీద నాయనను లేపి రాత్రి జరిగిన యుదంత మంతయు వినిపించెను.

నవ్వుమనిషి యగు నామతాధికారి, తన మిత్రుడు కట్టుక కల్పించెననికడుపుబ్బనవ్వసాగెను. కెప్టనుగారు విషాదములను వర్ణించినకొలది ఆయన మరింత హెచ్చుగా నవ్వుచుండెను. హేబ్రెడు చిరాకుపడి యాత

నిని బలవంతముగా ప్రక్కకు త్రిప్పి చూడగా ఒక యుదంతము ప్రకారము (ఇది పొరబాటైయుండునని మనము విశ్వసించవచ్చును) సుందరములైన తన వృక్షములన్నియు తలక్రిందుగా ప్రేలుడుచుండుటయు, ఘోరములగు 3 మనుజులములు తన ద్వారము కడ పడియుంటయుగాంచి, యుల్లాసభరింపదయ్యెనట.

ఈవిధముగా జలప్రళయము శాంతించెను. కాని తోడనే నరరూపరాక్షసులు ముట్టుకొనిరి. వారు కాన్పించగానే, రాత్రి ౨౦ గుల కొందుల పక్కి ప్రాణములు పక్కించుకొన్నవారు బయటపడి రాక్షసులవలె మన జించినవారి యాభరణములను పీక నారంభించిరి. బండరుకోటను, చుట్టుప్రక్కలను మర జించినవారికి వహనాదికములు జరిపించుటకు కెప్టన్ బ్రాను, లెఫ్టెనెంటు డిగ్రేజేగారి నాయకత్వమునను, పట్టణములోని మృశులకు సంస్కారములు జరుపుటకు కెప్టను హేబ్రెడుగారి నాయకత్వమునను ఏళ్ళము వేర్పరచబడెను. కాని యీ ప్రయత్నములను సాగించెను.

కె. కెప్టను. మెయిండ్ల దళ

ఇటు దుర్బటముగా నుండెను. బ్రతికినవారు సారాయిపాల చుట్టును జేరి గందరగోళము చేయసాగిరి. చచ్చినవారిపైబడి, వారి నగలను దోచుకొనుట కెవ్వరికిని భయములేకుండెనుకాని దహనాదికములు జరుపుటకు మాత్రము ప్రతివారము హాషలు నడిపించసాగిరి.

పాప మొకవిక్రమరాలు స్కాట్లండ్లకు కళిబరమునునుండించి, దానిని భారమునకు పంపుటకు కప్పియుంచెను. పేద్రైకుగారు ఆమెను సమీపించునదికి ఆమెచేతివ్రేలాకటి నరకబడి, యావ్రేలికి వారమునోజుల క్రిందటనే యుంచబడిన వివాహపు టుంగరము హరించబడెను. బందరుకోటలో మరణించిన యొకరి మురుగులను హరించుటకు చేయినరకు చుండగా నొకనిని, తమ్మటలు హరించుటకు చెవి వరకుచుండగా నింకొకనిని పట్టుకొని

బంధించిరి. విచారించగా వారు అట్టి పెక్కు దుర్బయములు గావించినట్లు బయల్పడెను. ఈవిధముగా నగలను హరించి గుంపులుగుంపులుగా బంగారును అమ్ముకొనుటకు బాపట్టకు పరువిడుచుచుండు, జనులవలన బందరు విషాద గాఢ బయటివారికి తెలియవచ్చెను.

వైయుడంతి మొక మిషనరీచే నాంగ్లమున వ్రాయబడి, శ్రీ. జి. డబ్ల్యు. మెయిసన్ దొరగారివద్ద నున్నది. శతవృద్ధుడును, ప్రస్తుతము రోగపీడితుడును నగు వీరారగారును, వారికుమార్తెయు వాప్తార్దన మంగీకరించి, ఈ చరిత్రమును ఇచ్చినందుకు వారికి పరమకృతజ్ఞుడను.

పైన తెలుపబడిన జలప్రళయ స్మారకము బందరుకోటలో నున్నది. ఆసమయమున ప్రజలకు మిగుల సహకారియై తోడ్పడిన జిల్లా

కలక్టరుగారను జార్జి తారన్ హెల్ గారిపట్ల కృతజ్ఞతను వెల్లడించుటకు బందరు పుర వాసులు నిర్మించిన మరొకస్మారకము పట్టణ మధ్యభాగమున రాబర్ట్సన్ చౌకునందు గలదు. దీనిచుట్టును నొక కటకటాలచే రక్షితమైన యొకచిన్నకొలను నిర్మించి, దీనిని ఇతర వలివరకును కృత్యోదకములచే నింపెడివారు. కాని ప్రజలకు ఆ నారోగ్యము కలిగించుచున్నదని యిటీవలనే పురపాలకసంఘమువా కీకొలనును పూడ్చించినారు. ట్వెంటివే యొక పుష్పద్యానము నిర్మించెదరట. ఈ స్మారకముపైన ౧౯౩౦ సం. రములో సత్యాగ్రహ యోధుడగు తోట వర్సయ్యగారు జాతీయ పతాకను స్థాపించుటయు, నా సమయమున పోలీసు లాయనను మిగుల తీవ్రముగా కొట్టుటయు జరుగుటవల్ల నీస్మారకము అసహయోద్యమచరిత్రయందు చరిత్రాత్మకమైనది.

“నాశీవిరపు నాడ - మేరీవనమొ సేయు;
 ఈవరద చించేతునా? - ఆవరద ముంచేతునా?
 నాశీవిరపు నాడ - మేరీవనమొ సేయు;
 ఈమదిర పంచేతునా? - ఆముదగి పంచేతునా?”

“వే త్యను గా ను

క వి కొం డ ల

అని పాట లేలించి వదుల్తావుంటే ప్రక్కగది లోంచి “కనోజిసీ!” అనే హడలేనే గొంతు వినిపించింది. కనోజిని “నేను వేత్యనుగాను సిసీమానటిని.” అని హాల్లో వున్న మనిషి లేచి వీధిగుమ్మం దరియబోయింది. “నేను వేత్యనుగాను సిసీమానటిని” అని కనోజిని అన్నమాట కుత్తిపై యివలకు వస్తూ ముజఫర్ జంగు ఖడ్గంధూసి “ఆగు! ఎక్కడికి వెడతావు? ఇదిగో మర్గయా” అని విదళించేడు.

ఆ విదళింపున కాఖడ్గం చటాల్ను కంఠంముడి తప్పి ఆస్త్రీయొక్క సిగముడిలోని పూలగుల్తి యొక్క లేకుల్ని తగిలి వాయి మడతడి పోయికుంది. దానివాయి ఎంత మెత్తందోగదా! అదే కనోజిని కుత్తుక్కు తగిలి వుంటే నిజంగా నెత్తురువజ్జయి సింహద్వారపు పరదా మీదకి చిమ్మి చావడిలోని ఎల్ల వస్తువులను ఎజ్జవతిచి యుండేది. బైవానుగ్రహంవల్ల అది ఆమెకుత్తుక్కు తగిలేదు. ఆమె తొడిగిన, బొత్తాలెడసిన నునుచుగు ‘కుర్తా’ లోని అపూర్వ సౌందర్యహరినే ప్రచలిత ప్రతిబింబమాత్రమై ఆమె కానాడు ప్రాణం దక్కించింది.

“కనోజిసీ! ఇలా చూడు!” అన్నాడు ముజఫర్ జంగు. “ఆకుర్తీ, జంకా, ట్రాంబి, భూరి, అవన్నీ అక్కడపెట్టి మటీవెళ్లు—ఖుషీగా వుండలేక! ఖుషీగా వుండలేక!”—

కనోజినికి ఏడుపు వచ్చేసింది. ఆగాడు;చూచాడు. “ఎందు కలామేలిముసుగు ముఖమ్మిడికి తీసుకు వెక్కు వెక్కు ఏడుస్తావు? ఎందు కేడుస్తావు?” అని అడిగాడు వినముడై తనచేతుల్లోకి కనోజిన్ని తీసికొంటూ—అంత వఱకూ కసాయివానికంటే అతిక్రూరంగా కావడ్డ— ఆ ముజఫర్.

ఆలా వినముడై అతగాడు ఆవొల్లోకి తీసికోవడ మనేది మోహాలాలనగా, వొళ్లంతా శృంగారరసమ యమై పోయింది ఆమెకు. ఏడ్వల్లా మొలకనవ్వకింద మాటింది. మొలకనవ్వల్లా అరవిరిన వ్వయింది. అరవిరి

నవ్వల్లా అతివిస్మయమైన “హహహ” నవ్వైంది. ముజ ఫర్ జంగుమెడకు ఆసాగిసి తన లేలేతి బాహునల్లరి గుదేసి, అడుగుతూండ నవ్వతూనే. “సిక్రూఫ్ ముజఫర్! ఆలా చెదిరివుండే ఈరోజున?” అని అడిగింది.

ముజఫర్ అన్నాడు “నముద్రపుగాలి యీసా యంత్రం వికీరీతంగా వీచింది. అది కారణ మైయుం

సి నీ మా న టి ని"

వేంకటరావు

టుంది" అని. "అః! సముద్రపుగాలి! అయితే అది నీకు విపరీతసౌందర్యం తీసుకొచ్చింది." అని పిల్ల మెల్లగా తన మోవి వైకెత్తి ముజఫర్ మోవిని ముద్దెట్టుకుంది. ముద్దెట్టుకుంటూనే అడిగింది: "ముజఫర్! ముజఫర్! నీముద్దు ఈరోజున ఉప్పగా ఉండేం? ఉప్పగా ఉండేం?" అని. ముజఫర్ తన పెదవి తుడుచుకుంటూ "ఈ సాయం

కాలం సముద్రంలో నా కోశంఖం దొటికింది. దాన్ని ఆలాచూస్తూ అప్రయత్నంగా మొగ మానించాగాబోలు. దాని సముద్రపుచెమ్మ

ముజఫర్ జంతు బుద్ధిదూరి "అగు! ఎక్కడి! పెదతొట్టి ఇదిగో చుక్కలు" అని వినిపించేడు.

మిగిలివుండబోలు." అన్నాడు. "అః! సముద్ర శంఖం! అయితే అది నాకు విపరీత కంఠధ్వని తీసికొనివచ్చింది! అహా! ఏమి కంఠం ఏమి ముజఫర్! ఏమి కంఠం!" అని దిగ్గనలేచి ముజఫర్ను విడిచి, వెళ్లి గదిలో వెళకకసాగింది. ముజఫర్ హాల్లోంచే "దేనికోసం ఆ వెదకులాట? శంఖం కోసమా? లేదు! లేదు! ఆ శంఖాన్ని అక్కడే అప్పుడే ఆ సముద్రంలోకే గిరాటేశాను. నాతో తీసికొని రాలేదు." అన్నాడు. ఆ మాటకు గిరుక్కున తిరిగింది కనోజిని. గిరుక్కున తిరిగి అంది: "ముజఫర్! ఆ శంఖాన్ని వొక్కమాటు ముద్దెట్టుకు తిరిగి సముద్రంలోకి గిరాటేశినట్టే, నన్ను కూడా వొక్కమాటు ముద్దెట్టుకు ఎందుకు తిరిగి వదిలి పెట్టేశావు కాదు! ముజఫర్! నన్నెందుకు తిరిగి వదిలి పెట్టేశావు కాదు? ముజఫర్!"—ముజఫర్ అంటాడు వెనక్కలా కుర్చీలో జేర్లాబడి: "ప్యారీ! నిన్ను లోకానికి కనబర్చుకుండా అతినిగూఢంగా తీసికొని వచ్చినవాణ్ణి—లోకానికి వదల్తానా? ప్యారీ! సీవు నా నూర్దహానివి! సీవు నా మమటాజివి! సీవు నా పిరాజివి! రా! రా! నా చేతుల్లోకి రా! నా కౌగిల్లోపడు! నన్ను పరవశుణ్ణి చెయ్యి" అన్నాడు.

ఆలా ముజఫర్ ఆహ్వానిస్తూవుంటే కనోజిని గదిలో తన సామాను సద్దుకుంటూ వుంది, మగనితో చెప్పకుండా ఎక్కడికో ప్రయాణమై వెళ్లిపోయ్యే పెంకెపిల్లలాగు. ముజఫర్ గది తలుపు ఇవల గొల్లెం వేసి నాడు. "తలుపు తియ్యవ్?" అంది లోకటన్నుంచి కనోజిని. "తియ్యను. తియ్యను సరిగదా తాళంవేసి పోతున్నా!" అన్నాడు ముజఫర్. అన్నాడేగాని ముజఫర్ తలుపు బార్లా తీసి పారేశాడు. కనోజిని ఆ గదిలోనుంచి పరుపూ, పెట్టే ఎత్తుకుని హాల్లోకి వచ్చి వీధిగుమ్మంకేసి నడుస్తూవుంది. "అగు! ఆధుర్కి, జంకా, టర్రయి, ఘూరి, అవన్నీ అక్కడపెట్టి మటీ పెట్ట" అన్నాడు ముజఫర్. కనోజిని ఆగి చూచింది. అదివఱకులా అతడు కత్తిదూయలే దాతడవ. ఆ తెఱపిని అంది ఆపె: "ఏం! ఈ ధుర్కి, జంకా, టర్రయి, ఘూరి పెట్టుకు పెళ్లి

పోతే నేమి?" అని అడిగింది. ముజఫర్ "ఒక మహమ్మదీయ స్త్రీ—నా భార్య—లేచిపోతూవుంది అని అనుకొంటుంది లోకం!" అన్నాడు. "ఉం! లోకం అనుకొంటుందీ? ఏమనుకొంటుంది? ఒక మహమ్మదీయ స్త్రీ సీ భార్య లేచిపోతూవుంది అని అనుకొంటుంది లోకం? నన్ను నీవు తీసికొనివచ్చినప్పుడు నుకోలేదు - నీతో వొక మహమ్మదీయ స్త్రీ లేచివచ్చిందని? లోకం అనుకోలేదు?" అని అడిగింది కనోజిని.

ముజఫర్ ఇలాఅని సిద్ధాంతీకరించేడు. "నా భార్య ఆమె - నా ప్యారీ ఆమె అని చెప్పాను. ఆలాగే లోకం నమ్మింది." అన్నాడు ముజఫర్.

కనోజిని కళ్లుమూసుకొని జ్ఞానకం చేసికొంటూ వుంది. తాను తొల్ల అతగాడితో చేసివచ్చిన ప్రయాణ మార్గంఅంతా చీకటి కనుమగుండాలా గనిపించింది. రంగూన్ నుంచి మదరాసు వోడమీద ప్రయాణంచేసింది కాని సముద్రం చూడలే దామె. ఓడచాపలు దించి ఎత్తి చప్పుడు విందికాని సముద్రపుగాలి మూచూడలే దామె. అదీ ఆమెసింహావలోకనం! ఆమెకు తెలిసిన దంతే!

ఆమెను దప్పించి లోకానికి తెలిసింది యోజి తాం—కనోజిని భోగంపిల్ల, పందొమ్మిదేళ్లు వయస్సు. ఊరులేని డొంకమల్లెలా గలముకొని, పేరులేని చిన్ని పువ్వులా తలపుకువచ్చే అసలైన అందం, చందం, ఆనందమూను దాంది. దానిచాయ పసినిమ్మపండు చాయ! సోసులో సువాసన! సువాసనలో సోసు! పాడిందా అంటే వీణతంతే దానిగొంతు క్కింకా వీసం లొక్కు.

ఆనాడు హాల్లో "నాజీవితపునాద మేజీవితమొ సేయు" నన్నపదం కూనరాగంతో ఎత్తినప్పటి కలరు తము ముజఫర్ జం గొక్కడికనహ్యమై పోయింది కాని, తదితరలోకాని కంతకూ అతిమనోహరమై మాటుమ్రోసింది. అటువంటి మంజులస్వనం దాంది. ఆమెయ్యయ్యాగం అమృతపుపాళ్లే! గోళ్లను గోరింబెట్టి నిలబడివుంటే

"ఈప్రభాతాన్ని అరుణద్వారం ఓచిన్నదానా! నీవేనా తెరిచినదానవు?" అని పలకరించబుద్ధేస్తుంది ప్రతీమాని సీకీ. ఆమె కన్ను లూ మిన్ను కెత్తి మన్నుకు దించుతూ వుంటే అనురాగస్రవంతి నాకాశానికి ఎగతోడి క్రిందకు దిగతోడుతోందే అని మనంకూడా అనుకరించేస్తాం ఆవొడు పెప్పటికప్పుడు,—"అహో! ఈస్త్రీ యేవీరుని పెన్నిధి, ఏనీరునిభావాంబుని, ఏమగవాని కేడుగడ, ఏ పురుషున కెత్తుగడ" అని ప్రతీవాడూ ఆమెదైన చెంగుచెలిమి అలవరుచుకోవడానికి ప్రయత్నించవలసిందే.

పిల్లి భోగంపిల్లికావడంచేత అందఱికి అందుబాటులో వుండేటట్టుకూడా అగపించేది. అగపించేది అని ఎందుకు వ్రాస్తూవున్నానంటే ఆమె పయట కొండల మీది మేఘంలా మనలను లాక్కునేదే కాని మనకు చిక్కేదికాదు కాబట్టి. ఈ విచిత్రప్రవృత్తి యితర భోగంపిల్లల కందఱికి వుంటుందా, వుండదా అనేది మన కిక్కడ అస్పృశ్యం. వాళ్లల్లో లేక యీమెకే వుంటే 'అధికస్య అధికం శలం.'

ముజఫర్ అంటూవున్నాడు సింహావలోకన సాయగంలో వున్న కనోజిని ఓరకంట చూస్తూ: "కనోజిని! నీ వీదాకా తెరచాటుపిల్లవై పరదా పెనుకాల వుంటూ వుండడంచేతనే నీ కా మార్దవం, మధురార్ద్ర స్వభావం, ఆ పచ్చనిమిసిమి, ఆయేపూ నిల్చివున్నాయి. లేకపోతే కగ్గిపోయి, కమిలిపోయి, అగ్గిబుగ్గి లాగైయుండువు" అన్నాడు. కనోజిని "ఎండలోపెట్టి చూడు మొక్కని, కుండకిందపెట్టి చూడు మొక్కని!" అని చుటుక్కున అంటించింది తన వాడి పల్కు. ముజఫర్ "మొక్కకూ మనకూ తేడావుంది. మనం మనుష్యులం. మొక్క మనిషికాదు. మనం పరదా చాటున ఉండవలసిందే. నడువు, గదిలోకి నడువు." అన్నాడు. కనోజిని "నడవకపోతే నన్ను తంతావా? నన్ను చంపుతావా?" అంది. "మల్లా మాట్లాడితే అంతపనీ జరుగుతుంది" అని యింటితలుపు లన్నీ వేయించి వేసి "చూడు! కనోజిని! నాకు కావాలిఅంటే పెర్రేసు మీద పెర్రేసు ఫెర్రో కాంక్రీటు స్తంభాలమీద నిలిపించి,

ని స్నాంతపైకై నా పోనిస్తాను. కాని గుమ్మందాటి అవ
తల కొక్క అడుగైనా పెట్టనివ్వను. దర్వాజాలన్నింటి
దగ్గతూ విచ్చు కత్తుల పహారావాళ్లను వుంచేస్తున్నాను.
ఫిరంగు లిటూ ఆటూ వేటకుక్కల్లా వుంటాయి.
బాగ్రత్త! నన్ను తెలిసికో!” అన్నాడు ముజఫర్.

మీద ట్రైరేసుకట్టి?”. అని అడిగింది. “ట్రైరేసుమీద
ట్రైరేసుకట్టి, చుట్టూ పరదాలతో మూసి, సీ యిష్టం
వచ్చినట్లూ కాశంకేసి చూడుమంటా!” అన్నాడు ముజ
ఫర్. “ఊ” అంది కనోజిని. అని పూరుకుంది. ఆనిస్వ
నము, ఆనిస్వసమువెంబణి ఆ నిశ్శబ్దం, మనుగడకు

ఊత అయిందీ తెలియలేదు:
మనుగడకు కోత అయిందీ
తెలియలేదు.

మూడురోజులూ కడచ
న్నాయి. ట్రైరేసు మీద
ట్రైరేసు లేవనెత్తి, అన్న
ప్రకారం ముజఫర్, చుట్టూ
పరదాలు కట్టించేడు. ఆ పర
దాలనడుమ ఆ ఆకాశంకేసి
“అంతా సీదే స్వేచ్ఛ”
అన్నట్టు ఆమెను మసల
నిచ్చేడు.

నాలుగోరోజున మట్టమ
ధ్యాహ్లాం ముజఫర్ చేత
కనోజిని బాగా మదిర తా
గించేసింది, అల్లిబుల్లికబుర్లు
చేబూతూ — ముజఫరుకు
బాగా కై పెక్కిపోయింది.
ఆమె తన వస్తువులన్నీ ఊడ్చి
పార వేసింది క్రిందిగదిలో.
ఒక పచ్చలపిడితోవున్న చ
క్కని చిన్ని బాకు సిగము
డిలో కనబడికనబడనట్టు గ్రు
చ్చుకుంది. వలగ్నావైనా
వస్త్రంలేనిదై ఎండలో దిగం
బరాకాశంక్రింద పైట్రైరేసు

కనోజిని కుక్కిన పేనుమల్లే అయిపోయింది. నేల

రాచిన నల్లిలాగ, గోడనంటిపెట్టుకున్న బల్లిలాగ అయి
పోయింది. వేసంగిలో ఎండిపోయిన నడదారి గడ్డిలా
అణగారిపోయింది. అయినా గొంతు చావలే. “ట్రైరేసు

మీద పరదాలనడుమ ఒక అవయవపు నీడ మతో అవయ
వానికి కళాపోషక్కు పెడుతూవుంటే, నగ్ననృత్యం
చేస్తూ సూర్యభగవాను నారాధిస్తూవుంది.

ఆనృత్యానికి దిగువపాల్లోని యూయలగొ-
నులు కదిలినట్లయినాయి. గొల్లూ, మనము శేఖర, కొన

మ్రోగినట్లునయి. ముజఫర్ కు తెలివివచ్చి ఒడలు జలదరించిపోయింది. పైకి పరుగెత్తి “ఇక్కడున్నావా? కనోజీసీ!” అన్నాడు. “అవును! పున్నాను! నే నిష్కడలావున్నాను! ఏమతస్థురాలినిగా అగపిస్తావున్నాను” అని అడిగింది. ముజఫర్ ఆమె నలా తిలకిస్తూ “మతంగితం జాతావై! నీవు నాపాలిటి మహా భోగపదార్థంగా తోస్తావున్నావు.”

“ఛీ! ఛండాలా! అదే అనవద్దన్నాను. నేను వేశ్యనుగాను, సినిమానటిని అని ఇప్పటికైనా చెలుసుకో” అని తనజుత్తులోనుంచి బా కీవలకుతీసి ఆబీ రెండకాంతిలో ముజఫర్ ఎదుట్టొమ్మన కనుక్కున గ్రుచ్చింది. కనో

జీని కళ్లల్లోకి బుస్సునకొట్టింది చిమ్మట కొట్టినట్టు వాని ఉడుకునెత్తురు. పచ్చలపిడిబంటి కనోజీనిబాకు ముజఫర్ యొక్క గుండెకండ్ చవిచూచింది.

ఆమెచూపు కట్టడిపోయింది వొక నిమేషం. ఆమెచెవులు గల్లడిపోయినాయి వోక్షణికం.

ఆ తాత్కాలికాంధస్సులో, ఆ తాత్కాలిక బధిరతలో కనోజీని అన్న ఆ పిల్ల మానసికంగా ఏం చేస్తావుంది. స్వచ్ఛందమైన సముద్రపుగాలిలో నిలువునా ఉట్టూతలూగుతూ అనందంగా చిందమూత్రావుంది! చిందమూత్రావుంది!

ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు

ఏలూరు, ౧౮-౧౨-౧౯౩౭

శ్రీ మామలూరి వేంకటేశ్వరస్వామి

శ్రీ మామలూరి వేంకటేశ్వరస్వామి ప్రభుత్వం శ్రీ మామలూరి వేంకటేశ్వరస్వామి యన్యోన్య కృతమ పరివర్తన ప్రభుత్వం కోరికను ౭౭౩ నది. ఆధ్యక్షులు లేమ యువస్వామి నాటకకళాభ్యుదయమున కుపకరించు విషయములను పెక్కింటిని పేర్కొనిరి. అందరి విశేషము శీఘ్రంబు నడపింపబడినది :

“ఎంత ఆలోచించినను పరివర్తనవారు జయము కాంచినటుల కానరాదు. పరివర్తనార్థములలో నేలలోపములు కానబడుచున్నవి. అన్ని మండలములందును పరివర్తనకు కాలులు లేవు. ఉన్నచోటులనైనను ఈ కాలుల ప్రయోజనము కానవచ్చుటలేదు. ఈ ఆశంకగా ఒకటి రెండు దక్క ఉత్తమ నాటకములు రచింపబడలేదు. ఆ రెండింటికైనను అదరము కల్గినట్లు లోపదు. నటులలో నూతనముగా ప్రసిద్ధికి వచ్చినవారు లేరు. కిరాయి నటుల నాటకములు ‘అపూర్వనట సమ్మేళనములు’ యథాప్రకారముగా నున్నవి. నాటకరంగమున నున్నవారే టాకీరంగముల నెక్కి ఆ సంప్రదాయమును తెలియక పాడగుచున్నారు. టాకీలతో సంబంధము లేని స్వతంత్రనటబృందములు విచ్ఛిన్నములుగాని, వృత్తిబృందములుగాని వృద్ధి గాంచుటలేదు. ఆంధ్ర నాటక కళా నిర్మాణము ఊహాప్రపంచముననున్నది. నాటకకళాభివృద్ధికి చూపు మేరదూరము

లేదు. ఇంకొక బాటల బృందము నాటక ప్రవర్తనములు తగ్గిపోవుచున్నవి. తెలుగు సంగీతము వివాదకములందును ఎక్కువగా వినిపించును. హిందూస్థానీ సంగీతము తెలుగు సంప్రదాయమును ముంచినది. రసమును, సుందర్యమును గమనింపక “ఆ పాట ఎంతో బాగుంది, ఈ పాట పాడు” అని మాత్రమే చెప్పి ప్రేమకరులు మిస్సయ్యును సమర్థులు నాన్నారు. ఇందులకు రంగమున రసోత్పత్తియందు లోపమే కావచ్చును. నానాటికి నాటిలో వజ్రుల రిగిపోవుచున్నది. ఉపదేశకులుగా నుండితొనవారు నిరుత్సాహులై, బానమును పొరించినారు.

ఇది యిట్లుండుటకు కారణమేమి? ఉన్న శక్తి మే తస్వనార్థముల బడినదా? ఉపదేశకులై నూతన నాట్యప్రపంచమును నిర్మింపగలిగిన సమర్థులు మనలో లేరా? ఆంధ్ర నటులు సమర్థులు, రసజ్ఞులు కారా? లేక మన వారు ఆరంభమేలేనా? ప్రయత్న లోపమా? అనువిషయములలో చింతించుకొనదగియున్నవి.

నాకుమాడ ఈ దోషము లన్నియు కొంచెముగా కలిసికొని ఉద్బుధికి కారణములయినవి. మనము ఉత్తమప్రాప్త్యముతో పని బూనలేదనియు, నూతన నాట్య ప్రపంచమును నిర్మింపగల సమర్థులు కానరానియు, ఆంధ్ర నటులయందు శక్తిసామర్థ్యములును చాలినంత పెంపొందలేదనియు, కారత్యమున ఆరంభమునందువలెనే పరిణామమునందునను పటుత్వము తగ్గకయుండవలయుననియు నా ఆశయము. ఈవాక్యములు కటువుగా నుండు

నేమోకాని, సజ్జీతరములు కావని విన్నవించు చున్నాను.

మనము దోషములను దిద్దుకొను మత్సాహముతో పరివర్తనను నిర్మించితిమి. దోషము లివియని వివరించినవారు ప్రాప్త్యమిదియని వివరింపలేరె. దోషమునగా నేమి? ప్రాప్త్యమునకును, దానినిపొందు ఉపాయములకును పరస్పర ప్రాతిహేళ్యమేకదా. ఇక ప్రాప్త్యమే సరియగునది కానిచో ఏమనవలెను?

* * *

తెలుగు సంప్రదాయమున కనుగుణముగ రమణీయత ఒకటియే ప్రధానముగ మద్దేశించిన నాటకములను వ్రాయుటకాని, ఆడుటకాని విశేషముగా జరుగలేదు.

* * *

మన పరివర్తనకు ఊదారిలో చెనుదీసినది గాదు. మునుపు నాటకముల కొక పోటీచెట్టి లిమి. నాటకములు సాంఘికముగానే యుండవలెనంటిమి. వేరువిధముగ రమణీయమస్తు నిర్మాణము కాదు కాబోలు. ‘స్వగతములు, విమర్శనలు హాసపు. పద్యములు తగ్గిపోవలెను’ అంటిమి. ఇది స్వాభావికవాద మాహాత్మ్యము కాబోలు. కవులకు ఇట్టి నియమము లేమి?

* * *

ఇట్టి నియమములవలన జీవకళ కల్పింపగలమా? మహనీయులగు కవులకు ప్రాత్యాహ్నమిచ్చి వారు నాటకములను వ్రాయునట్లు చేయుట మనపని. ఆపైని కవులు సృష్టికర్తలు; మనకు చెప్పవలసినవారు. మనము శీఘ్రముగా

వలసిన వారముగాని, వారిని ఆజ్ఞపెట్టువారము కావలెను.

* * *

నృత్యనృత్య సంగీతములు లేని నాట్యకళ కుంకుమ కుంకుమ పలుకు లేని పెద్దమ్మ; మూల నుండవలసినది. పరివస్తు నృత్యనృత్యములను విసర్జించినది. ఇట్టి త్యాగము ఉత్తమగతికి మార్గము కావలెను. పరివస్తువారు ఏర్పరచిన నిబంధనలను పరికించి చూచిన, నా కొకటి తోచుచున్నది. ఆంధ్రనాటకరచనా ప్రారంభకాలమునకే ఆంగ్లవిద్యయు వ్యాప్తి చెందుచుండెను. ఆంగ్లేయుల వేషభాషలు, వారి సాంఘిక వైఖ్యానిక సాంప్రదాయములు వ్యామోహమును పుట్టించి స్వేశమువల్లము, స్వభాషావేషముల యందును, స్వయం సాంఘిక వైఖ్యానిక సాంప్రదాయముల యందును నిరసనభావమును కలిగించుచుండెను. ఆంగ్ల చేత ఆంగ్ల భాషలోకలది అన్నియు విశేష గమనియు, అది దేశపోవుల లోపమునియు తలపు ఏర్పడినది. ఈ అలవాటు ఇంకను మనలను కీచులేదు. అందుచేతనే మనము పద్యములకు, సంగీతమునకు నాటకములలో గాటు లేదనుచున్నాము. నిజముగా ఇవి కళాదృష్టికి లోపములాయని గమనించుటలేదు. నాటకములు జాతీయకళాజీవనమును ప్రతిబింబించు దర్పణములని మరచుచున్నాము. నాటకరచన అంతర్ ధూతమైన భావవాహిని యనియు, ఈ వాహినికి అన్యజాతిమత సాంఘికభాషా సాంప్రదాయములుగాని, నటకుల కోర్కెలుగాని గట్లు వేయజాలవనియు మనము ఎరుగవలయును. అట్టి నిర్దుష్ట మార్గము స్వేచ్ఛాకృతమే.

* * *

కళావేత్త మొదట చేయి తీరినవాడు, తరువాత ధ్యాని, సాందర్యోపాసకుడు, భక్తుడు, అహంకారములేక సర్వమును దేవునకై, దేశమునకై, కళకై అని దీక్షతో శ్రమ చేయువాడును కావలెను.

పరివస్తువారు ఇట్టి కళావేత్తలకు కవులను, నటులను ప్రోత్సహింపనున్నారా, సంతసము. లేదా, మన ప్రయత్నములవలన లాభము కలుగజోడు. రోగము కుడురవలెనన్న లక్షణ

ములకు చికిత్సయొనర్చిన లాభములేదు. రోగమునకు మూలకారణములను తొలగింపవలయును.

మనల నావేశించిన స్వాభావిక వాదము వలన కళ ప్రకృతికి ప్రతిబింబమనియు, సంగీత నృత్యనాట్యములు నాటకములనుండవనియు, వేషభాషలు ఉన్నవి ఉన్నట్లుండవలయుననియు, స్త్రీలే స్త్రీపాత్రలు ధరింపవలెననియు-మొదలగు నభిప్రాయములు పుట్టి పెద్ద సమస్యలయినవి.

సత్యమరయుచో, కళ అనుకరణముగాదు; సృష్టి. భావము ప్రధానము. దాని రూప కల్పన నిపుణుడగు నటుని యధీనము. ఇది జ్ఞప్తియందుంచుకొనిన చూడాకర్మమునకును భేదముండదు. ఏలయునగా కవిగాని, నటుడుగాని సాధారణముగా తన భావమును దెబ్బటకు తా దెలిసిన రూపములనే ఉపకరణములుగా గైకొనును. కాని కేవలము భావానుగుణముని వంగచిత్రకాల చెంతనున్న రేఖా మాత్ర రూపలోలతకు ప్రక్క బోరాదు. భావానువాదము, ప్రకృత్యనుకరణము రెంటును సమన్వయమును బొందవలెను. మన ఆంధ్రుల ప్రతిభ అదే; అజంతా చిత్రరవులు, దామెల్ల రామరాయల ప్రయత్నము అదే. మనము ఈ సాంప్రదాయముల నవలంబించిన మనోహరమగు నాట్యకళ మరల నావిర్భవించును.

నాటక పరివస్తువు 'నృత్యనృత్యనాట్యభిసయ సంగీతముల నన్నింటిని యాదరింపు' డని వేడితిని. 'కవులు నిరంకుషులు. వారిజోలికిపోవలె'దంటిని. కవుల నిట్లువేడుకొందును: 'తమరు కాసకులు. తమరు పశుభావముల నారాధించుచో దానికి తగిన రూపమే వచ్చును.

* * *

మీరు వ్రాయవలె పావనములైన చాలును. దృశ్యములగుటకు మీ నాటకము లనుకూలములగుచో ఆడుదుము. లేనిచో చదువుదుము. విశ్వ శ్రేయమును కల్పించు దృశ్యకావ్యములను వ్రాయవలసినది. తమకు రమణీయవస్తునిర్మాణమే విధి; ధనముగాని, సంఘసంస్కారముగాని ప్రధానము గాదు. తమ యుదారభావములకు

ఏ కళలు తగినట్లున్నవో వానినే గైకొనుదు. అవి పౌరాణికములే కానిండు. చరిత్రాత్మకములే కానిండు. సాంఘికములే కానిండు. తమభావయు తమభావముల కనుగుణముగను, సృష్టాత్మకముగను, రసవంతముగను, జీవకళాయు తముగను, ఈ నియమములకు లోబడి సాగ్యమయినంత గులభముగను నుండనిండు. ఒక వేళ తమభాష కొండెము కష్టమయిన మేమే కష్టపడి నేర్చుకొందుము' అని.

ప్రతిభాశాలియు నాటకకర్తకు రచన విషయమై పరులు చెప్పవలయునా? కావలయునని పద్యముల సంఖ్యను హెచ్చించిగాని, తగ్గించిగాని రసాభాసను కల్పించక పద్యముల వ్రాయుచో కథాగమనమునకు అడ్డరాశిమొక, చూపర వినిగింపక రసవంతములైన ఘట్టములందే వ్రాయును. వచనమున వ్రాయుతగిన దానిని తనకు శక్తియున్నదని పద్యముగా వ్రాయడు. సందర్భమును, శౌచిత్యమును కాపాడును. సంతాపము, శ్రమమును మనోహరముగ బెంచు నేర్పును జన్యముతోనే కలిగియుండును. పాత్రస్వభావ నిరూపణశక్తి సహజముగ సతనికి కలిగియుండవలయును. ఆంధ్ర నాటక కర్తలలో అధికసంఖ్యాకుల నీగుణమున్నట్లు కనరాదు. లోకానుభవము, విచక్షణతా సమగ్రమున దృష్టి, మానవప్రకృతిజ్ఞానము లేనిచో పాత్రసృష్టి సైతికరముగా, ఆకర్షకముగా నుండదు. ఆంగ్లేయ నాటకములకున్న సుగుణమే యది. వారికిగల యింకొక సుగుణము కథాకల్పనము. ఇతివృత్తమును చక్కగ తీర్చి సంగతుల బిగించి జీవకళ తాండవించునటుల చమత్కారముగ నాటకమును వ్రాయునేర్పు మన నాటకకర్తల కందేని కావలసియున్నది.

మానవసాధారణములను కొన్ని భావములు శాశ్వతములు, విశ్వజీవనములు, నిత్యములు. దేశకాలపాత్రములననుసరించి ఇది గోచరించు రీతులు మారవచ్చును గాని ఆగుణములు మారవు. కవి యే యితివృత్తమును గైకొన్నను- అనగా మహాపురుష జీవితమునే కానిండు, పామర జనచరిత్రమునే కానిండు, ఈవిశ్వజన సత్యముల సెంతవరకు విస్ఫుటము

సేయునో అంతవరకే అతడు భన్యతను చెందును; ఆనందమును గూర్చును. ఇట్టి సుఖాల దృష్టి గల మహానాటకకర్తలు మనకు కావలసియున్నారు.

నటులు ఐచ్ఛికులు, వృత్తిశీవసులు. ఐచ్ఛికులకు ద్రవ్యము ప్రధానము గాదు. వీరు సామరాధిప్రాయములను లెక్కనేయక సంస్కారమే ప్రధానముగా గ్రహించి కళానైపుణిని వృత్తిసలులవద్ద నేర్చుకొని కళాసేవ చేయువారు. ఇట్టివారే పరిషత్తు నింపుటకు దుండుట మంచిది. జనులకుని ఉత్తమముగా నుండుట కీరీ చేతిలోనున్నది. సామాన్యముగ వీరిలోనున్న దుర్గుణము అతి స్వాతంత్ర్యము; నియమునకు లోబడకుండుట; దీక్షయును కేకుండుట. ఇట్టివారు చక్కని సహజములను నాశముచేయుదురు.

* * *

వృత్తిసలుల కొకయనుహాలత యున్నది; ప్రతిహాలతి ఉన్నది. కళానైపుణి వీరిసాధ్య. వీరు నిరతాభ్యాసులు. వీరు చక్కగ ప్రదర్శింపనిచో ద్రవ్యమురాదు. వీరు నియములకును లోబడుదురు. కాని కీరికి ప్రధానకార్యము ప్రవ్యాప్తన మనటచే జనులనిర్బంధములకు, 'అపొటసాను' మను నాజ్ఞలకు లోబడవలసినవారు. జనులలో ఉత్తమరుది కల్పింప బోతుకు నైపుణి కళ వీరిచేతిలోనున్నది. ఐచ్ఛికులకు బోధకులుగను, జనసామాన్యమునకు ఉత్తమ నాటకములకు మధ్యవర్తులుగను ఉండువలసినవారు. భవంసులనుచో వీరివలన నను కళాసేవ ఇంకొకరివలన గాదు.

* * *

నాటకము వ్రాయుట కవిపని; ఆడించుట నూత్రధారునిపని. అట్లే నాటకాభినయమును, సినిమాభినయమును నేరు. కళలో ఒకదాని టెక్నిక్ రెండవదానికి సరిపోదు. నాటకరంగమున నేరుగాంచినవారు సినిమాలందు రాణింపకుండుట చూచుచున్నాము. ఈ రెండు తెగల వృత్తిశీవసులును ఒకరి

రాజ్యము నింకొక రాక్రమింనుకోగూడదని నా విన్నపము.

పరిషత్తువారు మొదట నాట్యకళా బోధనాలయమును నిర్మింప బూనుకోవలెను. ఆంధ్రవిశ్వకళాసరిషత్తు దీనికి ఆస్పద మేర్పరుపనున్నదని విని సంతసించితిని. మనమును ఒకకళాశాల నేర్పరచి అందు నృత్య నృత్య అభినయ నాట్య సంగీతములను ఉపాంగములుగా, వర్ణరేపనము అలంకారము (రంగమును, నటులను- వేషాదులచేతను), రంగస్థల నిర్మాణములను (వజ్రంసులు, కమ్మగులు, ఇంజనీయర్లు-వారికి ఇందుపని) నేర్ప బ్రయత్నించుచుముగాక. దీని కనుబంగుముగా నొక నాట్య గ్రంథాలయమును, పునావినవస్తుశాలను నెలకొల్పవలెను. ప్రపంచ నాటకశీలముల పరికించుటకు, కాలాచిత వేషధారణమునకు ఆప్వతు కీలగును.

ఈ యుద్దేశ్యములు సరవేరుటకు పరిసాలకుల సాహాయ్యము కావలసియున్నది. ఇంగ్లాండులో ఒక్కొక్కకళకును సంస్థలు ఏర్పడి యుండుగా మనకాంగ్రెసు మంత్రులు తెలుగు నాట్యకళాపరిషత్తు ఇత్యాదుల నేల నిర్మింప గూడదు? నాటకముల నెన్నరుషివ్, నాట్యకళాశాల నిర్వహణము ఇత్యాదికార్యముల నేల యొప్పింపగూడదు?

* * *

అన్నిటికిని చేహియనుట ఆత్మగౌరవమునకు తగిన పనికాదు. మనమహారాజులకు, భనికులకు ఔదార్యమున్న పగులనడుగవలసిన పనిలేదు. మనకవులు నిజముగా మహానాటకకర్తలై, దివ్యకళామయములను నాటకములను సృజించిన, మన జనులలో రసజ్ఞత చావకున్న, 'కాలాహ్యయం నిరవధి ర్విపులాచపృథ్వీ' అని ఏకవియ నార్తనాదము కావింపబని లేదు. మనసంగీతము రాజాస్థానముల వీడి ఏలపాటలయందే దాగియుండు సక్కరలేను.

* * *

ఆంధ్రుల కొక ప్రత్యేక నాట్యసంప్రదాయమున్నది. భరతనాట్య విశిష్టమైన

మాదిపూజి సంప్రదాయము మనది. సిద్ధయోగీంద్రుని కృపచే మనకు ఇంతవరకున్నది. అది అంతరింపవలసినదేనా? ట్రావెన్కూరువారి కథాకలి మరల బాగుపడుచున్నది. మన సంప్రదాయము నాశనము కావలసినదేనా? అఖిగుకు భరతశాస్త్రమే తెనుగున లేదే. నాట్య సురువులే లేరే. తెనుగుసంగీతము పరులచేత పడిపోయినదే. హిందూస్థానీ నెల్లువ ముంది చేయుచున్నది. పరిషత్తు వీనికి యేమి చేయుచున్నది?

* * *

మనకు బాతీయ మహానాటకకర్త ఇంతవరకు జనింపలేదు. వేంకటరాయశాస్త్రి రెండు బాతీయ మహానాటకములను నిర్మించి మీ సంప్రదాయముల కోల్పోవద్దని హెచ్చరించి పోయినాడు. అతని తర్వాత నూర్నూపుష్పకర్త రాక తప్పదు. అతని ఉదయమునకు మనము కాదియుంచవలసినదే. ఆవసంతోదయముననే మన కళాపుష్పములు వికసింపవలెను. ఆకు రతివలన లాభములేదు. ఈలోపల నేడైన బాతీ గూవేశమహాతరంగమును కల్పించు సంభవము కలుగునా, ఆపుష్పకర్తతనంత సేవచ్చును. ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము అట్టి దనుసేమాచూడవలెను.

మొదటినుండి ఆంధ్రులు ఆర్యద్రావిడ విజ్ఞానములను మేళవించుచున్నారు. హిందూ శాస్త్ర విజ్ఞానముల మేళవించినారు. తెనుగు రమిళ సంస్కృతులను మేళవించినారు. శైవ వైష్ణవముల మేళవించి హరిహాకోపాసనవారంభించినారు. కేవల స్మార్తులైనారు. కనుక మనకు అన్నిటిని సమన్వయించుట యందు సహజమైన ప్రతిభ కలదు. కనుక అన్నిటిని సమన్వయించి నృత్య, నృత్య అభినయనాట్య సంగీతముల మేళవించి ఆంగ్ల సంస్కృతికిఁ సమన్వయించి మనోహరములను నాటకసంప్రదాయముల నాంధ్రులు నాట్యకళాదేవి నాటక పుష్పముల బూజింతురుగాక అని యాశించుచున్నాను."

'జీలకఱు సింగినాదము'

'కృష్ణకుమారి'

'కందువమాటలసామెత
లందముగాఁ జేర్చి చెప్ప నది తెనుఁగువకున్
విందై, రుచియై, నీనుల
విందై మఱికొనిపించు విలువల కల్గన్.'

—మొల్ల

సామెతలు భావకు ఆమెతలు. ఒకజా
తిలో ఉండే సాంప్రదాయాలు, ఆచారవ్యవ
హారాలు, సాంఘిక సరికొత్తలు, కులకట్టు
బాట్లు, భాషాపరిణామనూ, దేశచరిత్ర
తెలిసికోవాలంటే ఆజాతినాగు తత్వముగా
వాడే సామెతలు చాలా చోట్లపడుతాయి.
విజ్ఞానవేత్తలు తమ జీవితకాలంలో సముపా
ర్జించిన అనుభవాన్నంతా కాచి వచబోసి
గుచ్చెత్తి నిర్ణయించి సారమే సామెతల రూపా
న్ని తయారుచేసింది. చెయ్యమంటున్న ప్రయోగం
చి తలకొట్టుకున్నా వ్యక్తికరింపలేని భావా
న్ని ఒక్క మాటైనసామెత, సువాచాసంగ
వ్యక్తం చేస్తుంది. కావుననే మనపెద్దలు
సామెతను రుచిలో ఉప్పుగోనూ, ఘాటులో
మిరియంతోనూ పోల్చివారు. ఒక్కొక్క
పట్టున సామెత జీవీకర్మలాగ పట్టుకుంటుంది.

తెనుఁగుగడ్డకు సామెతలు జీవగట్టలు.
తక్కిన భాషలకంటే తెలుగు పెద్దగడ్డ సం
పాదించుకొని పెద్దరికం నెలపించుంటే,
ఈభాషలోని సామెతల పుట్టి, సౌభవం
కూడా ఒక కారణం. బాసుతెలుగు అని
పిలిపించుకోవడానికి జాతీయోక్తులు కొంచెం
సానుం జేకాయి. తెనుగు కవిత్వానికి వశానే
తెలుగు సామెతలకుకూడా కొన్ని నియ
మాలూ, కట్టుబాట్లూ ఉన్నవి. కవిత్వానికి
ఉన్నట్టుగా వీనికి యథాలూ, ప్రాసలూ
ఉన్నాయి కొన్నిచోట్ల అంత్యప్రాస,
యమకంకూడా పాటించబడుతుంది. కాని
కవిత్వాన్ని బంధించినట్టుగా వీనిని వ్యాకరణ
శృంఖలాలచే బంధించకూడదు. అలాచేస్తే
ఇది సామెతలూ, సారభాషనీ కోల్పో
యి, రామకృష్ణుడు పొందురంగ మాహాత్మ్యం
లో ప్రయోగించిన "చక్షూరాజీవయుగంబు
వాచె నిను గన్గొనున్" అన్న జాతీయోక్తి

మోక్షరుగా అపహాస్యంపా శాసవి. అందు
కనే పెద్దలు మొరటినుండి తాము సంభా
షించే వ్యావహారికభాషలోనే వీటిని పాది
ఉంచినారు. అలాచేయుటచే ఇవి వర్ణనల
కంటే ముద్దులుమాటగడుతూ, మొల్లకాప్ప
నట్లు నీనులకు విందుకొల్పుతూ విశోదము
కల్గిస్తూ ఉంటవి.

ఈ సామెతలలో కొన్నిటిని ఎత్తి నానే
ర్చినకొలదీ వానిప్రయోగాలను తెల్పుతూ
భారతిలో అపువపును ప్రచురింప దలపెట్టా
ను. సహృదయులు వానిలోని తపావృత్తులు
సవరించి నాకు తెలుపవలెనని ప్రార్థన.

ఈ సామెతలలో కొన్ని వార్తాత్మక
కంగా ప్రసిద్ధికెక్కినవి. వానిలో 'జీలకఱు
సింగినాదము' అనేదొకటి. ఇది మాటలునే
ర్చిన ప్రతితెలుగుపెద్దవాటికీ పరిచితమై
ఉంటుంది. దీనిని నిర్లక్ష్యార్థంలో చాడు
గుంటూరు. ఉదా:- ఎర్రనా ఏరైనా చిన్న
వస్త్రపును బాగ్రతపెట్టుమని చెప్తారనుకోంగి.
అప్పు మనం దాన్ని "జీ! పోనీ! జీ! కఱు
సింగినాదము" దాన్ని బాగ్రతపెట్టేచేయిటికి
అంటాము. లేకపోతే ఎర్రనా ఏరైనా
రహస్యంగా చెప్పకొన్నపుడు మనం దాన్ని
గుర్చి ప్రశ్నిస్తామనుకోండి. "జీ! నీమి నే
దోయి జీలకఱు సింగినాదము" అంటే నీమి
లేదు" అనడం కద్దు. "సింగినాదము జీలకఱు"
అని సామెతను త్రిప్పి పలకబడతూ ఉన్న
ది. కాని ఆవ్యవహారం తప్పు. ఎలాగో తారు
మాలైంది. అంటే కాని "జీలకఱు సింగినా
దము" అనడమే ఒప్పు. ఈ సంగతి
ముందు వ్రాయబోయే దీని కృష్ణబట్టి పాత
కులకే తెలుస్తుంది. కృష్ణా గోదావరి జిల్లాల
లో దీన్ని తరచుగా వాడుతారు. గుంటూరు
మండలంలో దీనివాడుక తక్కువ. గంజాం
మండలంలోకూడా ఇది వినబడుతూనే ఉం
టుంది. తక్కిన మండలాలివయం నాకు
తెలిగదు. ఎక్కడ వాడినా, దీనిఅర్థం,
ప్రయోగం తెలిసి వాడేవారుమాత్రం చాలా ఆరు
దనే నా అభిప్రాయం.

ఇంక దీనికత. గువ శతాబ్దంలో రాయల
వారప్రమించినారు. ఆంధ్రరాజ్యరమ దిక్కు
లేని నినాద మైనది. రాయలఅనంతరం రాజ్యం
అరాజకమై చాలా అల్లకల్లోలాలు జరిగినట్లు
చరిత్రపాతకులకు బాగా తెలిసినవిషయమే.
ఆసందర్భంలో ఈగుడ్డప్రభువులకప్రక్క
నుండి తెలుగుభూమిని కబళించేస్తున్నారు.
అపుడు బలిష్ఠుడైన కొండలు ఈరు
మ్మలు నాగుండులేని తెలుగుగడ్డమీద
బడి ఆధికారతన, అన్నప్రాదనక లూటీ
చేసి వస్తువాహనాలు చేరికించుకొనిపో
యేవారు. ప్రజలు ప్రాణాలు నుప్పిరిబట్టు
కొని ఏ ఘడియ కా ఘడియ ప్రాణ, మాన,
ధనాలమీద ఆసలు వదులుకొని భయంతో
విప్లవపు మూకలను, ఆసతో ఆదరించే ప్రభు
వునూ ఎదురుమాన్తూండేవారు. ఈ కుంటరి
మాక టోటబయట విడిసి తామువచ్చినట్లు
గుర్తుకొసం వాళ్లధర్మమూ అంటూ సింగినాదం
(శృంగనాదం) చేస్తూండేవారు—బూరట
కొమ్మలూదేవా రిన్నమాట. ఆ సింగినా
దం వినడమే ప్రజలకు ప్రైప్రాణాలు వైననే
పోయేవి. అపుడు జనులు మాటా, ముల్లే
కట్టుకొని పూయనమాత్రం పఠించేవారు.
కాని యీ లోపలనే మాకలు ప్రైబడిపో
యేబిరెండి పాపం!

సరిగా ఆ సమయంలోనే 'కాబూలు'
దేశంలోనుండి ఆఫ్ఘనుల మాకలు జీలకఱు
బస్తాలు వేసికొని సింగమాదేశానికి క్రొత్తగా
దిరుమరిచేస్తూండేవారు. వాళ్లుకూడా ఊరు
బయట విడిసి తమరాకకు గుర్తుగా వేరొక
మాదిరిగా ధ్వనికల సింగినాదం చేసేవారు.
ప్రజలు ఈ రెండువిధాలైన సింగినాదాలు
వినడంలోనూ కళ్లవళపడేవారు. ఒక్కొక్క
పుడు కాబూలువారి సింగినాదం విని అది
కుంటరితురకల సింగినాదం అనుకొని ఖంగా
రుతో ప్రయాణసరంజాము సిద్ధంచేసుకొనే
వారు. అప్పు డెవరో బుద్ధిమంతుడై డుండి
"ఓయి నాయనలాగా అది తురకగుంపుల సిం
గినాదంకాదు. కాబూలువారి జీలకఱుసింగి
నాదమాయి. మనం భయపడనక్కఱలేదు."
అని తెలియఁజెప్పినమీదట ప్రజలు గుండె
నిమరుకొని కళ్లవళం అణగి 'డెంచానన్
జెయిజెట్టుకొని' నిర్లక్ష్యంగా నిద్రించేవారు.
అప్పటినుండి క్రమంగా నిర్లక్ష్యార్థంలో "జీల
కఱు సింగినాదం" అని వాడడం అలవాటైపో
యిం దంటారు పెద్దలు.

దేవీ ప్రసాద నారాయణరావు

పి. రామనాథ శర్మ

ఆంధ్రులలో ప్రఖ్యాతపురుషులనుగురించి
యాంధ్రలోకమున తెలుకపరచుట ప్రతి
యాంధ్రునికిని విధియైయున్నది. ఆంధ్రమహా
శయులలో నొక్కొక్క టొక్కొక్క
ప్రోవదొక్కి తెనుగువాడున కగణితశ్రీ గడిం
చుచున్నాడు. ఊరుపేరులచేగాని వేషభాష

రాంధ్రులు. వీరి యింటిపేరు అనప్పిండివారు.
౧౯౨౪ వ సంవత్సరమున వీరిని మదరాసు
ప్రభుత్వ లలితకళాశాలయందు చేర్చుటకు
మేనమామగారు వెంట గొనివచ్చిరి. పేరు
వ్రాసికొను గుమాస్తా “ఇంటిపేరే” మని
యడుగ మేనమామగారు ఆ యాలోచనలోనో
తమయింటిపేరు “మాధవపెద్దివా”రని
చెప్పిరి. అతడు వీరికి మాధవపెద్ది
దేవీప్రసాద నారాయణరావుని నామ
కరణము చేయబడినది.

వీరి పితామహులైన సత్యనాగా
యణరావుగారు పాలకొండ సంస్థాన
మునందు దివానుపదవియందుం
డిరట. వీరితండ్రి ముత్యాల
రావుగారు రాజమండ్రి నివా
సస్థాన మేర్పరచు కొనిరి.
నారాయణరావుగారి జన్మ
స్థాన మదియే.

వీరి విద్యాభ్యాసము విశా
ఖపట్టణమునందు గడచినది.
వీరి కారంభమునుండియుచిత్ర
కళయం దభిరుచి కలదు. వీరు

విశాఖపట్టణమందలి యన్నక పాఠ
శాలయందు జరుపుచున్న కాలమున
వీరి చిత్రకళాచాతుర్యము వీరి యభిరు
చిని గుర్తించి కళాశాల విద్యులవలన
సుపయోగము లేదనియు, ప్రత్యేకము
కళానేవకు బూనినచో యశోధనా
దుల నార్జింప కులభమనియు చెవి
నిట్లుగట్టుకొనిచెప్పి వీరి కళాపిపాసకు
దోహదము గావించిరి. తదనంతరమే
వీరు మేనమామగారి సాయమువలన
౧౯౨౪వ సంవత్సరము మదరాసు
చిత్రకళాశాలయందు చేరిరి.

ఈ కళాశాలకు శ్రీ దేవీప్రసాద నారాయణ
రావుగారు ప్రధానాచార్యులుగ నేతెంచి
నప్పటినుండియే నారాయణరావుగారి కళా
పిపాస గుర్తింపబడి యభివృద్ధి బొందుటకు
మార్గ మేర్పడినదని చెప్పవలెను. ప్రధానా
చార్యుల ప్రోత్సాహమున నాతడు సంవత్స
రము లభ్యాసము ముగిసినతరుపరి, ౧౯౩౪ వ
సంవత్సరమున ప్రథమతరగతి యోగ్యతాపత్ర
మును (1st Class Diploma), వర్ణచిత్ర
రచనయందు బంగారు పతకమును బొందిరి.
వీరు విద్యార్థిదశయందే చిత్రించి పలువురి
మెప్పువహిన చిత్రము లెన్నోని గలవు.

మాధవపెద్ది

దేవీప్రసాద నారాయణరావు

లచేగాని వీరు వీరిని నిశ్చయింపరాని ఈ
కాలమున వారల గూర్చి తెలిసినవారు తెలి
యనివారికై భారతీయాది పత్రికల మూల
మున తెలిపినచో ఆంధ్రమత గర్భకుక్తి
ముక్తాఫలముల ప్రోత్సాహమును గ్రహింప నవ
కాళము గల్గును. వీలన మన నారాయణరావు
గారు “దేవీప్రసా” దనియు, “దేవీ” అనియు
పిలువబడుటచే వీరిని వంగీయులూ యని
సంజేహించుటకు తావు గలదు. అది గాక
వీరు తెంగాలీ, తమిళము, హిందుస్తానీమాడ
చక్కగ మాట్లాడుగలిగియుండుటవలన వీరి రెవ
రూ యనిపించుచుండెడిది. నిజమునకు వీ

నారాయణరావుగారి

‘శివతాండవ’ నాట్యము

అశోకుని బౌద్ధమత ప్రచారము

ఇప్పుడు వారాయణరావునుగూర్చి యాంధ్రలోకము నకు దెలియజేయవలయు ననెడి యుత్సాహమునకు కారణమాయన కొక చిత్రకళయందున్న యసమానప్రజ్ఞ మాత్రము కారణముగాదు. కళాపిపాసకులై వివిధ కళలందొకటిగా ప్రతిభావంతులై యుండుటరిది. వీరన్ననో చిత్రకళయందేగాక శిల్పకళయందును, భిరళ నాట్యమందునుగూడ సమానప్రజ్ఞా విశేషముల బొంది భావ్యాంధ్రలోకమును కళాప్రపంచమున నత్యంత శోభాయమానముగా చేయగల సామగ్రితో సిద్ధముగా నున్న యవకుడు; ఆంధ్రుల వైడువ్యమును సర్వతోముఖముల వెల్లడింపనున్న కళామూర్తి.

భారతీయ చిత్రకళ భావప్రధానమైనది. ఆభావము చిత్రకారుని హృదయగతమైనది. ఇట్టి యుద్భావముఖశేకము పురాణాది గ్రంథములలో నంతర్లీనమై యున్నది. వీనిలో సరస శృంగారరసాద్యక్షేకరస ప్రధానమని చక్కములకు బుట్టినట్లైన శ్రీ కృష్ణ చరిత్రము, బుద్ధచరిత్ర ఈచరిత్రలందరి భావములు చిత్రకారులచే హాసించుచు రెండురికి నానందదాయకములై యున్నవి. శాఖామణి రావుగారిచరిత్రలనుండియే యుద్భావములను గ్రహించి మనోహరచిత్ర ఫలచయమును సృష్టించి క్లాసునియ్యలై యున్నారు.

శిల్పము పాశ్చాత్య పద్ధతులలో తప్ప భారతీయ పద్ధతులలో ప్రదర్శించినవా రివేకల గన్పించరు. “అజం

తా, అమరావతీయుగముల వెనుక శిల్పకళలో భారతీయ సంప్రదాయమును జొన్పి పౌరాణికభావముల నుద్దిక్తములు గావించి, చిత్రరవులను (Indian art in Bas Reliefs) సృష్టించుటలో ప్రప్రథముడవు నీవే” యని యనేకమారులు కళాకాలాచార్యులు చాడరీగా రని యుండిరి. ఇది యథార్థము. ఇట్టిచిత్రములందు ముఖ్యముగ తేర్కొనదగినవి (౧) ప్రలోభనము, (౨) రాసరీల, (౩) రాగరాగిణులు. ఇందు మొదటిదానిలో బౌద్ధభగవానుని ధీరచిత్రము, ఉత్తమకళావిశేషము, ఆ మహామహాని ముఖమునం దుట్టిపడు కళ అపూర్వము. ఆయనము మనోవైర్యల్యము భ్రమింపజేయవచ్చిన యాజన్యముల మనస్సులకును బ్రాకి వారలకర్తవ్యమును శేవలము భక్తిపూర్వక సేవగా మార్చినది. ఆ స్త్రీల ముఖసరోరుహములందు కామోదేకమును కలిగించు భావము నూయమయినది. బుద్ధజేవుని చరణకముల సేవతత్పరత గాననకును. బుద్ధుని విగ్రహమునకు సమీపమున నిరుప్రక్కల నున్న స్త్రీయూర్తు లాంఛొంటితోడను, ఆ తరువాత నిరుప్రక్కలగల స్త్రీయూర్తులు రెండు నొంఁదొంటి

వ స ం త రీ ల

తోడను పొందిక యను విధానము (Figure balancing) అంగభంగిమతోడను విగ్రహరచనకు (Figure composition) రక్తి గూర్చుచున్నది. మిగిలినవియు చాల పొందికగ నమర్చబడియున్నవి. శ్రీకృష్ణుని ‘రాసరీల’ అను దివ్యశిల్పచిత్రము పేరెన్నిక గన్నది. దాని ఛాయాచిత్రమే అందరి గుణవిశేషములను సృష్టికరింపగలదు. ఇందు ముఖ్యముగ గమనించదగినది శ్రీ కృష్ణుని మూర్తి. అన్ని విధముల మూర్తిలక్షణము లనురంజింపబడినది. అమూర్తినిత్తన చేయదీయదుగా ఎడమకూరి

ననుసరించి మరల కుడిపాదము కొనవరకు గల వంపులతో విగ్రహభంగిమలక్షణములతో (Convention bendings) ఎడమవైపున చివరనున్న స్త్రీ విగ్రహము కుడియరచేయి మొదలుకొని శరీరము ననుసరించి క్రిందవరకును గనుపరుపబడిన వంపులతోడను (Balancing in rhythm).

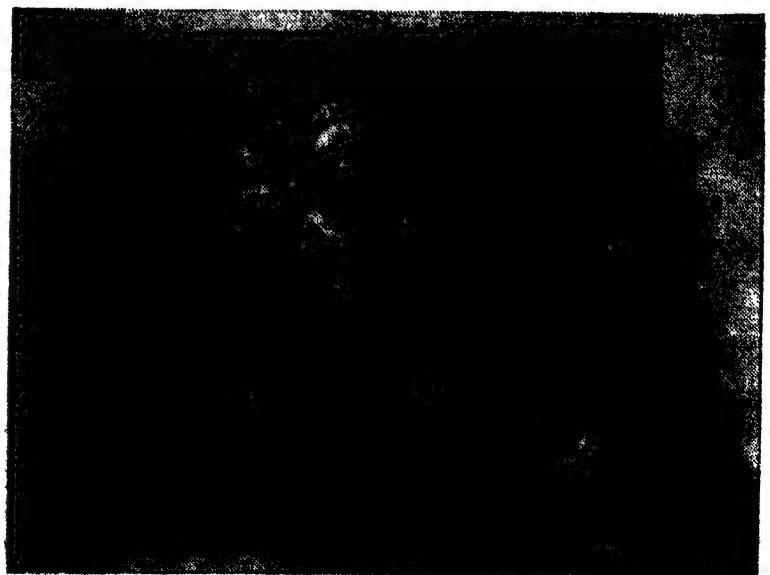
చున్నదని గ్రహింపగలరు. ఇవిగాక శ్రీరామ పట్టాభిషేకమును, రెండవది యగు రాసలీలయు, శ్రీ యస్. వి. రామస్వామి మొదలియారుగారి శిల్ప సముదాయమునందు గాననను. ఈ రాసలీల మరియొక ప్రతి వేడి కోలుప్రేన్యూయార్కు (అమెరికా) వాస్తవ్యులగ్నకేమ్ప్రక్యెక్ గారిగారికొరకు. తయారు

చేయబడినది. వారు విశేషధనము నొసంగి అమెరికాకు తీసికొనిపోయిరి. శ్రీ తిరువాన్కూరు మహారాజావారు లోహప్రతిమగా పోయించి సంపుటని కొరినమీదట రాగ రాగిణులు లోహప్రతిమకై ఇటలీ విగ్రహనిర్మాణశాల (Fecundry) కు పంపబడినది.

రా స లీ ల

కృష్ణుని కిట్టునటు గలకొకవికామూర్తి లాండొంటితో వైపద్ధతుల సెంతయో పొందిక కల్గియున్నది. ఇవన్నియుగాక శ్రీకృష్ణుని కుడిచేతి ననుసరించి రెండవచేయి వరకు నొక వంపును, మరల నటునుండి ఎడమవైపున గూర్చుండియున్న గోపీవిగ్రహము నా పాదాంతము గల వంపునకలసియు, కృష్ణుని తలచుట్టును గల కిరీటవృత్తమును అనుసరించి చూచినచో భారతీయ కళా ప్రధానభూతమైన ప్రణవస్వరూప మేర్పడును. ఇక రాగరాగిణులను విస్తరించి యెంతచెప్పినను చెప్పవచ్చును. ఈ శిల్పచిత్రమునెదుట నిల్చినవారు మంత్రముగ్ధులవలె నిలుచుండెదరు. మూర్తులు రెండే. ఒక దానితో నొకటి అతిభంగ, సమభంగి విధానములతో నలరారుచున్నవి. ముఖపంకజములు అత్యంత భావపూరితములు. ఇందునను పురుషుని కిరీటముకొననుండి స్త్రీకటివృత్తము మీదుగ పాదములవరకును గల రెండు వంపులకును వీడ్చాయంత్రము చివరభాగమునందలి వృత్తమును జతచేసి చూచిన స్పష్టమగు ప్రణవమేర్పడును.

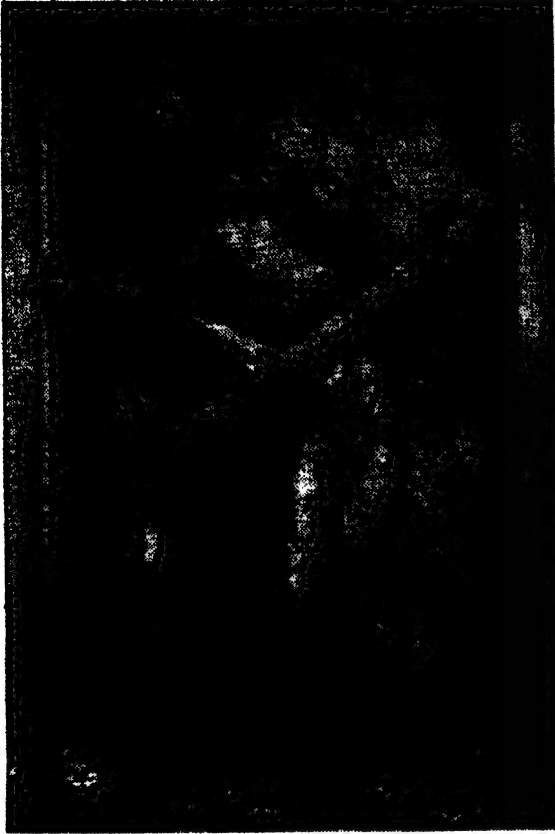
ప్ర లో భ న ము

శ్రీ విజయనగర మహారాజుగారి చిత్రసంచయమునందు గల వీరి 'యమునాతీరము'ను పరిశీలించినచో గీతగోవిందమునందలి యమునాతీరమున శ్రీకృష్ణభగవానుని వేణుగానామృతము, అవేణుగానామృత రసాస్వాదనకై యేతెంచిన సమస్త జీవులును యథార్థముగ చిత్రితము చేసియున్నారన్న ఆ గీతగోవిందము నెంతవల్లముగా శీర్షముచేసికొన్నానో తెలియగలదు. రెండవది 'బుద్ధసుజాత' యను పటము. బుద్ధభగవానుడు బోధి తరుమూలమున తపోనిష్ఠ గూర్చుండియుండ సుజాత యనునొక కన్య యాసన్యాసియందలి ప్రేమగారవములచేత ప్రతిదినమును పాయసమును గొనియిచ్చుచుండెడిదట. ఆ కన్య ముఖపంకజమునందలి యుదారభావము పరిశీలనార్హము. ఇవి ౧౯౩౪ లో తయారుచేయబడినవి.

శ్రీ నాభామహారాజావారి చిత్రసంచయములో వీరి 'రాసలీల' యథార్థముగా గీతగోవిందమునందలి 'రాసలీల' ఘట్టమును వేయినోళ్ల చాటుచున్నది. అందలి విగ్రహముల అంగభంగిమును, వంపులు అత్యంత హృద

యాకర్షకములు. రెండవది 'శబరి'. ఇందరి శ్రీరాముని పరికిలము. కళావిద్యార్థులకు సహాయకారి. కొండైకనాల్లో జరిగిన (౧౯౩౫ సం.) చిత్రప్రదర్శనమునం దిది నాభా మహారాజావారిచేత కొనబడినది. కొందరి వేడికొలువై మరియొకప్రతి రయారుచేయబడి

రా. గ, రా గి ను లు

మైనూరు దళరాత్రిప్రదర్శనమునకు పంపినపు డచ్చట మొదటితరము యోగ్యతా పత్రములను, పతకములను పొందినది.

నవాబ్ సాలర్ ఇంగ్ వారి సంచయమున గల "సహచరులు" (Comrades) భావధూయిక్తమై యున్నది.

(౧) మహాప్రజాపతి గౌరముబుద్ధ, (౨) అశోకుని కొద్దమత ప్రచారము, (౩) వసంతలీల-ఇవి ౧౯౩౬ సం. లో కలకత్తా ఆకాడమిచిత్రకళా ప్రదర్శనమునకు రూ. ౩౫౦,౬౦౦,౧౦౦౦ చూల్యములు నిర్ణయింపబడి బహుమతుల పొందినవి. అందు ౨, ౩ పటముల ఛాయాచిత్రము లిందు పొందుపరుపబడినవి. ఇవిగాక "యోధవరుని వీడ్కోలు" అనునదికూడ నొకగొప్పచిత్రమే. ఇంకను ఎన్నియో చిన్న పటములును పాశ్చాత్యపద్ధతులలో చిత్రీకరించినవి. ఇవిగాక యథాశాస్త్రముగ మనోహరముగ చిత్రించిరి. అపొశ్చాత్య సంప్రదాయమునను గూడ పతకములకు బడయగల్గిరి.

శిల్పము

శిల్పమునందు మన భారతదేశమున ప్రఖ్యాతిజెందినవారే కొద్ది మందిలో చాడరిగారు, నాగప్పగారు, మ్రతేగారు, కర్కారగారు ముఖ్యులు. మన నారాయణరావు గారును ధారాళముగ నావరుసలో జేర్పదగిన వారే. ఒకభావప్రచారమునందు చిత్రరచనమును, శిల్పమును వేర్వేరునాగ్ధముల నవచివను భావస్ఫూర్తియం దొక్కటే గమ్యస్థానమును చేరుచున్నవి. స్ఫులముగా నొక భావమునకు స్వరూపమును, వర్ణములు, నీచ, ఎత్తులలో (Lights & Shades) గాని ఘనస్వరూపమున వస్త్రనిర్మాణము (Substantial form) వ్యక్తపరచుదానిని చిత్రశిల్పము గలదు. ఆ రెండవ విషయమే శిల్పము (Sculpture). ఏమహాపురాణకాల మనలో ఆజంతా ఎక్లారా అమరావతి ఇత్యాది కళాజన్మస్థానములందుగల శిల్ప చిత్రీకరణలు తప్ప ఇతరల సామాన్య ప్రకృతిస్వరూపము ఉన్నదియున్నట్లు శిల్పకళ చూపుటయే మనము చూచుచున్నాము. ఇది కేవల పాశ్చాత్య సంపర్కమే. ఆట్టి శిల్పమున మనశిల్ప సన్నితమప నూత్నములు గ్రహించి అనుభవము సంపాదించెను. రవీంద్రానియొక్క ప్రతిమ శిల్పియొక్క అద్భుతానుభవజ్ఞానములను విశదీకరించుచున్నది. ఈ సందర్భమున మదరాసు మెయిలు పత్రిక (౨౮ జనవరి ౧౯౩౭)

పాశ్చాత్యపద్ధతి రూపచిత్రము

టాగూరుగారి సహజగుణవిశేషము లన్నియు నున్నవి యున్నట్టిప్రతి మలో గాననకునన్న ట్లభిప్రాయమిచ్చియున్నది. ఇది నిశ్చితముగా నారాయణరావుగారి శిల్పములలో నత్యంతముఖ్యమైనదిగాను హృద యాకర్షణీయమైనదిగాను చూపఱులే గ్రహింపగలరు. దివాన్ బహ దూరు డాక్టరు కె. కృష్ణకాగారి (పాల్గుటు) విగ్రహము సర్వ

శ్రీ డా. రవీంద్రనాథ్ టాగూరుగారు

లక్షణ లక్షితము. డా. బిసెంటు దొరసానిగారి విగ్రహము చూచి యందరినైత్రుణీని ఊహింపవచ్చును. ఇంకను సామాన్యశిల్పము లనే కము ఈతని రచనములు కలవు.

నర్తనము

భరతనాట్య మెట్టిదో, దానియందలి కళాప్రతిభ యెట్టిదో, అం దెంత యగాధమయిన కాస్త్రవిజ్ఞానము నెలుగుచున్నదో యను నాశ యముల ప్రసిద్ధనర్తకుడు ఉదయశంకరుడు ఖండారతరములందు నాటి వచ్చెను. ఆభారతీయ నాట్యకళయే కుమారి సిమ్మి (ఫ్రెంచి బా లిక), కుమారి కనకలత, మరికొందరు అమెరికనులనుగూడ నాకర్షించి యుదయశంకరుకారితో త్రిప్పచున్నది. త్రిమతి బాలనరస్యతి, త్రిమతి దుక్కటి అరంజీలు మున్నగు నర్తకులులవలన మరికొంత

ప్రాశస్త్యము వెలువడినది. మన నారాయణరావుగారు సర్వకళో పాసకు డగుటవలన ఆ నాట్యకళనుగూడ సమగ్రముగ నవగాహ నము గావించుకొని పైనిచేర్కొనబడిన ప్రముఖనర్తకులతో సమాన ప్రఖ్యాతి నందగలవా రగుచున్నారు. అయితే చిత్రలేఖన, శిల్పరచ నయం దెక్కువకాలము వినయోగింపబడుచుండుటచే నీ రీవృత్త్యకళ నింకను పూర్ణాభివృద్ధి నొందించి యగ్రస్థానము నొందలేదు. ఇప్పటికిని ఈ కళయందు పరిశ్రమము గావించుచున్నారు. వీరివృత్త్యమున 'శివతాండవము' చూపఱులను విమోహితుల జేయును. నటననాద స్వరూపుడగు శ్రీ నటరాజమూర్తిస్వరూపమును చూపునప్పుడు ఆ కళాకాళలము చూచియేతీరవలెను. కొలదికాలములో నీ రొక చిన్న నర్తకబృందమును సమహర్షుకొని ప్రపంచయాత్ర సలుప నుద్దేశించి యున్నారు. కార్యేటి నగరసంస్థాన నాట్యాచార్యు లగు వెంకటరాయలుగారు వీరి గురువులు.

ఇటీవల వీరు పాండిచేరి గవర్నరు శిలా విగ్రహమును తయారు చేసిరి. ప్రకృతము తిరువాంతురులో మహారాజావారి కోరిక ననుస రించి రూపచిత్రములను, శిలావర్ణ చిత్రములను తయారు చేయు చున్నారు.

అటుపైని ఈ ౩౮ వ సం. ఫిబ్రవరిలో వీరుఫిల్లీకి వెళ్లెదరు. అచ్చ టనే నిలుకడగా నిలువవలయు నని వీరి యుద్దేశము. అక్కడ వీరు ఆరవజార్జి సార్వభౌముని ప్రతిమను పూర్ణప్రమాణమున (Life size full figure, తగూరుచేసి పట్టాభిషేకోత్సవము సందర్భమున

శ్రీ కాళీనాథుని నాగేశ్వర రావుగారు
(ఇటీవల నారాయణరావుగారు రచించిన రూపప్రతిమ)

జరుగనున్న చిత్రప్రదర్శనమున నుంచుటకు కృషిచేయుచున్నాను. వీరి కళాపిపాస శాంతినికేతనమునకు గూడ వీరిని కొనిపెట్టినది. సుప్రసిద్ధులన చిత్రకారుల సన్నిధిని కృషి చేయించినది. వీరందుండి బంగాళాభాషను, సంప్రదాయములను మాడ ననుసరించినందు నను, ఈతనిచేరు దేవీప్రసా దిని యుండుట చేతను పెక్కుమంది యితనిని జెంగాలీ యని తలంచుచుండెడివారు. కీర్తిప్రజ్ఞను గుర్తించిన వారును, ప్రోత్సహించినవారును గూడ వంగీ యులే. వీరి కళాసేవ యంతగూర్చక మైన దో, ఎంతవృద్ధులయంగను వైనదో వీరి ప్రకృ తియు, ప్రవర్తనయు, హృదయమును నట్టివే. వీరియందు స్వాతిశయముగాని, గర్వముగాని, స్వాధీనుగాని వడకిచూచినను కానరావు.

అహృదయమున కాపట్టు కాటిల్యములకు తావులేదు. అనుక్షణమును కళ, కళాపరిశ్రమ, కళాపిపాస- ఇవియే తరణ్యము, ఆహారము సర్వస్వముగా గల్గిన ఆ యంతరంగమున లాఠి దుర్విషయములకు, దురాలోచనలకు చూర నసాధ్యము. విద్యార్థిగా నున్నపుడు కూడ "తెలియని రాడనై మెలగితి" గతమయ్యె నితాంత గర్వమున" అన్నట్లు తనకన్న సం దగు ఎక్కువ తెలిసినవారైనన్ని భావముతో నమ్రతతో మెలకుచుండెడివారు. పెద్దలయెడ గల నిరంతర భక్తిగౌరవములే యీ యున్న తికి కాదగము. తిమగురువులను శ్రీ చాదకి గారియం దిప్పటికిని వారికి అపూర్వభక్తి. అద్దానిచే నాయనహృదయము నాకర్షింప గల్గెను. మొత్తమున "పుత్రా దిచ్చే త్పరా

జయం" అన్నారు. శిష్యుడు పుత్రత ల్లుడు. కావున చాదకిగారు తమకన్న తమ యీ శిష్యుని యభ్యుదయమును కోరి యా శిర్యదించుచుండుదురు.

ఇంత చిరుతప్రాయముననే లలిత కళల యందు అనన్యసామాన్య ప్రతిభ సంపాదించిన వీరికి పరమాశ్చర్య జెల్ల పుకు పాలపండి, యభి వృద్ధి కన్ని విశముల తోడ్పడుగాతమని ప్రార్థ నలతోమాత్ర ముపయోగములేదు. కఠోప్రపం చమున తమ యశోవైభవమును ఆన్జింప గల్గె కట్టిని యీ గూంధ్రయువకుని కన్ని విశముల ఆంధ్రులు తోడ్పడుబాధ్యత వహింపవలయు ననెడి మనవినిపూడ గ్రహింపవలసియుండును.

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్రవ్యాధులకును
కగ(గనేరియా)వ్యాధికిని క్రొత్తగాకనిపెట్టబడినదివ్యాషధము
గో నో కి ల్ల ర్ (రిజిష్టర్)

ఈ యాషధము ఇంగ్లీషుమందులను తేలియబోషధములను పుచ్చుకొనినను గుణముకలుగనియెడలను, యింజక్ష మలవలనను వాక్కినులవలననుగూడ లాభము లేక పోయినయెడలను కడపటిప్రయత్నముగా మా గో నో కిల్లరునుగూడ పుచ్చుకొని చూడుడు. పెక్కుయెండ్లనుండియున్నను లేక క్రొత్తగా కలిగినను ఏరకము కగ సంకటమైనను మరెట్టి మూత్రవ్యాధులైనను స్త్రీలకైనను పురుషులకైనను గో నో కిల్లరు తప్పక కుదుర్చును. మూత్రము ఝూరిగా వడలును. మూత్రముపోవుచున్న పుడు కలుగుమంట తగ్గిపోవును. మూత్రనాళమునందలివాపుతీసిపోవును. కగవ్యాధి (గో నో కిల్లరు)వలన మూత్రముబొట్టుగా పడుట, మేహకోగమువలన మూత్రద్వారమునుండిపోవు తెలుపు, మూత్ర ద్వారముయొక్క వాపు, మూత్రద్వారముయొక్క చుట్టువుండు పోకయొక్క వాపు, మూత్రాళయముయొక్క వాపు లేక మూత్రతితియొక్క వాపు, నరములజబ్బు, మున్నగువ్యాధులన్ని యును స్త్రీలకును పురుషులకునుగూడ గో నో కిల్లరువలన కుదురును. వీర్యము (సెనును)పోవుట, మూత్రవ్యాధులు మున్నగునవిగూడ దీనివలన కుదురును. ఖరీదు రెండు మాత్రలుగల సీసారు. 2-0-0. కృత్రిమములు చూచి భ్రమకొందవలదు. మా పుంజామార్కు గమనింపుడు. బి. ఓ. చార్జ్ ప్రత్యేకము. అద్రుకు:—డాక్టరు డి. యస్. జస్సాని, సిర్గాను వెనుకరోడ్డు, బొంబాయి 4.

Dr. D. N. JASANI, Girgaon Back Road, Bombay, 4.
Madras Agents:—DADHA & Co., 52, Nallajappa Naidu St., P. T. Madras.

సూ ర్య డు

వడ్లమాని కాళిదాసు

సూర్యుడు సర్వజనులకు పూజనీయుడు: ఎందు చేతనన, జీవకోటికి కావలయు తేజస్సు నిచ్చి పోషించుచున్నాడు. హిందువులు, పార్సీలు మొదలగువారు సూర్యుని దేవునిగా నుపాసించుదురు. ఉపాసించుటకంటె నేరుసంగతులేమియు మనకు తెలియవు. కనుక సూర్యునిగూర్చి కొన్ని సూతనవిషయములను తెలిసికొందము.

సూర్యుడు ప్రకాశించు గోళరూపమున నున్నాడని అందరకు తెలిసిన విషయమే. సూర్యుడుకూడ భూమివలె కొంచెము వలయాకారమున నున్న కక్ష్య (Orbit) యందు తిరుగుచున్నాడు. ఈ కక్ష్యయొక్క వ్యాసార్థము (Radius) 92,80,000 మైళ్లు. దీనినిబట్టి సూర్యునివ్యాసమును కనుగొనవచ్చును. సూర్యుడు భూమివద్ద చేయుకోణము 32 మినిట్లు (Angular diameter). ఏవృత్తమునందైనను 360×60 మినిట్లుండును. అందుచే సూర్యుడు భూమి కేంద్రముగాను 92,80,000 మైళ్లు వ్యాసార్థముగా నుండినవృత్తమునందు $\frac{32}{360 \times 60}$ -వ భాగమును ఆక్రమించును.

సూర్యవ్యాసము 8,64,000 ల మైళ్లు. ఇది భూవ్యాసమునకు సుమారు 109 రెట్లున్నది. వీటివారి మాణములలో తేడాను గ్రహించుటకు భూమిని ఆవగించితో (1/20 అం. వ్యాసము) పోల్చిన సూర్యుని $5\frac{1}{2}$ అంగుళములు వ్యాసముగా గలిగి 50 అడుగుల దూరమున నున్న పుచ్చకాయతో పోల్చవలెను.

సూర్యుని బరువును మనము కనుగొనవచ్చును. భూమికి సూర్యుని ఆకర్షణశక్తిని (Force of attraction) సరిగా ప్రతిఘటించు కేంద్రీకరణశక్తి (Centrifugal force) యున్నది.

సూర్యునిబరువు 2×10^{27} మెట్రిక్ అని తేలుచున్నది.

సూర్యుని బరువు భూమి బరువునకు సుమారు 3,32,000 రెట్లున్నది. సూర్యుని పరిమాణము భూమి కంటె 13,00,000 రెట్లున్నది. దీనినిబట్టి సూర్యుడు భూమికంటె తేలికయగు పదార్థముతో చేయబడినట్లు తోచుచున్నది. నిశ్చయముగా సూర్యునియందలి కొంత భాగము వాయురూపమున నున్నది.

సూర్యునికిగూడ భ్రమణ మున్నది. ఈ భ్రమణ మున్నట్లు సూర్యునియందున్న మచ్చలనుబట్టి చెప్పగలుగుచున్నాము. ఒకసారి తిరుగుటకు 30 రోజులు తీసికొనునట్లు కనుపించును. సూర్యభ్రమణమందు వింత యొకటి గలదు. సూర్యమధ్యరేఖ (Sun's equator) ప్రాంతము 24 రోజుల 16 గంటలలో పూర్తిగా ఒకసారి భ్రమించుచున్నది. ధ్రువప్రాంతము లొకసారి పూర్తిగా తిరుగుటకు 34 రోజులు తీసికొనుచున్నవి. దీనినిబట్టి సూర్యునియందు కొంతభాగము ఘనరూపము గను, మరికొంత ద్రవముగా గాని వాయురూపమునగాని యున్నదని గ్రహించవలసి యున్నది.

సూర్యుని అంతర్భాగ మేవిధమున నున్నది మనకు తెలియదు. కాని పైభాగము మాత్రము మంటతో జ్వాలాసముద్రమువలె నున్నది. సూర్యుని ఉష్ణోగ్రత (Temperature) భూమిపై నున్న ఏకొలిమికిని లేదు. మన మెప్పుడును చూచియెరుగని తుపానులు సూర్యునిపై రేగుచుండును. కొన్ని తుపానులు సెకనునకు 15, లేక 20 మైళ్ల వేగమున పోవుచుండును. ఇవి ప్రకాశించుచున్న వాయుపదార్థము కావచ్చును.

సూర్యుని ఘోటోతీసిన సాధారణముగా మచ్చలు కనుపించును. ఈమచ్చలు మధ్య నల్లగాను, చుట్టును కొంచెము తక్కువనల్లగాను ఉండును. ఈమచ్చలు నల్లగా నున్నప్పటికి మనము దీనిని చూడలేము. ఇవి

తుపాను లయి యుండవచ్చును. పెద్దమచ్చయొక్క నల్లని మధ్యప్రదేశము మనభూమికన్న రెండుమూడు రెట్లు పెద్దదిగా నుండును. మచ్చ లేర్పడుటకు ఆప్రదేశ మందు గాలిబిత్తిడి (Pressure) తగ్గుటయే కారణము. సూర్యునినుండి ఎల్లప్పుడు ఎల్లక్ట్రానులు ప్రవహించు చుండును.

సూర్యునిపై చెలరేగు తుపానులకు కారణము లేకపోలేదు. తుపాను పట్టుటకు వాయువీడనమందును, ఉష్ణోగ్రతయందును హెచ్చు మార్పుండవలెను. సూర్యునియందు దీరెండును విశేషముగా నుండుటచే నిరంతరము తుపానులు కలుగుచునే యుండును.

సూర్యునియందలి జ్వాలలను (Prominences) ప్రత్యేక సాధనముల సహాయమున చూడగలము. సంపూర్ణ సూర్యగ్రహణము (Total eclipse) నాడు జ్వాలలు స్పష్టముగా ఎఱ్ఱని నాలుకలవలె మనకు కను పించును. ఒక్కొక్కప్పు డివి సుమారు 5 లక్షలమైళ్ల పొడవు గలిగి, గంటకు 300 మైళ్ల వేగమున వ్యాపించు చుండును. ఈ మండేవాయువు ఉదజని (Hydrogen) అయియుండ వచ్చును. జ్వాలలు సూర్యుని వైపారయగు 'క్రోమోస్పియర్' నుండి పుట్టును. దీనిదశసరి 7 లేక 8 వేలమైళ్లున్నప్పటికి, భూమిపై నున్న వాయువు భూమితో ఏనిష్పత్తిలో నున్నదో సుమారు అనిష్పత్తి లోనే సూర్యునితో ఈ 'క్రోమోస్పియర్' ఉన్నది. గ్రహణసమయములందు మాత్రమే చూడనగు ప్రకాశముకూడ గలదు.

సూర్యుని అంతర్భాగము వెలువలకంటె మిక్కిలి వేడిగా నిడుననుం మన మూహింపవచ్చును. ఏల

నన, వేడిమిపైనుండి ప్రసరించుటచే లోపలినుండి వేడిమి బయటకు రావలెను; కాని ఉష్ణ మెప్పుడును ఉష్ణప్రదేశమునుండి అంతకంటె తక్కువవేడిగల ప్రదేశమునకు ప్రవహించును. అందుచే సూర్యుని యంతర్భాగము బహిర్భాగముకంటె వేడిగా నుండును. సూర్యుని మధ్య నున్న ఉష్ణోగ్రత $2,00,00,000^{\circ}\text{C}$ అని అంచనా వేసినారు.

సూర్యునినుండి విడుదలయగు శక్తి (Energy) అనగమితము. ప్రతి చదరపు టంగుళము 50 గుట్టముల శక్తి (50 H. P.) ఇంజనును నిరంతరము నడపుటకు కావలసిన శక్తిని విడుదల చేయుచుండును. సూర్యుడు 5×10^{22} H. P. శక్తి నిచ్చును. మన భూమి ఈశక్తిలో 25×10^{13} H. P. ను తీసికొనుచున్నది. సహారా ఎడారిపై బడు సూర్యరశ్మి ను యోగించగలిగిన మనకే యంత్రము అనసరములేదు. సూర్యుని సరాసరి వేడిమి 6000°C ఉన్నది. సూర్యుని కీశక్తి (Energy) అంతయు పరమాణువుల మూలమున ఏర్పడుచున్నది. 1 గ్రాము పదార్థమును నాశనముచేసిన 9×10^{22} ఎర్గుల (Erg) శక్తి విడుదల యగును. సూర్యునియందున్న ఉదజని పరమాణువులు సెకనునకు 2,50,00,00,000 టన్నులు శక్తిగా (Energy) మారినచో సూర్యునినుండి వెలువడు శక్తికి సమానమగును.

ఈ విధముగా జీవకోటికి అనేకవిధముల నుపకరించుచున్న సూర్యభగవానుని మన పూర్వులు దేవునిగా పూజించవలసినదని నియమించుటయందు ఆశ్చర్యమేమియు లేదు.

కలగూర గంప

అ వే ద న

మిత్రుడు పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య చనిపోయాడన్న వార్త పిడుగులా దూకింది. విషాదమూ, ఆశ్చర్యమూ ఒక్కమారుగా చుట్టునుట్టుకున్నవి.

మొన్న చేరినెలవుల ప్రాంతాన ఆయన. చెన్నపట్నం వచ్చి నెలకోజులు ఉండి పోయాడు. అప్పు డెంతో ఆరోగ్యంగా ఉన్నాడు. తర్వాత ఎన్నో ఉత్తరాలు వ్రాశాడు. అనారోగ్యంగా ఉన్నానని ఎన్నమా వ్రాయలేదు. జబ్బన్నవార్తయినా రాలేదు. హఠాత్తుగా చనిపోయాడు! ఎంత ఘోరం!!

వెంకటరమణయ్య మంచి ప్రాయంలో వాడు. ఏభయికి నాలుగైడేండ్లు తక్కువ గానే ఉంటుంది. అంతటితో తీరిపోయింది ఆయనకు పరమాయుధ్దాయం. నవ్యసాహిత్య నిర్మాతలపట్టికలో ఒకగట్టిపడ్డ రద్దయి పోయింది శాశ్వతంగా.

వెంకటరమణయ్య ఒడ్డుపాడుగూ ఉన్న దంకిమిషి. ఆయనముఖంలో కొంతరసం ఉట్టిపడుతూ ఉంటుంది. కన్నుల్లో కొంత వెలుగులు చిమ్ముతూ ఉంటుంది. వేపం ఎప్పుడూ మాయకుండా, చెక్కుచెదరకుండా జాగ్రత్తగా చూచుకునేవాడాయన. అన్ని విధాలా ఆయనది కన్నుతనిన విగ్రహం. తల చుకుంటే ఎదుట నిలువబడినట్లుంది!

ఆయన మనస్సు నవనీలంబిది. మృదువుగానూ, మితంగానూ మాటలాడేవాడు.

ఆత్మస్తుతీ, పరనిందా ఆయనకు గిట్టదు. అనవసరంగా చర్చలలోకి దిగి ఇతరుల మనస్సును నొప్పించే స్వభావం కా దాయనది. ఏవిధాన చూచినా ఆయన స్నేహపాత్రుడు; సహృదయుడు.

వెంకటరమణయ్యది నిశితమయిన బుద్ధి; గ్రహణశక్తి దానికి తోడు. ఇట్టే ఒక చిన్న విషయం తీసుకొని అట్టే అద్భుతంగా ఒక కథ అల్లెనేవాడు. కథలు అల్లడమంటే అవసరం ఆయనకు. పరిశీలనశక్తికంటే కల్పనా శక్తి అధికము. ఆయన తనవద్ద వ్రాసేపెట్టిన కథలు కొన్నివందలు ఉన్న వన్నాడు మొన్న వచ్చినప్పుడు. కొత్తధందస్సులో పద్ధతరచనలుమాడా ఎన్నో చేశాడు. వాటిలో కల్పనమాదా చమత్కారంగా ఉంటుంది. రచన కొంత కృత్రిమంగా ఉండవలసి కొంత వెగటుగాతోచినా శక్తిలోమాత్రమూ కొరతపడేది కాదు; భావబంధురంగానూ ఉంటుంది.

భారతి మొదలయిన పత్రికల్లో చిరకాలా న్నుంచి ప్రకటింపబడుతూ వచ్చిన ఆయన రచనలు వందల పైబడి ఉంటవి. అదికాక, తన రచనలకోసమని, ఆయన స్వయంగా ఒక త్రైమాసికపత్రిక ప్రారంభించి రెండు సంచికలు ప్రకటించాడు; ఆతర్వాత ఆసి పోయింది దాపత్రిక. ఇది ఆరేడేండ్లకు పూర్వపు విషయం.

సాహిత్య విషయంలో—ముఖ్యంగా: కథలూ, ఛందోబద్ధ రచనలూ—వీటివిషయం లో—కొన్ని నూతనభావాలు ఆయన కుం డేవి. వాటికి రూపం యిచ్చి నిలబెట్టాలని ఆయన సంకల్పం. ఆ సంకల్పం ఫలోన్ముఖం కాజొచ్చింది. ఇంతలో పాపిషి మృత్యువు ఆయనను పొట్టనుబెట్టుకొనిపోయింది! ఆయన సంకల్పం సంపూర్ణంగా సఫల మయిలేనా నవ్యసాహిత్యానికి ఒక కొత్తశాఖ ఏర్పడి ఉండేది.

ఆయన పెద్దకుటుంబంలోవాడు. ఆయన కుటుంబమూ పెద్దది: అయిదారుగురు పిల్లలూ, ఇల్లాలూ, బంధుమిత్రుడు లనేకులు. తన కుటుంబసంపదను చెప్పకొని ఎంతో మురిసి పోతూ ఉండేవాడు పాపం!

ఆయనతో ఏమాత్రం పరిచయం ఉన్న వారి కయినా ఆయన మృతికి కడుపు చెరువు కాక తప్పదు! ఆయనను ఎన్నటికీ మరిచిపో లేరు వారు. ఇంక ఆయన కుటుంబం దుఃఖానికి అంతంతూ ఉంటుందా? అది ఒక సముద్రం. దాంట్లోయావశ్యేవం ఈదుతూ ఉండవలసిందే.

ఆయనవంటివారు చాల అరుదుగాగాని పుట్టరు. ఆయన లేకపోవడంవల్ల నవ్య సాహిత్యానికి తీరనినష్టం కలిగింది.

గ. సు.

నా కళాపూర్ణోదయ పరిష్కృత పాఠములు కొన్ని

ఇంతకుమున్ను ముద్రితమైన కళా పూర్ణోదయమునందు సుమా రాజువంద లపపాఠములన్నవి. పదునాల్గు వ్రాతప్రతుల సాహాయ్యమున నట్టివోషములను సవరించి మూలపాఠము పరిష్కరించి కళాపూర్ణోదయ కథ సుబోధ్యమగునట్లు భావప్రకాశికయను టిక రచించితిని. ఆ మహాప్రబంధము శ్రీ శ్రీ పితాపురమహారాజావారి సమాధరణ మున ముద్రిత మగుచున్నది. పరిష్కృతపాఠ ములుకొన్ని ముందుగాఁ బాఠకలోకమునకుఁ దెలుపుట మంచిదని మిత్రులు కొందఱు నాకు వ్రాయుటంబట్టి మచ్చునకుఁ గొన్ని యీపత్రి కాముఖమున భాషాభిలాషులకుఁ దెలుపు చున్నాను. ముందు పూర్వముద్రిత పుస్తక పాఠకమును, తరువాతఁ బరిష్కృతపాఠమును జూపబడును. పాఠకులు దానిని దీనిని గల యర్థభేదాలు గ్రహింతురుగాక.

౧ ఆ. ౩౦. “కటికిచీకటికటి గప్పు కప్పు బూనినకొప్పు కొప్పుతోరంపుజమ్మవ బెడంను”

“కటికిచీకటికప్పు గప్పుపూనిక కొప్పు కొప్పుతోరంపు బెడంను బెడంను”

౨ ఆ. “చెలులం జుట్టల దంపనాధుల విపప్తి ద్వర్గులన్ సత్కవీంద్రుల మంత్రీల వారముఖుల ముకుందుం డెంతయుం ద్రీతితో, బిలుపించెన్ బొడగాంచి రవ్వ భవభోభిన్నాల్ వేతహ, స్తులు దమ్మం దు నల్లుపే రిలుగుతో దోడ్తో నెఱిం గించుచున్.”

“చెలులం జుట్టల దంపనాధుల విపప్తి ద్వర్గు లన్ సత్కవీంద్రుల మంత్రీల వార ముఖుల ముకుందుం డెంతయున్ ద్రీతి తో, బిలిపించెం బొడగాంచి రవ్వభవ భోభిన్ వారలున్ వేతహ, స్తులు దమ్మం దు నల్లుపే రేరెలుగుతో దోడ్తో నెఱుం గింపగన్.”

౩ ఆ. “అరిగితి మపు జేమను దుం, మురుదును విశ్వానసుండు మొదలుగ వీణా, గరుల మొకకొండము త, త్వరతయు భక్తియు దలిర్ప దగ్గేవకునై”

౪ ఆ. “కృతకమరాళసమేతా, గ్రత నమరెడు నడిమిమానికపుంగంబముతో, నుతకాంచన సోపాన, ప్రతశులతో నొప్పు నొకసరసి తూర్పుదరిన్.”

కథాసందర్భముం దతిముఖ్యములైన యిట్టి పద్యములు మఱిరెండును, పూర్వోత్తర వాక్య ములకు సందర్భము కలిపెడి చిన్న చిన్న వచన ములు సుమారు నూటపదియుం బూర్వముద్రిత కథాపూర్ణోదయ పుస్తకములలో లేనే లేవు.

౩ ఆ. ౩౨ “చంచలనేత్ర యిట్లు వదసంగతి కొప్పట గాంచిమాని దా, గొంచక పట్టె దైచెఱుగు”

“...తనసంగతి కొప్పటగాంచి...”

,, ౨౫ “గల్లున నందియల్ గదలంగ నది తన్నె గాంత యక్కజ మహాకంబయగును.”

“...యక్కజ మహాకంబ యగును”

,, ౧౧౯ “కత్తి చేయెత్తి మొక్కి, వ్రేయఁ బూనదీని వ్రేసిన నిద్దేరి, యానసుమ్మ.”

“...వ్రేయఁ బూన దీని వ్రేసే నిద్దేరి”

,, ౧౩౯ “ఓయింతి ని న్నెచ్చితి నెల్లనొట్టి, నెందుఁగానక చోద్యమందును నల్లు దక్కడమంటి విప్పు డిక్కడికి వచ్చితివి.”

“...చోద్యమందినల్లుడెక్కడమంటివి”.

,, ౨౩౯. “త న్నట్లుపలికి చొబ్బగ, మిన్నక చన నంత నోరుమెదపక యది.”

“చన నంత నోరుమెంగయె యది....”

౪ ఆ. ౧౦౬ “అప్పటితద్విలేపన పటాభరణా దుల వైభవోన్నతుల్, రెప్పలు విచ్చి మా డక చరింపనియట్టి పరాకుచేతఁ దా, నెప్ప టియట్లయుండె నతఁ డింటికడన్ దడ వుండియుండి నా, యొప్పుమి యేమిసంఘ టిరె నొక్కొ యటంచు విషాదమొందఁ గన్.”

“...యుండెనతఁ, డింటికడున్ దడవుండి.”

,, ౧౨౯ “కడుఁజనవిచ్చినన్ గర్వింపనీక యుండిన భేదమొందవు.”

“కడుఁజనవిచ్చినన్ గర్వింప వీకయుండిన భేద మొందవు.”

,, ౧౩౪. “చేర్చుకొనురాజ్యంబున్. అమణి స్తంభుఁ డాయకఁజూచి”

“అన మణిస్తంభుఁ డాయకఁజూచి...”

,, ౧౩౬. “పూతంబయ్యె మదీయపుణ్యము గమా.”

“...మదీయకర్ణయుగమాపుణ్యంపుటిల్లా!”

,, ౧౯౪. “ఓలలితాంగి చూడు కడునొప్పెడు నీరము నింపఁగాఁగదా.”

“...నీరము నోరు నింపఁగా...”

ఆ. ౧౩. “ఉల్లంబు నల్లుట నట్లునెట్లుకొల్పి”

“ఉల్లంబునం గల్ల నెట్లు నెట్లు కొల్పి...”

,, ౨౧. “అతనువిజయగౌరవానికి సంప్రాప్తి కారణంబు.”

“...గౌరవానికి సంప్రాప్తి కారణంబు.”

,, ౩౨. “అప్పుడేమిచెప్ప నాథభావువుఁబోడి యెట్టివారిని గణియింప దంత.”

“అప్పు డేమిచెప్ప నాథఁ డో పువుఁబోడి! యెట్టివారును గణియింపరంత.”

౩ ఆ ౧౩౦ “లాల్తల్లంబున నుంప నచ్చటికి నాలోలత్వద్రక్షేణి”

“నాలోల దత్వద్రక్షేణి చొ ప్పాలోకించుచు”

౪ ఆ. ౧౩౩. “మొగంబుల నవ్వొదవన్ మొగంబుల నల్పొదవన్.”

అర్థము కాకుండ నిట్టిదోషము లొక్కొక్కపద్యమున రెండేసిమాఁడేసిమాడఁ గలవు. పెక్కుచోట్ల సేపాత్రము మాటలాడెనో తెలియదు. అట్టిదోషములు సుమారు ౬౦౦ పరిష్కారముద్రణమునఁ దొలగినవనుట కిది యందుగా మచ్చుచూపితిని.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

విమర్శనము

కలిక

[గ్రంథకర్త : శ్రీ బొడ్డు బాపి
రాజు, యమకార్యాలయం, తెనాలి.
వెల నాలుగు అణాలు.]

వాగ్మయమున కథారచనకు విశేషస్థానము కలదు. చరిత్రశిల్పము, వర్ణనానైపుణ్యము, కథవాక్యాలము ఈ రచనకు వన్నె తెచ్చు గొనములు. విశోదమునే పృష్టినిశితాని కథలు వ్రాయువారే అనేకులున్నారు. కథావాగ్మయమునేకాదు, సర్వసాహిత్యమును వీరీదృష్టితోనే విలోకింతురు.

ఉత్తమాశయులను మదిగాని సాహితీ సృష్టికి గడంనువారు ప్రపంచమున గొలిదిమందియే యుందురు. కీర్తనన తెన్నడు సప్తమయము నెలుగవు.

ప్రస్తుతగ్రంథమందలి మొదటికథను చదివినంతన గ్రంథకర్త రచించి యున్నట్టెదృష్టాంతముపై కన్నునిలిపియుండునని యూహింతుము.

ఈ కథ "అతీతం." ఇందలి కథానాయకుడు సుందరశివం. నిఘ్నర సంప్రదాయమును, సాంఘిక నిరంకుశత్వమును, భావదాస్యమును ప్రతిఘటించిన ఓరు డీరుడు. బిచ్చకునకును, ఆతనికన్నెకును చిరాశ్రయ మొసగిన సుగుణాని సుందరశివం. ఆమె యాంతరంగిక సౌందర్యమును, బాహ్య లోవణ్యమును విలోకించి ముగ్ధుడైనాడు. ఆమెను పరిణయమాడ రిశ్యించినాడు. కాని వరసమ్మ తనహృదయమును రామున కప్పించినది. రామునును బిచ్చగాడే. రామునకును సుందరం ప్రత్యయం యిచ్చినాడు. ప్రేమకుల హృదయముల నొక గ్రంథియందు విలోకించినాడు. స్వయంకాంక్షను మనసునుండి తటిమిగొట్టి నాడు. విమర్శనమున

నాడు. వారిరువుర నాలుమగల జేసినాడు. వారికొఱకు తాను భగ్నహృదయుడైనాడు. కాని చెల్లెలివంటిదైన వరసమ్మ వేషికోలును మన్నించి, ఆమెయిష్టమునకై ఆమె హృదయమున కానందము గొలుపుటకై తానుగూడ తోడ్కోలనే వివాహితు డగుటకు సమ్మతించినాడు.

కథ భావసందీప్తమైనది. కవితాసుభోతోలుకాదు పలుకులును, ఉపమలును గలవు. ఈ కథయందు గమనింపవలసిన ముఖ్యాంశ ముండుకలదు. ప్రణయమయూహము హృదయమున తల్కిల్పినపుడు సుందరుని రచనమున నూతనకళ జెలిగినది. వట్టిసన్యాసిగాని, ఎండు బెండుబోలు శీవితమును గడపువాడుగాని రసభరితమైన రచనము గావించలేదని, సత్యకృత శీవితమందలి సుధాకలశమును గ్రోలువాడే సుధాబంధుర భావరాని స్వీయ రచనమున చిక్కిరింప జాలునని ఈ యంశమువలన నూహింపవలయును.

(౧) వొంగద గూర్మలు :—ఇది మిగుల చమత్కారమైన కథ. నారాయణరావు పట్టభద్రుడు. కాని అమాయకుడు. ఏబదిరూకల ఉద్యోగములో నున్నాడు. శీతమందలి యర్ధభాగము మిత్రులకై చెచ్చించువాడు. వాని భార్య శారద గడుసుపడుచు. పైనికమైన అక్కరలుదీర్చి పైకమును సందిత మొనరించి వైకిపోయి యుండెను పైకముతో పైడినగలు చేయించుకొన్నది. భర్త కానందము గొలిపినది.

(౩) విధి :—కథ కరుణరస సంభరితము... మేనత్త మేనమామ బిడ్డలు. ఒకరినొకరు ప్రేమించుకొనిరి. కాని, బాలికతృడి ధనికునకు బిడ్డనిచ్చి పెండ్లిచేసినాడు. ఈ ధనికుడు పరలోకమునకు దారిదీసినాడు. బావయు మణిదలును పరస్పరానురాగబద్ధులై యున్నా

చిరి. రమణమ్మ మగబిడ్డను కనినది. మేనత్త బిడ్డను గొనిపోయి చెట్టుక్రింద పూజివేసినది. తల్లి ఏడ్చుచు బిడ్డమెవ యొక యంగరమును గట్టినది. శిశువు నొక లంబాడీగూడుచి చూచి పడునేడెండ్లు పెంచినది.

అనంతరము బావకును మణిదరికిని పెండిలియైనది. కోటి (పెంపుడుతల్లి) బిడ్డకు కష్టపడి విద్యాబుద్ధులు గఱపినది. ప్రవవశమున రమణమ్మయింటిలో పనికత్తయైనది. రమణమ్మకు ఏలకో ఆమె తనయునిపై ఎంతో మక్కువయుండెడిది. వ్యాధిగ్రస్తయై కోటి రనికథను ఎలమందకు వినిపించి పరమపదించినది. ఎలమంద రమణమ్మకుడ కరిగి ఉంగరమునుజూపి విలపించినాడు. నిజతనూభవుని సుర్తించినది. ఆలుమగలు తనయుని అక్కన జేర్చికొనిరి. మాతృప్రేమ ఈ కథయందు చక్కగ చిత్రింపబడినది. సంఘస్థితిపై కన్నుంచియే గ్రంథకర్త ఈ కథను సృష్టించెను.

(౪) కిటికీ రెక్కలు :—మాధ్యమువలన గూడని నమ్మకము లెట్లు మనసులందుయించునో, ఎట్టి యనర్థములు సంఘమున తలనూపునో ఇందు జెలుపబడెను. నూత్రావు నియమబద్ధశీవి.

(౫) ఏకోదరులు :—ఇది ఇరువురు కర్షక సోదరుల కథ. ఉభయులును పరస్పరానురాగ బద్ధులు. తమ్మునిభార్య విలాసిని; దుష్టురాలు. సోదరులను విడదీసినది. ఇరువురను ఘోరకష్టములపాలు చేసినది. పరిని దౌష్ట్యమునకు పురికొలిపినది. అన్న కొంపను, కాయమును తమ్ముడు నిష్పలపాలు గావించినాడు. సోదరుని దౌష్ట్యము నెఱిగియు అగ్రజుడు తన యనురాగమును మాపు గానీయలేదు. అంత్యముహూర్తమునగూడ దన యాదార్యమును వ్యక్తీకరించినాడు. ఇందలి నైశవర్ణన చక్క

(౬) పరీక్ష:— నిరించి కళోపాసకుడు. ధునిని ప్రేమించినాడు. ఇరువురకును పెండ్లి యైనది. ధునితన పతివ్రతార్థమునకు భంగము తెచ్చుకొనినది. ముసల్మాను సేవకు డైన అబ్దుల్లా తేచిపోయినది. తుద కాలని నిష్ఠురచేష్టలకు పాల్పడినది. వ్యభిచారవృత్తి లో ప్రవేశించినది. అభ్యాస్యురాలైనది. శిశిల కాయ యైనది. కడకు పతిని తేరినది. పతి ఆమెను తుమించినాడు. “కలక బారిన రెండు నదులుతిరిగియథాపూర్వకంగానిర్మూలై కలసి ప్రవహించాయి” అని గ్రంథకర్తగా రనిరి. పరీక్షలో అపజయము వాటిల్లినది. ద్వితీం ద్రుడు తన మహానాటకములలో నొకతావున నిట్లు వచించినాడు: “నైతికముగ మాలిపో యిన అకుదానిని దుష్టుడు గొడ్డలితో తల బగులగొట్టును; సామాన్యుడు పరిత్యజించును; మహాత్ముడు తుమించును.”

(౭) నిష్క్రమి:— ఇందు పంచములు పడి బాధలు వర్ణింపబడినవి. రాముడుకరణం రాఘ వయ్య క్రార్థమునకు నుట్టియైనాడు. కాని ప్రాణావశిష్టుడై పడియున్న విరోధిని కాపాడి నాడు. తన యాదార్థ్యమునకుబదులుగదురంత మైన అత్యాచారమునకుబాల్పడినాడు ప్రాణ ములు గోలుపోయినాడు. తుదకు కరణం అంతరంగిక పరివర్తన మందినాడు. రాముని కొడుకును బిలిచి వానిచేతిలో కాగితము నిడి “ఇదే నాపాపాల కన్నీటికి నిష్క్రమి” అన్నాడు.

(౮) చిల్లి చెంబు:— చిల్లి చెంబు తీరిని సమస్యలను తెచ్చిపెట్టినది. కాని దాని నిజ రూపము ప్రత్యక్షము కాగానే సమస్య లన్ని యును సమసిపోయినవి.

(౯) పుణ్యాశ్రమము:— కథాస్థానము రాజ మహేంద్రవరము. పరార్థశీవి యొకండు నిస్సహాయుడై, నిరుపేద యైనాడు. చిచ్చు మెత్తు బిడ్డ చేయు సేవవలన బ్రదుకు గడుపు చుండువాడు. తుద కొక దయామయుని దయ నందినాడు.

గ్రంథకర్తగారికి కథనాకాశలము కలదు. వీరు భావనాశక్తి గలవారు. ప్రకృతిదృశ్య

ములను చక్కగచిత్రింపగలరు. వీరి శిల్పనైపు ణ్యము కొనియాడదగినది. వీరి రచన మలం కారశోభితమై యుండును. మహాకథకుల యా శయములను పౌదయంగముగా వినియకొని క్రమనిష్ఠకతన కవిత్వమునందువలె కథారచన మున గూడ కీర్తి నార్జింపగలరు.

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

శ్రీయుత చేమకూర సత్యనారాయణ

గారి చిత్రలేఖన సంపుటి

[“పెక్రెటరీ! చామహర్ ఆర్మీని ఎకాడెమీ. గూ, ఆస్ట్రేలియన్ వీధి, జార్జిటవున్, మదరాసు. సంపుటం నెల పదిరూపాయలు]

మన ఆంధ్రులలో పెక్రెటరీ గాంధీ, చిత్రలేఖనము పెంపొందించుచున్న ప్రముఖు లలో శ్రీయుత చేమకూర సత్యనారాయణ గారొకరు. వీరు కీ. శే. దామెల్ల రామా రావుగారితోలింటి శిష్యబృందములోనివారు. మనీషి బొంబాయి చిత్రకళాశాలలో మంచి శిక్షణమువహిసి డిప్లోమాను పొందియున్నారు.

ఇప్పుడు కేవలము బొమ్మలను చిత్రించుట యే గాక ఆబొమ్మలను చక్కని సంపుటముగ అనువగులీల నచ్చొందింపించి, తెనుగువారి హస్తములం దుంచు మహత్తర కార్యము శ్రీ సత్యనారాయణగారు గావించినారు. అందు లకు చిత్రకారుని, ఆ సంపుటమును ప్రక టించిన ప్రకాశకులను వేనోళ్ల గొనియాడ దగు.

సర్వసాధారణముగ చిత్రకారులు తాము రచించిన చిత్రము లెంత మంచివయ్యెను, ధనసాహాయ్యము లేమిని, సాహసము లేమిని ఒకమూల పారవైచుట పరిపాటి. అట్లుకాక శ్రీయుత సత్యనారాయణగారు ఆర బొమ్మ లను, అతి సున్నితములగు భావములను బ్రద ర్శించువానిని ఒక్క సంపుట ములోని కెక్కించి మనకు జూపుచున్నారు. ఆ సం పుటము నిజముగ ప్రతి ఆంధ్రునియింటనుండి చిత్రలేఖనమునం దభిరుచి గొల్పుట ఆనకళ కము.

బొమ్మలలో పెక్కులు ఈ మాకు ప్రేమ రసములకు బంపబడి బహుమానము లంది యున్నవి. సంపుటము నచ్చొందించు పద్ధతి బహుసుందరముగ నున్నది.

లోని చిత్రములలో “రాధ” చిత్రము త్రివర్ణశోభితము. శ్రీకృష్ణుని పతకునప్పటి శృంగారాభినయమును చాటుచున్నది. సిద్ధా ధుని చిత్రము అజంతావైదిని స్ఫురణకు తెచ్చు నదై యున్నది. అయిదవపుటము “పల్లెటూరి చెరువు” అన్నది మన ఆంధ్రదేశములోని చేరువదృశ్యము. బొమ్మలోని స్త్రీలయొక్క చీరకట్టు, జువేలరీ మానుమూత్రలో వీ రాంధ్ర నారీమణులని ఆనకొననట్లు చేయున. ఇవి కాక కొన్ని బొమ్మలు పండ్రెండు పదమూ డింటివఱకును చిత్రచిత్ర భావములను బ్రద ర్శించు నొక యత్నముశ్రేణికి శౌండగలవని నా నమ్మకము. విచారము, అత్యుత్సాహము, ఆపంబరము నున్నగు విలాసములతో అవి విలసిల్లుచున్నవి. చివర నొక రెండుచిత్రములు సర్వసామాన్య మానవులనుండి చేకొనబడినవి కూడ గలవు. అందు “బొబ్బిలి పాటగా” ఒకడు.

ఈ పద్ధతిని సంపుటములుగ నచ్చొందించి ప్రతి ఆంధ్రచిత్రకారుని ముఖ్యరచనములను పైకి దీసికొనివచ్చుట ఆంధ్రలోక కర్తవ్యము. అందుచే వారివారి బొమ్మలు ప్రతియింటను నిలిచి మన కపరిమితానందమును జేపూర్చు టయేగాక “ఇది తెనుగువానికుంచె” అను గర్వమును మనలో రేకెత్తించును.

ఆంధ్రులందఱు ఈ సంపుటములను వెలకు దీసికొని వీరదుద్యమమును బ్రోత్సహించుదు గాక!

కవికొండల వెంకటరావు

నమ్మకార్కు ప్రమరణాలు

పై ప్రమరణాలు యితరరకు రెండు మాత్రమే వెలువడ్డాయి. ఒకటి నాటక కాఖకు సంబంధించిన, మోహనప్రదమైన, తారాళాంకుల ప్రణయగాధను గూర్చిన “శకాంక”. రెండవది నేడు ఆంధ్రకలవలచే అల్లకల్లోలంగా వున్న “స్వయం దుష్టిని”.

ఈ ప్రచురణలు యిచ్చుమించుగా 'పెన్సిల్వేనియా' పబ్లికేషన్లవలె ఆకర్షణీయంగా తయారుచేయటానికి పూనుకొనినందుకు నమ్మాళ్వార్లు అభినందింప దగినవారు. ముద్రణం గూడ రైల్వే గ్రంథాలమాదిరిగాక చూడ ముచ్చటగా నున్నది. షేకీల లెక్కనుబట్టి ధర నిర్ణయించినమనీ పద్ధతి కాకుండా యెన్ని షేకీల గ్రంథమైనా సరే ఆరు అణాలకే ఇయ్య బడే యేర్పాటుని పై రెండు గ్రంథాలవల్ల ఊహించవలసియుంటుంది. రాజకీయ, ఆర్థిక, వాణిజ్య సంబంధమైన గ్రంథాలు, శాస్త్ర గ్రంథాలు, కథలు, కావ్యాలు, నాటకాలు, అంతర్జాతీయ విషయాలకు సంబంధించిన విమర్శలు, పురాణాలు క్రమంగా ప్రకటించ వలెనని వీరి ఆశయము. ప్రకాశకుల ప్రయత్నము ఫలప్రసవ మనుగాక!

౧ శ కాంక

[క్రాసు ౧/౮ పైజా; సుమారు ౯౦౦ షేకీలు; వీచుకాగితం. రచయిత: గుడిపాటి వెంకటచలం.]

ఈరచయిత ఆంగ్లదేశానికి సుపరిచితుడు. ఆంగ్ల వాఙ్మయచరిత్రలో వీరి రచనలకి ప్రత్యేకస్థాన మియ్యవలసిన అవసర మెంతైనా వుంది. ఆధునిక ఆంగ్లకథకుల్ని గూర్చి చెప్పవలసినదే వెంకటచలంగారి ప్రథమ తాంబూలానికి అర్హు లాతారు. వీరి రచనలు నవ్యసాహిత్యానికి అలంకారప్రాయాలు. వీరి రచనలన్నీ ఆదోక ఫక్కిలి. వీరితాలూకు యేరచన పరిశీలించినా ఓ విశిష్టత గోచరిస్తుంది. ఎన్ని సంవత్సరాలక్రిందట రచించబడినదైనా సరే, యిప్పటి నేటివేడి సరుకైనా సరే ప్రతిదానిలోను వారిలేఖని ఒకతీరున పరుగెడుతుంది. మనసా నమ్మిన సిద్ధాంతాన్ని ఒక అంశశంకమాడా వెనక్కుగాని, ముందుకుగాని పోసిక ద్వారంగా పాఠకులముందు వీరు పెడతారు.

వెంకటచలంగారు స్వేచ్ఛాప్రియులు. వీరి స్వేచ్ఛావిహారానికి ఒక పరిమితి, ఒక తెన్ను వుంది. వీరి ఆవరణ రాజకీయ రంగంకాదు, శాస్త్రగ్రంథాలలో. స్త్రీపురుషుల్ని పైకికంటా

బంధించటాని కేర్వడ్డ వివాహాది కర్మకాండ వీరిసిద్ధాంతంలో వున్నవైతూ చేసే కొన్ని అవి వేకపుచేష్టలు. పసుపత్తెరులు, వృక్షలతాదులు మొదలైనవనాటికి నరుల్లో నూదిగా లంకలు లేని స్వేచ్ఛానుభవాన్ని భగవంతు డెవ్విసంగా ప్రసాదించాడో అదే స్వేచ్ఛానుభవానందం నరులకు గూడ యెండు కుంఠమాడదని వెంకట చలంగారి వాదన. వివాహాదిలింతులు అట్టి స్వేచ్ఛకు భంగకారులు. మానవుల్లో ఆట్టికట్టు బాటు పటాపంచలు కావలెనని వీరి మతం. ఈ మతాన్నే ప్రతిరచనలోను వీరు పాటకులకు శ్రుతపగస్తూ వుంటారు.

వెంకటచలం గారి సీమారు తారాశకాంతుల ప్రణయగాఢమ వస్తువుగ గ్రహించి "శకాంక" అనే నామధేయంతో నాటకరూపంలో రచించిన విధానాన్ని పరిశీలిస్తే చలంగారిని స్వేచ్ఛావిహారులనటంకంపై బ్రహ్మజ్ఞానిఅనో సృష్టిగోపాస్వాన్ని అవగాహన చేసికొన్న బృహస్పతులనో, వేదాంతోపన్యాసకులనో, మహానాగులనో అనవలసివుంటుంది. ఈరచన లో వీరు కనుపరచిన శక్తి, దృష్టి అతీతమైనవి. ఇంతే కాక తమ మతముందు తమకుగల గాఢ విశ్వాసాన్ని నూచిస్తుంది.

మనయొక్క శాస్త్రాల్ని, పురాణాల్ని తరచిచూస్తే యీ ప్రపంచం వొక వింతసృష్టి అని గోచరిస్తుంది. అందు వొక భావాన్ని ఒక భావం ఒరుసుకుపోయే విషయాన్ని పరిశీలిస్తే యిదంతా ఒకమాయగతోచి సాధకుణ్ణి పైరాగ్యపంగలోకి యీడుస్తుంది.

పరస్త్రీగమనం పాపభూయిష్టమని ప్రపంచానికేర్పడిన అనేక 'Donts' లో ఒక 'డోంటు'. ఈ నియమం అన్నిమతాల్లోను, అన్ని శాస్త్రాల్లోను వుంది. కాని కొన్నికొన్ని సందర్భాల్లో పరస్త్రీగమనం పాపభూయిష్టంకాదని ప్రమాణాలు మనధర్మశాస్త్రంలో కనపడుతున్నాయి.

ఇద్దరన్నదమ్ములుంటారు. ఇద్దరూ వివాహం చేసుకుని సుఖంగా కాపురంచేస్తుంటారు. కాని ఒకరికి సంతానం కలుగదు. కుటుంబం నిలువచెట్టుకునేందుకు అన్నగారు తమ్ముని భార్యను చేపొచ్చు. కుచ్చనాంధ

కోసంకాక కేవలం సంతానాపేక్షతోనే యీపరిని సాగిస్తే అది అవినీతికార్యం కాదట. అప్పుడు పాపం అంటుకోదట. తిరిగి అన్నభార్యతో రమ్ముకు క్రిడించతలపెట్ట గూడదు, అన్నభార్య మాతృసమాన కావటం చేత.

స్త్రీకిగాని, పురుషుడికిగాని కామేచ్ఛ జనిస్తే అదితీరనిసందర్భంలో ప్రాణత్యాగాలు జరుగుతూ వుండటం తరును వినబడుతోంది. ప్రాణత్యాగం మహాపాపకార్యం. ఒకస్త్రీ తానుగ ఒక పురుషుణ్ణి చేరి కామేచ్ఛతీర్చవలసినదిగ ప్రార్థిస్తే ఆస్త్రీతో సంగమం తరుననీ, అట్టి స్త్రీకోరికను పురుషుడు కల్పించక తెగనాడితే వానికి పాపముంటుకుంటుందనీ మరొకశాస్త్రం చెబుతున్నది.

ఒకస్త్రీ, ఒకపురుషుడికి వివాహం జరిగి లక్షణంగా కాపురం జరిగిపోతూవుంది. పొరబాటునో, గ్రహపాటునో పరపురుషుడు ఆమెవంక చూడటం తటస్థపడితే వాణ్ణి చీల్చి లన్నంత కోపం వస్తుంది ఆతడికి. ఆమెమీద తనకు సర్వహక్కులున్నవని ఆతని వూహ. కొద్దికాలం తరువాత ఆమె రోగిష్టి ఆయి మంచమెక్కి దుర్గంధంతో కోతపుడుతూ వుంటుంది. యముడు తీసుకుపోతాడు. ఆమె చనిపోయిన అనంతరం స్వంతమని అధూరించిన భర్తయే ఆమెను చేతులారా ఛండాలుడికి ఒప్పించి దహనం చేయమంటున్నాడు. దీనిని గురించి శివవాక్యార్ ప్రమాణం.

పతివుకండుకొండు పెన్నై మట్రొరువన్
నత్తినాలో
విదువనో అవనై యిన్నం పట్టవేణం ఎచ్చనే
నడువన్ వంది అత్తై త్తెపోడు నాగున్ యింద
నెల్లువలో
ముడలై మట్టుం కొండుపోయ్ తోట్టికై దు
ప్పరే.

ఈ పరిశీలనలో సృష్టి యెలా ప్రారంభమైందోమాడ తెలిసికోవటం అవసరమే. అది లో బ్రహ్మ ఒక పురుషుణ్ణి సృజించి వాని నుండి ఒక స్త్రీరూపాన్ని తయారుచేసినట్లు మన పురాణాలు చెబుతున్నాయి. వారిద్దరి సంయోగంవల్ల ప్రపంచాభివృద్ధి జరుగతూ

చ్చింది. మానవకోటి అంతా బ్రహ్మ యొక్క సృష్టి గ పరిగణింపబడుతూ ఆతడే స్త్రీపురుషులకు తండ్రి, పరమపితగ నిర్వచింప బడుతున్నాడు. వీరందరూ ఆతని సంతతిగ పరిగణింపబడే సందర్భంలో పురుషులకు భర్త, స్త్రీ భార్య అనే సంబంధానికి తా వక్కాడో గోచరించకుండావుంది. బ్రహ్మ దృష్టిలో యీ ప్రపంచంలోని స్త్రీపురుషులందరూ సోదర సోదరీలు, యేకోదరులమాదిరిగ మెలగవలసిందని అయి యుండవచ్చు. భార్య భర్త, మాతరు అల్లుడుఅనే బాంధవ్యపు కంపు సృష్టి ఆదిలో లేదని స్పష్టపడుతోంది. మరి యివన్నీ యితీవల యేర్పడినట్లు గూడ స్పష్టపడుతోంది. భరతఖండంలో విహవోదులు, బంధుబంధాలు మనువు రాజ్యకాలంలో శాసనరూపంగా ప్రవేశపెట్టబడినట్లు తోస్తుంది. ఈ మార్పుకు, యిట్టి శాసనాలకు కారణాలు సంఖ్యానేకంగా వుండొచ్చు. ఇక్కడ వాటిని తరచటం సమయం కాదు. వీని ననుసరించి బ్రహ్మ ప్రతిబింబి స్వేచ్ఛ మద్దేశించినాడే కాని బంధుబంధాలలో మృగవలసినదిగ కానించలేదని స్పష్టపడుతోంది.

స్త్రీపురుషుల్లో గల వ్యత్యస్తతనూప యొక్క పరికిరించటం అప్రస్తుతం కాదు. అనేకవిధాల్లో స్త్రీ పురుషాధికంపై ఆధిక్యము కలిగివుంది.

“స్త్రీజాం ద్విగుణ మాహారం
బుద్ధి శ్చాపి చతుర్గుణం,
సాహసం మద్ధుణం వైవ
కామ మప్యగుణం భవేత్.”

అన్నారు. పురుషునికంటే స్త్రీ రెండు రెట్లాహారం తీసికొంటుంది. స్త్రీ బుద్ధి పురుషుని బుద్ధికంటే నాలుగింతలు హెచ్చు. సాహసం ఆరింతలు. మైథునేచ్ఛ యెనిమిదింతలు. కామతీవ్రత కలిగివుండే జీవి యొక్క చర్యలు నిగూఢంగా వుంటవి. అందును స్త్రీహృదయం దుర్బేద్యమైంది. స్త్రీ జనహృదయాన్ని గ్రహించటం బ్రహ్మకు గూడ కష్టమని లోకోక్తి. పై కారణాల కనుగుణంగా వాత్సల్యయనదు కామనూత్రాలలో సంభోగాల అత్యధిక లని నిరూపించా

డు. స్త్రీకంటే కడురుగ పురుషు డగుపడిలేనే బూతు అపొదించవచ్చు సులభంగా. ఎనిమిది రెట్లు కామోద్రేకం గల స్త్రీ అట్టి పరపురుషు డెదులుబడితే యేదృష్టితో చూస్తుందో భర్త తరమా గ్రహించటానికి?

పై విషయానేకాన్ని బట్టి తీవ్రమైన యోచనచేస్తే ప్రపంచమంతా వొకమాయగా తోస్తుంది. దేవగురువు, శిశిపించి ఉపనిషత్సారమాస్యాన్ని గ్రహించిన దిట్ట, సర్వజ్ఞ మూర్తి అయిన బృహస్పతి తన శిష్యుడైన చంద్రుడుతో తన భార్య జరిపిన చర్యనిషయంలో ఋషులంతా యేకమై పంచాయితీ జరపతలపడితే లొంగిపోతాడా, సమ్మతిస్తాడు కాని—

పంకటచలం గారి “శశాంక”లో అనూరాధ అనే పాత్ర వొకటి నూతనంగా కల్పింపబడింది. మిగత ప్రధానపాత్రలు బృహస్పతి, తార, చంద్రుడు. అనూరాధ బృహస్పతిసోదరిగ గ్రహింపబడింది. గంభీర మాతనంగా అనూరాధను కల్పించటంలో గల ఉద్దేశ్యం సదుద్దేశ్యమనే భావించాలి. మనుష్యులకృతము చేరువేరుతీరులుగ నుంటాయని, క్రేమ మోహములకు గల వ్యత్యస్తము యెట్టిదో చూపుటకే అనూరాధ గ్రహింపబడినట్లు తోస్తుంది.

చంద్రుడంటే అనూరాధకు అగణ్యమైన ప్రేమ. ఒకక్షణముగూడ ఆతనిని విడిచి ఆమె వుండలేదు. ఆతడు సదా ఆమె చెనువెంటనే మసలుతూ వుండాలి. తనకళ్లలో మెలగుతూ వుండాలి. హృదయశీతిలో అనుక్షణము అర్చన జరుగుతూ వుంటుంది ఆతడే తనకు సర్వస్వంగా. అక్రేమ మార్మక్రేమ వంటిది కాదు. ఏకోదరులలో వనపడెడిది గూడ కాదు. చుట్టరికపు పరిచయముతో కూడిన దంతకంటే కాదు. కామసంబంధ మైనదియు కూడ కాదు. ఏదో అవ్యక్తప్రేమ. అనేక ఘట్టాల్లో చంద్రుడు అనూరాధను ఉద్రిక్త పరచవలెనని యెన్నో యెత్తులు, యెన్నోలాల నలు, యెన్నో కామకృధలు, మత్సన్ని సహితం చీలగల మోహదగులు... మున్నగు

గించి చూచినా ఆమెలో యేమాత్రంకూడ చలనం కలుగలేదు సరేగదా కోపగించనైనా లేదు. ఆతన్ని ఆమె యేమీ అనలేదు. అతడు ఆశ్రమంవిడిచి వెళ్లి నసిమ్యట “యోఆశ్రమం శవంలాసు వేల్చాడుతోంటే” అంటుంది. కామిని పొదని కావలించుకుని “ఆశనులాలించ వస్తే దూరాన్నుంచాను. తప్పా. చూడ, నీకొక్కటే పుష్పమునుకో జీవనానికంతా! దాన్నికోసి, వాసనచూసి నలిపి నీ ముఖాన్నే పోలేసిపోలే నీ కట్లా వుంటుంది? శర నన్నట్లా చేస్తాడని భయం” అంటుంది.

చంద్రుడు అగొనణ్యమూర్తి. చిన్నప్పటి నుంచి తారవొడిగి పెరిగాడు. చివరకు ఆమె ఆతనిని పొందగలిగింది.

బృహస్పతి ఋషి. అద్భుతమైన పాండిత్య ముహిము ఖండినవాడు. దేవాసురసంగ్రామ సందర్భంలో దేవతలందరూ వీని మహిమకు నిర్మాంతపడి రాక్షసులమీద మైయెత్తుగా దేవ కోటికి నుగువుగ యెన్నుకొని వానికి ఆచార్య పీఠం వప్పించిచేశాడు. బ్రాహ్మయ్యుతః పిలువడ్డ ముస్తవేదాలను అవగాహన చేసికొనిన సర్వజ్ఞమూర్తి. దండనవల్ల అవినీతిని అరికట్టలేమనీ, శిక్షలవల్ల లోకోద్ధరణ జరగదనీ విశ్వ సింఛేనాడు. ఈ విశ్వంలో ప్రతిజీవి చని పోయేటప్పుడు ఒక పుచ్చినవక్కవైనా వెంట తీసుకుపోవటం లేనిసందర్భంలో బ్రతికి యున్నంతకాలం “నా” అనే అహంకారం, స్వార్థపరత యెందుకుండాలో తెలిసికొనిన వేదాంతి. దేనియందు మమకారమనేది లేదు. అందరకంటే తనకోమా హెచ్చుజ్ఞానము కలదని బుర్రపీగటం యెరగని పరమసాత్విక తేజుడు. జ్ఞానము ఆత్మపారిశుధ్యంకోసం యేర్పడిందని, యితరులలోని కల్యాణాన్ని వెతకుట కేర్పడలేదని గ్రహించిన విశాలభావము గలవాడు. సర్వలోకనాశనాన్ని నా నిర్లక్ష్యమైన చిరువపువుతో వీక్షించగల సంపూర్ణ వైరాగ్య సంపన్నుడు. ఎవరి కర్మానుభవం వారనుభవిస్తారంటాడు. భార్య అయిన తార చర్య సక్రమమైనదని బృహస్పతి సమర్థిస్తాడు. ఏనాలుగవయేటో, అయినద యేటో మనముచి చలించుకో తీసుకుకు గొరగొని

తారదగ్గర వదలివారు. ఈ చంద్రుణ్ణి తార యొట్టివృష్టిలో సాకుతూనచ్చిందో పరమా క్షుణ్ణ కేటైన తెలుసుకేమా! బృహస్పతికి నర్వయు యెగుకే. ఒకటిరెండుతపలు “శకాం కుశివృష్టి రాగవైపు ముగల్పదానికి ప్రయత్నించు” మని తారకు సలహా యిచ్చివప్పటికి ఆమెకదికంటకంగా వుంటూ అనూరాధ ఒకటి తన ప్రయత్నాని కడ్డుదాపరించింది కంట కటపడేది. శకాంకుడు రాగను నిర్లక్ష్యంగా చూస్తున్నాడని బృహస్పతికి తెలుసు. తారాచంద్రుల ప్రేమ అంతకంతకు కరడు కడుగోంది. తనలోగల అశక్తతను గ్రహించి ఆమెయొక తృప్తికరంగా సంచరించటానికి అవకాశ మమరకపోవచ్చు. తారప్రయత్నాని కడ్డు తగలటం చూపపేచువు. ఆశ్రమంలో తనయెదుట తారాచంద్రుల సమాగమాన్ని చూడలేదు. మాడటం సంభరిస్తే అహంకారం ఆవరించి యే అకార్యాన్ని చేయిస్తుందో. కోపం వచ్చింది గూడ (తనలో). “సంసార బంధం ఎంత నీచ మయిందీ? పరిశ్రమయం వొచ్చేసరికి జన్మమంతా తపస్సైన మనస్కృతి వ్యర్థమైనాయి. సర్వప్రపంచాలనూ, మంత్రాలనూ, యోగాలనూ సాధించగలం గాని యీ మనోహంకారాన్ని, నా స్వంతమనే భావాన్ని జయించటం యీశ్వరశీతరం గాదు. కాని నేను సాధించితిరుతాను” అంటూనీకాంత సాధన అవసరమని చెప్పి తారాచంద్రులకు స్వేచ్ఛను కలిగించాడు.

తిరిగివచ్చేసరికి విశ్వామిత్రుడు, గాతముడు, ఇంద్రుడు మొదలైనవారంతా తన ఆశ్రమపు ఆరంభమీద వైతాయించి పంచాయితీ చేస్తున్నారు యీ అన్యాయాన్ని సరించి. బృహస్పతిముందు వా రెంత. నోరెత్తటానికివల్లా! తన యింట్లో జరిగిన యీ అకార్యాన్ని ప్రపంచం యేధంగా వ్యాఖ్యానం చేసికా నేరైన తన పవిత్రవాక్కులతో వారికోర్కను అణచగల సాహసిగముక “ఇంతా మమకారం వొడలలేదాబుషీ.” “ధర్మము, జ్ఞానము నీ కీదికాన్ని దిద్దుకునేందుకు ఉపయోగపడాలి; లోకాన్ని దిద్దేందుకు కాదు” “ప్రాణిలోటికి ఆత్మభివృద్ధి చెయ్యాలి

సంకల్పం నాస్తవంగా వుందా! వుంటే ప్రేమించు, సమస్తశీవుల్ని ప్రేమించు. నీకన్న, నీతపస్సుకన్న, నీభార్యకన్న, నీ యీశ్వరుడికన్న అధికంగా దుర్గతిలో పెనసులాడే యీ లోకాన్నంతా ప్రేమించు. కల్మష మంతటితోను యీప్రపంచాన్ని నీ హృదయాని కడ్డుకో. పాపంలో మునిగినాడీ, అంధకారంలో జారినాడీ, నీచేతుల్ని యింకా కిందికిబాది, హృదయాని కింకా దగ్గరిగా వొక్తుకో; ఖండించకు, శిక్షించకు” అన్నాడు.

ఈరచన నింతచక్కగా రచించటానికి వెంకటచలంగారు వేదాంతసాధన చేసియుండాల్సి. ప్రపంచ లంపటత వల్ల కోపిపోయి సన్యాసాశ్రమస్వీకారం చేసి గిరిగహ్వరాల్లో నిరుని కంట బడకుంక సంపూర్ణ పైరాగ్యంతో వుండేవారికి సాగ్య మవుతుందేమోగాని తదితరులకు—ప్రపంచం చూసిచూసి, వేదాంత సారాన్ని తరచి తరచి అంతా అయోమయం, అంతా మాయ అని బృహస్పతి యోగా నిర్ణయానికి వచ్చాడో వెంకటచలంగారు కూడ యారచనాసాధనలో ఆవరంజ్యోతి లోని సత్యాన్ని అవగాహన చేకొన్నాడంటే ఆశిశయోక్తి కాదు. చలంగారు అనేక కథలు వ్రాశారు; కేయాలు రచించారు; గ్రంథాలు చేశారు. అవన్నీ ఒకయెత్తు, “శకాంక” వొకటి వొకయెత్తు.

రచన ఆమోఘ మైనది. గ్రహింపబడిన పాత్రలన్నీ బహు చక్కగ పోషింపబడినవి. అనవసరఘట్టా లేమీలేవు. ప్రతిఅక్షరం, ప్రతి పదం, ప్రతిభావం బహుబలువుగా, ఒకఉబుకుతో పడినవి.

“శకాంక” కేవలం తారా శకాంకుల ప్రణయగాధ కాదు. వైరాగ్యమంటే యేమిటి, ఎట్టిది అహంకార అహంభావాలు; సత్యమెట్టిది; యథార్థమైన మానవనేప యేది మొదలగు విషయాల్ని నిర్వచనం చేసే వేదాంత గ్రంథమని తెలుస్తుంది.

నాటకంగా—చక్కనికైతి. రసవిహువులకు అమూల్యమైన షిక్ష వెంకటచలంగారి “శకాంక”. అభినయానికి తగినంత అవకాశము

కలదు. వేద పాండిన నటు లెవరైన ప్రదర్శింప తలపడినప్పుడే దీనిప్రాముఖ్యము వెల్లడి అవుతుంది. ఎవ్వరేని త్వరలో ప్రయత్నింప వలసిన దని మనవి.

వ. కుటుంబరావు

స్వేయిను దుస్థితి

[క్రాసు ౧/౮ పైజా, ౧౬౦ పేజీలు. పీచుకాగితం. గ్రంథకర్త: ప్రతాప రామసుబ్బయ్య]

ఒడలు బండ్లు అవుతాయని, బండ్లు ఒడలు అవుతాయనే లోకోక్తిలో యథార్థం లేకపోలేదు. ఎల్లప్పుడూ కాలం ఒకేరీతిని గడుస్తుండనుకోటంత సెర్రి మరొకటుండును. పదహారో శతాబ్దంలో స్పెయిన్ దేశం చరిత్ర పరిశీలిస్తే యూరపుఖండ రాజ్యాలలో అగ్రస్థానాన్ని ఆక్రమించియుండింది. అప్పట్లో అదృష్టవశాత్తు ఒక బ్రహ్మాండమైన సామ్రాజ్యాన్ని ఆధిత్వంలో నిర్మించుకోగలిగిన అవకాశాలు అమరినాయి. సమూహాత్ములమీద మాడ. కాని పునాగుల్ని గట్టిచేసుకోలేదు. గర్వం బలిసిపోయింది. తదుపరి యితర యూరపుఖండ రాజ్యాలలో జరుగుతూవచ్చిన అభివృద్ధికారైన మార్పులను అవగాహన చేసి కొనుట కవకాశం లేనంతటి ముప్పు వారికండ్లకు కమ్మివేసింది.

పై కారణాలచేత స్పెయిన్ లో అభివృద్ధి అనేది యేమీ జరుగలేదు. అసలది వ్యావసాయకదేశం. యంత్రపరిశ్రమలు శూన్యం. వ్యవసాయానికి గూడ రైతును తిననీయకుండా జమిందారీ విధానం అమలులో వుండటం తటస్థించింది. ఈ పరిస్థితుల్లో దారిద్ర్యం హెచ్చి ప్రజలలో అశాంతికి కారణమైంది.

ఇదిట్లావుండగా స్పెయిన్ లో మతోద్ధారకుల అధికృతము జాన్తి. వీరు ప్రజలలో దయ, సత్కర్మ, శౌచములను అలవడజేయాలనే నియమాన్ని పూర్తిగా మరచిపోయి దొంగవేషంగా అభివృద్ధినికోగతాలైన రాజకీయకక్షల్లో ప్రవేశించి బహు విచ్ఛలనిడిగాను, క్రూరంగాను సంచరిస్తూ

దేశ సాభాగ్యానికి, శాంతికి విఘాతం కలిగి పున్నాడు.

తై ఆక్రమాలకల్ల యేర్పడి అశాంతికల్ల పైయినులో యేర్పడూ అంతర్భుద్ధాలు, అంతఃకలహాలు. పైయిన్ దేశాంగిత్వలో యిట్టి కల్లాలకు తెక్కలేదు. ఎన్ని అంతర్భుద్ధాలు సంభవించినా ప్రారమైన జమీందారీ విధానాన్ని తొలగించలేక పోయినారు. దీనికి తోడు యూరపు ఖండపు యితర రాజ్యాలలో రాజనీతి మృగ్యమై యేదోఒకటి తెగకుండా కూడ వచ్చింది.

నేడు పైయినులో యేర్పడ్డ ప్రధాన సమస్య అభివృద్ధియూ, లేక వికృతస్వరూపము దాల్చిన ప్రతిఘాతమా? శాంతియు విజ్ఞానమా లేక అనాగరకతా మృగ్యవా?

పైయిన్ పరిస్థితులు యిందుమించుగ భరతవర్షపు పరిస్థితులతో పోలియున్నవి. ఆ దేశపుప్రజలకు కత్తి పట్ట గల హక్కు వుంది. మన కది లేదు. ఇంతే భేదం. అందుకనే మనది శాంతిప్రధానమైన ధర్మసమరం. స్వల్ప వ్యత్యాసంతో పైయిను, భారత వర్షము ఒకే గాడిలో వున్న కారణంచేత మనకు పైయిను ప్రజలయందు సానుభూతి వుండవలసిన అవునర మెంతైనా వుంది. మన చరిత్ర, మన ఆధిక్యము, మన విజ్ఞానము మనం పూర్తిగ మరచిపోయినాము. ఇతర దేశ చరిత్రలు పఠించినపుడైన మన స్థితి కొంత స్ఫురణకు రాకపోదు. గమక యీ గ్రంథకర్త తగిన సమయంలోనే యీరచన వెలువరించినా డనుటలో ఆక్షేపణ లేదు.

ఈ గ్రంథకర్త సహాయ నిరాకరణోద్యమం మంచితోరుగ నున్న రోజుల్లో చదువుకు స్వస్తి చెప్పినాడు. వాటినుండి కర్నక కార్మిక సమస్యలలో శ్రద్ధతీసికొంటూ రెండుసార్లు జైలుకుపోయినాడు. ఇట్టి వీరు పైయిన్ గాఢమ ఝణ్ణముగ అవగాహన చేసికొనినారనే అనవరత. కాని గ్రంథరచన యిదే ప్రభుప్రయత్న మవటంచేత విషయాన్ని పాఠకుల ముందు అరటిపండు వరిచినట్లు పెట్టలేకపోయినారు. పైయిన్ ప్రసక్తిలో ఇండియా, జర్మనీ, యిటలీ, బెర్లిన్, ఫ్రాంసుల ప్రస

క్తులుగూడ తెచ్చి కలగాపులగం చేయటం పాఠకునికి కొంత ఖంగారు కలిగిస్తోంది. ముందుముందు వీరు రచించబోయే గ్రంథములవలన యింకను హెచ్చుప్రయోజన ముండగలదని నమ్మిక.

న. కుటుంబరావు.

బాలవ్యాకరణము

(టీకాసహితము)

[ప్రకాశకత: విద్యాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రి, డివిజన్/౮ పైజి. ఎర్రర పుటలు. వెల మాడు రూపాయలు. ప్రకాశకలు : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు ఆంధ్ర సమస్య, చెన్నపురి.]

తెలుగుభాషకు గల వ్యాకరణము లన్నింటిలోను(సర్వజనోపయుక్తములలో)చిన్నయ నూరి రచించిన బాలవ్యాకరణమే మొదటిది. అంతకు బూర్వము వెలువడినవానిలో కొన్ని సంస్కృతభాషాగ్రంథములు; కొన్ని పద్యాత్మకములు. నూరిగారి వ్యాకరణము కనకరచన. ఇందు వ్యాకరణసిద్ధాంతములకు వీరు ధర్మము లను విషయములు కొన్ని యున్నవని కొందరి తలంపు. ఏది ఎట్లున్నను ప్రాథమిక పరీక్ష మొదలు పట్టపరీక్షవఱకును ఆంధ్ర విద్యార్థులకు బాలవ్యాకరణమే పనియముగ నున్నది. మఱి యే ఇతరాంధ్రగ్రంథమునకును దీనికున్నంత చెల్లుబాది, ప్రచారము లేవు.

చిన్నయనూరి తనకు సాధ్య మగునంతవఱకును తనకు బూర్వమున నుండిన ఆంధ్ర వ్యాకరణములను బాగుగా పరిశీలించి, తన సంస్కృతవ్యాకరణ పరిజ్ఞానము నుపయోగించి కష్టించి దీనిని వ్రాసెను. విషయముల నన్నింటిని సంగ్రహించు సాధ్యమున నతఁడు నూత్నపద్ధతిని దీనిని వ్రాయవలసి వచ్చెను ; కాన పెక్కునూత్రములు, వివరణములు నిందు నిగూఢాశయములు కలిగి అందఱును దెలిసికొన నశక్తుగాక యున్నవి.

బాలవ్యాకరణమునకు శేషగ్రంథమనఁ దగు ప్రాథవ్యాకరణము, లేక త్రిలింగలక్షణ శేషమున తర్కరత్నం శ్రీ సీతారామాచార్యులుగారు కొన్నియొడల నూరినూత్రములను సవరించుచు, నూరిగారి ఆశయముల వివరించియుండిరి; అన్ని నూత్రములకును వివరణము లేనందునను, ఆచార్యులుగా రనుకొనినట్లు నూరి యభిప్రాయపడెనో, లేదో నిశ్చయింప నవకాశము లేనందునను నూరిమఠము నెఱుంగుటకుఁ ద్రాధవ్యాకరణ మంతగా ఉపయోగింపదు.

కీ. శే. కల్లూరి నేంకటరామశాస్త్రిలు గారు సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణములను బాగుగ పరిశీలించి 'బాలవ్యాకరణప్రార్థ ప్రకాశిక' అను వ్యాఖ్యను రచించి చాలవఱకును నూరిమఠములను లక్షణాభిమానుల నెఱుకపఱచిరి. కాని అదియు కొన్నియొడల నూరి మఠమును వ్యక్తపఱపక, వీరుద్ధానితముల నొనరించినది; విషయ అనుషయములను ననుబంధములతోఁ గూర్చుచు వివరణ లుండగాని లభింపని ఆ గుప్తాధ్యప్రకాశికయే బాల వ్యాకరణతత్త్వము తెలిసికొనుటకు నేటి దనుక ఆధారమయి ఉన్నది.

పయి యంశములను బాగుగ గమనించి శ్రీ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రిలుగారు నూరి మఠమును ఆంధ్రలోకమునకుఁ దెలుపుటకు విశేషములతోఁ గూడ 'బాలవ్యాకరణసారస్య సర్వస్వశేటిక'యను వ్యాఖ్యానమును రచించినారు.

శ్రీ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రవ్యాకరణ లక్షణమును, సంప్రదాయమును బాగుగ నెఱిగినవారు; ప్రతిభావంతులు; శ్రీ వజ్రుల చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రిలవారి సుశిక్షణమున సానదేరినవారు; విద్యవ్యక్తిత్వలో ఆరికేరినది మొదలు విజయ నగర మహారాజా సంస్కృతకళాశాలలో ఆంధ్రాధ్యాపకపదవి నధిష్టించి ౧౫ ఏండ్ల పాటు పాఠాప్రవచన మొనరించుచు విశేష మును ననుభవమును సంపాదించినవారు; కొంత కాలము శ్రీ శాస్త్రిలవారికింద సహాగూఢ్యాపకులుగా నుండి వారి సలహాల దీసికొనుచు తమ లక్షణపాండిత్యమును దిట్టపఱచు కొని వ్యాకరణగ్రంథరచనమున కధికారమును గడించుకొనినవారు; కావుననే అనిదంపూర్వ మును వ్యాఖ్యను రచింపగలిగినారు.

ఈ వ్యాఖ్యయందు సూరిమతములు, వాని తత్త్వమును బెస్సగ చెల్లజేంపఁబడినవి; కావలసినచోట్లఁ బ్రాచీనవ్యాకరణమతముల ఖండన, మండనము లొనరింపఁబడినవి; కొన్ని యెడల స్వతంత్రమార్గ మవలంబింపఁబడినది; వీలగునంతవఱకును సుప్తార్థప్రకాశికలోని యాశయములు సవిమర్శముగ ఖండింపఁబడి చక్కని సిద్ధాంతములు వివరింపఁబడినవి. ఇంతకుఁబూర్వము వెలువడిన ప్రసిద్ధాంగ్ర వ్యాకరణముల మతముల నెఱుంగుట కిది మిక్కిలి యుపయోగించుచున్నది.

ఈ వ్యాఖ్యానము జిజ్ఞాసువులకు, పరిశోధకులకు మాత్రమే కాక బాలవ్యాకరణాధ్యాపన మొనరించుచుద్వాంసలకును సందేహనివారణ కుపయోగించును.

శ్రీ రామమూర్తిశాస్త్రిలుగారు ఆంధ్రుల దురదృష్టమువలన ఈనడుమునే క్షీణింపఁబడినారు. వారి శాత్రుక దేహము మనఃక కన్పించకపోయినను క్షీణికాయమున స్థిరముగ నిలుపుట కి బాలవ్యాకరణవ్యాఖ్య చాలియున్నది.

లక్ష్యగ్రంథరచన కన్పలన పండితయువకులలో శ్రీ రామమూర్తి శాస్త్రిలుగారు గొప్ప కరు. కష్టనష్టముల లెక్కచేయక అట్టివారిచే నిట్టి గొప్పగ్రంథమును రచింపఁజేసి, చక్కఁగా ముద్రింపించి, వెలువరించిన వారిల్ల ముద్రాల యాధిపతుల నేవను తెలుగుదేశ మెన్నటికిని మఱువఁజాలదు. ఈ రీతిని వారు తగినవారిచే తగిన గ్రంథములను రచియింపఁజేసి ఆంధ్రభాషావాఙ్మయముల నభివృద్ధి పఱచి తమ కీర్తిని ఇతిధికముగ వ్యాపింపఁజేయుదురుగాక!

బు. వేం. ర.

రచయితలు

[అనువాదం: వార్ల వెంకటేశ్వరరావు, నవయుగ ప్రచురణాలయం, పెడనగల్లు (పోట్ల), కృష్ణాజిల్లా.]

కథావాఙ్మయాని కిష్ట దేభావలోనూ లోటులేదు. తెలుగులోనూ అనేకవిధాలైన కథలు చాలశోకాలనుంచి వెలువడుతున్నవి: అనుకరణాలూ, స్వంతాలూ, అనువాదాలూ.

విదేశాలవారి రచనాచమత్కృతిమాత్రం గమనిస్తూ కేంద్రమార్పి యిచ్చవచ్చినట్లు తగ్గుమానేసేవి అనుకరణాలు. అవి నిజంగా తగ్గుమా అనిషిద్ధమోకపోయినా ఆ సాంఘికపరిస్థితులూ భక్తసలూ చూస్తే అట్లా అనిపిస్తుంది. సాధారణంగా కొంచెం 'పచ్చి'గావుంటున్న చాలమందికి చదవాలనిపిస్తే గాని, వాటిపల్ల ప్రయోజనం మృగ్యం.

స్వంతంగారానే వేస్తూ సర్వోత్తమాల ఎప్పటికైనానా. వాటిలో మన సంఘస్థాఖి, ఆచారవ్యవహారాలూ సరిగావుంటే నిజమైన విలువ కనబడుతుంది.

అనువదించబడిన కథలమూడా ప్రశ్నోక్తమైన విలువవుంది. రక్షిండ్లు, టాలస్తేయ మొదలయినవారి రచనలు తెలుగులోకి వాలా శోకాలకిందే వచ్చినవి. ఇక్కడికిత్రాత్రరచయితలకు ఆదర్శప్రాయంగా వుండటానికి, ఆ గూడేశాలలోని ఆచారాలూ స్వభావాలూ పరిశీలించటానికి అవి సరిగా వుపయోగించాలంటే భావమగాని, ద్వనిగాని, పలుకుబడిగాని మారకుండా చెక్కుచెదరకుండా తగ్గుమాకానాలి.

వెంకటేశ్వరరావుగారి అనువాదం అట్లా కే వున్నది. తొలుతులేని సజీవమైనభావలో యీ పథాలునుకథలూ ప్రాకారు. కాని కొన్నిచోట్ల సరియైన తెలుగుమాట చిక్కకనో, తొందరలోనో భావం వివూరంగా మారినట్లు కనబడుతుంది:

“వంచినతలను వంచినట్టే వుంచడంవల్ల అవిడకళ్లు నాకు కనబడ్డంలేదు. కాని సన్నగా, వంపుగా వున్న అవిడకనుబొమ్మలూ, నిడివిగావున్న అవిడకనుపూపలూ మాత్రం నాకు కనబడుతూనే వున్నాయి.”

మెకవ, గాక్కి, జొప్పవస్కి మొదలైన పదకొండు విఖ్యాతరచయితలవి, ప్రణయమా, దేశభక్తి, మానవసౌభ్రాత్రమా, శాంతి ఆదిగాగల విషయాలపై ఆధారపడిన గొప్ప కథ లివి. ఒకనాడు పత్రికలలో పడి అంతరించే ‘ఘోసా’ రచనలవలెగాక, కాళ్ళతముగా నిలిచే వాఙ్మయమునకు చెందినవి. ఈ అనువాదంవల్ల యింగ్లీషు చదవని తెలుగు

వారికి రచయిత వాఙ్మయమిద క్రొత్త అభిరుచి కలుగుతుంది జొప్పవస్కి మొదలగా వారి పెద్దపెద్దవలలనుగూడా అనువదించటానికి నవ్యరచయితలకు ప్రోత్సాహము కలుగుతుంది. కుం. న.

అణిముక్కలు

[సాహిత్యాలత - చీరాల.]

కవులందరు నవయువకులు. అనుగుణము? భావములుకూడ నవీనములే. బాల సరస్వతిగారి “గూంధ్రమత” ప్రాచీన ప్రాథమస్మరణ విచారము. గోపాల కృష్ణారావుగారి రచన లిందు మొండు. “జిండ్లబిజిండ్ల”, “రాణి సంయుక్త” మొదలుగు చారిత్రికములున “వరాలనంది” వంటి చిన్నికథలై యున్నవి వారణాసివారిది Wordsworth గారి ధోరణి. “హెచ్చు పన్నీలేక యిల్లాలి మెడిలోని పూసపుటయు నమ్మివేసినావు” అని యు,రై శుభావణ దేశమునకడయ్యెననియు, కై శుడుఃఖమును “ప్రకృతిగానాల గల దెంత శ్రవణశుఖము” అని చక్కని ప్రకృతిభక్తనమును కావించినాడు. అదినారాయణగారి “నిర్వేదం” హరిజన సమస్య. “మాకును మీకు మైతము సమానమెయ్యగద చావుపుట్టువులో” అని చక్కని భావములు చిత్రించినారు. “కర్మయే సృష్టి, సృష్టివిలాసమంత” యని కృష్ణశర్మగారి భావాలు. కర్లపాలెంవారి “కనీరుగీతాలు” శబ్దమాయైనా Edward గారి abdication లో ఉదాత్తర గుర్తించి “త్యాగమేత్రమేత్రమయే త్యాగమును” అనియు స్వేచ్ఛలేని “మనుజుపాలకుని కన్న మేల్కాడ మాలినాడు” అని సూక్ష్మంఖలాలను వర్ణించినారు. కాని వీరి హిందూ వేదాంతం కొంతమనక కల్పించింది. “స్వేచ్ఛకు కాలవట్టి సుక్రభక్తిభక్తులకన్న సన్యసింనుటులైమంబనియొందిన తత్వనేత్ర” యని చాల పొరబాటు పడ్డారు. ఎవ్వరూ చక్కని గృహస్థు అయ్యాడేగాని సన్యసింవలేదు. “అమృతము మాట కర్థమే త్యాగమేమె” యని గంభీర భావం తెలిపాడు.

రీము రూపాయి ధర కాగితాలమీద ప్రింటున్నా, ధరమాత్రం ముప్పాకలానా? “జు”

గ్రంథ స్వీకారము

స్వప్నానసూయ (పద్మకావ్యము)
క్రామ ౧/౨ నైజా, పు. ౯౦. గ్రంథ
కర్త: ఆకొండి రామమూర్తి, C/o
మధునా పంతుల సత్యనారాయణ
మూర్తి, పల్లిపాలెం, ఇంజరము పోస్టు,
తూ. గో.

కలంపోటు (నాటిక)

క్రామ ౧/౨ నైజా. పు. ౬౨. నల
రు. ౦-౨-౬ గ్రంథకర్త: శ్రీపాద
సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి, కలాభివర్ధనీ పరి
వత్తు, ఇన్నిస్ పేట, రాజమండ్రి.

Horizons

(ఆంగ్ల ఖండకావ్య సంపుటి)

గ్రంథకర్త: వి. యస్. భూషణ్,
ఇంగ్లీషు ప్రొఫెసరు, వాడియా కా
లేజీ, పూనా. (ఇండియా)
నల రు. ౧-౦-౦.

బహుధాన్య సంవత్సరాది సంచిక

మహాశూనా !

బహుధాన్య సంవత్సరాది సంచికకు విన్నపమిదివరకే చేరియుండును. కాని వర్త
మాన రాజకీయార్థికసాంఘికపారిశ్రామిక పరిస్థితుల నవలోకించునపుడు సంచిక ప్రచురణము
క్రాంత్యూగము నవలంబించుట ప్రయోజనకరముగ నున్నది.

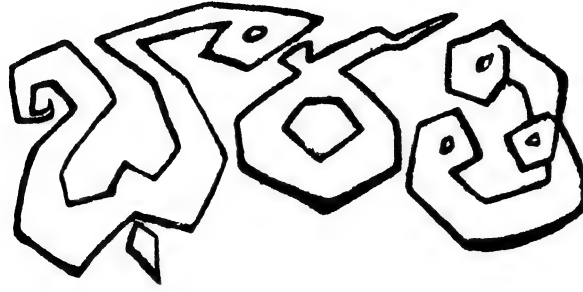
ఆంధ్రత్వ మతిప్రాచీనము. హిందూస్థానమునందలి, ఇతరప్రాంతములందలి పరిస్థితుల
వలె, ఆంధ్రదేశ ప్రజాస్థితులు ప్రతిఘటనములకు పాలైనను, ఆంధ్రత్వము వైతన్యప్రదమై
విలసిల్లుచున్నది. ప్రజాహృదయమునందు గాఢమైనప్రజోధ ముదయించినది. ఈప్రజోధ
మును సార్థకముచేయుట ప్రజానాయకులకు ధర్మము.

చెన్నరాష్ట్ర మునందు స్వరాజ్యప్రభుత్వము ఏర్పడినది. ప్రజలయందు విద్యావిజ్ఞాన
ములు, సాభాగ్యము మొదలగు వానిని వ్యాపింపజేయుటకు ప్రయత్నములు జరుగు
చున్నవి. ఈ మహోదయ సమయమునందు ఆంధ్రులు వారి ప్రాచీన వర్తమానస్థితిగతులను
కనుగొని భావి భాగ్యోదయమునకు పనిబూనుట పరమావసరము, పరమధర్మము.
అందువలన బహుధాన్య సంవత్సరాది సంచికకు ఈక్రిందివిషయములలో తమకు పరిచిత
మైన విషయమునుగురించి వ్యాసమును వ్రాసి జనవరి 15-వ తేదీలోపల పంప ప్రార్థితులు.
వ్యవధి తక్కువ, ప్రయత్నము సాహసికము. కావున త్వరలో శ్రమచేసి వ్యాసములను
పంప ప్రార్థితులు. వీలైనయెడల సచిత్ర వ్యాసములు పంప ప్రార్థితులు.

1. ఆంధ్రచరిత్రములోని ముఖ్యఘట్టములు: (ఎ) అమరావతి, నాగార్జున స్తూపముల
నాటి ఆంధ్రులు, (బి) శ్రీకృష్ణ దేవరాయలనాటి ఆంధ్రులు. 2. ఆంధ్రదేశ పరిశ్రమలు: (ఎ)
వ్యవసాయ పరిశ్రమ, (బి) నేతపరిశ్రమ, (సి) గృహపరిశ్రమలు, (డి) వర్తకవాణిజ్యములు.
3. ఆంధ్రకళ: (ఎ) చిత్రకళ, (బి) శిల్పము, (సి) గానము. (డి) ప్రాచీన నాట్యకళ. 4. ఆంధ్ర
సాహిత్యాభ్యుదయమునందలి ముఖ్యఘట్టములు. 5. ఆంధ్రుల మతసాంఘికవ్యవస్థలు.
గ్రామకట్టుబాట్లు, కులకట్టుబాట్లు. 6. ఆంధ్రోద్యమము. 7. సత్యాగ్రహము, గాంధీ. 8.
ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణవశ్యకత. 9. బ్రిటిషుపరిపాలనమున ఆంధ్రదేశము. 10. ఆధునికాంధ్ర
జాతి నిర్మాతలు. 11. ప్రత్యేకాంధ్రసంస్థలు. 12. ఫెడరేషను-ఆంధ్రరాష్ట్రము. 13. ఫెడరలు
వైనాన్న. 14. ఫెడరలు, యూనిటరీప్రభుత్వములు; భారతదేశమునకు తగినదేది? 15.
దేశాంతరములందలి ఆంధ్రులు.

కా. నాగేశ్వరరావు

స చిత్ర
మా స పత్రిక

సంపాదకుడు
కా. నాగేశ్వరరావు

సంపుటము ౧౫, సంచిక ౨

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము,
మద్రాసు.
౧౯౩౮

విషయ సూచిక

తెలుగుకన్నె—బొడ్డు బాపిరాజుగారు	...	౯౭
మఱికొన్ని ప్రాకృతగాథలు — రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ	...	౯౮
ఆంధ్రగద్యవాఙ్మయఃరిణామము — గొబ్బూరి వెంకటానంద	...	౯౯
త్రిశూలము—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	...	౧౦౭
హిందీ - అఖిలభారతభాష—గాడిచర్ల హరినర్సోత్తమ రావు	...	౧౧౯
సినీమాకళ—పద్మరాజుగారు	...	౧౨౪
ఆంధ్రదేశమున యంత్రాలయ పరిశ్రమాభివృద్ధి - ౨ — “రావు”	...	౧౨౭
సన్నయార్యుని నిరంకుశక్షయోగము	...	౧౩౧
సంతోభము—గుట్టము వేంకటసుబ్రహ్మణ్యముగారు	...	౧౩౨
మిసెస్ వి. కె. వటీరావు, యమ్మే—చింతావీక్షితులుగారు	...	౧౩౩
సప్తర్షిమండలము—కొంపెల్లి లక్ష్మీనారాయణగారు	...	౧౪౧
సింగినాదం - జీలకఱ్ఱ	...	౧౪౨
తాళ్లప్రాద్దుటూరి శాసనము — నేలటూరు వెంకటరమణయ్య	...	౧౪౭
గారు, ముట్లూరు వెంకటరామయ్యగారు	...	౧౪౮
సోమశేఖరశాస్త్రి—రాయసం వెంకటశివుడుగారు	...	౧౫౧
గృహపరిశ్రమ-ఫ్రెట్ వర్క్—కొ. స్వర్ణవల్లిగారు	...	౧౫౪
పెద్దజమిందారుగారి సన్న్యాసం—అక్క-రాజు ఆంజనేయులు	...	౧౫౬
గారు	...	౧౫౭
మూడుగీతాలు—శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు	...	౧౬౨
నాన్వగతం—కొడవగంటి కుటుంబరావుగారు	...	౧౬౩
అస్తమయము : ౧ ఆంధ్రవీరకంఠీరవుడు	...	౧౬౪
౨ శరచ్చంద్రచటర్జి	...	౧౬౫
విమర్శనము :—	...	౧౬౬

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రము : తొట్టుపాటు—టి. భీమరావు.

సాధారణచిత్రములు : ఉమర్ ఖయ్యాము చిత్రములు.

భారతి చందాదాతలకు హెచ్చరిక

ఈక్రింది కనిబరచిన సంవత్సరాలకు ఈ నిబంధనలు (1988 సం. ఫిబ్రవరి నెల)తో, ఇదివరకు చెల్లించిన చందా పూర్తి ముగియన్నది. తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరమున ఈ చందా మాకు చేరునట్లు ఈ నెలఖయలోగా మరియూర్థం చేసినచో తెంపులేకుండా షరతు పంపుచుండుము. అట్లు తమయోర్థమంది 20-వ లేదా 10-వ సామ్యుకానిచో సహజభావభిక్షాను లభింతుమని తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరము వఱకు చందా దారులుగ నుండురను నమ్మకముతో 1988 సం. మార్చి 10-వ తేదీన యు 6-4-0 లకు వి.పి. పంపుచున్నాము. గావున ఈ మెప్పుటిసరికి పత్రములు షరతున నుంచి సామ్యు చెల్లించి వి. పి. నిగ్గకొన లాభింతులు. ఒకవేళ తమ కీ పత్ర ప్రస్తుత మనవసరముగ దోచినచో మా కౌనిషయము కంటనే తెలియజేయవలసి వి. పి. పంపుట నావునుము.

B 13. G 9. S 180, 186. C 10. J 14. L 14. M 14. P 54, 56, 57. R 53, 54. S 194, 197, 200, 202, 203, 204. T 6. W 47, 48. S 206, 207, 208. S 5. L 6. S 56, 63. B 5, 6, 7, 10. S 65, 67. T 1. V 20. H 46. P 32. S 95.

